kevin dutton

ÎNȚELEPCIUNEA PSIHOPAȚILOR

Din experiența de viață a sfinților,
spionilor și criminalilor în serie

globo
EDITURA

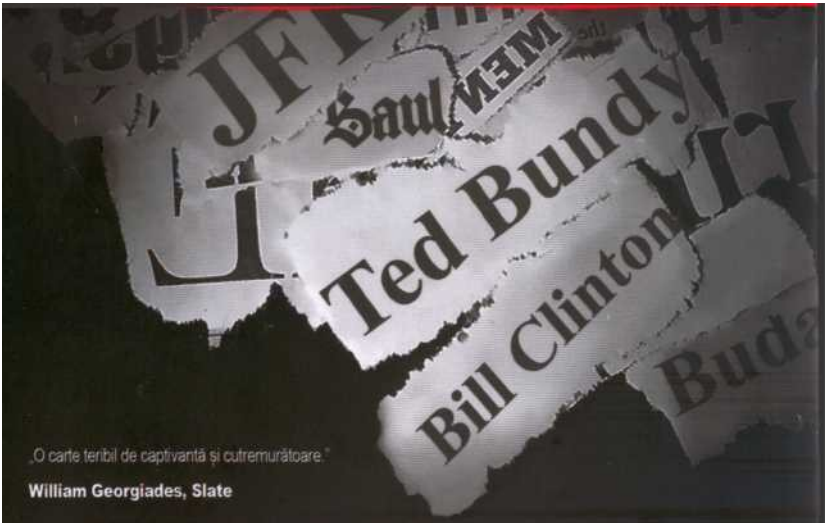

„O carte teribil de captivantă și cutremurătoare."

William Georgiades, Slate

„Dutton răstoarnă un tipar rigid și transformă ceea ce ar fi putut fi o trecere în revistă a cercetărilor asupra psihicului într-un adevărat spectacol."

Scott Olster, Fortune (CNN Money)

„Dutton a scris o carte magistrală, captivantă și amuzantă despre psihopatie și manifestările ei în viața de zi cu zi. Unele dintre ideile lui vor genera, categoric, dezbateri și controverse, dar un lucru e cert: Kevin Dutton a scris o carte provocatoare pentru toți cei care încearcă să înțeleagă lumea în care trăim cu toții."

Robert D. Hare, Ph.D., autor al Without Conscience: The Disturbing World of the Psychopaths Among Us și dezvoltator al Hare Psychopathy Checklist

„Un studiu convingător... Admirabila calitate a acestei scrieri a lui Dutton este refuzul lui de a accepta răspunsurile ușoare în unul dintre cele mai senzaționale domenii ale psihologiei populare."

Tim Adams, The Observer (UK)

„Înțelepciunea Psihopaților este o carte surprinzătoare, captivantă și perspicace. Kevin Dutton adună în aceste pagini o imensă cantitate de informație despre acești indivizi fermecători, reci, neînfricați, indiferenți din punct de vedere emoțional, care sunt deopotrivă atât de atrăgători, dar și teribil de înspăimântători, și ne-o prezintă sub forma unei proze fluente, presărate cu anecdote amuzante. Mie, personal, rezultatul mi s-a părut fascinant."

Philip Pullman, autorul trilogiei best seller His Dark Materials

„Fără doar și poate, ne iubim psihopații... iar în noua și captivanta lui carte, Dutton lămurește multe aspecte ale uimitorului magnetism al acestei provocări etice."

The Daily Beast

„Înțelepciunea psihopaților aruncă o privire extrem de interesantă și edificatoare asupra ambelor laturi – pozitivă și negativă – ale caracteristicilor de personalitate care circumscriu diagnosticul de psihopatie."

Michael Shermer, The Wall Street Journal

ISBN 606933231-8
9 786069 332313

globo

Comandă
www.edituraglobo.ro

Kevin Dutton
ÎNŢELEPCIUNEA PSIHOPAŢILOR

Profesorul Kevin Dutton este psiholog cercetător la Centrul Calleva pentru Cercetarea Ştiinţelor şi Evoluţiei Umane, Magdalen College, Universitatea Oxford, şi membru al Societăţii Regale de Medicină şi al Societăţii pentru Studiul Ştiinţific al Psihopatiei. Este, de asemenea, şi autorul mult apreciatei cărţi *Flipnosis*: *the Art of Split-Second Persuasion*. În prezent, trăieşte în Cotswolds.

Kevin Dutton
ÎNŢELEPCIUNEA PSIHOPAŢILOR
Din experienţa de viaţă a sfinţilor, spionilor şi criminalilor în serie

Traducere din limba engleză de: Anne-Marie Păcurar

The original title of this book is:
The Wisdom of Psychopaths
Lessons in Life from Saints, Spies and Serial Killers by Kevin Dutton
2012 by Kevin Dutton

The Random House Group Limited 2012
Editura Globo, 2013

Descrierea CIP a Bibliotecii Naţionale a României DUTTON, KEVIN

Înţelepciunea psihopaţilor: din experienţa de viaţă a sfinţilor, spionilor şi criminalilor în serie / Kevin Dutton; trad.: Anne-Marie Păcurar.

— Bucureşti:

Globo, 2013

ISBN 978 – 606 – 93323 – 1 – 3

I. Păcurar, Anne-Marie (trad.)

159.9.019.4

Coperta: Cătălin Butnaru

Cuprins

Prefaţă
1. Ascensiunea scorpionului
2. Adevăratul psihopat, în picioare, vă rog!
3. Carpe Noctem
4. Înţelepciunea psihopaţilor
5. Preschimbă-mă în psihopat
6. Cele şapte câştiguri mortale
7. Supernormalitatea mentală
Note
Mulţumiri…
Index alfabetic

Mintea îţi ajunge sieşi, căci ea
Cerul îl face iad, şi iadul în cer îl poate transforma

John Milton, *Paradisul pierdut*, 1667, Cartea 1, versurile 254 – 5 (traducere Aurel Covaci)

Prefaţă

Tatăl meu a fost psihopat. Sună oarecum ciudat să spun acest lucru acum, privind în urmă, dar aşa fost, nu am nicio îndoială. Era fermecător, neînfricat, nemilos, dar niciodată violent, şi avea tot atâta conştiinţă, cam câtă avea lada frigorifică a lui Jeffrey Dahmer. Nu a omorât pe nimeni, dar cu siguranţă a dat câteva lovituri.

Ce bine că genele nu înseamnă totul, nu-i aşa?

Tatăl meu avea o abilitate extraordinară de a obţine exact ceea ce dorea, de cele mai multe ori doar cu o remarcă banală sau un gest expresiv oarecare. Oamenii obişnuiau să spună că *semăna* cu Del Boy, ceea ce era adevărat. Dar se şi comporta precum personajul în cauză, lucru la fel de adevărat (personajul original era comerciant, ca şi tatăl meu).

Doar nebunii şi *caii* părea filmul vieţii familiei Dutton.

Îmi aduc aminte că odată îl ajutam pe tata să vândă nişte calendare în piaţa Petticoat Lane, în East End, Londra. La vremea aceea aveam 10 ani

şi era o zi de şcoală. Calendarele erau de colecţie şi cuprindeau doar 11 luni.

— Nu le poţi vinde, am protestat. Lipseşte luna ianuarie!

— Ştiu, mi-a răspuns, de-aia am uitat de ziua ta.

— Aveţi şansa unică de a achiziţiona un calendar cu 11 luni, oameni buni… Beneficiaţi de oferta specială, cumpăraţi două la preţ de unu, iar anul viitor scăpaţi gratis de o lună în plus…

Am schimbat sorţii.

Întotdeauna am spus că tata avea personalitatea aproape ideală pentru vremurile moderne. Nu l-am văzut niciodată pierzându-şi buna dispoziţie. Nu l-am văzut vreodată să-i sară muştarul şi, credeţi-mă, ocazii au fost destule.

„Se spune că, pentru oameni, frica reprezintă mecanismul de supravieţuire împotriva prădătorilor”, mi-a zis odată, „dar în ziua de azi, nu prea vezi tigrii vânând în jurul intersecţiei Elephant cu Castle, nu-i aşa, băiete?”

Avea dreptate, nu văzusem niciunul, poate doar câţiva şerpi, dar cu toţii ştiam cine *erau ei*.

Vreme îndelungată am crezut că mottoul tatii – *Azi aici*, *mâine dincolo* – era ca toate celelalte din branşă, asemănător tuturor bazaconiilor pe care obişnuia să le vândă. Dar azi, după atâţia ani, mi-am dat seama că în spusele bătrânului se ascunde un adevăr biologic profund. De fapt, el a anticipat cu mare precizie poziţia adoptată de

psihologii evoluţionişti moderni. Se pare că la noi, oamenii, frica s-a dezvoltat într-adevăr ca o reacţie a mecanismului de supravieţuire împotriva prădătorilor. De exemplu, maimuţele cu leziuni ale amigdalei, biroul de sortare emoţională al creierului, fac lucruri extrem de stupide, cum ar fi să prindă cobre.

Dar după milioane de ani de evoluţie, într-o lume în care animalele sălbatice nu mai pândesc la fiecare colţ de stradă, acest sistem al fricii a devenit prea sensibil, ca un şofer nervos al cărui picior apasă constant pedala de frână, reacţionând la pericole inexistente şi forţându-ne să luăm decizii ilogice şi iraţionale.

„În Pleistocen nu exista capital”, susţine George Loewenstein, profesor de economie şi psihologie la Carnegie Mellon. „Dar fiinţele umane manifestă o aversiune patologică faţă de riscuri. Multe dintre mecanismele care coordonează emoţiile nu sunt cu adevărat adaptate la viaţa modernă”.

Eu prefer versiunea tatii.

Chiar dacă oamenii zilelor noastre au o aversiune patologică faţă de riscuri, nu înseamnă că aşa au stat lucrurile dintotdeauna. De fapt, se poate spune că aceia dintre noi care au acest tip de reacţie clinică faţă de riscuri – cei care, de exemplu, suferă de anxietate cronică – deţin o doză prea mare dintr-un anumit element. Biologii evoluţionişti afirmă că, în perioada în care au trăit

strămoşii noştri, existenţa unor indivizi extrem de vigilenţi la ameninţările din jur a fost decisivă în lupta împotriva prădătorilor. Din acest punct de vedere, anxietatea a slujit, fără doar şi poate, drept un considerabil avantaj de adaptare. Cu cât erau mai sensibili la foşnetul arbuştilor, cu atât aveau şanse mai mari de a se proteja mai bine pe ei înşişi, familiile şi comunitatea din care făceau parte. Chiar şi în prezent, indivizii anxioşi sunt mai buni decât ceilalţi la detectarea pericolului. Dacă strecori un chip supărat pe ecranul unui computer printre alte câteva zâmbitoare sau neutre, un anxios o va detecta mult mai repede decât un non-anxios. Anxietatea se poate dovedi o abilitate utilă dacă te prinde noaptea într-un cartier necunoscut.

Nu este deloc o noutate faptul că noţiunea de tulburare psihică poate conferi, celor care suferă de aşa ceva, avantaje extraordinare şi neobişnuite, dar şi neplăceri exagerate. Aşa cum observa filosoful Aristotel, în urmă cu 2.400 de ani: „Nu există geniu fără un dram de nebunie”. Când vine vorba despre autism şi schizofrenie, în mintea oamenilor, legătura dintre „geniu” şi „nebunie” devine evidentă mulţumită filmelor de succes *Rain Man* şi *o minte sclipitoare* (*A Beautiful Mind*). În cartea sa, *Omul care şi-a confundat soţia cu o pălărie* (*The Man Who Mistook His Wife for a Hat*), neurologul şi psihiatrul Oliver Sacks povesteşte despre renumita întâlnire cu

„gemenii”, John şi Michael, autişti profunzi în vârstă de 26 de ani la acea vreme, care trăiau într-un azil. Când o cutie de chibrituri s-a împrăştiat pe podea, cei doi au strigat simultan „111”. După ce le-a adunat, Sacks le-a numărat…

De asemenea, clişeul artistului genial, dar „chinuit”, are la bază poveştile pictorului Vincent van Gogh, ale balerinului Vaslav Nijinsky şi, de dată mai recentă, ale părintelui „teoriei jocului”, John Nash; cu toţii sufereau de psihoză. Coincidenţă? Nu, susţine cercetătorul Szaboles Kéri de la Universitatea Semmelweis, din Budapesta, care pare să fi descoperit un polimorfism genetic asociat cu schizofrenia şi creativitatea. Kéri a descoperit că persoanele cu două lanţuri identice ale unei anumite variaţii ADN a genei numite *neuregulin* 1, variaţie care a fost anterior asociată psihozei, memoriei slabe şi sensibilităţii la critică, manifestă tendinţa de a fi mult mai creative comparativ cu persoanele care au un lanţ sau niciunul al variaţiei respective. Iar cei cu un singur lanţ sunt, în medie, mai creativi decât cei fără niciunul.

Chiar şi depresia are avantajele ei. Cercetările recente susţin că disperarea ne ajută şi contribuie la sporirea atenţiei şi la creşterea abilităţilor de soluţionare a problemelor. În cadrul unui experiment ingenios, Joe Forgas, profesor de psihologie la Universitatea New South Wales, a aşezat o serie de obiecte mici, cum ar fi soldăţei

de jucărie, animale şi maşini din plastic, lângă casieria dintr-un mic magazin din Sydney. Pe măsură ce cumpărătorii se grăbeau să iasă, Forgas le testa memoria, rugându-i să menţioneze cât mai multe obiecte posibile. Însă el folosea un truc. În zilele ploioase, Forgas difuza în magazin „Requiemul" lui Verdi, iar în zilele senine, cumpărătorii puteau asculta piese de W.S. Gilbert şi Arthur Sullivan.

Rezultatele au fost foarte clare. Cumpărătorii cu o dispoziţie mai proastă şi-au amintit de aproape patru ori mai multe obiecte decât ceilalţi. Ploaia i-a întristat, iar tristeţea i-a făcut mai atenţi.

Morala poveştii? Când e frumos afară, verificaţi cu mai multă atenţie restul primit.

Dacă tot ştim acum că astfel de tulburări au şi aspecte pozitive, un fel de premii psihologice de consolare, e greu să ne imaginăm o afecţiune care să nu ofere nicio *compensaţie*, sub o formă sau alta. Obsesiv-compulsiv? Nu vei lăsa niciodată gazul aprins. Paranoic? Vei fi atent la detalii. De fapt, frica şi tristeţea (anxietatea şi depresia) constituie două din cele cinci emoţii[1] fundamentale, care au evoluat în întreaga lume, în toate culturile; teoretic, fiecare dintre noi le experimentează în anumite momente din viaţă. Există însă un anumit grup de oameni care face

1 Celelalte trei emoţii fundamentale sunt: furia, fericirea şi dezgustul. Exista discuţii privind introducerea celei de-a şasea emoţii, surpriza.

excepţie de la regulă şi care nu experimentează niciuna dintre ele, nici chiar în condiţii dintre cele mai dificile. Psihopaţii. Un psihopat nu şi-ar face niciodată griji că a *lăsat* gazul pornit.[2] Este vreun aspect pozitiv aici?

Puneţi întrebarea asta unui psihopat şi, în mod cert, o să se uite la voi ca la un nebun. Pentru un psihopat, nu există nori, ci doar soare. Observaţia evidentă că anul are douăsprezece luni, nu unsprezece, ar fi putut îngreuna vânzarea acelor calendare, dar asta nu l-a afectat deloc pe tatăl meu ci, dimpotrivă, el a considerat acest lucru drept un avantaj.

Şi nu este singurul, iar unii ar putea spune că nu e nici prea exagerat. În timpul cercetărilor mele, am întâlnit mulţi psihopaţi din diverse medii, nu numai din familia mea. Cu siguranţă că, în spatele uşilor închise, am întâlnit şi destui de-alde Hannibal Lecter şi Ted Bundy: indivizi fără remuşcări, lipsiţi de scrupule, care s-ar putea aşeza fără invitaţie specială la orice masă a psihopaţilor, prin simpla lor apariţie. Am întâlnit, totuşi, şi psihopaţi care, departe de a devora societatea din interior, o deservesc printr-o atitudine echilibrată şi decizii ferme, alegând să o protejeze şi să o îmbogăţească prin prezenţa şi experienţa lor: chirurgi, soldaţi, spioni, antreprenori – îndrăznesc să spun, chiar şi

2 De cele mai multe ori este un „el”. Despre posibilele motive, vezi secţiunea „Note” dc la sfârşitul cărţii.

avocaţi.

„Nu fi prea încrezător! Indiferent cât eşti de bun, nu-i lăsa să ţi-o ia înainte!” recomanda Al Pacino, în rol de avocat principal în cadrul unei mari firme de avocatură, în filmul *Avocatul Diavolului* (*The Devil’s Advocate*). „Asta e greşeala, prietene, fă-te mic, fii naiv! Fii infirmul. Fii tocilarul, leprosul! Ciudatul. Priveşte-mă! Am fost subestimat din prima zi”. Pacino juca rolul Diavolului şi, în mod deloc surprinzător, i-a ieşit minunat. Dacă există un lucru pe care psihopaţii îl au în comun, acela este abilitatea lor desăvârşită de a trece drept oameni obişnuiţi, în timp ce, în spatele acestei măşti brutale, geniale, bate, de fapt, inima îngheţată a unui prădător glacial şi nemilos.

Un tânăr avocat de mare succes îmi mărturisea nu demult, în balconul cu vedere spre Tamisa al apartamentului său de la ultimul etaj: „Înăuntrul meu se află un criminal în serie pândind într-un cotlon, dar îl ţin sub control cu cocaină, Formula 1, sex ocazional şi interogatorii sclipitoare”.

Cu mare încetineală, m-am îndepărtat de marginea balustradei.

Întâlnirea la înălţime cu tânărul avocat, care, ulterior m-a condus la hotel în barca lui de mare viteză, încearcă să ilustreze teoria mea despre psihopaţi: unul dintre motivele pentru care suntem atât de fascinaţi de ei este acela că

suntem seduşi de iluzii, de lucruri care, la suprafaţă, par a fi normale, dar la o examinare mai atentă, se dovedesc a fi exact pe dos. *Amyciaea lineatipes* este o specie de arahnide care imită înfăţişarea furnicii pe care o vânează. Numai atunci când e prea târziu, victimele realizează că nu şi-au judecat corect atacatorii. Mulţi dintre cei intervievaţi de mine cunosc exact sentimentul şi, credeţi-mă, ei sunt cei norocoşi.

Priviţi imaginea de deasupra. Câte mingi de fotbal vedeţi? Şase? Mai uitaţi-vă o dată. Tot şase? Verificaţi răspunsul în josul acestei pagini[3].

Aşa sunt psihopaţii – frumoşi pe dinafară. Farmecul, carisma şi camuflajul lor psihologic fără cusur ne distrag atenţia de la adevărata lor faţă: anomalia latentă din faţa ochilor noştri. Prezenţa lor ameţitoare şi hipnotică ne atrag irezistibil.

---

3 Ei bine, aveţi dreptate, sunt şase. Acum priviţi mai atent mâinile bărbatului din imagine, observaţi ceva neobişnuit?

Cu toate acestea, după cum Diavolul sau protejatul lui londonez bombastic remarcau, psihopatia poate avea şi părţi bune. Cel puţin în cantităţi moderate. Ca şi anxietatea, depresia şi alte tulburări psihologice, pot fi uneori adaptabile. Psihopaţii, aşa cum vom descoperi, deţin o varietate largă de atribute. Magnetismul personal şi cameleonismul fac parte din trusa lor de bază; odată ce afli cum să le valorifici, îţi pot oferi avantaje considerabile, nu doar la locul de muncă, ci şi în viaţa de zi cu zi. Psihopaţii sunt precum razele soarelui. Supraexpunerea poate grăbi căderea într-o manieră cancerigenă, grotescă, dar expunerea regulată şi controlată, la niveluri optime, poate avea un impact pozitiv asupra bunăstării şi calităţii vieţii.

În paginile ce urmează, vom examina în detaliu toate aceste atribute şi vom învăţa cum să le înglobăm în setul nostru psihologic, pentru a ne transforma total vieţile. Nu am deloc intenţia de a înfrumuseţa acţiunile psihopaţilor şi, cu atât mai puţin, ale celor disfuncţionali. Ar fi ca şi cum aş preamări un melanom cognitiv, această maşinaţie malignă a cancerului de personalitate. Există, însă, argumente care susţin că psihopatia în doze mici este ca o personalitate colorată, ce poate avea beneficii surprinzătoare. Am asistat la câteva astfel de cazuri.

Pe măsură ce anii au trecut şi s-a retras din activitate, zeii nu au fost prea indulgenţi cu tata.

Cum nu era foarte pretenţios, figurine înfăţişându-i pe Buddha, pe Mahomed, grămezi de cruci şi sfinţi, toate şi-au găsit locul în spatele dubiţei lui. Tatăl meu s-a îmbolnăvit de Parkinson şi s-a transformat în timp record din persoana care îşi făcea bagajul în zece secunde fix (abilitate care s-a dovedit deseori foarte utilă), într-un om care, pentru a sta în picioare, trebuia susţinut de alţi doi. „Pe vremuri, aşa mă ţineau poliţiştii”, glumea el.

Însă momentul lui de glorie s-a consumat, în mod cert, după moartea lui; sau, cel puţin, atunci am aflat eu. Într-o seară, nu multă vreme după funeralii, umblam prin lucrurile lui, când am găsit într-un sertar o serie de notiţe scrise de mână. Notiţele erau redactate de către cei care avuseseră grijă de tata în lunile anterioare (reuşise, în ciuda opoziţiei tuturor, să le aducă acasă) şi alcătuiau un soi de „jurnal”.

Primul lucru care m-a frapat în legătură cu jurnalul a fost cât de ordonate şi de migăloase erau însemnările. Fără îndoială, au fost scrise de o femeie: scrisul curgea voluptuos de-a lungul paginii, modest creionat cu pix negru sau albastru, fără o buclă sau o literă nelalocul ei Pe măsură ce citeam, constatam cât de monotone au fost ultimele zile ale tatii pe pământul ăsta, şi cât de plictisitor, repetitiv şi sumbru i-a fost sfârşitul. Ce ultimă atitudine în faţa vieţii trebuie să fi avut! Nu mi-a lăsat niciodată impresia asta când veneam în

vizită la azil. Poate că Parkinsonul l-a sleit de puteri, dar nu a fost deloc un adversar pe măsura caracterului lui.

Cu toate acestea, adevărul situaţiei era clar:

„L-am ajutat pe dl. Dutton să se dea jos din pat la 7.30”.

„L-am bărbierit pe dl. Dutton”.

„I-am făcut d-lui Dutton un sandviş cu castraveţi”.

„I-am adus d-lui Dutton o ceaşcă de cafea”.

Şi aşa mai departe, la infinit.

M-am plictisit foarte repede şi, ca tot omul, am început să răsfoiesc paginile. Brusc, ceva mi-a atras atenţia. În mijlocul unei pagini erau câteva rânduri tremurate, împrăştiate, mâzgăleli cu majuscule ascuţite: „DL. DUTTON A FĂCUT ROATA PE CULOAR”. După alte două pagini, scria: „DL. DUTTON S-A DEZBRĂCAT PE BALCON”.

Ceva îmi spunea că sunt invenţii, dar ăsta era tatăl meu, de ce să-şi schimbe obiceiurile de o viaţă?

În plus, regulile jocului se schimbaseră. În spatele minciunilor la preţ redus, zăcea adevărul: povestea unui bărbat al cărui suflet fusese distrus, ale cărui circuite şi sinapse fuseseră nimicite fără milă şi dincolo de orice speranţă, dar care, în ciuda tuturor, avea să lupte cu o ultimă zvâcnire sfidătoare de nestăvilit, chiar şi atunci când jocurile erau făcute şi arma – aţintită la tâmplă.

Roata şi spectacolul de striptease bat întotdeauna bărbieritul şi sandviciul cu castraveţi.

Cui îi mai păsa că erau invenţii?

1

Ascensiunea scorpionului

Rareori măreţia şi bunătatea se întâlnesc în acelaşi om.

— Winston Churchill

Un scorpion şi o broască stăteau pe malul unui râu., amândoi dorind să ajungă pe malul celălalt.

— Bună ziua., domnule Broscoi! zise scorpionul dintre beţele de stuf. Sunteţi amabil să mă transportaţi ţi pe mine în spinare până pe malul celălalt? Am nişte treburi importante de rezolvat acolo şi nu pot înota împotriva curentului puternic.

Broasca, suspicioasă, zise:

— Domnule Scorpion, apreciez faptul că aveţi treburi importante de rezolvat pe malul celălalt, dar hai să ne gândim puţin la solicitarea dumneavoastră. Sunteţi scorpion şi aveţi un ac mare în vârful cozii. După cum vă ştiu, imediat ce am să vă iau în spinare, o să mă înţepaţi.

Scorpionul anticipând obiecţiile broaştei, adăugă:

— Dragul meu domn Broscoi rezervele dumitale sunt perfect rezonabile, dar îţi dai seama că nu este deloc în interesul meu să te înţep. Chiar trebuie să traversez râul şi îţi dau cuvântul că nu

ţi se va întâmpla nimic.

Daţi încă neîncrezătoare, broasca se lăsă convinsă în cele din urmă de argumentele scorpionului şi îi permise dibaciului artropod să se caţere în spinarea ei; apoi, fără să stea pe gânduri, sări în apă.

La început, totul a mers conform planului, dar când erau pe la jumătatea drumului, broasca simţi o durere ascuţită în spate şi, cu coada ochiului, văzu cum scorpionul îţi retrăgea acul în teacă.

O amorţeală letală începu să îi cuprindă picioarele.

— Nebunule! orăcăi broasca. Ai zis că trebuie să ajungi pe malul celălalt cu afaceri, iar acum o să murim amândoi!

Scorpionul se strâmbă şi se foi pe spinarea broaştei, care se îneca.

— Domnule Broscoi, spuse el pe un ton firesc, dumneata însuţi ai spus că sunt un scorpion. Era în firea mea să te înţep.

Şi scorpionul, şi broasca dispărură în apele întunecate şi noroioase ale râului şi niciunul dintre ei nu a mai fost văzut vreodată.

Consecinţe în timpul procesului său din 1980, John Wayne Gacy a declarat, oftând, că singurul lucru de care se face vinovat este „administrarea unui cimitir fără licenţă”.

Era un cimitir în toată regula. Între anii 1972 şi 1978, Gacy a violat şi ucis cel puţin treizeci şi trei de tineri şi adolescenţi, de aproximativ

optsprezece ani, apoi i-a îngropat în spaţiul auxiliar de sub casă. Una dintre victimele sale, Robert Donnelly, a supravieţuit „atenţiilor” lui Gacy, dar a fost torturat cu atâta cruzime de temnicerul său încât, în timpul chinurilor îndurate, l-a implorat în repetate rânduri pe acesta să „termine odată” şi să îl omoare.

Gacy a replicat, amuzat: „Ajung şi acolo”.

Am ţinut în palmă creierul lui John Wayne Gacy, după execuţia sa prin injecţie letală, în 1994. Doctorul Helen Morrison, martor al apărării la proces şi expert mondial în materie de criminali în serie, a asistat la autopsia acestuia, într-un spital din Chicago. Ulterior, a pornit spre casă cu creierul lui Gacy legănându-se într-un borcan de sticlă, pe bancheta din dreapta a Buick-ului său. Voia să afle dacă vreo leziune, tumoare sau altă maladie îl făceau să fie diferit în vreun fel de celelalte creiere, ale oamenilor normali.

Testele nu au relevat nimic neobişnuit.

Câţiva ani mai târziu, la o cafea, în biroul ei din Chicago, am discutat cu Helen Morrison despre constatările sale. Ce aflase?… Nimic.

Am întrebat-o dacă asta presupune cumva că, teoretic, în sinea noastră toţi suntem psihopaţi? Că în fiecare dintre noi se află dorinţa de a viola, omorî şi ucide? Dacă nu există nicio diferenţă între creierul meu şi cel al lui John Wayne Gacy, atunci în ce constă efectiv diferenţa dintre noi?

Morrison a ezitat puţin, apoi a rostit unul

dintre cele mai fundamentale adevăruri ale neuroştiinţei.

„Un creier mort este foarte diferit de unul viu. La exterior, creierele sunt foarte asemănătoare, dar funcţionează total diferit. Contează ce se întâmplă când lumina este aprinsă, nu când este stinsă. Gacy a fost unul dintre cazurile extreme, aşa că m-am întrebat dacă a mai existat şi altceva care să-i provoace acţiunile: răni, leziuni ale creierului sau vreo anomalie anatomică; dar nu am observat nimic de genul ăsta. Era perfect normal, ceea ce demonstrează doar cât de complex şi de impenetrabil este câteodată creierul, cât de bine îşi păstrează secretele şi cum diferenţele de educaţie sau experienţele aleatorii pot declanşa schimbări subtile în circuitele interne şi în reacţiile chimice, generând, în timp, adevărate mişcări tectonice la nivelul comportamentului”.

Cuvintele lui Morrison despre lumini şi mişcări tectonice în plan comportamental mi-au adus aminte de zvonurile pe care le-am auzit despre Robert Hare, profesor de psihologie la Universitatea British Columbia, unul dintre cele mai proeminente autorităţi în materie de psihopaţi. În anii 1990, Hare a trimis un articol documentar unei publicaţii academice. Lucrarea includea electroencefalogramele (EEG) unor psihopaţi, dar şi ale unor non-psihopaţi, înregistrate în timpul unor exerciţii lexicale. Hare

şi echipa lui de coautori au arătat voluntarilor mai multe şiruri de litere, urmând ca aceştia să răspundă în cel mai scurt timp dacă şirurile de litere alcătuiau sau nu cuvinte.

Ceea ce au aflat a fost de-a dreptul uimitor. Participanţii normali au identificat cuvintele cu încărcătură emoţională, cum ar fi „c-a-n-c-e-r” sau „v-i-o-l”, mult mai repede decât cuvintele neutre precum „c-o-p-a-c” ori „f-a-r-f-u-r-i-e”, spre deosebire de psihopaţi, pentru care emoţia nu era deloc relevantă.

Publicaţia a respins articolul, nu din cauza concluziilor, se pare, ci din cauza unui aspect şi mai ieşit din comun. Revizorii materialului au considerat că electroencefalogramele păreau atât de anormale, încât nu puteau aparţine unor persoane reale. Şi totuşi, aparţineau.

În urma discuţiei mele de la Chicago cu Morrison, şi intrigat fiind de misterele şi enigmele minţilor psihopatice, de recalcitranţa neurală în general, l-am vizitat pe Hare, în Vancouver. Erau zvonurile întemeiate? L-am întrebat: „Chiar a respins publicaţia articolul? Dacă da, ce s-a întâmplat de fapt?”

Au ieşit la iveală o mulţime de lucruri.

„Există patru tipuri de unde cerebrale”, mi-a răspuns el, „undele beta, care apar când suntem în stare de alertă, undele alfa şi teta, precum şi undele delta, care apar când dormim adânc. Acestea reflectă fluctuaţiile activităţii electrice din

creier în anumite momente. La oamenii normali, undele teta sunt asociate stărilor de somnolenţă, meditative sau somnului. Cu toate acestea, la psihopaţi ele apar în starea normală de trezie, ba, uneori, chiar şi în condiţii de excitare…

Pentru psihopaţi, limbajul se limitează doar la cuvinte lipsite de orice încărcătură emoţională. Un psihopat ar putea spune ceva de genul «Te iubesc»; în realitate, însă, cuvintele ar avea aceeaşi însemnătate pentru el ca acelea din aserţiunea «O cafea, te rog»… Acesta este unul dintre motivele pentru care psihopaţii sunt atât de indiferenţi, calmi şi stăpâni pe sine în condiţii de pericol extrem, explicând de ce sunt atât de motivaţi de recompense şi de ce îşi asumă riscuri. Pur şi simplu pentru că creierul lor este mai puţin «încins» decât al celorlalţi”.

M-am gândit din nou la Gacy şi la ceea ce aflasem de la doctorul Morrison.

Perfect normal la exterior (Gacy era un personaj marcant al comunităţii sale locale, fiind chiar fotografiat alături de Prima Doamnă, Rosalynn Carter, cu ocazia unui eveniment), el şi-a camuflat scorpionul lăuntric într-o mantie dezarmantă de şarm.

Dar era în firea lui să înţepe, chiar cu riscul de a se scufunda.

„Pupaţi-mă în…”, a proferat el, în timp ce intra în camera morţii.

Judecând după mers

Fabrizio Rossi, în vârstă de 35 de ani, fost spălător de geamuri, avusese dintotdeauna o pasiune pentru crime. În cele din urmă, crima a devenit principala lui îndeletnicire, din care îşi câştigă traiul de zi cu zi.

Într-o zi de primăvară, pe când ne plimbam deloc în largul nostru prin dormitorul lui John Wayne Gacy, l-am întrebat ce părere are, ce găsim atât de irezistibil la psihopaţi? De ce ne fascinează în asemenea măsură?

Cu siguranţă nu i se punea pentru prima dată această întrebare.

„Cred că principalul lucru legat de psihopaţi este că, pe de o parte, sunt atât de naturali, atât de asemănători nouă, dar pe de altă parte, sunt atât de diferiţi”, mi-a răspuns Rossi. „Vreau să spun, Gacy obişnuia să se costumeze în clovn şi să participe la petreceri pentru copii… Cam asta e treaba cu psihopaţii. La suprafaţă par atât de normali, dar dacă răzuieşti puţin suprafaţa şi arunci o privire în spaţiul auxiliar de sub casă (ca în cazul nostru), cine ştie ce mai găseşti”.

Nu ne aflam, fireşte, în dormitorul original al lui Gacy, ci într-o copie în mărime naturală a acestuia, expusă în ceea ce s-ar putea numi cel mai înfiorător muzeu din lume: Muzeul Criminalilor în Serie, din Florenţa. El este situat pe Via Cavour, o străduţă prosperă, aflată la mică distanţă de Dom, iar Fabrizio Rossi îi este custode.

Muzeului îi merge bine. Şi de ce n-ar fi aşa? îi găseşti pe toţi acolo, dacă te preocupă subiectul, toţi, începând cu Jack Spintecătorul şi Jeffrey Dahmer, şi continuând cu Charles Manson şi Ted Bundy.

Bundy este un caz interesant, îi spun lui Rossi. Un exponent sinistru al puterilor ascunse ale psihopaţilor, o promisiune sumbră a faptului că, dacă te uiţi mai insistent în spaţiul acela de sub casă, s-ar putea să găseşti mult mai mult decât câteva secrete întunecate.

Pare cel puţin surprins.

„Dar Bundy este unul dintre cei mai cunoscuţi criminali în serie din lume”, îmi spune. „Este cea mai mare atracţie a muzeului. Mai poate exista şi altceva legat de el, în afară de bine ştiutele secrete întunecate?”

Da, mai poate exista. În 2009, la douăzeci de ani după execuţia acestuia în închisoarea de Stat din Florida (la ora la care Bundy era condus spre scaunul electric, posturile de radio locale somau ascultătorii să debranşeze toate obiectele de uz casnic, pentru ca sursele de energie din penitenciar să poată funcţiona la maximum), psihologul Angela Book şi colegii ei de la Universitatea Brock, din Canada, au decis să analizeze declaraţiile glacialului criminal în serie american. În timpul interviului, Bundy, care a decapitat treizeci şi cinci de femei în răstimp de patru ani, la mijlocul anilor 1970, susţinea,

arborând zâmbetul băieţesc specific american, că putea să identifice victima „potrivită” pur şi simplu după mers.

„Sunt cel mai insensibil nemernic de pe faţa pământului”, a declarat Bundy, şi nimeni nu l-ar fi putut contrazice. Dar ar putea fi el considerat şi unul dintre cei mai cruzi, s-a întrebat Book?

Pentru a afla răspunsul, a organizat un experiment simplu. Mai întâi, a distribuit unui număr de patruzeci şi şapte de studenţi, de gen masculin, chestionarul de autoevaluare a psihopatiei de către subiect, SRPS[4], un instrument special conceput pentru a evalua trăsăturile psihopatice ale populaţiei obişnuite, nu ale celor din închisori sau spitale. Apoi, pe baza rezultatelor, i-a împărţit în două categorii: cei cu scoruri mari şi cei cu scoruri mici.

În următoarea etapă, a înregistrat mersul a doisprezece noi participanţi în timp ce se deplasau pe coridor, dintr-o cameră în alta, unde completau un chestionar demografic standard. Chestionarul includea 2 itemi: (1) Aţi fost persecutaţi în trecut (da sau nu)? (2) Dacă da, de câte ori?

La final, Book a prezentat cele douăsprezece segmente înregistrate celor patruzeci şi şapte de participanţi iniţiali şi le-a dat următoarea sarcină: pe o scară de la 1 la 10, să acorde calificative care să reflecte gradul de vulnerabilitate al noilor

4 în limba limba engleză în original, Sclf-Rcport Psichopathy Scale, (n.trad.)

participanţi.

Logica era foarte simplă. Dacă afirmaţia lui Bundy se verifica, şi el chiar era capabil să simtă slăbiciunile potenţialelor victime doar urmărindu-le mersul, atunci Book a presupus că cei cu scoruri mari la SRPS vor evalua mai bine vulnerabilitatea celor doisprezece, decât cei cu scoruri mai mici.

Rezultatul a fost cel aşteptat. Ba, mai mult decât atât, când Book a repetat experimentul cu psihopaţii diagnosticaţi clinic dintr-o închisoare de maximă securitate, a mai aflat ceva: dacă studenţii cu trăsături „psihopatice” care obţinuseră scoruri mari în primul experiment avuseseră rezultate bune la identificarea vulnerabilităţilor, psihopaţii clinici au fost mult mai exacţi. Aceştia au declarat că motivul principal era, efectiv, modul în care mergeau acele persoane. Asemenea lui Bundy, şi ei ştiau exact ce căutau.

Rezultatele obţinute de Angela Book sunt demne de luat în seamă; ele se înscriu în seria tot mai mare de studii care au început să prezinte psihopatul într-o lumină nouă şi complexă: o lumină diferită de umbrele lugubre aruncate de titlurile ziarelor şi de scenariştii de la Hollywood. E drept, concluziile sunt greu de acceptat, atât în acest colţ nelegiuit al Florenţei, cât şi în întreaga lume. Dar cu toţii avem nevoie de o doză sănătoasă de scepticism.

„Vrei să spui”, zise Rossi cu neîncredere, „că

nu e neapărat o nenorocire să fii psihopat?”

„Nu numai”, am replicat, „sunt şi cazuri în care poate fi chiar un lucru bun. Uneori, psihopat fiind, poţi avea un avantaj asupra celorlalţi”.

Fostul spălător de geamuri nu părea deloc convins şi, uitându-mă în jur, era lesne de înţeles de ce. Bundy şi Gacy nu erau chiar cele mai bune exemple în situaţia de faţă, cu atât mai mult cu cât nenumăraţi alţii, din aceeaşi plămadă, veneau din urmă şi îngroşau rândurile. Era cu siguranţă dificil să descoperi părţile pozitive în aceste condiţii. Însă Muzeul Criminalilor în Serie nu dezvăluie perspectiva de ansamblu, nu, nici pe departe. Aşa cum Helen Morrison a afirmat, soarta unui psihopat depinde de o serie de factori, ce includ materialul genetic, familia, educaţia, inteligenţa, oportunităţile şi modul în care toate acestea interacţionează.

Jim Kouri, vicepreşedintele Asociaţiei Naţionale a Şefilor de Poliţie din Statele Unite, susţine o ipoteză similară. Unele trăsături comune ale criminalilor în serie psihopaţi – simţ exacerbat al propriei persoane, persuasiune, şarm superficial, cruzime, lipsa remuşcărilor şi manipularea altora – se regăsesc şi la politicieni sau lideri mondiali.

Cu alte cuvinte, la persoane care nu se ascund de poliţie, ci candidează pentru funcţii înalte. Un astfel de profil, menţionează Kouri, le permite celor din această categorie să facă *ce* vor,

când vor, netulburaţi de consecinţele sociale, legale sau morale ale propriilor acţiuni.

Dacă te naşti sub o stea norocoasă, de exemplu, şi exerciţi o putere nemaipomenită asupra minţii umane, precum luna asupra mării, chiar dacă ordoni cu nonşalanţă genocidul a 100.000 de kurzi, poţi obţine ulterior consideraţia perversă chiar şi a celor mai înverşunaţi detractori ai tăi.

„Nu te teme, doctore", a strigat Saddam Hussein pe eşafod, înainte de execuţie, „asta e o treabă pentru bărbaţi".

În cazul în care ai fi o persoană violentă şi perfidă, asemeni lui Robert Maudsley, cel care a inspirat personajul „Hannibal Lecter", ţi-ai putea cu uşurinţă ademeni colegul de închisoare în celulă, pentru ca mai apoi să îi spargi capul cu ciocanul şi să-i guşti creierul cu lingura, cu aceeaşi degajare cu care ai înghiţi un ou fiert. Maudsley se află în carceră solitară de peste treizeci de ani, într-o cuşcă blindată, undeva în subsolul Penitenciarului Wakefield din Anglia.

Dar dacă, în schimb, ai fi un neurochirurg excelent, foarte stăpân pe tine însuţi în condiţii de presiune, cum este James Geraghty, ai putea să îţi încerci norocul într-un domeniu complet diferit, cum ar fi medicina secolului douăzeci şi unu, unde rafalele riscului suflă cu o putere de peste o sută de mile pe oră, iar oxigenul este extrem de rarefiat.

„Nu simt deloc compasiune pentru cei pe care îi operez”, îmi mărturiseşte acesta din urmă. „Este un lux pe care, pur şi simplu, nu mi-l permit. În sala de operaţii renasc precum o maşină rece şi fără inimă, sunt una cu bisturiul, burghiul sau ferăstrăul. Când te eliberezi de toate şi păcăleşti moartea, dincolo de graniţa de zăpadă a creierului, sentimentele nu-şi au locul. Emoţia este o entropie cât se poate de contraproductivă. De-a lungul anilor, am vânat-o până la stârpite”.

Geraghty este unul dintre cei mai buni neurochirurgi din Marea Britanie şi, cu toate că, pe de o parte, cuvintele lui m-au înfiorat, pe de altă parte, ele au o logică imbatabilă. Adânc, în cotloanele cele mai periculoase ale creierului, pândeşte psihopatul – prădător singuratic şi necruţător, specie solitară care, ocazional, poate exercita o forţă de atracţie mortală. Nici nu rosteşti bine cuvântul, şi imagini cu criminali în serie, violatori, nebuni şi terorişti solitari încep să se furişeze pe casa scărilor minţii.

Şi totuşi, dacă v-aş prezenta o altă imagine? Dacă v-aş spune că un piroman care dă foc casei voastre poate fi, într-un univers paralel, eroul care înfruntă scândurile arzând şi flăcările pentru a vă salva pe voi şi pe cei dragi vouă? Sau că puştiul cu un cuţit în mână, ascuns în ungherul întunecat al unei săli de cinema, va mânui în viitor un alt tip de cuţit, într-o altă sală, dar de operaţii?

Astfel de afirmaţii sunt greu de acceptat, dar

sunt totuşi adevărate. Psihopaţii sunt neînfricaţi, încrezători, carismatici, nemiloşi şi foarte concentraţi; şi, în ciuda convingerii majorităţii, nu sunt în mod necesar violenţi. Dacă vi se pare că spusele noastre sună bine, nu vă înşelaţi deloc. După cum am văzut, totul depinde de ceea ce se ascunde în străfundurile sertarelor personalităţii fiecăruia. În niciun caz nu putem spune că problema este clară, adică eşti sau nu psihopat. Există multe alte zone interne şi externe ale acestei tulburări, asemănătoare traseelor subterane ale metroului. Aşa cum vom vedea în Capitolul 2, există un spectru al psihopatiei, în cadrul căruia fiecare dintre noi îşi are locul şi unde doar un mic segment de rezidenţi permanenţi locuiesc în „centrul oraşului”.

Un individ, spre exemplu, poate fi extrem de calm în condiţii de presiune, dar în acelaşi timp să fie la fel de empatic precum o avalanşă (vom întâlni câteva exemple în paginile ce urmează); cu toate acestea, se prea poate ca el să nu fie nici violent, nici antisocial sau fără conştiinţă. Poţi prezenta la un nivel ridicat unul sau două atribute psihopatice şi să te clasezi undeva mai sus pe scala spectrului psihopatie. Cu toate acestea, e foarte posibil să nu te apropii deloc de zona periculoasă a unui individ care are valori mari la toate trăsăturile.

Aşa cum nu există o linie clară de demarcaţie între cineva care joacă golf de plăcere, în

weekend, şi, să zicem, Tiger Woods, nici graniţa dintre cei care „le au pe toate”, clasa super-psihopaţilor, şi cei care doar „psihopatizează”, nu este bine definită. Gândiţi-vă la aceste trăsături psihopatice ca la butoanele şi canalele unei console audio, dintr-un studio de înregistrări. Dacă le fixezi pe toate la maxim, rezultă o muzică inutilizabilă. Dar dacă dozezi sunetele, unele canale mai sus, altele mai jos – cum ar fi curajul, concentrarea, lipsa empatiei, ascuţimea minţii – atunci poţi obţine un chirurg cu o treaptă deasupra tuturor celorlalţi.

Chirurgia este doar un exemplu în care „talentul” psihopatic poate constitui un avantaj. Mai sunt şi alte domenii, cum ar fi forţele de aplicare a legii, de exemplu. În 2009, la scurt timp după ce Angela Book şi-a publicat rezultatele studiului, am decis să îmi încerc şi eu norocul. Dacă, aşa cum a descoperit ea, psihopaţii chiar *sunt* mai buni în a identifica vulnerabilităţile, atunci trebuie să existe modalităţi, soluţii pentru ca aceste „talente” să fie transformate în avantaje pentru societate, în loc să fie eliminate. Inspiraţia mi-a venit când m-am întâlnit cu un prieten în aeroport. Cu toţii devenim un pic paranoici când trecem prin vamă, m-am gândit, chiar şi atunci când suntem în perfectă regulă. Imaginaţi-vă cum ar fi dacă am *avea* într-adevăr ceva de ascuns.

Treizeci de studenţi au participat la experimentul meu: jumătate dintre ei cu scoruri

mari la chestionarul de autoevaluare a psihopatiei (SRPS), iar ceilalţi cu rezultate mai mici. De asemenea, mai erau şi cinci „asociaţi”. Sarcina studenţilor era foarte uşoară. Ei trebuiau să stea într-o sală de clasă şi să observe mişcările „asociaţilor”, pe măsură ce aceştia intrau pe o uşă şi ieşeau pe alta, traversând o mică scenă. Însă mai aveau ceva de făcut: să identifice care dintre cei cinci era „vinovatul” care ascundea o batistă roşie.

Ca să ridic şi mai mult miza, asociatul „vinovat” a primit 100. Astfel, dacă juriul reuşea să-l identifice corect şi, în urma numărării voturilor, cel cu batista roşie ieşea pe primul loc, atunci trebuia să dea banii înapoi. Dacă scăpa neidentificat şi suspiciunea cădea pe unul dintre ceilalţi „asociaţi”, „vinovatul” era recompensat şi păstra cei 100.

Nervii erau întinşi la maxim când asociaţii au intrat în încăpere. Care dintre studenţi va fi cel mai bun „ofiţer vamal”? Oare instinctele de prădător ale psihopaţilor se vor dovedi demne de încredere? Sau simţul lor de a detecta vulnerabilitatea va dezamăgi?

Rezultatele au fost extraordinare: peste 70% dintre cei cu scoruri mari la SRPS l-au detectat pe bărbatul cu batista roşie, comparativ cu 30% dintre cei cu scoruri mici.

Se prea poate ca lipsa slăbiciunilor să fie un instrument din trusa de unelte a unui criminal; dar

la fel de bine îţi poate fi un ajutor nepreţuit dacă lucrezi într-un aeroport, de exemplu.

Detectorul de psihopaţi în 2003, Reid Meloy, profesor de psihiatrie la Universitatea din California, San Diego, Şcoala de Medicină, a realizat un experiment care aborda o altă faţetă a experimentului cu batista roşie. Se spune că psihopaţii tradiţionali au un al şaselea simţ pentru a detecta vulnerabilităţile celorlalţi. Dar ei sunt cunoscuţi şi pentru că ne dau fiori. Poveştile din practica clinică de zi cu zi ale celor care s-au întâlnit cu aceşti prădători sociali nemiloşi abundă în comentarii şi aforisme viscerale şi misterioase, de genul „mi s-a făcut părul măciucă” sau „mi s-a făcut pielea ca de găină”. Este vreun dram de adevăr în toate acestea? Putem arunca o privire mai atentă asupra instinctelor noastre? Suntem noi chiar atât de buni în a-i citi pe psihopaţi, precum sunt ei în a ne citi pe *noi?*

Pentru a afla aceste răspunsuri, Meloy a întrebat 450 de profesionişti din domeniul justiţiei penale şi al serviciilor de sănătate mintală dacă au experimentat astfel de reacţii fizice neobişnuite în momentul în care interogau vreun subiect psihopatie – criminali violenţi, cu toate canalele şi butoanele date la maxim.

Rezultatul a fost foarte clar. Peste trei sferturi dintre ei au răspuns afirmativ, o incidenţă mai mare a fenomenului remarcându-se la respondenţii de gen feminin, decât la cei de gen

masculin (84% comparativ cu 71%), iar clinicienii universitari sau masteranzii au raportat o incidenţă mai ridicată decât doctoranzii, profesorii sau ofiţerii forţelor de aplicare a legii (84%, 78% şi, respectiv, 61%). Exemplele includeau afirmaţii de genul „mă simţeam de parcă aş fi fost prânzul lui”, „dezgust… repulsie… fascinaţie” şi „ca şi cum esenţa răului ar fi pătruns prin mine”.

Dar ce *simţim* noi mai exact?

Pentru a răspunde la această întrebare, Meloy s-a întors în timp, în preistorie, la poruncile spectrale şi întunecate din evoluţia umanităţii. Există o serie de teorii despre evoluţia iniţială a psihopatiei, dar ne vom ocupa de ele mai târziu. Acum, întrebarea care înglobează marea schemă etiologică a lucrurilor este: din ce perspectivă ontologică ar trebui abordată această afecţiune? Din punct de vedere clinic, ca o tulburare de personalitate? Sau din perspectiva teoriei jocului, ca o consecinţă biologică legitimă – o strategic de viaţă, care a conferit avantaje reproductive semnificative în mediul primitiv, străvechi?

Kent Bailey, profesor emerit în domeniul psihologici clinice la Universitatea Virginia Commonwealth, susţine cea de-a doua ipoteză; el avansează teoria conform căreia competiţiile violente în interiorul şi dintre grupurile ancestrale proximale au fost principalul precursor evolutiv al psihopatului (sau, cum îi spune el, „şoimul războinic”).

„O doză de violenţă era indispensabilă pentru căutarea şi uciderea vânatului de mari dimensiuni”, susţine Bailey, „şi, în consecinţă, un astfel de contingent de elită de «şoimi războinici» nemiloşi era extrem de important, nu doar în timpul anotimpurilor de vânătoare, ci şi ca forţă de apărare împotriva atacurilor neaşteptate din partea hoardelor similare din triburile vecine”.

Problema care se pune este următoarea: ce faci cu ei pe timp de pace. Robin Dunbar, profesor de psihologie şi antropologie evoluţionistă la Universitatea din Oxford, susţine ipoteza lui Bailey. Amintind de popoarele nordice între secolul al IX-lea şi secolul al XI-lea, Dunbar aminteşte de *berserker*-i, luptătorii vikingi care, potrivit legendelor, poemelor şi izvoarelor istorice, se avântau în luptă stăpâniţi de o furie hipnotică. Cercetând şi mai adânc în literatură, descoperim o imagine şi mai sinistră, şi anume aceea a elitelor periculoase care se întorceau împotriva membrilor comunităţii pe care trebuiau să o apere, comiţând acte de o violenţă atroce împotriva compatrioţilor.

Potrivit lui Meloy, aici se află soluţia misterului: între acul din cefele noastre şi gândirea evolutivă pe termen lung din spatele „detectorului intern de psihopaţi”. Pentru că, aşa cum susţine Kent Bailey, dacă acele caracteristici de prădători ancestrali ale strămoşilor noştri sunt cu adevărat de natură psihopatică, ar însemna că, potrivit selecţiei naturale, nu avem de-a face cu o

evoluţie unilaterală. Membrii mai paşnici din comunităţile imediate sau extinse ar fi dezvoltat un mecanism care să semnalizeze pericolul când acesta intra în spaţiul lor cognitiv, un fel de tehnologie neurală secretă de supraveghere, un sistem clandestin de avertizare preventivă, care le-ar fi permis să ia măsurile de protecţie necesare.

În lumina interviurilor Angelei Book cu victime ale unor atacuri şi în urma propriilor mele investigaţii asupra traficului cu batiste roşii, un astfel de mecanism ar putea explica în mod plauzibil diferenţele dintre răspunsuri, puse în evidenţă de experimentul lui Meloy (în funcţie de sexul şi statutul respondenţilor). Având în vedere reputaţia exagerată a psihopatului, aceea de somelier diabolic şi emoţional, cu nasul specializat în adulmecarea celor mai imperceptibile slăbiciuni, nu este imposibil ca femeile, ca o compensaţie darwiniană pentru vulnerabilitatea lor fizică crescută, să poată experimenta reacţii mai intense şi mai frecvente în prezenţa lor. Comparativ, dar din exact acelaşi motiv, profesioniştii din serviciile de sănătate mintală au manifestat reacţii mai reduse.

Este o ipoteză în curs de demonstrare. Cu cât te simţi mai ameninţat, cu atât e posibil să cedezi mai repede, şi devine tot mai imperios necesară asprirea regulilor de securitate.

Bineînţeles că în vremurile întunecate ale

strămoşilor noştri au existat vânători brutali şi nemiloşi, specializaţi în arta neagră a jafului, dar, suspicioşi din fire fiind, e o cale lungă până la a-i considera pe aceştia asemenea psihopaţilor din ziua de azi. Din perspectiva diagnosticului, principalul obstacol este empatia.

În timpuri străvechi, cei mai prolifici şi mai desăvârşiţi vânători nu erau cei mai însetaţi de sânge, aşa cum ar fi de aşteptat. Dimpotrivă, erau cei mai calculaţi şi empatici. Ei erau cei capabili să anticipeze comportamentul vânatului, „să iasă din pielea lor" şi să intre în cea a prăzii, să prevadă cu exactitate modul de acţiune, traiectoriile instinctuale de eschivă, rutele şi tacticile de evadare ale acesteia.

Pentru a înţelege motivul, ar trebui să observăm un bebeluş care învaţă să meargă. Dezvoltarea graduală a locomoţiei verticale şi a poziţiei bipede au prevestit şi facilitat noua eră a cumpărăturilor în care au intrat hominizii. Poziţia verticală a prefigurat optimizarea mobilităţii, permiţându-le strămoşilor din savana africană să caute şi să vâneze perioade mult mai îndelungate de timp, decât le-ar fi permis locomoţia patrupedă.

Însă „vânătoarea continuă", cum este cunoscută de antropologi, avea şi ea problemele ei. Antilopele africane gnu pot depăşi cu uşurinţă viteza unui om. Pot dispărea la orizont într-o clipă. Dacă ai putea anticipa cu exactitate unde s-ar opri, fie judecând după indiciile pe care le lasă în

urmă, fie citindu-le gândurile, şansele tale de supravieţuire ar creşte.

Aşadar, dacă prădătorii demonstrează empatie şi, uneori, chiar empatie intensă, cum pot fi ei psihopaţi? Dacă un lucru este evident, acela este faptul că psihopaţii nu manifestă sentimente, nu îi înţeleg pe ceilalţi. Aşadar, care este soluţia problemei?

Neuroştiinţa cognitivă ne vine în ajutor, asezonată cu puţină filosofie morală perfidă.

Joshua Greene, psiholog la Universitatea Harvard, a petrecut ultimii ani observând cum psihopaţii evaluează dilemele morale şi cum răspunde creierul lor în diverse situaţii de presiune etică. Greene a descoperit un lucru extrem de interesant. Departe de a fi uniformă, empatia este schizofrenică. Există două varietăţi distincte: caldă şi rece.

Să analizăm, de exemplu, următorul caz (Cazul 1), propus de filosoful Philippa Foot:

Un vagon de tren se deplasează cu viteză pe sine. În calea lui se află cinci persoane legate de sine şi ele nu pot scăpa. Din fericire, se poate schimba un macaz care să devieze vagonul pe o şină anexă, departe de cei cinci. Dar există o nouă problemă. O altă persoană este legată de şina anexă şi devierea macazului ar duce la uciderea aceleia; în schimb, le-ar salva pe primele cinci. Ai schimba macazul?

Pentru mulţi dintre noi ar fi dificil să decidem

ce alegem într-o astfel de situaţie. Deşi perspectiva schimbării macazului nu este în mod necesar una plăcută, opţiunea pragmatică – moartea unei singure persoane în loc de cinci – reprezintă „varianta răului cel mai mic”. Corect?

Acum, să analizăm o altă variantă (Cazul 2), propusă de filosoful Judith Jarvis Thomson:

Ca şi în cazul menţionat anterior; un vagon goneşte cu viteză nebună către cinci persoane legate de o şină. Însă de această dată, te afli pe un pod, deasupra şinelor de tren, iar în faţa ta stă o persoană masivă. Singura cale de a-i salva pe cei cinci este să-l împingi pe străin în gol. Acesta ar cădea şi ar muri cu siguranţă, dar corpul lui masiv ar bloca vagonul, salvând viaţa celor cinci persoane. L-ai împinge?

În acest caz, este evident că ne confruntăm cu o „adevărată” dilemă, chiar dacă numărul victimelor ar fi exact la fel ca în primul caz (5 la 1). Jocul acesta ne face mai circumspecţi şi mai nervoşi. De ce?

Joshua Greene crede că ştie răspunsul şi presupune că acesta are legătură cu regiuni climatice diferite ale creierului.

În Cazul 1, susţine el, avem de-a face cu o dilemă morală *impersonală*. Aceasta implică zone ale creierului, cum ar fi cortexul prefrontal şi cortexul parietal posterior (în special cortexul paracingulat, polul temporal şi sulcusul superior temporal), care se activează, în principal, în

experienţele obiective ale empatiei *reci* – raţionamentul şi gândirea raţională.

În Cazul 2, în schimb, este vorba despre ceea ce am putea numi o dilemă morală *personală* „care bate cu putere la uşa centrului emoţiilor din creier, cunoscut sub numele de amigdala sau corpul amigdalian – circuitul empatiei *calde*.

Asemenea celor mai mulţi oameni normali, psihopaţii au deliberat destul de repede în cazul dilemei prezentate în primul caz. Schimbă macazul, vagonul o ia pe cealaltă şină şi omoară o singură persoană în loc de cinci. În schimb, şi aici gluma se îngroaşă, în totală contradicţie cu oamenii normali, cazul al doilea nu le-a dat deloc bătăi de cap. Sunt aproape fericiţi să îl împingă pe grăsun, fără să clipească, peste şine, dacă aşa trebuie.

Ca să complicăm şi mai mult problema, acest comportament diferit este oglindit la fel de distinct şi în creier. Şi la psihopaţi, şi la persoanele normale, tiparele activităţii neurale sunt similare în cazul dilemei morale impersonale (Cazul 1), dar extrem de diferite când lucrurile încep să devină mai personale (Cazul 2).

Imaginaţi-vă că v-aş aşeza într-un aparat FMRI[5] şi v-aş prezenta aceste două dileme. Ce aş

---

5 în Imagistica funcţională cu rezonanţă magnetică (Funcţional Magnetic Resonance Imaging) un magnet imens înconjoară capul subiectului. Modificările direcţiilor câmpului magnetic induc atomi de hidrogen în creier pentru a emite semnale radio. Aceste semnale se intensifică atunci când nivelul oxigenului din sânge creşte, indicând

observa pe măsură ce aţi evalua capcanele morale ale fiecăreia? Ei bine, în momentul în care natura dilemei devine, din impersonală, personală, ar trebui să văd corpul amigdalian şi circuitele cerebrale conexe, anume cortexul orbito-frontal median, luminate precum tonomatele din cazinouri, atunci când emoţiile încep să intre în acţiune.

La un psihopat însă, aş vedea numai întuneric, cazinoul neural cavernos ar fi acoperit şi părăsit, iar trecerea de la impersonal, la personal, s-ar petrece fără incidente.

Această distincţie dintre empatia caldă şi cea rece, dintre ceea ce „simţim” când îi observăm pe ceilalţi şi calculul emoţional lucid, care ne permite să apreciem la rece şi imparţial ceea ce gândesc alte persoane, constituie argumente pertinente pentru teoreticieni ca Reid Meloy şi Kent Bailey. Psihopaţii se regăsesc mai puţin în prima categorie, a celor mai sensibili. Însă, când vine vorba despre cea de-a doua categorie, ei joacă în propria lor ligă, a celor care tind mai degrabă să „înţeleagă” decât să „simtă”, a celor care pot face previziuni abstracte exacte, în detrimentul identificării personale, şi a celor care se bazează pe analize simbolice, în locul unor simbioze afective. Cu alte cuvinte, a celor care deţin acelaşi set de instrumente cognitive pe care îl posedă vânătorii experimentaţi şi escrocii, şi pe care îl

---

cele mai active părţi ale creierului.

utilizează nu numai în mediul lor natural, ci şi în comunitate. Ei funcţionează chiar mai bine cu un singur motor empatic decât cu două, acesta fiind unul dintre motivele pentru care sunt atât de convingători. Dacă ştii unde sunt butoanele, dar nu simţi nicio presiune când le apeşi, sunt şanse mari să obţii lozul cel mare.

Robin Dunbar este unul dintre cei care susţin ipoteza diviziunii empatiei. Când nu citeşte despre eroii scandinavi, Dunbar poate fi găsit în Sala Comună Postuniversitară a Colegiului Magdalen. Într-o după-amiază, la o ceaşcă de ceai şi biscuiţi, stând într-un alcov cu vedere spre mănăstire, îi povestesc despre vagonul de tren şi diferenţele pe care le evidenţiază între funcţiile unui creier normal şi ale unuia psihopatie; interlocutorul meu nu pare deloc uimit.

„Vikingii duceau o viaţă bună în trecut, iar *berserker*-ii[6] nu făceau nimic care să le strice reputaţia de oameni periculoşi, cu care nu era bine să te pui. Asta era treaba lor. Scopul lor era să fie mai nemiloşi, mai cruzi şi mai sălbatici decât soldatul viking obişnuit, deoarece… exact astfel de atribute îi defineau pe ei! *Erau* mai nemiloşi, mai cruzi şi mai sălbatici decât soldatul viking obişnuit. Dacă ai scana creierul unui berserker şi i-ai prezenta dilema vagonului, sunt foarte sigur

6 Luptători viteji din mitologia nordică, care se închinau zeului Odin. Numele lor provine din vechea limbă germanică, unde termenul însemna fie „piele de urs” fie, după alte variante, „pielea goală”, (n.rcd.)

că ai obţine exact acelaşi rezultat ca şi în cazul psihopaţilor. Adică nimic. Iar grăsunul ar fi mort”.

Mi-am uns o brioşă cu unt.

„Cred că societatea are nevoie de anumite persoane care să îi facă treburile murdare”, a continuat Dunbar. „De unii cărora nu le este teamă să ia decizii grele, să pună întrebări incomode, să se expună. De multe ori, aceşti indivizi, prin natura muncii lor, nu se numără printre cei cu care ai putea să îţi bei ceaiul de după-amiază. Vrei un sandviş cu castraveţi?”

Daniel Bartels, de la Universitatea Columbia, şi David Pizarro, de la Universitatea Cornell, sunt de acord cu această afirmaţie, şi deţin chiar şi documente care să o susţină. Studiile arată că aproximativ 90% dintre oameni ar refuza să-l îmbrâncească pe străin de pe pod, chiar dacă sunt convinşi că, dacă şi-ar înfrânge reticenţa morală naturală, ar rezulta o singură victimă, în loc de cinci. Însă cei 10% rămaşi, o minoritate cu o etică morală mai puţin igienică, când sunt puşi în faţa deciziei, nu au niciun scrupul în a lua viaţa unei persoane. Dar cine sunt cei care formează această minoritate? Cine sunt cei 10%?

Pentru a afla, Bartels şi Pizarro au prezentat dilema vagonului unor studenţi, 200 la număr, spunându-le să indice, pe o scară de la 1 la 4, cât de mult susţin soluţia împingerii grăsunului peste şine, ca să vadă cât de „pragmatic” apreciau ei situaţia. Apoi, pe lângă problema morală a dilemei

vagonului, studenţii au răspuns unei serii de itemi de personalitate, specific formulaţi pentru a măsura nivelurile psihopatiei inactive. Aceştia includeau afirmaţii de genul „îmi plac luptele cu pumni” sau „Cea mai bună cale de a manipula oamenii este să le spui ce vor să audă” (sunt de acord/nu sunt de acord pe o scară de la 1 la 10).

Poate exista o legătură între cele două concepţii – psihopatie şi pragmatism – s-au întrebat Bartels şi Pizarro. Răspunsul a fost un „da” răsunător. Analiza lor a relevat o corelare semnificativă între abordarea pragmatică a problemei vagonului (îmbrâncirea grăsunului de pe pod) şi un tip de personalitate predominant psihopatică. Concluzia aceasta susţine previziunea lui Dunbar. Dar, din perspectiva tradiţională a pragmatismului, problema se complică. Printre specialiştii recunoscuţi în domeniu, Jeremy Bentham şi John Stuart Mill, cei doi filosofi britanici ai secolului al XIX-lea creditaţi cu oficializarea teoriei pragmatismului, sunt, în general, dintre cei mai apreciaţi.

„Cea mai mare bucurie a celor mulţi o constituie fundamentarea principiilor morale şi a legislaţiei”, enunţa Bentham.

Cu toate acestea, dacă săpăm ceva mai adânc, ne confruntăm cu o imagine complicată, mai ciudată şi mai încâlcită: aceea a unei selectivităţi nemiloase şi a unor contradicţii morale înşelătoare. Întocmirea legislaţiei sau

dezvăluirea principiilor morale va leza inevitabil şi brutal interesele cuiva, ale unui grup sau ale unei cauze care, în virtutea dictonului conform căruia minoritatea se supune majorităţii, va trebui să suporte deciziile pentru binele „celor mulţi”.

Şi totuşi, cine are curajul să apese pe trăgaci? Bartels şi Pizarro au descoperit un model, dar în laboratorul lor. Ce se întâmplă însă în viaţa de zi cu zi, când psihopatul poate arăta de ce este capabil?

Partea întunecată a aselenizării

Nu este greu de aflat de ce anume este nevoie pentru a avea succes într-o profesie oarecare sau pentru a fi cel mai bun în ceea ce faci. Pe lângă un set de abilităţi specifice necesare pentru a desfăşura anumite activităţi, în toate domeniile, legislativ, afaceri etc., este necesară şi o selecţie de caracteristici specifice, care garantează înalta performanţă.

În 2005, Belinda Board şi Katarina Fritzon de la Universitatea din Surrey, au realizat un sondaj, pentru a afla cu exactitate ce anume îi motivează pe marii afacerişti. Voiau să afle dacă există anumite trăsături cheie ale personalităţii acestora care să îi diferenţieze pe cei care iau o anumită decizie, în raport cu cei care optează pentru o decizie alternativă.

Board şi Fritzon au ales trei grupuri: afacerişti, pacienţi ai unei secţii de psihiatrie şi criminali spitalizaţi (persoanele din ultimele două

categorii prezentau trăsături psihopatice sau alte afecţiuni psihiatrice) şi au comparat modul în care s-au comportat aceştia în timpul unui test de stabilire a profilului psihologic.

Analiza celor două a stabilit că numărul atributelor psihopatice, precum şarmul superficial, egocentrismul, persuasiunea, lipsa empatiei, independenţa şi concentrarea erau mult mai prezente la marii oameni de afaceri decât la aşa-numiţii criminali „smintiţi”. Principalele diferenţe între grupuri au constat în nivelul mult mai ridicat înregistrat la aspectele mai „antisociale” ale sindromului, cum ar fi încălcarea legii – în cazul criminalilor – agresiunile fizice şi nivelul de impulsivitate.

Există şi alte studii care par să confirme analogia „consolei audio”, anume aceea că linia de demarcaţie dintre psihopatia funcţională şi cea disfuncţională nu depinde de prezenţa atributelor psihopatice în sine, ci de nivelul lor şi de felul în care ele se combină. Mehmet Mahmut şi colegii săi de la Universitatea Macquarie au demonstrat recent că există diferenţe semnificative între diagramele creierului disfuncţional (în special activitatea cortexului orbito-frontal – zona din creier care reglează proporţia emoţiilor în luarea deciziilor), observate atât la psihopaţii criminali, cât şi la psihopaţii non-criminali. Potrivit lui Mahmut, aceasta înseamnă că, din punct de vedere calitativ, cele două grupuri nu ar trebui

considerate drept segmente distincte de populaţie ci, mai curând, ca elemente care ocupă poziţii diferite pe acelaşi continuum neuropsihologic.

Într-o notă similară, poate mai puţin tehnică, le-am cerut unor studenţi din anul întâi să îşi imagineze că sunt manageri într-o companie de plasare a forţei de muncă. „Dur, neînfricat, şarmant, amoral şi motivat”, le-am spus. „Să presupunem că aveţi un client cu un astfel de profil. Ce domeniu credeţi că i s-ar potrivi?”

După cum vom vedea ceva mai târziu în această carte, răspunsul lor a fost cât se poate de perspicace. Director executiv, spion, chirurg, politician, militar… au fost menţionate toate aceste poziţii; dar răspunsurile lor au inclus şi criminal în serie, asasin sau jefuitor de bănci.

„Abilităţile intelectuale nu te ajută decât să te plasezi pe un elegant loc doi”, mi-a spus odată un director executiv. „Să ştii că nu degeaba se spune că e un drum alunecos. Drumul până în vârf este foarte dificil, dar poate fi mai lesne de urcat, dacă te bazezi pe sprijinul celorlalţi. Poate fi chiar mai uşor, dacă aceştia cred că le iese şi *lor* ceva”.

Jon Moulton, unul dintre cei mai de succes investitori londonezi, subscrie la aceste idei. Într-un interviu recent, acordat publicaţiei *Financial Times*, el a enumerat hotărârea, curiozitatea şi insensibilitatea, ca fiind cele mai importante trei trăsături ale caracterului său. Nu ne surprind deloc primele două menţionate, dar de ce

insensibilitatea? „Cel mai important aspect al insensibilităţii este că poţi dormi noaptea, în timp ce alţii nu pot”, a explicat Moulton.

Convingerea că anumite atribute psihopatice sunt de mare ajutor în domeniul afacerilor nu mai este o noutate, dar ce putem spune despre spaţiu? Ideea trimiterii psihopaţilor în cosmos nu ne inspiră prea multă încredere, judecând după reputaţia lor terestră. De asemenea, calităţile psihopatice nu cred că se numără printre cerinţele celor de la NASA, care au o politică extrem de prohibitivă de selecţie a astronauţilor. Există însă o poveste pe care am auzit-o odată şi care oferă o ilustrare cât se poate de grafică a modului în care sângele rece, concentrarea reptiliană şi detaşarea totală – asemenea neurochirurgului James Geraghty – poate aduce reale beneficii şi uneori măreţie nu doar în sala de şedinţe, tribunal sau camera de gardă, ci şi într-o cu totul altă lume.

Povestea începe aşa: în data de 20 iulie 1969, Neil Armstrong şi partenerul său, Buzz Aldrin, survolau suprafaţa lunii în căutarea unui loc de aterizare, când au fost la un pas de a se prăbuşi. Problema o constituia relieful selenar. Era prea condensat, iar combustibilul – prea puţin. Stânci şi bolovani erau împrăştiaţi peste tot, punându-le reale probleme. Aldrin, ştergându-şi fruntea, cu un ochi la indicatorul de benzină şi cu celălalt la teren, i-a dat un ultimatum lui Armstrong: „Pune odată chestia asta jos. Repede!”

Armstrong a reacţionat mult mai flegmatic. Bănuim… dar cine poate şti cu exactitate? În orice caz, cum timpul se scurgea cu rapiditate, combustibilul împuţinându-se şi el, şi cu perspectiva tot mai apropiată a morţii din cauza atracţiei gravitaţionale deasupra capului, a pus la cale un plan. I-a spus lui Aldrin să îi spună pentru câte secunde le mai ajunge combustibilul şi să numere cu voce tare, în ordine descrescătoare.

Aldrin s-a conformat.

Şaptezeci… şaizeci… cincizeci…

Pe măsură ce numărătoarea curgea, Armstrong scruta topografia necartografiată a lunii.

Patruzeci… treizeci… douăzeci…

Şi totuşi, peisajul refuza să le ofere o cale de scăpare.

Cu doar 10 secunde înainte de prăbuşirea iminentă, Armstrong a zărit locul, o oază argintie de vid, imediat sub linia orizontului. Brusc, imperceptibil, ca un prădător care se furişează spre pradă, creierul i s-a îngustat. Ca şi cum ar fi fost pe pista de alergare, a manevrat naveta cu dexteritate către locul ales şi a executat o aterizare perfectă în singura zonă liberă de pe întreaga suprafaţă survolată. Un pas uriaş pentru omenire. Dar şi unul foarte aproape de un gigantic dezastru cosmic.

Experţii genişti: ce îi pune în mişcare?

Acest caz extraordinar de nepăsare

interplanetară rezumă viaţa în orizonturile posibilului, acolo unde triumful şi dezastrul împart o graniţă fragilă şi plină de riscuri, iar traficul transfrontalier se desfăşoară liber, fără oprelişti. Atunci, calea către dezastru a fost blocată, stăpânirea de sine manifestată de Neil Armstrong în condiţii de presiune salvând de la o calamitate de proporţii cosmice una dintre cele mai remarcabile isprăvi din istoria realizărilor umane.

Dar asta nu e tot. Potrivit rapoartelor medicale ulterioare, ritmul său cardiac abia dacă a crescut un pic. Cu uşurinţa cu care ar fi obţinut o slujbă la o benzinărie, a aterizat nava spaţială pe lună. Să fi fost o simplă reacţie inteligentă a sistemului cardiovascular? Oamenii de ştiinţă spun că nu.

În anii ’80, cercetătorul Stanley Rachman, de la Universitatea Harvard, a descoperit ceva similar în cazul specialiştilor genişti, care dezamorsează bombe. Rachman voia să afle ce îi diferenţiază pe băieţi, de bărbaţii care activează în această meserie extrem de riscantă, pe muchie de cuţit. Toţi geniştii sunt buni, altfel ar fi morţi. Prin ce se diferenţiază stelele de becuri?

Pentru a afla, Stanley a ales o mână de genişti experimentaţi, dintre cei cu peste 10 ani de experienţă în domeniu, şi i-a împărţit în două grupuri: cei decoraţi şi cei nedecoraţi. Apoi, a comparat ritmul cardiac al fiecăruia în timp ce era pe teren, desfăşurând activităţi care necesitau un

nivel ridicat de concentrare.

Rezultatele au fost uimitoare. În timp ce ritmul cardiac al tuturor genişti lor rămânea, în medie, stabil, ceva aproape incredibil se întâmpla cu cei decoraţi. Ritmul lor cardiac scădea. În momentul în care intrau în zona de pericol (sau „platforma de lansare”, cum a numit-o unul dintre ei), intrau într-o stare de concentrare meditativă calculată – un fel de mezanin al conştiinţei, în care ei deveneau una cu dispozitivul la care lucrau.

Analizele ulterioare au mers şi mai departe şi au identificat cauza acestei diferenţe: încrederea. Genişti i decoraţi obţinuseră rezultate mai bune la testele de încredere în sine decât colegii lor nedecoraţi.

Încrederea în sine era cea care îi punea în mişcare.

Stanley Rachman ştie totul despre neurologia arctică, neînfricată a psihopatului, iar rezultatele lui au fost într-adevăr explozive; într-atât de mult, încât şi-a pus singur următoarea întrebare: ar trebui să fim mai atenţi la cei care dezamorsează bombe? Concluzia lui a fost destul de clară: „… Genişti i recompensaţi pentru curajul lor nu sufereau de anomalii psihologice sau comportament antisocial”. În schimb, a remarcat că „majoritatea descrierilor psihopatiei includ adjective ca «iresponsabil» şi «impulsiv»”, caracteristici care nu s-au regăsit la niciunul dintre studiile sale de caz.

Ţinând cont de sondajul realizat de Belinda Board şi Katarina Fritzon, care demonstra faptul că atributele psihopatice sunt mai prevalente la oamenii de afaceri decât la criminalii psihopaţi diagnosticaţi, Rachman s-a întrebat ce vrem să spunem exact când folosim cuvântul „psihopat”. Nu toţi psihopaţii sunt atât de sălbatici sau antisociali cum se crede. De fapt, rezultatul excepţional al studiului lui Board şi Fritzon a relevat ideea că exact această latură „antisocială” a tulburării, cumulând aspectele de impulsivitate şi iresponsabilitate, este cea care îi „face” sau „nu îi face” psihopaţi, fiind cea care îi programează, în funcţie de modul în care sunt setate conexiunile lor: pentru succes sau, dimpotrivă, pentru disfuncţie.

Vom mai aduce în discuţie încă un instrument metodologic. Se pare că nu numai geniştii sunt capabili să-şi micşoreze ritmul cardiac în timpul operaţiunilor. Experţii în relaţiile de cuplu, Neil Jacobson şi John Gottman, autorii apreciatei cărţi când *bărbaţii lovesc femeile* (*When Men Batter* Women), au observat un comportament cardiovascular identic la anumite tipuri de agresori care, potrivit studiilor, reuşeau să se relaxeze mai mult în momentul în care îşi loveau partenerele, decât atunci când se aşezau comod în fotoliu, cu ochii închişi.

În tipologia agresorilor pe care au dezvoltat-o, Jacobson şi Gottman denumesc indivizii cu acest

tip de profil, „Cobre”. Spre deosebire de ceilalţi, pe care îi numesc „Pitbulli”, Cobrele atacă rapid, cu ferocitate şi îşi păstrează controlul în permanenţă. Manifestă un simţ: exacerbat al posesiunii asupra oricărui lucru, ori de câte ori au chef. Mai mult, aşa cum sugerează şi numele, devin calmi şi foarte concentraţi înainte de a-şi lansa atacul. Pe de altă parte, cei de tipul Pitbull sunt, din punct de vedere emoţional, ceva mai volatili, mai predispuşi să lase lucrurile să treneze, pentru ca apoi să-şi piardă brusc cumpătul. Compararea caracteristicilor acestor două categorii poate constitui o lectură interesantă:

Cobra	Pitbull
Este violent faţă de alte persoane	De obicei, violent numai cu partenerul
Nu are prea multe remuşcări	Prezintă o doză de vinovăţie
Este motivat de dorinţa unei satisfacţii imediate	Motivat de frica de a fi părăsit, abandonat
Este capabil să renunţe şi să meargă mai departe	Obsedat – de cele mai multe ori urmăreşte victima

Se consideră superior	Adoptă rolul „victimei”.
Vorbeşte repede, ştie să mintă	Labilitate emoţională mai mare
Şarmant şi carismatic	Depresiv şi introvertit
Deţine controlul – nu îi place să i se spună ce să facă	Deţine controlul – prin urmărirea permanentă a partenerului
Traumatizat în copilărie; violenţă în familie	Violenţă moderată în familie
Respinge intervenţiile terapeutice	Uneori beneficiază de tratament

Tabelul 1.1 – Diferenţele dintre Cobră şi Pitbull

Lipsa totală a fricii ar putea fi rezultanta curajului, susţine Rachman, cel puţin în cazul geniştilor. Şi poate fi dobândită în urma expunerilor repetate la pericol. Dar există şi indivizi care o reclamă drept calitate înnăscută; structura lor biologică de bază diferă fundamental de a celorlalţi, astfel încât pot rămâne, atât în mod conştient, cât şi inconştient, pe deplin

impermeabili chiar şi la cele mai imperceptibile urme de antigeni de anxietate.

Ştiu acest lucru pentru că i-am testat.

Mirosul fricii

Dacă v-aţi speriat vreodată de turbulenţele din timpul zborurilor aeriene, dacă aţi devenit uşor nervos când trenul s-a oprit în tunel sau dacă aţi trăit acel sentiment inefabil de spaimă că „ceva nu este în regulă”, este posibil să fii reacţionat în aceeaşi măsură şi la fricile celor din jurul dumneavoastră.

În 2009, Lilianne Mujica-Parodi, specialist în domeniul neuroştiinţei cognitive la Universitatea Stony Brook din New York, a colectat transpiraţie de la un grup de paraşutişti aflaţi la primul salt, în timp ce aceştia se îndreptau cu o viteză uluitoare spre Pământ. Ulterior, în laborator, a colectat transpiraţia de pe perniţele absorbante fixate la axilele paraşutiştilor voluntari şi a transferat-o într-o cutie special calibrată, numită „cutia cu pulverizator”. La fel a procedat şi cu mostrele de transpiraţie normală, fără „doza de frică”, obţinute de la sportivi aflaţi pe pista de alergare. Apoi le-a fluturat pe sub nările altui grup de voluntari, pe măsură ce aceştia intrau într-un scaner FMRI.

Ce să vezi? Chiar dacă niciunul dintre voluntari nu ştia ce inhalează, cei care fuseseră expuşi transpiraţiei provocate de frică au

manifestat o activitate cerebrală semnificativă în zona responsabilă cu procesarea fricii (amigdala şi hipotalamusul), comparativ cu cei care au mirosit sudoarea provenită de la alergători. Mai mult decât atât, în urma unui exerciţiu de recunoaştere a emoţiilor, voluntarii care au inspirat din mostrele generate de frică au fost cu 43% mai exacţi în identificarea figurilor ameninţătoare sau neutre, decât cei care au fost testaţi cu celălalt tip de transpiraţie.

Toate acestea ridică următoarea întrebare: putem „lua" frica aşa cum luăm o răceală? Mujica-Parodi şi echipa ei cu siguranţă cred că da şi, în lumina acestor descoperiri, se face referire la posibilitatea existenţei „unei componente biologice ascunse a dinamicii sociale umane, în care stresul emoţional este, efectiv, «contagios»".

De aici se mai naşte o întrebare: cum stăm cu imunitatea? Sunt unii dintre noi mai predispuşi să se infecteze cu microbul fricii decât alţii? Sunt persoane care „detectează" acest lucru mai uşor decât ceilalţi?

Pentru a afla răspunsurile, am realizat şi eu o variantă a studiului Mujica-Parodi. Am început prin a prezenta primului grup de voluntari un film de groază (*Candyman*)} iar cel de-al doilea grup a fost trimis pe pista de alergare. Apoi, le-am colectat transpiraţia, am îmbuteliat-o, ca să spun aşa, şi, la final, am vârât-o sub nările celui de-al treilea grup de voluntari, pe măsură ce simulau un

joc de noroc.

Jocul în cauză era Cambridge Gamble Task, un test computerizat de luare a deciziilor în condiţii de risc. Testul conţine o serie de probe în care participanţilor le este prezentată o gamă de zece cutii (roşii sau albastre); la fiecare probă, ei trebuie să ghicească în care din cele zece cutii se ascunde un indiciu galben. Numărul cutiilor colorate variază de la o probă la alta (de ex, şase roşii şi patru albastre; una albastră şi nouă roşii), iar participaţii pornesc de la un total de 100 de puncte. Ei trebuie să parieze un procent exact (5%, 25%, 50%, 75%, 95%) pe rezultatul primei probe. Ce se întâmplă ulterior depinde de rezultat. În funcţie de cum pierd sau câştigă, suma pariată se adaugă sau se scade din punctajul iniţial, şi protocolul se repetă la toate probele ce urmează. Pariurile mari sunt asociate riscurilor mari.

Dacă teoria Mujica-Parodi se confirma, atunci previziunile erau destul de clare. Voluntarii care au inspirat transpiraţia din timpul filmului de groază au manifestat mai multă precauţie şi au jucat moderat, în comparaţie cu cei care au inspirat sudoarea de pe pista de alergare.

Însă am pregătit şi o surpriză: jumătate dintre voluntari erau psihopaţi.

Cunoscuţi fiind pentru calmul lor în condiţii de presiune, vor fi aceşti psihopaţi imuni în faţa stresului altora? Vor fi ei extrem de vigilenţi în depistarea indiciilor vizuale ale vulnerabilităţii,

asemeni vânătorilor şi hăitaşilor, cum a demonstrat Angela Book, şi vor ignora total indiciile olfactive?

Rezultatele experimentului au fost extrem de evidente. Aşa cum anticipase studiul Mujica-Parodi, voluntarii non-psihopatici au pariat procente mici când au fost expuşi transpiraţiei provocate de frică.

În schimb, psihopaţii au rămas netulburaţi. Nu numai că au fost foarte îndrăzneţi de la debutul jocului, dar au continuat în acelaşi mod până la finalul acestuia, continuând să-şi asume riscuri, chiar şi după expunerea la „doza de frică”. Sistemul lor neurologic imun părea să anihileze „virusul”, adoptând politica toleranţei zero faţă de anxietate, în timp ce toţi ceilalţi i-au permis să se răspândească.

Sabia cu două tăişuri

Dacă ai zări cartea *înţelepciunea psihopaţilor* în vitrina unei librării sau, mai curând, în zilele noastre, pe website-ul Amazon.com, titlul acesteia ţi-ar putea părea un conglomerat ciudat de cuvinte adunate pe o copertă. Atractiv, dar cu siguranţă ciudat. Juxtapunerea contrastantă a acestor doi monoliţi existenţiali, „înţelepciune” şi „psihopaţi”, prevesteşte un mic compromis semantic la nivelul construcţiei, ar putea spune unii, mic din punctul de vedere al unui dialog consistent şi constructiv, cu argumente logice şi

ştiinţifice.

Cu toate acestea, temeiul ipotezei conform căreia psihopaţii posedă înţelepciune este unul foarte serios. Nu neapărat înţelepciune în sensul tradiţional al cuvântului, de capacitate superioară de înţelegere şi judecată cumulată în urma experienţei de viaţă, ci mai curând în sensul de funcţie inefabilă, înnăscută a fiinţei lor.

Să luăm în considerare, de exemplu, următoarea analogie a unui personaj pe care îl vom cunoaşte ulterior.

Un psihopat.

Trebuie să adaug că el se află între pereţii unei foste clădiri monastice, izolate, transformate într-o instituţie de maximă siguranţă, care adăposteşte persoane cu tulburări de personalitate.

O maşină sport de cea mai bună calitate nu este neapărat un lucru bun sau rău în sine; totul depinde de cine se află în spatele volanului. Poate fi un şofer experimentat care îşi transportă soţia la spital în timp util, pentru a naşte în condiţii optime sau, într-un univers paralel, poate fi un puşti de 18 ani care se aruncă în gol împreună cu iubita lui.

„În esenţă, este vorba doar despre îndemânare. Foarte simplu, competenţa şoferului…”

Avea dreptate. Poate principala caracteristică a psihopaţilor, acea abilitate extraordinară care

diferenţiază personalitatea psihopatică de cea a reprezentanţilor „normali” ai populaţiei, este aceea că psihopaţii nu dau nici doi bani pe părerea celorlalţi despre ei. Pur şi simplu nu le pasă de modul în care societatea, în ansamblul ei, le percepe acţiunile. Şi toate acestea, într-o lume în care imaginea, marca şi reputaţia sunt cu adevărat sacrosancte, faţă de vremurile de odinioară. Care mai sunt cifrele actuale: 500 de milioane pe Facebook? 200 de milioane de videoclipuri pe YouTube? O cameră de televiziune cu circuit închis la fiecare 20 de oameni, în Marea Britanie? Toate constituie, fără îndoială, principalul motiv pentru care aceştia se confruntă cu atâtea probleme.

Dar şi motivul pentru care îi considerăm atât de fermecători.

Mai există însă şi predispoziţia lor pentru eroism, duritate mentală şi alte calităţi admirabile, precum curajul, integritatea şi virtutea. Au abilitatea de a se avânta în clădirile în flăcări pentru a salva vieţile celor dinăuntru sau de a împinge grăsuni de pe pod, pentru a opri vagoanele de tren.

Psihopatia este ca o maşină sport de cea mai bună calitate, ca o sabie cu două tăişuri care, inevitabil, taie cu ambele laturi.

În capitolele ce urmează, voi face cronologia detaliată, din perspectivă ştiinţifică, sociologică şi filosofică, a poveştii sabiei cu două tăişuri, şi voi

contura profilul psihologic al indivizilor care o mânuiesc. Vom începe prin a observa cu exactitate cine este cu adevărat psihopatul (dacă nu e monstrul pe care ni-l imaginăm îndeobşte). Vom călători în zonele interne şi externe ale metropolei psihopatice, trecând prin ghetouri extrem de violente, dar şi prin suburbii mai prietenoase.

Pe orice scară sau spectru, la ambele capete avem reprezentanţi faimoşi. La unul dintre ele se află cei de teapa lui Sutcliffe, Lecter şi Bundy – Spintecătorii, Cuţitarii şi Strangulatorii, iar la celălalt, avem *antipsihopaţii*: lideri spirituali precum călugării budişti tibetani care, în urma anilor de meditaţie în mănăstirile din Himalaya, simt numai compasiune. De fapt, ultimele cercetări din domeniul neuroştiinţei cognitive sugerează că acest spectru ar putea fi circular… că de-a lungul liniei neurale dintre raţiune şi nebunie, psihopaţii şi antipsihopaţii stau foarte aproape unii de ceilalţi. Atât de aproape, totuşi atât de departe.

De la linii neurale izolate, vom trece la arheologia cognitivă, şi odată ce am calculat coordonatele psihopatiei moderne, vom încerca să-i descoperim originile. Utilizând teoria jocului, logica şi psihologia evoluţionistă de ultimă oră, vom reconstrui condiţiile din perioadele ancestrale extrem de îndepărtate, în care psihopaţii au evoluat. Vom analiza şi posibilităţile profunde şi totuşi îngrijorătoare, potrivit cărora,

în societatea secolului XXI, ei continuă să evolueze, iar această tulburare devine tot mai adaptabilă.

Vom analiza avantajele de a fi psihopat sau, în anumite situaţii, ne vom imagina cum ar fi dacă simţurile noastre ar fi mai accentuate decât în mod normal. Vom analiza în detaliu curajul, cruzimea şi „prezenţa” (psihopaţii tind să clipească mai rar decât noi, ceilalţi, o aberaţie fiziologică ce le conferă aerul înfiorător şi hipnotic)[7]. Devastatoare, uimitoare şi exagerat de încrezătoare sunt epitetele cu care sunt descrişi cel mai adesea. Nu de către ei înşişi, cum v-aţi imagina, ci de către victimele lor. Ironia este evidentă. Ca o glumă darwiniană, psihopaţii par să deţină exact acele caracteristici de personalitate pentru care unii dintre noi ar fi în stare să moară, doar să le aibă. Şi unii chiar au *murit*, iar acesta este exact motivul pentru care prietenului nostru, Fabrizio Rossi, îi era greu să creadă că există şi lucruri bune în spaţiul utilitar de sub casă.

Vom merge în culisele uneia dintre cele mai

---

7 Multe persoane care întră în contact cu psihopaţii comentează ulterior despre ochii lor neobişnuit de pătrunzători, amănunt nu tocmai ignorat de scenarişti de la Hollywood. Motivul exact este destul de neclar. Pe de o parte, clipitul este un indiciu edificator al nivelului de anxietate, şi, după cum am văzut, psihopaţii clipesc, în medie, mai puţin decât restul lumii, acesta fiind un artefact autonom care poate contribui la aura lor „rep ci liană”. Pe de altă parte, există speculaţii conform cărora privirea intensă a psihopaţilor ar reflecta un nivel crescut de concentrare, similar prădătorilor. Asemeni jucătorilor mondiali de poker, ei îşi „scanează” psihologic permanent „oponenţii”, în căutarea unor indicii emoţionale care să îi dea de gol.

cunoscute unităţi din lume unde sunt găzduiţi psihopaţii şi vom afla punctul lor de vedere asupra problemelor, dilemelor şi provocărilor cu care ne confruntăm în viaţa de zi cu zi. Apoi, vom discuta cu expertul în domeniul neuroştiinţei şi vânătorul de psihopaţi, Kent Kiehl, care se învârte în preajma penitenciarelor din Statele Unite cu camionul său dotat cu un scaner FMRI, special conceput pentru bolidul pe optsprezece roţi.

În cele din urmă, în cadrul unui experiment revoluţionar, voi reuşi să „mă transform într-un psihopat”, ajutat fiind de un expert mondial în stimulări magnetice transcraniene şi de o operaţie neuro-chirurgical! non-invazivă, simulând astfel starea unui creier psihopat în interiorul *propriului* meu craniu, acum puţin uzat.

Pe măsură ce *înţelepciunea psihopaţilor* se dezvăluie, adevărul, asemeni unui prădător lipsit de remuşcări, se apropie tot mai mult. Sunt şanse mari ca aceştia să ne înţepe, dar există şanse egale să ne salveze vieţile. În orice caz, vom avea câte ceva de învăţat de la ei.

Adevăratul psihopat, în picioare, vă rog!

Cine poate spune cu exactitate unde se termină culoarea violet fi unde începe cea portocalie într-un curcubeu? Vedem desluşit diferenţele dintre culori, dar unde anume încep ele să treacă dintr-una, în cealaltă? La fel se întâmplă cu luciditatea şi nebunia.

— Herman Melville

Motivul?

Circulă o poveste pe Internet care sună cam aşa. În timpul funeraliilor mamei sale, o femeie cunoaşte un bărbat pe care nu îl văzuse niciodată şi se simte atrasă de el în mod misterios. A crezut că e sufletul ei pereche şi s-a îndrăgostit de el pe loc. Însă când s-au încheiat funeraliile a uitat să îi ceară numărul de telefon şi nu a mai fost chip să îi dea de urmă. Câteva zile mai târziu, femeia şi-a ucis sora. De ce?

Gândiţi-vă puţin înainte de a da un răspuns. Se pare că acest test simplu poate spune dacă gândiţi sau nu ca un psihopat. Ce motiv putea avea femeia să îşi ucidă sora? Gelozie? în cele din urmă şi-a găsit sora în pat cu acel bărbat? Răzbunare? Ambele plauzibile. Dar greşite. În eventualitatea în care aţi gândi ca un psihopat, răspunsul corect este: pentru că spera ca bărbatul să apară din nou la înmormântarea *surorii* ei.

Dacă aţi ajuns la concluzia asta… nu vă panicaţi! De fapt, am minţit. Bineînţeles că nu înseamnă că aţi gândit ca un psihopat. Ca multe lucruri pe care le găseşti pe Internet, şi această poveste conţine la fel de mult adevăr precum contul de profit şi pierderi al lui Bernie Madoff. La prima vedere, strategia femeii pare cu certitudine psihopatică, fără nicio îndoială: calculată, crudă, lipsită de emoţii şi direct interesată. Din nefericire, există o problemă. Când am dat acest test unor psihopaţi veritabili – violatori, criminali,

pedofili şi jefuitori – diagnosticaţi de specialişti după proceduri clinice standardizate, ce credeţi că s-a-ntâmplat? Niciunul dintre ei nu a venit cu motivul „funeraliilor – episodul 2”. În schimb, aproape toţi au invocat argumentul „rivalităţii romantice”.

„Poate că sunt nebun, dar cu siguranţă nu sunt prost”, a comentat unul dintre ei.

Scott Lilienfeld este profesor de psihologie la Universitatea Emory din Atlanta şi unul dintre experţii mondiali în domeniul psihopaţilor sau, cum declară el, al psihopaţilor de succes – aceia care ar fi capabili să dea mai degrabă o lovitură la bursă, decât să comită o crimă pe vreo alee pustie şi întunecată. În timp ce savuram o mâncare specifică zonei de sud, la numai câteva mile de casa lui, l-am întrebat ce părere are despre ghicitoarea cu funeraliile. Ce se întâmplă de fapt? De ce ne incită chestiile astea? întrebarea a atins o coardă sensibilă.

„Cred că ceea ce ne suscită interesul în cazurile de genul ăsta este curăţenia. Este ceva foarte reconfortant în ideea că putem demasca psihopaţii din mijlocul nostru şi ne putem proteja împotriva lor prin simpla formulare a unei singure întrebări. Din păcate, nu e chiar atât de uşor. În cele din urmă, ajungem să ne dăm seama cine sunt, dar e nevoie de mai mult de o singură întrebare. E nevoie de mult mai multe”.

Într-adevăr, avea dreptate. În viaţa reală nu

există întrebări fulger, tip „gloanţe de argint”, capabile să dezvăluie cu viteza luminii profilul nostru psihologic. Personalitatea este o construcţie mult prea complexă pentru a-şi dezvălui secretele în cadrul unui joc de societate. De fapt, în ultimii ani, experţii au tras adevărate rafale de gloanţe de argint şi abia recent au decis să încheie un armistiţiu.[8]

Personalitatea are o istorie îndelungată. Sau, mai bine spus, măsurarea ei. A început în Grecia antică, cu Hipocrate (460 – 377 î.e.n.), părintele medicinii occidentale. Profitând de înţelepciunea înaintaşilor să-i din Orient (calcularea poziţiei astrelor în astrologia babiloniană, de exemplu), a înţelepţilor din Egiptul antic şi a misticilor din Mesopotamia, Hipocrate a identificat patru tipuri distincte de temperament în structura emoţiilor umane: sangvin, coleric, melancolic şi flegmatic.

8 Bernie MadofF - fost director al bursei NASDAQ din New York. A devenit cel mai mare escroc de bursă din lume după ce a delapidat 65 miliarde de dolari cu ajutorul schemei Ponzi. Este condamnat la 150 de ani de închisoare, (n.red.)

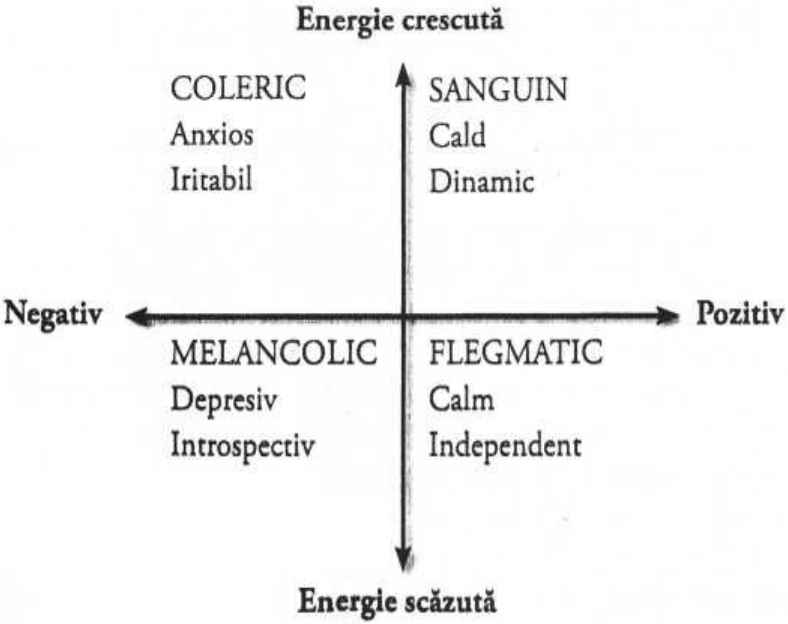

Figura 2.1. Cele patru tipuri de temperament din clasificarea lui Hipocrate

După Hipocrate, nu s-a întâmplat mai nimic timp de vreo două milenii şi jumătate. Apoi, în 1952, psihologul britanic Hans Eysenck a oferit taxonomiei diadice iniţiate de părintele medicinii occidentale o nouă viaţă. În urma unor analize aprofundate a chestionarelor şi a interviurilor clinice, Eysenck a propus ca personalitatea umană să includă două dimensiuni principale: *Introversiune/ extroversiune //* nervozism7[9]

stabilitate (cea de-a treia dimensiune,

9 Simptom de hiperactivism nervos, mintal şi fizic, în condiţii de iritabilitate, manevrabilitate dc dispoziţie afectivă şi fatigabilitatc rapidă (n.red.)

psihotismul, caracterizat prin agresivitate, impulsivitate şi egocentrism, a fost adăugată mai târziu). Aceste două dimensiuni dispuse ortogonal, includ perfect cele patru temperamente clasice identificate iniţial de Hipocrate:

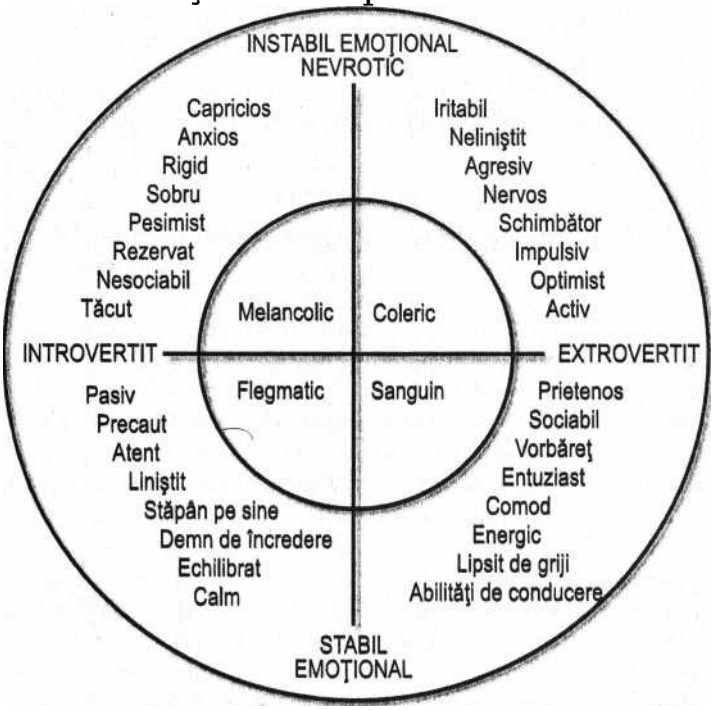

Figura 2.2. Modelul Eysenck al tipurilor de personalitate ce înglobează cele patru tipuri temperamentale din clasificarea lui Hipocrate (Eysenck & Eysenck, 1958)

Personalitatea colerică (anxios, iritabil) a fost plasată de Eysenck în zona extroversiunii nevrotice; cea melancolică (depresiv, introspectiv) în zona de introversiune nevrotică; cea sanguină (afectiv, dinamic) în zona de extroversiune stabilă

din punct de vedere emoţional; iar cea flegmatică (calm, independent) în zona de introversiune stabilă din punct de vedere emoţional. Hipocrate nu a fost doar părintele medicinii moderne, ci şi al naturii umane.

Modelul bidimensional de personalitate al lui Eysenck pare de-a dreptul anorexie în comparaţie cu corpusul pantagruelic de trăsături descoperite de psihologul american Gordon Allport, cu vreo douăzeci de ani înaintea lui. Pe acelaşi palier cu aşa-zisele ipoteze „lexicale" de personalitate, care susţineau că toţi termenii relevanţi asociaţi caracterului ar fi codificaţi, prin definiţie, în limbaj, Allport şi-a întins pânzele şi a început să exploreze adâncimile cuvintelor din *Noul Dicţionar* International *Webster*. „Câte adjective asociate personalităţii existau acolo?" s-a întrebat. A aflat că erau destule, iar când a tras barca la mal, rezultatul a scos la iveală circa 18.000. După ce a exclus termenii care desemnau caracteristici temporare (de exemplu, triumfător sau ruşinat), lista finală a ajuns la circa 4.500 de cuvinte.

Însă abia după ce psihologul Raymond Cattail, de la Universitatea din Illinois, a ajuns în posesia listei lui Allport, în 1946, cam în acelaşi timp în care Eysenck lucra la modelul său, teoreticienii personalităţii au avut în sfârşit ce să analizeze. Eliminând sinonimele şi introducând alţi termeni culeşi în urma cercetărilor de laborator, Cattell a redus lista la 171 de itemi; apoi a trecut

la treabă. Utilizând aceste descrieri ca să genereze scale de normare, le-a distribuit unor voluntari. Sarcina lor era extrem de simplă: trebuiau să evalueze persoanele din jurul lor în funcţie de etichetele furnizate.

Analizele au relevat o structură galactică, dar extrem de complicată, a personalităţii, compusă din 35 de conglomerate mari de trăsături, pe care Cartel le-a numit, în mod esoteric, „sfere ale personalităţii”. Timp de zece ani, cu puţin rafinament, şi cu ajutorul primei generaţii de computere şi al analizei factoriale[10], aflată încă în stadiu incipient, au redus totul la numai şaisprezece factori primari. Abia atunci, Cartel a decis să facă o pauză.

Note mici	Denumire factor	Note mari
Rezervat	*Afectivitate*	Participativ
Inteligenţă redusă	*Raţionament*	Inteligent
Reactiv emoţional	*Stabilitate emoţională*	Stabil emoţional
Supus	*Dominan*	Asertiv

10 Analiza factorială - tehnică statistică cu ajutorul căreia se stabilesc corelaţiile dintre diverse variabile. în special, caută să descopere dacă variabilele observate pot fi explicate în termenii unui număr mai mic de variabile, denumite factori. De exemplu, în modelul lui Cattell, factorul superior denumit „afectivitate” a fost detaliat în descriptori constituenţi precum: „prietenos", „cmpatic” şi „binevoitor".

	ţă	
Serios	*Vitalitate*	Entuziast
Nepăsător	*Conştientizarea regulii*	Conştiincios
Timid	*Îndrăzneală socială*	Cutezător
Realist	*Sensibilitate*	Delicat
Încrezător	*Vigilenţă*	Neîncrezător
Pragmatic	*Detaşare*	Imaginativ
Deschis	*Izolare*	Discret
Sigur pe sine	*Teamă*	Perspicace
Conservator	*Deschidere spre nou*	Experimentează
Orientat către grup	*Încredere în sine*	Autosuficient
Nesolicitant	*Perfecţionism*	Precis
Relaxat	*Tensiune*	Tensionat

Tabelul 2, 1.

— Cei 16 factori ai personalităţii primare (adaptat după Cattell, 1957)

Din fericire pentru psihologii ocupaţionali şi

pentru cei care lucrează în domeniul resurselor umane, teoreticienii domeniului au dezvoltat şi mai mult subiectul. În 1961, doi cercetători din cadrul Forţelor Aeriene Americane, Ernest Tupes şi Raymond Christal, au continuat munca lui Cattel şi au rafinat şi mai mult teoria lui, ajungând în cele din urmă la numai cinci factori recurenţi, pe care i-au etichetat după cum urmează: Expansivitate, Agreabili tate[11], Siguranţă, Stabilitate emoţională şi Cultură. În ultimii douăzeci de ani, eforturile lui Paul Costa şi Robert McCrae, de la Institutul Naţional de Sănătate Publică din Statele Unite, au condus la elaborarea unui test standardizat de personalitate numit Inventarul de Personalitate NEO.

Chiar dacă psihologii nu pot ajunge la un consens, în acest caz nu au avut prea multe de comentat. Deschiderea spre Experienţe Noi, Conştiinciozitatea, Extroversiunea, Agreabilitatea şi Nervozismul, pe scurt.

OCEAN, constituie genomul personalităţii umane. Cu toţii suntem suma părţilor noastre alcătuitoare, şi nu simple numere, cum plastic s-a exprimat Patrick McGoohan în filmul *Prizonierul* (*Tloe Prisoner*). Suntem, mai degrabă, o constelaţie de numere. Pe acest firmament algoritmic infinit al personalităţii, fiecare dintre

11 Conceptul de agreabilitate indică aspecte precum altruism, cooperare versus egocentrism, scepticism, competitivitate. Faţetele agreabilităţii sunt: încredere în celălalt, sinceritate, altruism, bunăvoinţă, modestie, blândeţe, preocupare faţă de ceilalţi, (n.red.)

noi are propriile lui coordonate unice, care depind de locul exact în care ne situăm de-a lungul fiecăreia dintre aceste cinci dimensiuni1, denumite pe scurt modelul „Big Five”.

Cinci să fie!

Pentru observatorul obişnuit, personalitatea pare continuă şi uniformă. Abia când o privim prin prisma analizei matematice, ea se divide în cele cinci elemente constitutive. Se poate spune că modelul Big Five corespunde acelor „culori primare”, indivizibile din punctul de vedere psihologic al personalităţii, marcate la ambele capete de trăsături de caracter total opuse: un grafic al identităţii care ne stimulează pe toţi.

Aceste trăsături, împreună cu o scurtă descriere a setului de atribute personale asociate fiecărei dimensiuni, sunt prezentate în Tabelul 2.2:

Factor	Descriptori
Deschidere spre Experienţă	Imaginativ. Practic Apreciază varietatea îi place rutina Independent Convenţional
Conştiinciozitate	Organizat Dezorganizat Atent Neglijent Disciplinat Impulsiv
Extroversiune	Sociabil Retras Vesel Sobru

	Afectuos Rezervat
Agreabilitate	Milos Crud încrezător Suspicios Săritor Necooperant
Nervozism	Îngrijorat Calm Nesigur Sigur Autocompătimire Satisfacţie de sine

Tabelul 2.2. Modelul Big Five al factorilor de personalitate (McCrae & Costa, 1999, 1990)

1 Dacă vrei să afli ce personalitate ai, poţi accesa versiunea prescurtată a modelului Big Five al personalităţii, la adresa www.wisdomofpsychopaths.co.uk.

Cum era de aşteptat, psihologii ocupaţionali au lucrat masiv cu inventarul NEO (şi cu alte teste de personalitate similare Big Five). Le-au distribuit angajaţilor din aproximativ toate domeniile profesionale existente, pentru a evalua relaţia exactă dintre structura psihologică şi succesul la locul de muncă. Astfel, au reuşit să identifice legătura frapantă dintre temperament şi tipul muncii, dintre felul în care suntem structuraţi şi locul în care suntem angajaţi.

S-a demonstrat că Orientarea către Experienţe joacă un rol important în profesiile în care ideile originale şi inteligenţa emoţională sunt pe ordinea de zi – domenii precum consultanţă,

arbitrări sau publicitate – în vreme ce indivizii cu rezultate mai mici la această dimensiune tind să se descurce mult mai bine în posturi din producţie şi sectorul mecanic. Angajaţii cu note medii la Conştiinciozitate (dacă sunt prea mari, rişti să cazi în latura obsesiilor, compulsiunilor şi perfecţionismului) au tendinţa să exceleze în sălile de şedinţe; cei cu note mici, dimpotrivă. Extrovertiţii reuşesc foarte bine în posturi care necesită interacţiune socială, iar introvertiţii în profesiile mai „solitare" sau „meditative", cum ar fi proiectare şi contabilitate. Ca şi Conştiinciozitatea, Agreabilitatea facilitează obţinerea performanţei, dar se evidenţiază cu preponderenţă în profesii în care accentul se pune pe lucrul în echipă sau pe relaţii cu clienţii – asistenţă medicală, armată. Spre deosebire de Conştiinciozitate, notele mici la Agreabilitate pot fi extrem de utile pentru cei care activează în domenii în care concurenţa este extrem de dură, precum media, unde rivalitatea dintre personalităţi şi competiţia pentru resurse (idei, subiecte, comisioane) sunt adesea acerbe.

În cele din urmă, avem Nervozismul, probabil una dintre cele mai dificile dimensiuni ale inventarului NEO. Cu toate acestea, chiar dacă, pe de o parte, îi avem pe cei ale căror stabilitate emoţională şi sânge rece în condiţii de presiune pot înclina balanţa în favoarea lor în profesiile în care concentrarea şi cumpătarea sunt esenţiale (în

carlinga pilotului sau în sala de operaţii, ca să menţionăm doar două dintre ele), trebuie amintit şi faptul că mariajul dintre nevroză şi creativitate este unul de lungă durată. Multe dintre cele mai minunate lucrări de artă sau de literatură ale omenirii au fost extrase nu din apele superficiale ale creierului, ci din labirinturile neexplorate şi întunecate ale sufletului…

Aşadar, dacă psihologii ocupaţionali au descoperit diferenţele individuale de temperament pe baza unor modele de performanţă la locul de muncă – axe ale personalităţii care asigură succesul în domeniul în care activezi – cum se descurcă psihopaţii? în 2001, Donald Lynam şi colegii săi de la Universitatea din Kentucky au realizat un studiu pentru a afla răspunsul. Ei au descoperit că structura unică a personalităţii lor ascunde o configuraţie a trăsăturilor pe cât de fără scrupule, pe atât de hipnotică.

Lynam a cerut unui grup de renumiţi experţi mondiali în domeniul psihopatiei (colegi academicieni, cu rezultate cuantificabile în domeniu) să estimeze, pe o scală de la 1 la 5 (1 fiind limita minimă, iar 5 cea maximă) cum evaluează rezultatele obţinute de psihopaţi, conform unei serii de 30 de subtrăsături – părţile constitutive ale fiecăreia dintre dimensiunile principale ale modelului Big Five. Rezultatele se regăsesc în tabelul de mai jos:

Deschidere spre experienţă	Conştiinciozitate	Extroversiune	Agreabilitate	Nervozism
Fantezie 3.1	Competenţă 4.2	Afectivitate 1.7	Încredere 1.7	Anxietate 1.5
Estetică 2.3	Ordine 2.6	Sociabilitate 3.7	Sinceritate 1.1	Ostilitate 3.9
Sentimente 1.8	Supunere 1.2	Asertivitate 4.5	Altruism 1.3	Depresie 1.4
Acţiune 4.3	Dorinţa de afirmare 3.1	Activitate 3.7	Cooperare 1.3	Conştiinţa de sine 1.1
Idei 3.5	Autodisciplină 1.9	Căutare de senzaţii 4.7	Modestie 1.0	Impulsivitate 4.5
Valori 2.9	Deliberare 1.6	Emoţii pozitive 2.5	Compasiune 1.3	Vulnerabilitate 1.5

Tabelul 2.3. Evaluările experţilor privind profilul personalităţii psihopatice în funcţie de rezultatele obţinute „conform modelului Big Five (Miller ş. a., 2001)

După cum se poate vedea, experţii nu au acordat prea multe puncte psihopaţilor pentru Agreabilitate, lucru deloc surprinzător, având în vedere că majoritatea clinicienilor consideră că minciuna, manipularea, cruzimea şi aroganţa sunt standardele maxime ale trăsăturilor psihopatice. Nici la Conştiinciozitate nu au marcat mai mult, impulsivitatea, lipsa obiectivelor pe termen lung şi

eşecul în asumarea responsabilităţilor fiind estimate conform aşteptărilor. Dar trebuie să remarcăm felul în care Competenţele reuşesc să mai echilibreze balanţa – măsura de neclintit a încrederii în sine a psihopatului şi dispreţul nonşalant pentru adversitate; şi tendinţa continuă şi în cazul Nervozismului. Anxietatea, Depresia, Conştiinţa de sine şi Vulnerabilitatea abia dacă se remarcă, însă combinate cu abilităţi puternice, precum Extroversiunea (Asertivitatea[12] şi Căutarea de senzaţii) şi Deschiderea spre experienţă (Acţiuni), generează acel element esenţial al farmecului lor brut.

Imaginea obţinută se constituie într-o personalitate extrem de puternică dar, în acelaşi timp, ascunsă şi imprevizibilă. Impresionant şi fără scrupule, pe de o parte, glacial şi imprevizibil, pe de alta.

Imaginea preşedintelui Statelor Unite ale Americii? Pe moment, am putea spune că nu chiar. Dar în 2010, Scott Lilienfeld a făcut echipă cu psihologul criminalist Steven Rubenzer şi cu profesorul de psihologie Thomas Faschingbauer, de la Fundaţia pentru Studiul Personalităţii în Istorie din Houston, Texas, şi i-au ajutat în analiza unor date foarte interesante. În 2000, Rubenzer şi

---

12 Conform definiţiei din 1979 a lui Rimm şi Masters, comportamentul ascrtiv este comportamentul interpersonal care implică exprimarea onestă şi relativ directă a gândurilor şi sentimentelor ce sunt social adecvate şi în care se ţine cont de sentimentele şi bunăstarea altor oameni, (n.red.)

Faschingbauer au trimis Inventarul de Personalitate NEO biografilor tuturor preşedinţilor americani din istorie[13]. Erau incluse întrebări de genul; „Ar trebui să profiţi de ceilalţi înainte să profite ci de tine” şi „Nu mă simt niciodată vinovat când fac pe cineva să sufere”. În total, erau 240 de itemi şi o mică surpriză. Nu biografii erau cei testaţi, ci subiecţii cercetărilor lor. În baza cunoştinţelor pe care le deţineau despre ei, biografii trebuiau să răspundă în numele acelora.

Rezultatele au fost ieşite din comun. Câţiva preşedinţi americani prezentau trăsături psihopatice distincte, printre primii clasaţi fiind, nici mai mult, nici mai puţin, John F. Kennedy şi Bill Clinton (pentru vizualizarea completă a tabelului, vizitaţi www.wisdomofpsychopaths.co.uk). Şi asta nu e tot: nici familia Roosevelt, dar nici ceilalţi băieţi de aur din istorie care se aflau în proximitatea primilor doi menţionaţi, nu s-au lăsat mai prejos.

Ar trebui să ne îngrijoreze acest lucru? Ar fi cazul să ne facem probleme atunci când şefii uneia dintre cele mai puternice naţiuni de pe faţa pământului au o personalitate în proporţie covârşitoare similară celei a unui criminal în serie,

---

13 De fapt, inventarul NEO facea parte dintr-un chestionar mult mai mare, de 592 de itemi, care evaluau o serie extinsă de variabile, inclusiv personalitatea, inteligenţa şi comportamentul. Cu toate acestea, tehnicile statistice au făcut posibilă extrapolarea profilului personalităţii psihopatice din rezultatele finale obţinute de orice individ la inventarul NEO.

după cum subliniază Jim Ko un?

Poate că da.

Dar pentru a înţelege ce vor Lilienfeld, Rubenzer şi Faschingbauer să demonstreze în legătură cu profilurile personalităţilor politice, trebuie să cercetăm mai profund ce înseamnă să fii psihopat.

Când personalitatea dă greş

Trebuie să avem mare grijă când vorbim despre tulburări de personalitate, pentru că fiecare din noi are una, nu-i aşa? Aşadar, să spunem lucrurilor pe nume încă de la început: tulburările de personalitate nu sunt rezervate celor care te scot din sărite (concepţie greşită, comună multor narcisişti). În schimb, potrivit definiţiei din *Manualul de Diagnostic şi Statistică a Tulburărilor Mentale*\ acestea sunt „un model durabil al experienţei interioare şi al comportamentului, care deviază considerabil de la aşteptările culturale ale individului care le exhibă”.[14]

Cuvântul cheie este „durabil”. O tulburare de

14 The Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders (DSM - Manual de Diagnostic fi Statistică a Tulburărilor Mentale), publicat dc Asociaţia Americană dc Psihiatrie, conţine un limbaj comun şi criterii standard de clasificare a tulburărilor mentale. Se utilizează la scară largă în Statele Unite şi, în proporţii diferite, în restul lumii, atât de către clinicieni, cât şi de către cercetători, companii farmaceutice, companii de asigurări de sănătate şi agenţii de reglementare a medicamentaţiei cazurilor asociate psihiatriei. Manualul a fost publicat prima dată în 1952, iar ultima versiune, DSM-IV-TR, în 2000. Versiunea DSM-V urmează a fi publicată în mai 2013.

personalitate nu se manifestă doar de Crăciun (deşi se ştie că, de obicei, Crăciunul scoate la iveală tot ce e mai bun în ele). Nu, tulburările de personalitate se caracterizează prin modele inflexibile, adânc înrădăcinate, de gândire, de atitudine sau de raportare la ceilalţi, prin incapacitatea de a controla sau regla impulsurile ce pot cauza suferinţă sau printr-o funcţionalitate limitată. E posibil ca tulburările să nu fie exclusiv rezervate celor care te calcă pe nervi, dar dacă vreunul dintre ei are aşa ceva, cu siguranţă te va scoate din minţi.

DSM clasifică tulburările de personalitate în trei grupuri distincte1. Aceste tipuri sunt *bizar* sau *excentric*, *dramatic* sau *imprevizibil şi anxios* sau *inhibat*. Şi credeţi-mă, acestea sunt toate: mătuşa iubitoare de pisici, cu pălării stranii şi cercei lungi, care e convinsă că în dormitorul ei mişună tot felul de „prezenţe” şi că vecinii de peste drum sunt extratereştri (schizotipal); asistenta instructorului de înot, cea cu părul făcut permanent şi plină de accesorii, care şi-a injectat atât de mult Botox, încât până şi Mickey Rourke pare natural faţă de ea (narcisist); şi femeia de serviciu \pe care am angajat-o odată şi care, după trei ore înfiorătoare, se afla tot în nenorocita aia de baie (obsesiv-compulsiv). O plăteam cu ora, deci care dintre noi era nebun, mă întreb?

Dar tulburările de personalitate nu generează discuţii numai în viaţa de zi cu zi, ci şi în cadrul

psihologiei clinice. Subiectul în cauză gravitează în jurul cuvântului „tulburare”. Având în vedere că 14% din populaţie a fost diagnosticată cu una dintre acestea, întrebarea care se pune este următoare: le mai numim sau nu „tulburări”? Nu s-ar potrivi mai bine termenul de „personalităţi”? Probabil, dar pentru a da un răspuns corect ar trebui să ne întrebăm ce *sunt* exact tulburările de personalitate. De exemplu, se constituie ele într-un arhipelag distinct al patologiei, care a migrat epidemiologie, departe de coasta personalităţii de bază? Sau, din contră, formează o peninsulă a modelului Big Five, cu avanposturi îndepărtate ale temperamentului situate în cele mai întunecate şi zbuciumate extremităţi?

Ca suport al ultimei ipoteze, perspectiva anti-separaţionistă este rezultatul unui sondaj cuprinzător realizat de Lisa Saulsman şi Andrew Page, în 2004. Saulsman şi Page au cercetat literatura clinică – [15]

studiile care abordau relaţiile dintre fiecare din cele zece tulburări de personalitate menţionate în *DSM*, pe de o parte, şi cele 5 dimensiuni ale modelului Big Five al personalităţii, pe de alta – şi au adunat toate datele într-un singur loc. Analizele ulterioare au relevat faptul că toate cele zece tulburări de personalitate se regăseau în modelul Big Five, dar două dintre ele

15 Lista completă a tulburărilor sc află la secţiunea „Note“ de la sfârşitul cărţii

se remarcau în mod deosebit – „Big Two”: Nervozismul şi Agreabilitatea.

Pentru a le ilustra, Saulsman şi Page au descoperit că tulburările caracterizate în special prin suferinţă emoţională (de exemplu Paranoid, Schizotipal[16], Borderline[17], Ezitant şi Dependent) prezintă asocieri puternice cu Nervozismul, iar cele clasificate drept dificultăţi interpersonale (ex. Paranoic, Schizotipal, Antisocial, Borderline şi Narcisist) cad, în mod deloc surprinzător, sub incidenţa Agreabilităţii. De asemenea, într-o măsură mai redusă, au fost implicate şi dimensiunile Extroversiunii şi ale Conştiinciozităţii. Tulburările situate de ambele părţi a ceea ce noi numim diviziunea Social-Solitară (Histrionic şi Narcisist, pe de o parte, şi Schizoid, Schizotipal şi Ezitant, pe de alta) au obţinut mai multe puncte (primele) şi, respectiv, mai puţine (ultimele) la Extroversiune. În schimb, cele situate de ambele părţi ale graniţei Superficial-Obsedat de control (Antisocial şi Borderline într-o tabără versus Obsesiv-Compulsiv în cealaltă) s-au manifestat bipolar când s-a pus

16 Tulburarea de personalitate schizotipală este o afecţiune cronică, în care individul arc foarte puţin sau deloc relaţii apropiate, normale din punct de vedere social şi afectiv, cu semenii săi. (n.rcd.)

17 Tulburarea de personalitate de tip borderline se caracterizează prin instabilitate şi schimbarea bruscă a echilibrului emoţional, impulsivitate, tulburări de identitate, comportament recurent suicidal/parasuicidal şi idealizarea primitivă sau identificarea proiectivă, ca mecanisme defensive care perturbă controlul afectiv şi stabilirea relaţiilor cu ceilalţi, (n.rcd.)

problema Conştiinciozităţii.

Demonstraţia pare foarte convingătoare. Dacă omnipotentul Big Five constituie sistemul solar al personalităţii noastre, atunci constelaţia alienată a tulburărilor se află şi ea, cu siguranţă, pe firmament.

Şi totuşi, unde se situează psihopaţii?

Conceptul de psihopatie – ca şi acela de personalitate – a apărut pentru prima dată, în forma lui desăvârşit maliţioasă şi de netăgăduit, în contemplaţiile grecilor antici. Filosoful Teofrast (371 – 287 î.e.n.), succesorul lui Aristotel în fruntea şcolii peripatetice din Atena, descrie în cartea sa *Caracterele*, o serie remarcabilă de treizeci de temperamente morale.

„Individul Fără Scrupule”, comenta Teofrast, „va merge şi va împrumuta şi mai mulţi bani de la un creditor pe care nu l-a plătit niciodată… în timpul târguielii, îi va aminti măcelarului de unele servicii pe care i le-a făcut şi, stând lângă tejghea, va mai arunca nişte carne pe cântar, eventual chiar şi un ciolan pentru supă. Dacă strategia lui va da roade, cu atât mai bine; dacă nu, va şterpeli o bucată de burtă şi va pleca râzând”.

Şi râzând a plecat.

Derulând pe repede înainte câteva mii de ani, până la începutul secolului al XIX-lea, omul fără scrupule revine, dar, de această dată, ca unul dintre principalii jucători metafizici în dezbaterea privind liberul arbitru. Filosofii şi medicii şi-au pus

problema dacă nu cumva aceşti infractori, aceşti buni de nimic, aveau probleme în a înţelege consecinţele acţiunilor pe care le efectuau, fiind pur şi simplu „răi”, aşa cum îi considera lumea. Unul dintre ei a analizat această ipoteză.

În 1801, un medic francez pe nume Philippe Pinel a notat în agenda sa cuvintele *manie sans delire* (*manie* fără *delir*) după ce urmărise cu oroare cum un bărbat, cu mult calm şi sânge rece, a lovit un câine până l-a omorât, chiar în faţa sa. După câteva luni, Pinel a elaborat o meticuloasă, corectă şi comprehensivă descriere a sindromului, valabilă până în zilele noastre. Persoana descrisă nu numai că nu afişase nici cel mai mic semn de regret în urma acţiunilor sale, dar lăsa impresia unui om perfect raţional, sub toate aspectele. Pinel a născocit o expresie pe care o aprobă mulţi dintre cei care au venit în contact cu psihopaţi: a fi „nebun fără a fi nebun”. *Manie sans delire*.

Se pare că francezul nu a fost singurul care a gândit în acest fel. Benjamin Rush, un medic din America începutului anilor 1800, menţiona ceva similar despre un comportament la fel de dezgustător, însoţit de un raţionament calculat. Rush a atribuit acţiunilor acestor făptaşi următoarea descriere: „un viciu nefiresc al moralităţii înnăscute”, în care „există probabil un defect în structura acelor părţi ale corpului care se ocupă de facultăţile morale ale minţii”.

„Voinţa”, adăuga acesta, ar putea fi alienată

„chiar şi în cazul persoanelor cu o înţelegere sănătoasă… voinţa devenind vehiculul involuntar al acţiunilor vicioase, prin intermediul pasiunilor”.

Cu aproximativ două sute de ani în urmă, Rush anticipa neuroştiinţa modernă. Acest tsunami neural al nebuniei nu se revarsă neapărat apocaliptic pe malurile cristaline ale logicii. Poţi fi sănătos la cap, dar şi „nesănătos” în acelaşi timp.

Mai derulăm repede încă un secol şi jumătate şi ne ducem peste Atlantic unde, la Colegiul Medical din Georgia, medicul american Hervey Cleckley ne oferă un inventar şi mai detaliat al *nebuniei raţionale* (*la folie raisonnante*). În cartea sa *Masca sănătăţii mentale* (*The Mask of Sanity*), publicată în 1941, Cleckley conturează următorul set de elemente ale identităţii psihopatului. Psihopatul, scrie el, este o persoană inteligentă, caracterizată prin lipsa emoţiilor, absenţa sentimentului de ruşine; el este egocentrist, are un şarm superficial, manifestă lipsa culpabilităţii şi a anxietăţii, e imun la pedepse, imprevizibil, iresponsabil, manipulator şi cu un stil de viaţă interpersonal schimbător. Este aproximativ aceeaşi imagine pe care o au şi clinicienii secolului douăzeci şi unu asupra acestei tulburări, cu menţiunea că cei din urmă beneficiază de programe de cercetare de laborator şi tehnici imagistice precum EEG ŞI FMRI, care contribuie la înţelegerea mai aprofundată a cauzelor.

În portretul conturat de Cleckley s-au

strecurat trăsături care pot fi atribuite şi geniilor. Psihopatul este descris ca având „o ascuţime şi o agerime a minţii”, „capabil să poarte discuţii amuzante” sau „posedând un şarm extraordinar”.

Într-un pasaj memorabil, Cleckley descrie mecanismele profund interioare ale acestor cameleoni sociali, viaţa de zi cu zi din spatele perdelei glaciale a insensibilităţii:

Psihopatul nu este familiarizat cu factorii sau datele primare ce fac parte din aşa-numitele valori personale şi este incapabil să le înţeleagă. Nu este deloc interesat de tragedia, bucuria sau eforturile umanităţii, aşa cum sunt ele prezentate în literatură sau artă. Este, de asemenea, indiferent la toate aceste aspecte în general. Frumuseţea şi urâţenia (la nivel extrem de superficial), bunătatea, răutatea, iubirea, oroarea şi umorul nu au nicio însemnătate pentru el şi nu exercită nicio influenţă asupra lui.

Mai mult decât atât, îi lipseşte abilitatea de a percepe emoţiile celorlalţi. Se comportă ca un daltonist în faţa acestui aspect al naturii umane, în ciuda inteligenţei sale peste medie. Nu i se poate explica acest lucru, deoarece nu există nimic în raza lui de conştientizare cu care să facă analogii, pentru a putea înţelege. Poate repeta cuvintele şi poate spune că înţelege, dar în niciun caz nu va realiza că de fapt nu înţelege.

După cum s-a mai spus, psihopatul înţelege cuvintele, dar nu şi muzica emoţiilor.

Am remarcat această distincţie explicită a lui Cleckley într-una din primele mele întâlniri cu un psihopat. Joe avea douăzeci şi opt de ani, arăta mai bine decât Brad Pitt şi avea un coeficient de inteligenţă de 160. De ce a simţit nevoia să bată o fată până la inconştienţă într-o parcare, să o ducă la marginea oraşului şi să o violeze de mai multe ori sub ameninţarea cuţitului, pentru ca apoi să îi taie gâtul şi să o arunce cu faţa în jos într-o benă dintr-o zonă industrială abandonată, este dincolo de orice înţelegere. Părţi din corpul ei au fost găsite ulterior şi în torpedoul maşinii lui.

Într-o atmosferă glacială, lipsită de aer şi mirosind vag a antiseptic, i-am luat un interviu. Am stat faţă în faţă cu Joe, la cinci ani şi multe sute de mile depărtare de locul crimei sale. Mă interesa maniera în care luase deciziile şi modul incidental în care acţionase busola morala a creierului său. Aveam şi o armă secretă, un truc psihologic. L-am pus în faţa următoarei dileme:

Un chirurg excepţional are cinci pacienţi; fiecare dintre aceştia are nevoie de un organ fără de care va muri. Din păcate, nu există aceste organe disponibile pentru niciuna dintre operaţiile de transplant. Un nomad tânăr şi sănătos trece pe acolo, pentru un control de rutină. În timpul controlului, doctorul observă că organele acestuia sunt compatibile cu toţi ceilalţi pacienţi muribunzi. Să presupunem că ulterior tânărul ar dispărea şi nimeni nu l-ar suspecta pe doctor. Ar fi

el îndreptăţit să-l omoare pe tânăr ca să-şi salveze ceilalţi cinci pacienţi?

Această dilemă morală a fost pusă în discuţie pentru prima dată de Judith Jarvis Thomson, autoarea experimentului cu grăsunul şi vagonul, discutat în Capitolul 1. Deşi pur speculativă, problema a fost uşor rezolvată de majoritatea oamenilor. Din punct de vedere moral, ar fi fost un gest reprobabil din partea doctorului să îl omoare pe tânăr. Niciun medic nu are dreptul de a omorî un pacient, indiferent cât de umane sau excepţionale ar fi fost argumentele. Ar fi fost, pur şi simplu, crimă. Dar ce a avut Joe de spus despre toate astea?

„Da, văd unde este problema”, a comentat el, după ce i-am prezentat speţa. „Dacă gândeşti în cifre, pur matematic, nu e chiar atât de greu, nu-i aşa? îl omori pe tip şi salvezi alţi cinci. Este pragmatism pur… Şmecheria e să nu te gândeşti prea mult… Dacă aş fi fost eu doctorul, n-aş fi stat prea mult pe gânduri. Ai cinci la preţ de unu, nu-i aşa? Cinci veşti bune – adică, gândeşte-te la familiile ălora – contra uneia rele. E o afacere chiar bună, nu?”

„Ei percep emoţiile ca pe nişte numere”, mi-a zis odată un psihiatru criminalist cu vechime, în timp ce vorbeam despre psihopaţi.

Joe aplica principiul la propriu.

Criza de identitate

Puterea de convingere a psihopaţilor este

incomparabilă, iar abilităţile lor psihologice de descifrare sunt legendare. Joe, criminalul, violatorul, cu privirea lui de un albastru deschis şi un IQ de geniu, nu făcea deloc excepţie de la regulă. De fapt, în mod aproape ironic, atunci când iei interviu unui psihopat, îţi vine greu să crezi că poate fi ceva în neregulă cu el, asta în cazul în care nu eşti în cunoştinţă de cauză. Acesta este unul dintre principalele motivele pentru care stabilirea unei clasificări exacte a acestei tulburări, şi cu care toată lumea să fie de acord, s-a dovedit a fi extrem de complicată de-a lungul timpului.

Au trecut treizeci de ani de când psihopatia a devenit un capitol oficial în mediul clinic. În 1980, Robert Hare (pe care l-am cunoscut în Capitolul 1) a dezvăluit Lista de verificare a Psihopatiei, testul inaugural (încă considerat ca fiind cel mai bun) pentru detectarea tulburării. Listă a suferit în 1991 o modificare şi a fost redenumită Lista de verificare a Psihopatiei – Revizuită[18]. Aceasta conţine un chestionar cu douăzeci de itemi, având un scor maxim de 40 (pentru fiecare întrebare, răspunsurile posibile sunt: O – nu se aplică; 1 – se aplică într-o oarecare măsură; 2 – se aplică în totalitate), şi a fost dezvoltată de Hare, în baza observaţiilor clinice, ale sale şi ale lui Hervey Cleckley, din Georgia.

Majoritatea dintre noi ar obţine în jur de 2.

18 Psychophaty Checklist Revised, PCL-R. (n.red.)

Pentru psihopaţi, nivelul de debut este 27[19].

Deşi nu este surprinzător, cei 20 de itemi ai PCL-R, ca de altfel şi cei 240 ai inventarului NEO, au fost deseori supuşi jocului statistic al analizei factoriale. Rezultatele jocului au variat de-a lungul anilor, dar studiile recente ale unui număr de psihologi clinicieni sugerează că, pe lângă cele cinci dimensiuni majore ale personalităţii, mai există alte patru dimensiuni majore care se manifestă în nebuloasa psihopatiei spectrale (vezi Tabelul 2.4).

Elemente interpersonale	*Elemente afective*	*Elemente ale stilului de viaţă*	*Elemente antisociale*
Aparenţă/ şarm superficial	Lipsa remuşcărilor sau a culpabilităţii	Nevoia de stimulare/ predispoziţie spre plictiseală	Controlul comportamental scăzut
Respect de sine exagerat	Afect scăzut	Stil de viaţă parazit	Probleme comportamentale incipiente

19 PCL-R este accesibilă în instituţiile clinice, sub îndrumarea personalului calificat. Rezultatele se calculează pe baza unor analize extinse ale dosarelor şi a unui interviu semi-structurat. Nu încercaţi să îl supuneţi acestui test pe directorul băncii dumneavoastră!

Mitomanie	Cruzime/ lipsa empatiei	Lipsa obiectivelor realiste pe termen lung	Delincvenţă juvenilă
Înşelător/ care manipulează	Neacceptarea responsabilităţii pentru acţiunile proprii	Impulsivitate	Revocarea eliberării condiţionate
		Irresponsabilitate	Versatilitate criminală

Tabelul 2.4. Modelul celor patru factori al PCL-I (după Hare, 2003)

Cu alte cuvinte, psihopatia este o tulburare compozită, alcătuită din componente multiple inter-relaţionate, care variază discret şi independent de-a lungul spectrelor interpersonal, emoţional, stil de viaţă şi antisocial; un amestec periculos de deşeuri ale personalităţii.

Dar care dintre aceste spectre este cel mai

relevant? Cel care punctează mai bine la elementele antisociale din listă şi mai puţin la cele din dimensiunea interpersonal este mai psihopat sau mai puţin psihopat decât cel care a obţinut un scor exact pe dos?

Astfel de întrebări apar destul de frecvent în bătălia pentru *psyche*-ul psihopatului, în zonele de conflict empiric şi de diagnostic ale definiţiei clinice. De exemplu, să luăm tulburarea de personalitate antisocială[20] din lista *DSM*, o zonă de importanţă strategică specială în controversa epidemiologică. Poziţia oficială a Asociaţiei Americane de Psihiatrie este că ASPD şi psihopatia sunt, de fapt, sinonime. ASPD este definită drept „un tipar persuasiv al indiferenţei faţă de drepturile altora şi al încălcării acestora, care se manifestă din copilărie sau adolescenţa incipientă şi continuă la maturitate”.

Individul trebuie să aibă vârsta de optsprezece ani sau mai mult, să prezinte dovezi concrete ale tulburării de comportament[21] înainte

---

20 Antisocial Personality Disorder, ASPD

21 Potrivit DSM, tulburările de comportament (CD - Conduct disorder) sunt caracterizate de „un model repetitiv şi persistent de comportament, în care drepturile fundamentale ale celorlalţi sau normele şi regulile sociale fundamentale au fost încălcate..., manifestat prin trei sau mai multe dintre următoarele criterii, în ultimele douăsprezece luni, şi cel puţin unul dintre criterii, în ultimele şase luni: agresiune faţă de oameni şi animale... distrugerea proprietăţii... înşelăciune sau furt... încălcarea flagrantă a regulilor”. Mai mult decât atât, CD ar avea ca rezultat „incapacitatea clinică severă de a funcţiona din punct de vedere social, academic sau ocupaţional”. Sunt specificate două forme de tulburări de

de cincisprezece ani şi să îndeplinească cel puţin unul dintre următoarele criterii:

1. incapacitatea de a se conforma normelor sociale şi de a adopta un comportament care să respecte legea, indicate prin acţiunile sale repetate pasibile de închisoare.

2. Înşelăciune, indicată de minciuni repetate, utilizarea de nume false sau înşelarea altora în folosul propriu sau pentru plăcerea personală.

3. impulsivitate sau incapacitatea de a face planuri.

4. iritabilitate şi agresivitate, indicate de implicarea în lupte de stradă sau atacuri repetate.

5. indiferenţă faţă de securitatea lui sau a altora.

6. iresponsabilitate permanentă, indicată de eşecul repetat în a desfăşura o activitate lucrativă sau de a-şi onora obligaţiile financiare.

7. lipsa remuşcărilor, indicată de indiferenţa sau lipsa înţelegerii faptului că a vătămat sau a furat de la alte persoane.

Dar oare este acelaşi lucru cu psihopatia? Mulţi teoreticieni spun că nu. Deşi au multe elemente comune, diferenţele fundamentale dintre cele două constau în capriciile insidioase ale accentelor: în dezechilibrul evident dintre amestecul de itemi *comportamentali*, de tip

---

comportament: cu debut în copilărie (în care cel puţin un criteriu al tulburării trebuie să se remarce înaintea vârstei de zece ani); şi cu debut în adolescenţă (în care niciun criteriu nu trebuie să apară înaintea vârstei de zece ani).

„deviant social”, specific ASPD, şi deficienţa *afectivă*, licărul emoţional obscur care evocă psihopatia.

Implicaţiile statistice, dar nu numai, au întotdeauna consecinţe, în închisori, ASPD este echivalentul psihiatric al unei simple răceli, circa 80 – 85% dintre încarceraţi întrunind caracteristicile acestei tulburări, susţine Robert Hare. În schimb, doar 20% se înscriu în categoria psihopaţilor. Mai mult decât atât, această minoritate de 20% este răspunzătoare pentru circa 50% dintre cele mai grave crime săvârşite. Omorurile sau violurile în scrie au fost comise de psihopaţi.

Şi aşa stau lucrurile în continuare.

Studiile comparative ale coeficientului de recidivă al prizonierilor psihopaţi şi al celor non-psihopaţi au relevat că cei din prima categorie au şanse de cel puţin trei ori mai mari decât ceilalţi să recidiveze într-o perioadă de numai un an. Dacă mai introducem şi factorul violenţă în ecuaţie, atunci situaţia devine şi mai serioasă. Este de cel puţin cinci ori mai probabil ca un psihopat să bată, să violeze, să ucidă sau să mutileze pe cineva ca să ajungă din nou în spatele gratiilor. Ar fi mai corect să afirmăm că relaţia dintre ASPD şi psihopatie este asimetrică. La fiecare patru oameni diagnosticaţi cu ASPD, există posibilitatea ca printre ei să se afle şi un psihopat. Însă toţi indivizii cu psihopatie vor prezenta, prin definiţie,

şi ASPD.

Pentru a evidenţia mai clar diferenţa dintre cele două sindromuri, să luăm în considerare următoarele două cazuri:

Cazul 1

Jimmy, în vârstă de treizeci şi patru de ani, a fost condamnat la închisoare pe viaţă pentru omor. Întotdeauna i-a filat o lampă şi, în cele din urmă, într-o altercaţie din barul local, a reuşit să omoare un om. Jimmy este foarte popular în puşcărie, stă în banca lui şi îşi vede de treabă. Primele impresii despre el sunt că ar fi un tip imatur, fără prea multe griji, care se înţelege bine atât cu gardienii, cât şi cu ceilalţi puşcăriaşi.

Cazierul lui Jimmy, care include numeroase alte infracţiuni, începe de la vârsta de şaptesprezece ani, când a fost arestat pentru furt, deşi, potrivit părinţilor lui, lucrurile începuseră să se înrăutăţească de mai devreme. Cu vreo doi ani înainte, pe când avea cincisprezece ani, Jimmy începuse să aibă probleme şi acasă, şi la şcoală. Începuse să stea afară până noaptea târziu, se alăturase unei grupări locale cunoscute, minţea cu regularitate, se bătea, fura maşini şi vandaliza proprietăţi.

La şaisprezece ani, Jimmy a renunţat la şcoală şi a început să lucreze la un magazin comercial renumit, la încărcat camioane. De asemenea, a început să bea vârtos şi să fure din depozite, pentru a depăşi perioadele de criză. Nu

reuşea să se descurce cu banii, aşa că a început să vândă marijuana. După câţiva ani, cu numai trei luni înainte de a împlini vârsta de optsprezece ani, a fost eliberat condiţionat şi s-a mutat cu iubita lui.

După ce şi-a pierdut pe rând toate locurile de muncă, Jimmy şi-a găsit, în cele din urmă, o slujbă la un garaj. În ciuda certurilor frecvente cu iubita lui din cauza problemelor cu băutura, a drogurilor şi a risipirii banilor, relaţia celor doi a mai rezistat o perioadă. A mai avut şi vreo două relaţii ocazionale, dar Jimmy le-a pus capăt. Se simţea vinovat, a argumentat el, şi îi era teamă să nu afle iubita lui şi să-l părăsească.

Apoi, problema băuturii a început să scape de sub control. Într-o noapte, Jimmy s-a luat la bătaie în taverna locală. Personalul barului a intervenit rapid şi Jimmy a fost dat pe uşă afară. În mod normal, ar fi plecat în linişte, dar dintr-un motiv oarecare, de data asta nu a vrut să renunţe. Aşa că a luat un tac de biliard şi i-a dat cu el în cap bărbatului din faţa lui cu o forţă atât de mare, încât băţul s-a sfărâmat. Din nefericire, lovitura i-a cauzat bărbatului o hemoragie cranianã masivă.

La sosirea poliţiei, Jimmy a mărturisit pe loc fapta, iar la proces s-a declarat vinovat.

Cazul 2

Ian are treizeci şi opt de ani şi ispăşeşte o sentinţă pe viaţă pentru omor. Într-o noapte, a oprit la un motel ca să ia cina şi şi-a încheiat seara

împuşcând-o în cap pe recepţioneră, în încercarea de a-i fura banii din sertar. În închisoare este cunoscut ca fiind implicat atât în consumul, cât şi în comercializarea drogurilor, dar şi în alte activităţi de recuperare de bunuri. Este încântător şi jovial, cel puţin la începutul conversaţiei. Dar, de obicei discuţiile iau o turnură violentă sau sexuală, fapt bine cunoscut personalului feminin al închisorii. De când a intrat în puşcărie a avut diferite sarcini de îndeplinit, dar lipsa lui de seriozitate, combinată cu agresivitatea explozivă (când nu-i ieşeau lucrurile cum voia el), au avut ca rezultat un istoric profesional dezastruos. Colegii lui de închisoare au păreri împărţite despre el şi cei mai mulţi admit că simt un amestec de frică şi respect pentru Ian, o reputaţie care lui îi convine.

Cazierul judiciar al lui Ian începe de la vârsta de nouă ani, când a furat nişte piese de calculator de la centrul local de tineret. În scurt timp, pe când avea unsprezece ani, a trecut la tentativă de omor asupra unui coleg de clasă. Ian l-a atacat pe acesta în toaletă, cerându-i banii pentru prânz, iar când copilul a refuzat să îi dea, Ian i-a pus o pungă de plastic pe cap şi a încercat să îl sufoce într-una din cabinele de toaletă. Când unul dintre profesori a intervenit, Ian a spus că a vrut „să se asigure că umflatul ăla nu o să mai aibă niciodată nevoie de bani de mâncare”. Amintindu-şi de incident, dă din cap şi zâmbeşte.

După ce a părăsit şcoala, Ian a intrat şi a ieşit

din mai multe centre de reeducare. Aptitudinile sale criminale erau foarte variate: înşelăciune, furt, spargere, jaf, vătămare corporală gravă, incendiere, proxenetism. Incapabil să reziste la un loc de muncă mai mult de două săptămâni, trăia fie pe seama prietenilor, fie de pe urma acţiunilor sale. Se bucura de un trai nomad, trecând de pe o canapea pe alta sau dintr-un hotel într-altul, preferând să se mute de ici, colo, în loc să se aşeze undeva. Inspirând încredere, şarm şi siguranţă de sine, găsea întotdeauna pe cineva să îi ofere un adăpost deasupra capului, de obicei „vreo fustă" agăţată într-un bar. Inevitabil, relaţia se sfârşea în lacrimi.

Ian nu a fost căsătorit niciodată, dar a avut o serie impresionantă de iubite. Cea mai lungă relaţie a sa a durat şase luni şi, ca toate celelalte, a fost presărată cu episoade violente. De fiecare dată, Ian era cel care se muta în casa partenerei, şi nu invers. Invariabil, el „le fermeca" pe femei. Aventurile ocazionale erau foarte frecvente. De fapt, Ian nici nu îşi aminteşte exact dacă au fost momente când nu avea „cel puţin două gagici în acelaşi timp", deşi pretinde că nu a fost niciodată infidel. „Aproape de fiecare dată mă întorceam noaptea la ea", a declarat. „Ce ar fi vrut mai mult de-atât?"

La proces, dovezile împotriva lui Ian au fost covârşitoare. Cu toate acestea, el a pledat nevinovat, şi până în ziua de azi îşi susţine

nevinovăţia. La citirea verdictului în sala de judecată, el a zâmbit în direcţia familiei victimei şi i-a arătat judecătorului degetul mijlociu în timp ce era escortat de poliţie.

De când a fost încarcerat, Ian a înaintat două apeluri şi este extrem de încrezător că îi va fi reevaluat cazul şi verdictul va fi schimbat, în ciuda protestelor avocatului său că acest lucru nu se va întâmpla.

„Şampania e pusă la rece”, spune el.

Aşadar, eşti medic clinician, iar Ian şi Jimmy sunt colegi de celulă. Amândoi stau pe coridor în aşteptarea consultaţiei. Crezi că ai putea să identifici care este psihopatul dintre cei doi? La prima vedere ar putea părea dificil, dar hai să verificăm din nou criteriile pentru ASPD. Niciunul dintre ei nu a reuşit să se conformeze normelor sociale şi amândoi au probleme de control al impulsivităţii, al agresivităţii şi al iresponsabilităţii. Diagnosticul este evident, aş putea spune.

Dar dacă analizăm aspectele psihopatice ale poveştilor celor doi? Nevoia de stimulare şi de stil de viaţă parazit? Mai mult dinspre partea lui Ian, decât din partea lui Jimmy. Cu toate acestea, când vine vorba despre emoţii sau, mai exact, despre lipsa lor, „masca sănătăţii mentale” a lui Ian începe să cadă. Şarmant, grandios, persuasiv, lipsit de empatie şi de sentimentul culpabilităţii, Ian se pricepe *atât* de bine la psihopatie, de parcă

ar practica-o. Ca şi când ar fi ieşit recent de pe băncile unei şcoli secrete de psihopaţi.

Şi a absolvit cu diplomă de onoare.

În concluzie, ASPD este psihopatia cu emoţii, în timp ce psihopatia este un desăvârşit vid emoţional.

Omisiune criminală

Faptul că psihopatia a fost trecută cu vederea de către custozii *DSM* constituie un act de omisiune cel puţin curios. Motivul invocat pentru această excludere evidentă a fost caracterul ei empiric incurabil şi faptul că este considerată sinonimă cu ASPD. Sentimentul culpabilităţii, remuşcarea şi empatia nu sunt cele mai cuantificabile elemente cu care să poţi porni la lucru, aşa că mai bine ne limităm la comportamentul observabil, ca nu cumva spectrul subiectivităţii să-şi facă simţită prezenţa.

Dar această abordare pune probleme pe mai multe niveluri. Pentru început, studiile au relevat că rata concordanţei între clinicieni este destul de ridicată când vine vorba de PCL-R. Scala, ca să folosim terminologia adecvată, are o bună „fiabilitate între evaluatori”. Ba mai mult, după cum îmi spunea odată un psihiatru, „Poţi mirosi un psihopat la doar câteva secunde după ce a intrat într-o încăpere”.

Acesta nu este însă singurul măr al discordiei. Enigma identităţii psihopaţilor, mai exact a ceea ce ascunde masca raţiunii, a suferit o

nouă turnură fenomenologică în urma observaţiilor aprofundate din curtea proprie. Nu toţi psihopaţii se află după gratii. Majoritatea, se pare, sunt la locurile lor de muncă. Iar unii dintre ei se descurcă foarte bine. Aceşti aşa-zişi psihopaţi „de succes”, precum cei din studiile lui Scott Lilienfeld, constituie o problemă pentru ASPD şi, incidental, pentru susţinătorii PCL-R. în cadrul unui studiu recent, condus de Stephanie Mullins-Sweatt de la Universitatea de Stat din Oklahoma, unui grup de avocaţi şi psihologi clinicieni i-a fost prezentată o descriere prototip a psihopatului. După citirea profilului, celor două grupuri li s-a trasat o sarcină. Mullins-Sweatt voia să ştie dacă puteau menţiona vreo persoană din cercul lor de cunoştinţe, din trecut sau din prezent, care, în opinia lor personală, să se potrivească foarte bine acelei descrieri şi care avea succes în carieră. În cazul în care cunoşteau astfel de persoane, puteau evalua personalitatea lor în funcţie de modelul Big Five?

Rezultatele obţinute au fost foarte relevante. Aşa cum era de aşteptat, psihopaţii de succes s-au remarcat prin ticăloşie şi infamie, fiind prezenţi în special în rândurile oamenilor de afaceri, ale celor din sfera academică şi ale forţelor de aplicare a legii[22]. Ca şi omologii lor cu mai puţin succes,

22 „Detectiv de poliţie de marc clasă”; „decanul unei universităţi importante”; „afacere de succes în domeniul comerţului cu amănuntul”; „a strâns o marc sumă de bani şi a fost primar timp de 3 ani”; „poziţie de conducere într-o organizaţie guvernamentală”;

aceştia erau descrişi în termeni generali drept „mincinoşi, exploatatori, fără prea multe scrupule, îşi minimalizau vina proprie, aroganţi şi superficiali”.

Nimic nou în acest sens.

Când a venit vorba despre evaluarea după modelul Big Five, asemănările au continuat. Aşa cum releva studiul lui Donald Lynam, în care experţii şi-au exprimat evaluările, psihopaţii de succes, ca şi prototipul alter ego-ului lor, au fost descrişi (ipotetic) ca având un coeficient ridicat la asertivitate, căutarea de senzaţii şi activitate… şi scăzut la agreabilitate – altruism, cooperare şi modestie. Mai mult decât atât, cu excepţia autodiscipline! (unde psihopaţii fără succes au eşuat lamentabil, iar cei de succes au excelat), profilele conştiinciozităţii par să conveargă de asemenea, ambele grupuri punctând foarte bine la competenţă, ordine şi dorinţa de afirmare.

Toate acestea conduc la întrebarea legitimă: în ce constă totuşi diferenţa crucială? Esenţa diferenţei între psihopaţii de succes şi cei fără, dintre preşedinţi şi pedofili, rezidă numai în această autodisciplină? Toate celelalte par să fie egale, deci această ipoteză ar putea fi adevărată. Capacitatea de a întârzia satisfacţia imediată, de a amâna dorinţa de a lovi şi a fugi (şi, se înţelege de la sine, de a fugi şi de a lovi), ar putea înclina

„profesor care a obţinut numeroase granmri federale” - aceştia sunt doar câţiva dintre indicatorii dc succes care s-au evidenţiat în cadrul studiului.

balanţa dinspre activitatea criminală, către un stil de viaţă mai structurat, mai puţin impulsiv şi mai puţin antisocial.

Însă problema activităţii criminale naşte, la rândul ei, alte întrebări. Atât în PCL-R, cât şi în criteriile descriptive pentru ASPD menţionate în *DSM*, „versatilitatea criminală” şi „acţiunile repetate pasibile de închisoare” constituie factori determinanţi de diagnosticare a psihopatiei. Cu alte cuvinte, simptomele. Şi totuşi, aşa cum relevă studiul Mullins-Sweatt, niciunul dintre aceşti itemi nu se aplică ramurii de succes a speciei. Este perfect plauzibilă ipoteza că poţi fi psihopat, nu şi criminal.

Aşadar, aceşti psihopaţi de succes ratează ei experienţa supremă? Sunt ei la doar un neuron şi o sinapsă distanţă de omonimii lor, mult mai cunoscuţi şi mai infami? E foarte dificil de spus, dar în urmă cu cincisprezece ani, în încercarea de a afla acest răspuns, cineva a acceptat provocarea şi, astfel, s-a pricopsit cu mine şi un munte de tacos, la cină, undeva în Atlanta.

Cărarea ascunsă spre psihopatie în 1996, Scott Lilienfeld şi colaboratorul său, Brian Andrews, se confruntau cu exact aceeaşi întrebare. În calitate de cercetător cu experienţă în domeniu şi câţiva psihopaţi diagnosticaţi deja, Lilienfeld a ajuns la o concluzie decisivă şi uluitoare în acelaşi timp. În ceea ce priveşte constituirea iniţială a tulburării, conceptul

tradiţional al definiţiei psihopatului – potrivit părintelui fondator, Hervey Cleckley – anume PCL-R, dar şi celelalte instrumente clinice, se comportă cel puţin curios. De-a lungul anilor, Lilienfeld a constatat că spectrul diagnozei s-a extins. Iniţial, accentul se punea pe trăsăturile de personalitate definitorii ale acestei tulburări, pentru ca în prezent să cadă pe actele antisociale. Astfel, arena psihopatiei s-a împotmolit în pâcla criminalistică.

Ca argument, Lilienfeld şi Andrews au menţionat criteriul curajului, al lipsei fricii. În manifestul lui iniţial din 1941, Cleckley afirma că nivelul scăzut al anxietăţii constituie unul dintre cele mai reprezentative atuuri ale unui psihopat: caracteristica de bază a sindromului. Dar unde anume era *ea* menţionată în conţinutul PCL-R? în spatele acestei omisiuni, Lilienfeld a descoperit o coordonată teoretică eronată a modului în care diverse sectoare ale domeniilor clinice şi de cercetare considerau psihopatia: o şcoală veche divizată între două tradiţii analitice, între mijloace calitative psihologice şi scopuri comportamentale cantitative.

Aşadar, se nasc două tabere: într-una din ele îi regăsim pe susţinătorii lui Cleckley, iar subiectul lor de interes se află în interiorul personalităţii, iar de cealaltă parte a baricadei, îi întâlnim pe adepţii behaviorismului (comportamentismului), loiali *DSM* şi evangheliei ASPD, care tind să se concentreze asupra aspectului criminal al

problemei. Este inutil să menţionăm faptul că această schismă nu a condus nici la vreo cercetare empirică mai coerentă, nici la vreun consens în diagnosticare. Astfel, au concluzionat Lilienfeld şi Andrews, un individ care prezintă toate coordonatele unei personalităţi psihopatice, dar care nu manifesta comportament antisocial recurent – cum sunt tipurile „subclinice" din studiul Mullins-Sweatt, de exemplu – ar fi fost declarat psihopat de către susţinătorii abordării bazate pe personalitate, dar ar fi cu eleganţă respins de behaviorişti, în baza concepţiei lor că acţiunile trebuie să vorbească de la sine, nu cuvintele.

Teoria funcţionează în ambele sensuri. Aşa cum am văzut în cazurile lui Ian şi Jimmy, nu toţi cei care se implică în activităţi criminale regulate sunt psihopaţi. Ci doar o mică parte. Ceva trebuia făcut pentru a îngloba ipotezele divergente şi pentru a pune de acord diversele perspective.

Lilienfeld şi Andrews au găsit soluţia.

Este vorba despre Inventarul Profilului de Personalitate (The Psihopathic Personality Inventory/ PPI), ce constă în 187 de întrebări. Nu e chiar cel mai concis chestionar, dar nici subiectul în discuţie nu este. Opt dimensiuni ale personalităţii converg în acest colos psihometric, transformându-l într-unul dintre cele mai comprehensive teste de psihopatie concepute vreodată. În mod cu totul interesant, cu ajutorul

mai vechii noastre cunoştinţe, analiza factorială, descoperim un şablon cunoscut. Cele opt stări satelit, independente ale personalităţii psihopatice – Egocentrismul machiavelic (Machiavellian Egocentricity, ME), Nonconformismul impulsiv (Impulsive Nonconformity, ÎN), Externalizarea culpabilităţii (Blame Externalisation, BE), Lipsa obiectivelor (Carefree Nonplanfulness, CN), Lipsa fricii (Fearlessness, F), Potenţa socială (Social Potency, SOP), Imunitatea la stres (Stres Immunity, ŞTI), Cruzimea (Cold-heartedness, C) – se despart şi se regrupează de-a lungul a trei axe principale…

1. Impulsivitate egocentrică (ME + IN + BE + CN)
2. Dominanţă curajoasă (SOP + F + ŞTI)
3. Cruzime (C)

…pentru ca, în urma operaţiilor matematice, să scoată la lumină structura ADN a psihopatiei pure. Acesta a fost genomul stabilit iniţial de Cleckley, neafectat şi nealterat de timp.

Pe măsură ce tequila curge şi noi ne îndopăm cu tacos, Lilienfeld îmi explică ce înseamnă să fii considerat psihopat, în baza nucleului de bază al personalităţii.

Revenind la logica empirică care a stat la baza realizării PPI, spune: „La acea vreme, instrumentele de măsurare a sindromului fuseseră concepute pentru populaţia delincventă sau criminală. Acum ştim că persoanele cu trăsături

psihopate pot funcţiona perfect şi în «exterior», unii dintre ei chiar excelând în acest sens. Lipsa scrupulelor, tenacitatea, şarmul, forţa mentală, persuasiunea şi calmul în condiţii de presiune sunt calităţile care îi separă pe bărbaţi, de puştani, la masa negocierilor. Aşa că trebuie să găsim o linie de legătură între psihopaţii din închisori şi omologii lor elitişti, perfect funcţionali. Autostrada din interiorul psihopatiei a fost descoperită, dar ce ştim despre cărarea cea ascunsă…?”

„Am stabilit că psihopatia se situează pe un spectru şi că unii dintre noi avem preponderent unele trăsături, şi mai puţin din altele. Noi doi am putea avea acelaşi scor general la PPL Cu toate astea, profilurile noastre, prin prisma celor opt dimensiuni constitutive, ar putea fi complet diferite. Tu ai putea avea un coeficient mai ridicat la Lipsa obiectivelor, dar mult mai mic la Cruzime, în timp ce la mine ar putea fi exact invers”.

Viziunea lui Lilienfeld, conform căreia psihopatia ar fi situată pe un spectru, arc logică. Dacă psihopatia este conceptualizată ca o extensie a personalităţii normale, atunci este logic ca, în sine, ea să fie scalară, orice context conferindu-i avantaje considerabile. O astfel de premisă nu este fără precedent în analele disfuncţiilor mentale (asta în cazul în care psihopatia *este* disfuncţională, având în vedere beneficiile ei în anumite condiţii). Spectrul autistic, de exemplu, se referă la o serie de anormalităţi în interacţiunea

socială şi comunicare, ce variază de la afecţiuni grave, la un „pol” – cei care nu vorbesc, au dizabilităţi mentale şi sunt blocaţi în comportamente stereo ţipe, precum legănatul corpului sau mişcarea permanentă a capului – la cei cu mici interferenţe, situaţi la celălalt „pol” – indivizi funcţionali, cu strategii interpersonale active, dar distincte, cu interese minore şi o preocupare exagerată pentru reguli şi ritualuri „foarte similare”.

Mai puţin familiar, dar la fel de pertinent, este spectrul schizofreniei. Cercetările privind construcţia tulburării de personalitate schizotipală sugerează că experienţele psihotice de diverse tipuri (în general cele inofensive şi nesupărătoare) sunt relativ comune printre oamenii normali. În loc să fie văzută ca o afecţiune unitară – pe care o ai sau nu – schizofrenia ar trebui abordată drept o tulburare dimensională, cu deconectări arbitrare între normalitate, bizarerie şi boală. În acest cadru, simptomele tulburării de personalitate schizotipală (convingeri neobişnuite, tipare bizare de conversaţie, stil interpersonal excentric) sunt interpretate ca fiind pantele domoale ale masivului central al schizofreniei. La fel ca în cazul psihopatiei, la înălţimi joase şi medii „tulburarea” este perfect controlabilă, chiar benefică în anumite circumstanţe (conexiunea dintre tulburarea schizotipală şi creativitate este bine conturată); dar atât dincoace, cât şi dincolo

de linia orizontului, ea devine periculoasă şi riscantă.

O asemenea abordare a enigmei tulburărilor mentale face intuitiv apel la raţiune. Ipoteza nu tocmai plăcută, conform căreia toţi suntem un pic duşi cu pluta, nu este chiar de ignorat. Cu toate acestea, când vine vorba despre psihopatie şi dimensiunea spectrului psihopatie, Scott Lilienfeld nu a avut dreptate întru totul. Există destui specialişti care nu sunt de acord cu soluţia scalară şi au propriile lor argumente pentru susţinerea cauzei. Dintre aceştia, se remarcă Joseph Newman.

Ceea ce nu ştii, nu-ţi poate dăuna

Joe Newman este profesor de psihologie la Universitatea din Wisconsin, Madison, iar o oră petrecută în biroul lui este echivalentă cu un rafting în apele repezi şi înspumate ale ştiinţei cognitive. De aproape treizeci de ani, Newman cutreieră cele mai dure închisori din zona central-vestică a Statelor Unite. Nu în calitate de puşcăriaş, ci în cea de cercetător de talie mondială, care a lucrat cu psihopaţi care se situează cu mult deasupra celui mai înalt plafon al a disfuncţiei. Deşi s-a obişnuit demult cu condiţiile dure şi neiertătoare, *sunt* momente când lucrurile devin foarte încurcate, admite el.

Îşi aminteşte de un incident petrecut în urmă cu câţiva ani, cu un individ care obţinuse un

punctaj de 40 la PCL-R. Dacă vă amintiţi, acesta este scorul maxim care se poate obţine şi se întâlneşte destul de rar. Tipul ăsta era un psihopat „de esenţă pură”.

„Există un moment în timpul oricărui interviului când simţim nevoia să forţăm un pic nota”, a mărturisit Newman. „Înţelegi tu, să-i provocăm. Să le măsurăm reacţiile. Dar când am procedat aşa cu tipul de care-ţi povesteam, şi care până atunci fusese destul de simpatic, fermecător, amuzant, cu o personalitate puternică, omul a devenit brusc rece, cu o privire goală, ceva greu de descris, dar pe care o recunoşti când o vezi, şi care părea să spună «Gata!» Şi ştii ce? Aşa am făcut. Ne-a speriat rău de tot”.

După spusele lui câteodată Newman are el însuşi acea privire. Era cât pe ce să spună că trebuie să fii unul de-al lor, ca să-i recunoşti. Crescând pe una dintre cele mai rău famate străzi din New York, a fost adesea ameninţat cu pistoale, cuţite şi multe altele. Fără urmă de ironie, adaugă el, este recunoscător pentru toate acestea. Au fost un preambul al celor ce aveau să urmeze. În cercurile academice, Newman este mult mai cumpătat când vine vorba despre selecţia criteriilor care definesc un psihopat. „Principala mea temere este că această etichetă [de psihopat] se aplică cu prea multă generozitate şi fără suficientă înţelegere a elementelor «definitorii»”, toarce el într-un ton moale, aproape apologetic.

„În consecinţă, uşile sunt deschise aproape tuturor şi termenul este adesea aplicat criminalilor de rând sau prădătorilor sexuali, al căror comportament relevă, în primul rând, factori sociali sau probleme emoţionale, şi care reacţionează mult mai bine la tratament decât psihopatia”.

Este, în schimb, mult mai deschis ideii conform căreia psihopaţii pot coexista şi în afara criminalităţii, adesea descurcându-se foarte bine în profesii (chirurgie, avocatură, afaceri şi altele) care i-ar putea surprinde chiar şi pe specialiştii care se îndeletnicesc cu decelarea structurilor personalităţii psihopatice. „Combinaţia dintre aversiunea faţă de riscurile minore şi lipsa culpabilităţii sau a remuşcărilor, cei doi piloni principali ai psihopatiei pot duce, în funcţie de circumstanţe, la o carieră de succes fie în activităţi criminale, fie în afaceri. Uneori, în amândouă”, a conchis el.

Newman se poziţionează împotriva curentului când vine vorba despre evidenţierea cauzei sau etiologici tulburării. Convingerile teoretice convenţionale susţin faptul că psihopaţii sunt incapabili să simtă frica, empatia sau alte emoţii, ceea ce le anesteziază percepţia socială şi îi face incapabili să perceapă aceste sentimente la persoanele cu care intră în contact. Această abordare susţinută, printre alţii, şi de James Blair, doctor în psihologie la Institutul Naţional pentru

Sănătatea Mentală din Bethesda, SUA, identifică disfuncţiile neurale (în special în relaţia cu amigdala, directorul operativ al creierului), plus o serie de alte structuri cu care se află în relaţii strânse (hipocampul, sulcusul temporal superior, cortexul fusiform, cingulatul anterior şi cortexul orbito-frontal) ca fiind principalele cauze ale sindromului şi fundamentul biologic din spatele diadei psihopatice; toate acestea au ca rezultat comportamentul specific asociat handicapului emoţional profund şi acţiunilor antisociale repetate.

Dar Newman are altă ipoteză. Departe de a crede că psihopaţii sunt incapabili să simtă frica – că sunt aşa cum îi descrie literatura de specialitate, un vid lipsit emoţii – el propune ideea conform căreia, de fapt, aceştia nu o remarcă. Imaginează-ţi că eşti arahnofob şi simplul fapt de a te gândi la orice creatură cu opt picioare te înfiorează. În realitate, o tarantulă ar putea atârna la câţiva centimetri deasupra capului tău, dar dacă nu ştii că este acolo, nu îţi este frică, nu-i aşa? în creierul tău, pur şi simplu nu există.

În cadrul unui experiment destul de ingenios, Newman a demonstrat că aşa ar putea sta lucrurile şi cu psihopaţii. Nu doar cu păianjenii, ci şi cu majoritatea lucrurilor. Ei nu simt primejdia şi nici nu observă astfel de emoţii la ceilalţi, deoarece sunt concentraţi asupra unei activităţi care le garantează recompensă imediată şi mintea

lor blochează tot ce consideră „irelevant”. Reuşesc să-şi îngusteze „câmpul vizual”.

Newman şi colegii săi au prezentat unui grup de psihopaţi şi nonpsihopaţi o serie de imagini etichetate greşit, cum se vede mai jos:

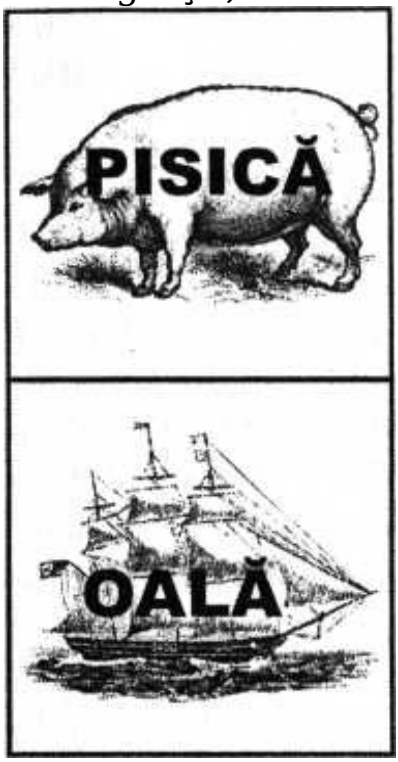

Figura 2.3. Exerciţiul Stroop cu cartonaşe şi cuvinte (adaptat după Rosinski, Golinkoff & Kukish, 1975)

Sarcina lor era destul de simplă, fiind una dintre preferatele psihologilor cognitivi, în special a celor interesaţi de mecanismele care evidenţiază

atenţia. Aşadar, voluntarii trebuiau să spună ce este în imagine ignorând cuvântul incorect, contra cronometru, de-a lungul mai multor serii succesive de încercări.

Pentru cei mai mulţi, acest exerciţiu este destul de dificil. Instrucţiunile explicite de a numi imaginea centrală interferează cu impulsul de a citi cuvântul incorect, un tremur al schimbătorului de viteze care induce ezitare. Această ezitare sau „interferenţa Stroop”, cum este ea cunoscută (după J.R. Stroop, cel care a inventat paradigma originală în 1935), este un instrument de măsură a concentrării atenţiei. Cu cât eşti mai rapid, cu atât se îngustează centrul atenţiei; cu cât eşti mai încet, cu atât se lărgeşte aria.

Dacă teoria lui Newman funcţiona şi se dovedea că psihopaţii suferă de acest deficit sau abilitate de procesare informaţională despre care pomenea, atunci rezultatul ar fi trebuit să fie extrem de previzibil. Ar fi trebuit să fie mai rapizi în numirea imaginilor decât non-psihopaţii şi să se axeze numai pe îndeplinirea sarcinii date.

Rezultatele studiului nu puteau fi mai bune. În timp, Newman a constatat că voluntarii non-psihopatici erau complet bulversaţi de discrepanţele dintre imagini şi cuvintele pereche şi le lua mult mai mult timp să numească imaginile. În comparaţie, psihopaţii reuşeau să îşi ducă sarcina la bun sfârşit, destul de insensibili la incompatibilităţile dintre cele două.

Mai mult decât atât, şi aici lucrurile încep să se încurce pentru Scott Lilienfeld şi spectrul său psihopatie, Newman a detectat o anomalie în datele obţinute: o schimbare de ritm la atingerea pragului critic. Cam toată lumea evoluează la fel, se confruntă cu aceleaşi dificultăţi şi aceleaşi sarcini, pe pantele joase ale PCL-R. Dar pe măsură ce se atinge nivelul clinic al psihopatiei, unde scorul ajunge la 28 – 30, dinamica se schimbă dramatic. Populaţia indigenă de pe platourile înalte se descurcă mult mai uşor. Pare să ignore total indiciile periferice atât de evidente pentru toţi ceilalţi.

Şi nu pentru că sunt imuni la ele, nici pe departe. Într-un studiu separat, Newman şi colegii săi au prezentat unui grup de voluntari format din psihopaţi şi non-psihopaţi un şir de litere pe ecranul unui computer. Unele dintre ele erau roşi, altele verzi, iar altele fără culoare. Voluntarilor li s-a spus că, dacă vor urmări afişajul aleatoriu al unui număr arbitrar de litere roşi, vor simţi un şoc electric. Aşa cum era de aşteptat, când atenţia le-a fost abătută de la perspectiva şocului (adică atunci când au fost puşi să spună dacă literele erau cu majusculă sau nu), psihopaţii afişau mult mai puţină anxietate decât non-psihopaţii. În mod cu totul surprinzător, când perspectiva şocului electric a devenit din nou evidentă (când voluntarilor li s-a cerut în mod explicit să spună ce culori aveau literele: fie roşu, fie verde), tendinţa

s-a inversat, aşa cum au anticipat Newman şi colegii săi. De data aceasta, psihopaţii erau cei nervoşi.

„Oamenii consideră că psihopaţii sunt pur şi simplu cruzi şi fără frică, dar totuşi ceva se întâmplă. Când emoţiile sunt centrul lor focal, am observat că indivizii psihopatiei au o reacţie normală [emoţională]. Dar când se concentrează pe altceva, devin total insensibili la emoţii”, a adăugat Newman.

Semnalele evidente în seturile de răspuns prin care se remarcă momentul exact în PCL-I în care problema intră sub incidenţa clinică, duc la adâncirea misterului psihopatiei: se situează pe o linie continuă sau este o tulburare complet separată?

Psihopatia este o problemă de grad, nu de esenţă? Sau băieţii ăştia joacă într-o ligă proprie?

Un pas mic, un salt uriaş

Este normal să presupunem că răspunsul la o asemenea întrebare ar trebui să fie alb sau negru. Adică, dacă psihopatia se află pe linie continuă, atunci traiectoria de la mic la mare, de la Maica Tereza la John Wayne Gacy, ar trebui să fie liniară, iar drumul spre imponderabilitate morală, neted. Dar, dacă nu, atunci obţii mişcările precipitate din tiparele de date observate de Joe Newman.

De fapt, oricine a jucat la loterie îţi va spune că nu e chiar aşa de simplu. Cele şase numere

câştigătoare sunt, cu siguranţă, pe un continuum de la 1 la 6. Dar dimensiunea câştigurilor, de la zece dolari până la lozul cel mare, este o cu totul altă poveste. Funcţia este exponenţială, iar relaţia dintre numerele de pe un continuum, pe de o parte, şi modul în care se convertesc (la propriu, în acest caz) în monedă curentă „reală", pe de altă parte, ţine de probabilitate. Şansele de a alege toate cele şase numere (1 la 13.983.816) nu modifică şansele de a nimeri cinci (1 la 55.492) cu acelaşi grad cu care diferă acestea din urmă, de acelea de a nimeri patru (1 la 1.033). Astfel, dacă la un nivel lucrurile evoluează previzibil, într-un univers matematic paralel nu se întâmplă la fel. În acest alt univers, ele îşi dobândesc propria lor viaţă.

Revenind la restaurant, îi expun teoria mea lui Scott Lilienfeld: de fapt, *şi* el, *şi* Joe Newman ar avea dreptate. Psihopatia s-ar putea afla pe un spectru. Doar că la capătul ascuţit şi psihopatie al acestuia, ceva inefabil şi dezolant se întâmplă. Un circuit începe să fileze.

„Cred că este un fel de a reconcilia cele două perspective", medita el. „Este, fără doar şi poate, cazul celor de la ambele extremităţi, şi care par să funcţioneze cu un combustibil diferit de toţi ceilalţi. Dar mai depinde şi de punctul de plecare, anume dacă vezi psihopatia în mod predominant ca o predispoziţie a personalităţii sau ca o tulburare de procesare a informaţiei. Dacă vrei să

ai de-a face cu deficite cognitive sau cu variaţii de temperament. Poţi vedea toate acestea în limbaj, în terminologia utilizată: tulburare, deficit, predispoziţie, variaţie… Ar fi interesant să auzim ce are Joe de spus. I-ai spus de treaba asta?” încă nu, dar la scurt timp după aceea, i-am pomenit.

„Este posibil ca, pe măsură ce înaintezi de-a lungul spectrului psihopatie, presupunând că aşa ceva există, să începi să experimentezi schimbări neurologice graduale?” l-am întrebat. „Să spunem că diferenţele dintre mecanismele cerebrale de atenţie sau sistemele de recompensă, care devin tot mai ascuţite cu cât este individul mai psihopatie, vor cere din ce în ce mai insistent o satisfacţie imediată? Şi că, deşi evaluarea generală la PPI sau PCL-I ar fi lineară, modul în care se manifestă performanţa însăşi în zona joasă a activităţii craniene, în special la scoruri înalte, ar putea fi mai degrabă diferit? Că ar putea fi chiar exponenţial?”

Ochii i s-au îngustat, vicleanul bandit nu prea avea chef de glume. „Bineînţeles. Este posibil”, mi-a răspuns. Dar pragul clinic [la PCL-R] este 30. Şi, coincidenţă sau nu, tot la acest scor majoritatea experimentelor empirice din laborator ating limita de jos”.

A zâmbit şi a mai turnat nişte cafea.

„În orice caz, nu prea contează cum argumentezi. Un psihopat clinic este un specimen aparte. Oricum ai privi lucrurile, sunt diferiţi. Nu-i

aşa?”

Carpe Noctem

Am alăptat, şi ştiu cât de duios Iubeşti pe pruncul căruia-i dai sânul Dar, în timp ce faţa-i îmi zâmbea-n obraz I l-aş fi smuls din ştirbele-i gingii şi creierii-i zdrobeam, de-aş fi jurat Cum te-ai jurat!

— Lady Macbeth (când a aflat că soţul ei nu mai vrea să îl ucidă pe Regele Duncan)

— Traducere de Ion Vinea

Diavolul şi adânca mare albastră

În data de 13 martie 1841, vasul *William Brown* a înălţat pânzele şi a pornit din Liverpool către Philadelphia. După cinci săptămâni, în noaptea de 19 aprilie, nava a lovit un iceberg la 250 de mile de coasta Newfoundland şi a început să se scufunde rapid. Peste treizeci de pasageri, plus echipajul, încă îmbrăcaţi în pijamale, s-au urcat într-o barcă cu vâsle a cărui capacitate maximă era de numai şapte persoane. Cum furtuna era pe cale să se dezlănţuie, iar ploaia rece începuse deja să cadă, ofiţerul secund Francis Rhodes şi-a dat seama că vor fi nevoiţi să uşureze barca, dacă voiau să supravieţuiască. La acelaşi lucru se gândea şi căpitanul George L. Harris, care se afla într-o iolă cu alte câteva persoane şi se ruga pentru o minune din partea celui mai în măsură să le-o ofere.

„Ştiu ce trebuie să faci”, i s-a confesat lui Rhodes. „Nu vorbi despre asta acum. Să o păstrăm ca o ultimă soluţie”. În dimineaţa următoare, căpitanul s-a îndreptat către Noua Scoţie, lăsând nefericita barcă în voia sorţii.

În data de 20 aprilie, spre seară, condiţiile meteo s-au înrăutăţit şi valurile au început să crească. Barca s-a găurit şi, în ciuda eforturilor disperate de a o goli, a început să se umple rapid cu apă. Situaţia era fără scăpare. Aşadar, la ora zece, în noaptea de 20 aprilie, s-a luat o decizie: câteva persoane trebuiau să părăsească barca. O astfel de decizie nu era injustă pentru cei care urmau să fie aruncaţi în apă, a argumentat Rhodes, pentru că oricum ar fi pierit. Dar dacă nu ar lua nicio decizie, el ar fi responsabil pentru moartea tuturor celor pe care ar fi putut să îi salveze.

În mod deloc surprinzător, nu toată lumea a fost de acord cu decizia lui Rhodes. Oponenţii susţineau că, dacă nu luau această măsură şi toată lumea s-ar îneca, atunci nimeni nu ar mai fi fost responsabil, doar ar muri toţi. L-au ameninţat că, dacă va încerca să-i salveze pe unii în detrimentul altora, va trebui să o facă în mod activ, adică să îi omoare, lucru care va duce la eliminarea lui şi, posibil, şi a celor care l-ar ajuta. Şi asta ar fi fost şi mai regretabil.

Neclintit în faţa acuzaţiilor aduse, Rhodes a scos pistolul. Cum singura lor şansă de

supravieţuire depindea de capacitatea de plutire a bărcii, ca să nu mai amintim de armata de vâslaşi, situaţia era fără ieşire. Ceva sau *cineva* trebuia să cedeze.

„Ajută-mă, Doamne! Hai, oameni buni, la muncă!” a strigat Rhodes către marinarii de punte, în timp ce el şi colegul său de echipaj, Alexander Holmes, au început să pună în aplicare înfiorătoarea sarcină de a arunca oameni peste bord în cazanul tumultuos şi albastru ca cerneala al Atlanticului de nord.

La început, unii dintre marinari nu au intervenit, aşteptând al doilea ordin din partea lui Rhodes:

„Marinari! Treceţi la treabă, altfel pierim cu toţii!”

Şi oamenii au început să moară. Toţi bărbaţii de la bord, în număr de paisprezece, au fost sacrificaţi, inclusiv doi care se ascundeau. Singurii cruţaţi au fost doi bărbaţi căsătoriţi şi un băiat. Printre victime, s-au mai numărat două femei, surorile unuia dintre bărbaţii aruncaţi în valuri, care au ales să împărtăşească soarta fratelui lor.

În cele din urmă, a venit salvarea. Traulerul Le Hâvre i-a găsit pe supravieţuitori. După ce au ajuns în Philadelphia, cei salvaţi au dat în judecată membrii echipajului. Pe 13 aprilie 1842, la aproape un an de când a dejucat planurile îngheţatului Atlantic, timonierul Alexander Holmes a compărut în instanţă sub acuzaţia de

crimă. El a fost singurul membru al echipajului pe care l-au putut găsi în Philadelphia şi singurul care a fost condamnat pentru acţiunile sale.

Întrebare: dacă *ai* fi fost în juriu, cum *ai* fi evaluat cazul? înainte de a răspunde, să vă explic de ce întreb. În urmă cu câţiva ani, am prezentat această dilemă unui grup de studenţi de gen masculin. Jumătate dintre aceştia obţinuseră scoruri mari la PPI, iar cealaltă jumătate, mai scăzute. Fiecăruia i s-au acordat trei minute pentru deliberare, timp în care trebuia să judece problema şi apoi să prezinte verdictul, în mod anonim, într-un plic sigilat. Voiam să ştiu dacă diferenţele dintre rezultatele obţinute la PPI vor avea vreo influenţă asupra deciziilor.

Nu mi-a luat mult să aflu.

Din cei douăzeci de voluntari cu punctaj mic la PPI, numai unul a stabilit verdictul în timpul alocat. Ceilalţi încă mai deliberau. Dar cu cei douăzeci de voluntari de la celălalt capăt al scalei, povestea a stat cu totul altfel. Toţi, fără excepţie, luaseră decizia, şi aceasta era unanimă. Holmes trebuia eliberat.

Detaşează-te de mentalitatea de grup

Dacă nu reuşeşti să înţelegi raţionamentul, nu intra în panică. Vestea bună este că nu eşti psihopat. În realitate, pe 23 aprilie 1842, la zece zile de la începerea procesului, juriul a deliberat timp de şaisprezece ore pentru a da verdictul.

Cam tot atât a durat şi agonia lui Holmes pe mare. Vinovat ar fi putut fi de omor prin imprudenţă, dar nu de crimă, cu atât mai mult în condiţiile unei asemenea presiuni psihologice, în care binele şi răul făcuseră implozie din punct de vedere moral, fiind imposibil de deosebit unul de celălalt. Judecătorul i-a dat lui Holmes o pedeapsă modică de şase luni şi o amendă de $20 [23]

Comparativ, să considerăm următorul caz, prezentat de publicaţia *Daily Telegraph* în 2007:

„Doi ofiţeri ai poliţiei comunitare nu au intervenit pentru a salva de la înec un băiat de zece ani deoarece nu erau «antrenaţi» să gestioneze un asemenea incident, a declarat un ofiţer superior de poliţie. Aceştia au stat pe marginea lacului Wigan, în timp ce micul Jordon Lyon se afla în pericol, încercând să îşi salveze sora vitregă în vârstă de opt ani. Doi pescari cu vârste de şaizeci de ani au sărit şi au reuşit să salveze fetiţa; însă ofiţerii, care au sosit la locul incidentului în scurt timp, nu au încercat nicio operaţiune de salvare, hotărând că e mai bine să aştepte sosirea specialiştilor. În cadrul anchetei de astăzi privind moartea băieţelului, părinţii acestuia au cerut să ştie de ce nu s-au făcut mai multe eforturi să le fie salvat copilul, datai vitreg al lui Jordon a declarat: «… Nu trebuie să fii special antrenat pentru a sări în apă după un copil

23 Verdictul în cazul Alexander Holmes invoca faptul că marinarii au datoria de a proteja viaţa pasagerilor, chiar cu riscul vieţilor lor. De asemenea, mai stipula că

care se îneacă.»”.

La prima vedere, acest caz nu are multe în comun cu cel al marinarului Alexander Holmes. De fapt, par a fi chiar la poluri opuse. Primul gravitează în jurul extraordinarei dorinţe de a salva viaţa, în timp ce ultimul – în jurul unei curioase reticenţe în a o salva. Dar, dacă privim mai atent, observăm asemănări izbitoare. În ambele scenarii, problema o constituie încălcarea regulilor. În cazul lui Jordon Lyon, poliţia locală a fost paralizată de codul de proceduri – cerinţe obligatorii de aliniere la standarde. Ca şi animalele dresate, ei fuseseră antrenaţi dincolo de instinctele lor. Erau educaţi să evite orice acţiune pentru care *nu* fuseseră pregătiţi. În cazul tragediei de pe vasul *William Brown* „regulile” erau mult mai adânc înrădăcinate în conştiinţa marinarilor, dar şi mult mai funcţionale şi mai „igienice din punct de vedere moral”; cu toate astea, unii au susţinut cu vehemenţă că respectivele reguli erau în detrimentul cerinţelor cazului de faţă. Marinarii şi ofiţerii comunitari erau, ca să spunem aşa, în aceeaşi barcă. Prinşi în hăţişul moral al unor situaţii complicate, ei trebuiau să acţioneze rapid, decisiv şi să ignore consecinţele acţiunilor lor. Unii au făcut-o mai bine decât alţii.

Apărarea tradiţională de auto-prezervare nu a fost întotdeauna suficientă în cazurile de crimă, mai ales dacă acuzatul avea o obligaţie specială

faţă de decedat.

Cu toate acestea, deşi un pic incomode pentru că ne provoacă dincolo de zonele noastre de confort, aceste două cazuri tragice mai ascund un paradox neobişnuit: conformismul adânc înrădăcinat în creierul nostru este o certitudine a evoluţiei. Ce face un animal dintr-o turmă când este ameninţat de prădători? Vine mai aproape de grup. Pe măsură ce accentele individuale se diminuează, şansele de supravieţuire cresc. Acest lucru este valabil şi la oameni, şi la alte specii. În spatele creierului nostru supra-încărcat se află strămoşii antici, ale căror urme violente şi însângerate se resimt încă din vremurile preistorice. Într-un experiment care a vizat stabilirea unei corelaţii între recentele activităţi sociale de relaţionare şi originile ei biologice şi sociale, psihologul Vladas Griskevicius, pe atunci la Universitatea de Stat din Arizona, şi colegii săi, au descoperit că, în momentul în care utilizatorii unui *chatroom* pe Internet se simt ameninţaţi, ei se „coalizează”. Punctele lor de vedere converg şi sunt mult mai dispuşi să se conformeze atitudinilor şi opiniilor partenerilor de forum.

În mod cert există şi momente când se întâmplă exact invers, când abilitatea de a te rupe de convenţiile sociale, de a „te detaşa de mentalitatea de grup” poate fi salvatoare. Şi în sens metaforic, dar şi la propriu.

În 1952, sociologul William H. Whyte a

introdus termenul de „spirit de turmă”, în încercarea de a conceptualiza mecanismul prin care grupurile strâns unite, departe de influenţa exterioară, reuşeau să convină rapid asupra unei poziţii normative „corecte”, devenind impermeabili din punct de vedere instituţional la critici – erau indiferente la opoziţiile din afara grupului, le respingeau pe cele din interiorul grupului şi erau tot mai încrezătoare în corectitudinea lor fără reproş. Psihologul Irving Janis, care a studiat la nivel empiric fenomenul, descrie procesul ca fiind „un mod de gândire pe care oamenii îl adoptă atunci când sunt foarte implicaţi în grupuri închegate, când dorinţa membrilor de a obţine unanimitatea depăşeşte motivaţia de a stabili opţiuni alternative”.

Dar asta nu duce neapărat la luarea celei mai bune decizii.

Pentru a demonstra acest lucru, vom analiza dezastrul navetei spaţiale *Challenger*. Sub presiunea politică puternică de a pune lucrurile pe roate, căci Congresul american încerca să obţină o finanţare considerabilă a programelor spaţiale şi o serie de probleme întârziaseră deja lansarea, oamenii de ştiinţă şi inginerii de la NASA au refuzat să ţină seama de îngrijorările exprimate de un coleg de-al lor cu numai douăzeci şi patru de ore înainte de lansare, îngrijorări legate de carenţe ale garniturilor de cauciuc ale rachetelor propulsoare. Deşi s-au organizat o serie de

conferinţe în care s-a dezbătut problema în detaliu, decizia ulterioară a fost ca lucrurile să se desfăşoare conform planului.

În cazul de faţă, decizia a fost dezastruoasă. Cercetările ulterioare au descoperit, printre adevăraţii vinovaţi, nu doar garniturile de cauciuc, ci şi psihologia asfixiantă, la fel de nocivă. Comisia Rogers, entitate înfiinţată de preşedintele Ronald Reagan pentru a investiga accidentul, a confirmat temerile neexprimate ale psihologilor sociali din întreaga lume, şi anume că modul de luare a deciziilor şi cultura organizaţională ale NASA au jucat un rol semnificativ în această tragedie. Presiunea de a se conforma, avertismentele ignorate şi simţul vulnerabilităţi erau limpezi ca lumina zilei.[24]

Aşadar, capacitatea de a lua poziţie de unul singur, de a juca după propriile tale reguli, altele decât normativele sociale, sunt o dovadă că eşti diferit? Dovezile susţin că da, şi că o minoritate neînfricată şi netulburată a evoluat în mijlocul nostru.

Matematica nebuniei

24 Inventarul complet al simptomelor spiritului de turmă este următorul: sentimentele de invulnerabilitate generează un optimism excesiv şi încurajează asumarea riscurilor; lipsa de consideraţie a avertismentelor care ar duce la asumarea riscurilor; credinţa nestrămutată în moralitatea grupului - ceea ce îi face pe membrii acestuia să ignore consecinţele acţiunilor lor; perspectivele stereotipe ale liderilor inamici; presiuni împotriva membrilor care se opun grupului; eliminarea ideilor care deviază de la consensul de grup; iluzia unanimităţii; „apărătorii minţii” - membri autodesemnaţi să protejeze grupul de opiniile divergente (Janis, 1972).

Cum găseşte în fapt psihopatia un punct de sprijin în fondul genetic este o întrebare interesantă. Dacă „tulburarea” este atât de lipsită de capacitate de adaptare, atunci de ce incidenţa ei este constantă de-a lungul timpului, aproximativ 1 – 2% din populaţie încadrându-se în această categorie a psihopaţilor? Andrew Colman, profesor de psihologie la Universitatea din Leicester, are un răspuns care va fi întotdeauna aproape de inima mea, după recentul incident pe care l-am avut pe şoseaua către aeroportul din Newark.

În 1955, filmul *Rebel fără cauză* (*Rebel Without a Cauze*) debuta în cinematografe. Niciun alt tânăr rebel şi neînţeles nu a fost mai bine reprezentat pe marele ecran. Pentru teoreticienii teoriei jocului o scenă, cel puţin, se remarcă din tot filmului, cea în care Jim Stark (interpretat de James Dean) şi Buzz Gunderson (interpretat de Corey Allen), conducând două maşini furate, se avântă inexorabil spre stâncă, într-o cursă în care cine moare primul este laş.

Să revedem acel moment din perspectiva şoferilor, zice Colman. Sau am putea să ne gândim la varianta mai familiară a jocului, când două maşini accelerează una spre cealaltă, sub ameninţarea unei coliziuni frontale. Ambii şoferi au câte o opţiune. Pot lua decizia raţională, strategia „non-psihopatică” de a trage de volan şi de a evita tamponarea. Sau o pot alege pe cea

riscantă, opţiunea „psihopatică” de a ţine acceleraţia apăsată. Aceste alegeri cu „rezultate” diferite constituie scenariul clasic o-mână-o-spală-pe-cealaltă-sau-dacă-mă-gândesc-mai-bine – nu, pe care îl putem reprezenta utilizând teoria jocului, latura aplicată a matematicii, care cuantifică cel mai bine procesele de luare a deciziilor în situaţiile în care rezultatele nu depind de acţiunile părţilor implicate, ci de interacţiunile lor:

	(Buzz) Non-psihopatic	(Buzz) Psihopatie
(Jim) Non-Psihopatic	Jim primeşte 3 puncte Buzz primeşte 3 puncte	Jim primeşte 2 puncte Buzz primeşte 4 puncte
(Jim) Psihopatie	Jim primeşte 4 puncte Buzz primeşte 2 puncte	Jim primeşte 1 punct Buzz primeşte 1 punct

Tabelul 3.1. Model teoretic al evoluţiei psihopatiei

Dacă Jim şi Buzz aleg amândoi opţiunea raţională şi trag de volan, atunci rezultatul este de egalitate şi ambii primesc premiul doi (3 puncte).

În schimb, dacă amândoi sunt psihopatiei şi decid să meargă până la capăt, fiecare riscând moartea sau, în cel mai fericit caz, doar rănirea uşoară, atunci primesc cea mai proastă răsplată (1 punct).

După spusele lui Colman, dacă unul dintre şoferi, să zicem Jim, este cel prudent, în timp ce Buzz „o ia razna”, avem de-a face cu un diferenţial. Jim pierde puncte şi este răsplătit cu premiul de „fricos” (2 puncte), iar Buzz obţine punctajul maxim (4 puncte).

Este un microcosm matematic în care te intersectezi cu psihopaţi, exact ca pe autostrada către aeroportul Newark. Din punct de vedere biologic, funcţionează. Când jocul este repetat în laborator de programe computerizate, special codificate cu strategii predeterminate de răspuns, se remarcă lucruri deosebite. În momentul în care recompensele sunt convertite în unităţi logice darwiniene şi se presupune că acei jucători avizi de recompense mari dau naştere unui număr mai mare de copii care adoptă exact aceeaşi strategie ca şi creatorii lor, populaţia evoluează către un echilibru stabil, în care proporţia indivizilor cu un comportament psihopatie reflectă de fapt incidenţa tulburării observată în viaţa reală (aproximativ 1 – 2%).

Cei care ţin piciorul pe pedala de acceleraţie, cei cu nervii tari, vor câştiga întotdeauna, cu condiţia ca oponenţii lor să fie raţionali. A fi „iraţional” înseamnă, câteodată, să fii raţional.

În 2010, Hideki Chira, psiholog în cadrul Universităţii din Nagoya, şi doctorandul lui, Takahiro Osumi, au validat cu adevărat teoria lui Colman. Au descoperit că, în condiţii extraordinare, psihopaţii iau decizii financiare mult mai bune decât majoritatea dintre noi, din exact acelaşi motiv menţionat de Colman. Se comportă într-o manieră care, în alte condiţii, ar părea iraţională.

Chira şi Osumi au elaborat *jocul ultimatumului* – o paradigmă utilizată la scară largă în domeniul interdisciplinar al neuro-economiei, şi care explorează, în termeni generali, modul în care noi evaluăm în primul rând masa monetară, dar şi alte tipuri de câştiguri. Jocul implică doi jucători care interacţionează pentru a decide felul în care o sumă de bani dată ar trebui divizată. Primul jucător propune o soluţie. Cel de-al doilea decide dacă acceptă sau nu oferta. Dacă alege să o respingă, atunci niciunul nu primeşte nimic. Dar dacă este acceptată, suma este împărţită în consecinţă.

În Figura 3.1 se observă un lucru interesant în legătură cu jocul. Oferta făcută de Jucătorul 1 poate fi corectă sau nu. Ei pot propune împărţirea banilor 50: 50. Sau 80: 20. De obicei, se întâmplă în felul următor: propunerea porneşte de la cota de 70: 30 (Jucătorul 1, Jucătorul 2), dar este refuzată.[25] Să fim serioşi, nu totul se reduce la

25 Cercetările anterioare au demonstrat că ofertele sub 20-30% au

bani, este şi un principiu la mijloc.

Însă, aşa cum au descoperit Chira şi Osumi, psihopaţii joacă diferit acest joc. Nu numai că acceptă ofertele inechitabile cu multă uşurinţă, utilizând economia simplă în detrimentul pedepselor şi autoconservării, dar sunt şi mult mai puţin deranjaţi de inechitate. La măsurătoarea activităţii, electrodermale (index de stres bazat pe răspunsul automat al glandelor sudoripare), diferenţele dintre psihopaţi şi ceilalţi voluntari au fost evidente. Psihopaţii erau mult mai puţin afectaţi când erau traşi pe sfoară de opozanţii lor, iar la finalul jocului aveau mai mulţi bani în bancă. Concluzia studiului a fost următoarea: obrazul gros le-a umplut buzunarele.

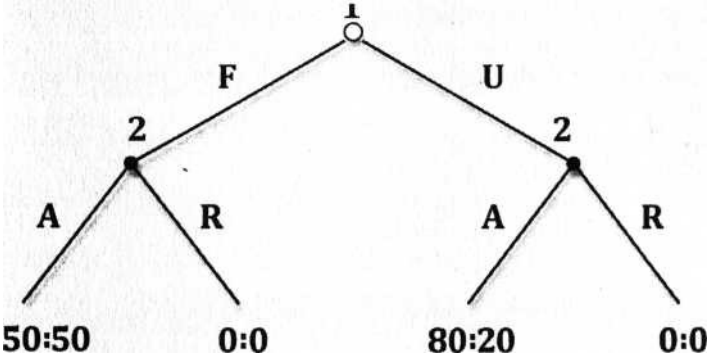

Figura 3.1. Jocul ultimatumului (1 = Jucătorul 1; 2 = Jucătorul 2;

F = oferta corectă; U = oferta incorectă; A = ofertă acceptată;

R ofertă respinsă)

50% şanse de a fi respinse. (Vezi W. Guth, R. Schmittberger şi B. Schwarze, „Analiza experimentală a negocierii finale”, Journal of Economic Behavior and Organization, 3 (4) (1982): 367-88.)

Chira şi Osumi au conchis că uneori este bine să fii psihopat, dar într-un mod diferit de cel expus de Andrew Colman. Ultimul a demonstrat că soluţia piciorului în prag era bună; Chira şi Osumi au descoperit exact reversul.

Dacă vrei să adopţi una dintre aceste strategii, întreabă pe cineva care ştie cum stau lucrurile.

Pentru a ajunge în vârf, trimite-ţi reputaţia înainte

„Ca o pată de culoare violentă şi stridentă pe cerul închisorii”, aşa i-au descris investigatorii privaţi. Puţini sunt cei care i-ar contrazice, indiferent de care parte a gratiilor s-ar afla. Frăţia Ariană, cunoscută şi sub numele de „Stânca”, este una dintre cele mai periculoase grupări care a luat naştere în sistemul federal al penitenciarelor din Statelor Unite. Potrivit FBI, 21% din crimele săvârşite în închisorile din SUA le sunt atribuite, deşi numărul membrilor grupării care se află după gratii este de sub 1%. Sunt destul de uşor de remarcat, membrii grupării afişând nişte mustăţi stufoase mai potrivite Vestului Sălbatic decât criminalilor zilelor noastre, şi tatuaje în care se amestecă trifoiul, svastica şi numărul „666”. Dacă le afişezi fără permisiune, eşti rugat, invariabil, să ţi le scoţi, de obicei cu lama.

Grupare dură şi elitistă, Stânca este similară Forţelor Speciale, dar în lumea penitenciarelor. Fondată în închisoarea de maximă securitate San

Quentin din California, în 1964, de către un grup de militanţi pentru supremaţia albă, Frăţia era mai redusă din punct de vedere numeric decât alte grupări din închisori, dar în câteva luni sângeroase a reuşit să ajungă printre primele. Cum au reuşit? Păi, cu siguranţă, uneori e bine să fii deştept. În ciuda faptului că majoritatea membrilor grupării erau închişi în alte penitenciare de maximă securitate, deseori în carcere solitare, timp de 23 de ore pe zi, ei reuşeau să îşi coordoneze activităţile prin metode foarte ingenioase: cerneală invizibilă din urină şi un cod binar, vechi de peste 400 de ani, inventat de filosoful renascentist Sir Francis Bacon, asta ca să amintim doar două exemple notabile.

Dar mai sunt şi pur şi simplu fără milă, trăind după un cod foarte simplu: „Sânge la intrare, sânge la ieşire”. Sânge la intrare: fiecare membru aspirant este acceptat cu condiţia să fi omorât deja un membru al unei grupări rivale şi cu promisiunea că va mai executa şi alţii, la ordin. Sânge la ieşire: singurul mod de a ieşi din frăţie este moartea, adesea timpurie, şi rareori datorată cauzelor naturale.

Aşa cum admit şi membrii grupării, este o filosofie extrem de minimalistă. Nu există nici jumătăţi de măsură, nici întrebări. „Să n-ai frică de nimeni şi de nimic” este mantra lor. Şi dacă numărul nu este impresionant, în schimb, ferocitatea lor este. Să nu mai menţionăm

dăruirea totală pentru îndeplinirea sarcinii, trăsătură comună a psihopaţilor motivaţi.

Având acces la bibliotecile din închisori, dar şi la alte materiale suplimentare mai puţin oficiale, membrii studiază modurile de a omorî oameni ca şi cum ar asista la un curs de ştiinţă, devorând texte despre anatomia umană (pe lângă Nietzsche, Machiavelli, Tolkien şi Hitler), pentru a identifica cele mai vulnerabile părţi ale corpului la traume bruşte. În falia spaţio-temporală din interiorul închisorilor de maximă securitate, zece secunde sunt ca o gaură de vierme către eternitate – iar o confruntare de o asemenea magnitudine în interior, echivalează cu un meci de doisprezece runde în fiecare zi. Viteza este esenţială. Într-o fracţiune de secundă se pot realiza foarte multe: tibii secerate, jugulară smulsă, coloană perforată, splină şi ficat înjunghiate. Este bine să ştii ce poţi să faci, când ţi se oferă posibilitatea.

Cu toate acestea, spune Barry, un fost membru a grupării, strategia Frăţiei poate fi considerată adaptată mediului impenetrabil, ascuns, neguvernabil şi întunecos din penitenciarele federale; dar, pe termen lung, poate dovedi că duce la limitarea problemelor, nu la generarea lor.

„Închisoarea este un mediu ostil”, declară Barry. „Cu reguli diferite faţă de lumea exterioară. Este o comunitate în interiorul comunităţii. Dacă nu iei atitudine, altcineva îţi poate lua oricând

locul, aşa că trebuie să faci ceva în această privinţă. Nu trebuie să elimini tot timpul pe câte cineva. Nu aşa funcţionează. O dată sau de două ori este de ajuns, apoi vorba se răspândeşte: nu vă puneţi rău cu ăştia. Prevenţia este mai bună decât tratamentul, asta vreau să spun. *Carpe noctem*”.

Argumentul lui Barry privind soluţionarea conflictelor este destul de interesant şi susţinut, poate nu în atât de multe cuvinte, şi de producătorul de muzică Phil Spector, aflat în închisoare pentru că şi-a împuşcat soţia în cap. „Mai bine să ai o armă şi să nu fii nevoit să o foloseşti, decât să ai nevoie de o armă şi să nu o ai”, a explicat el (nimeni nu poate şti dacă în prezent are aceeaşi părere). O poziţie mai nuanţată este şi cea a strategului militar chinez din secolul al XVI-lea î.e.n., Sun Tzu. „Arta supremă este să învingi inamicul fără luptă”, scria acesta. Artă care, aşa cum am văzut mai devreme în jocul dintre Jim şi Buzz, este dificil de simulat şi, fără îndoială, e adânc înrădăcinată în încrederea în sine. Nu într-una falsă, bazată pe bravadă, ci într-una bazată pe convingere.

Dean Petersen, fost soldat în Forţele Speciale şi actualmente instructor de arte marţiale, spune: „Când te afli într-o situaţie de conflict, cea mai bună soluţie este să compensezi intenţiile agresive ale individului potenţial violent. Să te ridici deasupra lui. Să creşti miza, ca să folosim o analogie din poker. Abia atunci, după ce ai

câştigat ascendentul psihologic, le arăţi… insinuezi… cine este şeful; apoi poţi să începi să îi calmezi”.

Cum să îţi impui mai bine autoritatea, dacă nu prin convingerea potenţialului oponent că este înfrânt înainte de a începe?

Argumentul lui Barry are implicaţii mai vaste şi din pricina criteriilor de selecţie, care nu se limitează doar la cruzime, ci se extinde şi la alte caracteristici psihopatice, precum lipsa fricii sau şarmul superficial. În lumea normală, conflictul nu este singurul mijloc de a stabili dominanţa. În vremuri ancestrale, supravieţuirea nu era uşor de câştigat. Deşi apartenenţa la un grup constituia un element important în supravieţuire, comunităţile îi apreciau foarte mult şi pe cei care îşi asumau riscuri.

În prezent, putem observa o dinamică similară la maimuţe. Masculii cimpanzei (cea mai apropiată rudă a omului, al cărei ADN este similar în proporţie de 96% cu cel uman) vor concura pentru titlul de „mărinimosul grupului”, apelând la altruismul total faţă de subordonaţi. Această mărinimie este de obicei gastronomică, în sensul că individul va înfrunta pericolul pentru a oferi mâncare grupului, împărţind caritabil prada lui şi confiscând-o pe a altora, în scopul realocării ei.

Primatologul Frans de Waal explică: „În loc de conducători care se remarcă prin ceea ce iau, aceştia se remarcă prin ceea ce dau”.

În acelaşi mod acţionează şi primatele care rivalizează între ele pentru acest statut prin „serviciul public” sau „autoritate” – carismă, persuasiune şi şarm – facilitând cooperarea în interiorul grupului. Cimpanzeii dominanţi, macacii şi gorilele, cu toţii intervin în disputele dintre membri grupului. Şi, cu toate acestea, contrar aşteptărilor, intervenţiile nu favorizează automat familia sau prietenii, ci vizează „modalitatea optimă de a restabili ordinea”, subliniază de Waal.

În consecinţă, mai adaugă el, în loc să descentralizeze soluţionarea conflictului, „grupul caută cel mai eficient arbitru din interiorul său şi îl susţine în încercarea lui de a asigura liniştea şi pacea comunităţii”.

Cruzimea, lipsa fricii, persuasiunea şi şarmul constituie o combinaţie ce poate fi uneori criminală, alteori salvatoare. Oare criminalii de astăzi au beneficiat de pe urma progresului evolutiv al pacificatorilor curajoşi de altă dată? Poate fi o explicaţie plauzibilă, deşi violenţa nu e tocmai de dată recentă.

Primii psihopaţi în 1979, într-un loc îndepărtat din apropierea satului St Césaire din sud-vestul Franţei, Christoph Zollikofer de la Universitatea of Zürich şi un grup de cercetători francezi şi italieni au descoperit un lucru uimitor. Într-o comă antropologică din era glaciară, zăceau rămăşiţele unui schelet de acum 36.000 de ani, din „perioada tranziţională”, când europenii

prognaţi şi cu fruntea teşită migrau în urma afluxului anatomic modern din Africa. S-a stabilit că rămăşiţele aparţineau unui Neanderthal. Dar craniul acestuia prezenta un lucru foarte curios. Avea o cicatrice de aproximativ patru centimetri lungime, care se afla pe o secţiune osoasă din partea de sus. Sigur, putea fi cauzată de operaţiunile de excavare, în urma cărora specimenele se mai pot deprecia. Se întâmplă destul de des, dar în situaţia noastră, nu aceasta era cauza. Era ceva foarte special la această cicatrice. Inducea un aer de premeditare, sugerând un asasinat şi trimiţând cu gândul nu atât la vicisitudinile atrofiei geofizice, cât la exigenţele momentului preistoric, pierdut adânc în trecutul nostru ancestral întunecat. Nu era vorba despre un simplu accident nefericit, ci despre o leziune cauzată de un act violent. Mai exact, o mişcare de retezare sau tăiere, care indica înfigerea unei lame ascuţite în craniu.

Analizând dovezile, poziţia cicatricei, forma rănii, faptul că restul craniului nu părea nici fracturat, nici diform, Zollikofer a ajuns la o concluzie categorică şi tulburătoare. Agresiunea interpersonal între fiinţele umane datează cu mult înaintea perioadei anterior stabilite. Se pare că a putea face rău semenilor a fost dintotdeauna considerat un lucru firesc.

Sună destul de îngrijorător când afli că psihopaţii neanderthalieni mişunau pe teritoriul

Europei preistorice în urmă cu 40.000 de ani; dar nu e chiar surprinzător. În comparaţie cu argumentul „beneficiului oferit de progresul evolutiv al pacificatorilor” menţionat anterior, viziunea tradiţională a evoluţiei psihopatiei, expusă în Capitolul 1, vizează predominant aspectele de prădător şi agresivitate ale tulburării, în cadrul unuia dintre chestionarele standard de evaluare a psihopatiei, Scala de Autoevaluare Levenson (Levenson Self-Report Scale), un item din test menţionează după cum urmează:

„Supravieţuirea se bazează pe selecţia naturală. Nu mă interesează învinşii”. Pe o scală de la 1 la 4, unde 1 înseamnă „nu sunt deloc de acord”, iar 4 înseamnă „sunt cu totul de acord”, apreciaţi această afirmaţie.

Majoritatea psihopaţilor sunt înclinaţi să susţină cu tărie această poziţie, ceea ce nu este în mod necesar un lucru rău.

„Doi şoricei cad într-o găleată cu smântână”, spune Leonardo DiCaprio, interpretându-l pe Frank Abagnale, unul dintre cei mai apreciaţi escroci din lume, în filmul *Prinde-mă dacă poţi* (*Catch Me If You Can*). „Primul şoricel a cedat repede şi s-a înecat. Al doilea n-a vrut să cedeze şi s-a agitat atât de tare, încât a transformat smântâna în unt şi s-a târât apoi afară... Eu sunt şoricelul ăla.”[26]

26 Nu i-am făcut o evaluare lui Frank Abagnale, dar în anii lui de glorie cu siguranţă prezenta multe din mărcile psihopaţilor. Oricum nu prea contează, chiar dacă l-aş fi evaluat, probabil că ar fi fost în stare

Şi totuşi, la capătul celălalt al spectrului, întâlnim o cu totul altă recomandare, aceea din textele religioase, spirituale şi filosofice. Găsim referiri la cumpătare, toleranţă şi la cei umili care vor moşteni pământul.

Aşadar, din ce categorie faci parte: psihopat, sfânt sau ceva între cele două? Ai toate şansele să intri în cea de-a treia categorie, deoarece se pare că există motive biologice care susţin ipoteza aceasta.

Am văzut deja teoria jocului în acţiune la începutul acestui capitol. Această latură a matematicii aplicate este dedicată studiului situaţiilor strategice, al selecţiei strategiilor comportamentale optime în condiţiile în care costurile şi beneficiile rezultate în urma unei decizii sau alegeri nu sunt bătute în cuie, ci sunt variabile. Teoria jocului prezintă scenarii care sunt intrinsec dinamice. Având în vedere importanţa relaţiei dintre indivizi şi grupuri sociale extinse, nu ar trebui să ne surprindă faptul că am putea găsi elemente preţioase ale aflorimentului matematic semipreţios bine încastrate în ramurile selecţiei naturale, printre modelele şi teoriile despre evoluţia diferitelor tipuri comportamentale sau strategii de viaţă. Psihopatia nu face deloc excepţie, după cum spunea şi Andrew Colman.

Reluând lucrurile de unde le-a lăsat Colman şi explorând dinamica evoluţionistă a personalităţii

---

să falsifice rezultatele testului.

psihopatice, să mai analizăm o situaţie similară celei a lui Jim şi Buzz, care gonesc în maşinile lor unul către celălalt; numai că, de data asta, vom aborda o variantă mai personală. Să ne imaginăm că tu, împreună cu un complice, sunteţi suspectaţi de comiterea unei crime grave. Poliţia te-a luat în custodie şi eşti la interogatoriu.

La secţia de poliţie, ofiţerul de caz vă interoghează separat, dar nu are dovezi suficiente să vă acuze pe niciunul dintre voi, aşa că recurge la vechea tactică de a vă întoarce unul împotriva celuilalt. Îţi prezintă situaţia şi îţi face o ofertă. Dacă mărturiseşti, va folosi declaraţia ta împotriva partenerului tău, care va fi închis pentru zece ani. Acuzaţiile împotriva ta vor fi retrase şi vei putea fi eliberat.

Prea frumos ca să fie adevărat? Aşa este. Mai există şi următoarea problemă. *Ofiţerul te informează că va face aceeaşi ofertă şi partenerului tău*.

Eşti lăsat singur să analizezi propunerea. Dar dacă amândoi mărturisim, te întrebi. Ce se întâmplă atunci? Facem amândoi zece ani de puşcărie? Sau scăpăm amândoi? Ofiţerul zâmbeşte. Dacă mărturisiţi amândoi, veţi merge la închisoare, dar veţi avea o pedeapsă redusă şi veţi face doar cinci ani fiecare. Şi dacă niciunul dintre noi nu mărturiseşte? Tot închisoare, dar numai pentru un an.

	Partenerul nu mărturiseşte	Partenerul mărturiseşte
Nu mărturiseşti	Partenerul primeşte 1 an Tu primeşti 1 an	Partenerul este eliberat Tu primeşti 10 ani
Mărturiseşti	Partenerul primeşte 10 ani Eşti eliberat	Partenerul primeşte 5 ani Primeşti 5 ani

Tabelul 3.2. Dilema Prizonierului

Ofiţerul este deştept. Ia gândeşte-te! De fapt, ţi-a făcut o ofertă pe care nu o poţi refuza. Adevărul e foarte simplu. Indiferent ce alege să facă partenerul tău, *tu* ieşi mult mai bine dacă mărturiseşti. Dacă partenerul tău decide să îşi ţină gura, atunci nu faci decât un an de pârnaie, dacă faci şi tu la fel. Sau pleci liber, dacă dai declaraţie împotriva lui. În mod similar, dacă partenerul decide să te toarne, atunci, fie ajungi să faci zece ani pentru că ai tăcut, fie iei jumătate dacă mărturiseşti, în ambele situaţii, realitatea este paradoxală. Din punct de vedere logic, instinctul de conservare îţi spune că cel mai raţional lucru ar fi să mărturiseşti. Şi totuşi, aceeaşi logică

paralizantă vă răpeşte amânduror şansa de a reduce pedeapsa comună, dacă păstraţi tăcerea.

Ţineţi cont că problema onestităţii – păstrarea tăcerii pentru că aceasta este cea mai „corectă” decizie – nici nu se pune. Scopul Dilemei Prizonierului nu intenţionează să plaseze pe cineva într-o poziţie care, în mod evident, poate fi exploatată, ci să stabilească o strategie comportamentală optimă, dar nu în cadrul moralităţii, ci în situaţia unui vid psihologic cu gravitate morală zero, aşa cum se întâmplă în viaţa reală.

Prin urmare, au psihopaţii dreptate? Chiar este vorba despre selecţie naturală aici? în acest caz, o astfel de strategie ar părea logică. În cazul unei experienţe unice, asemeni celei din Dilema Prizonierului, am putea spune că punerea piciorului în prag (sau strategia *dezertării*, ca să folosim terminologia oficială) ar constitui o victorie. De ce nu am juca aşa în acest caz?

Motivul este simplu. Viaţa, în complexitatea ei, nu prea ne oferă experienţe unice de acest gen. Dacă ar fi aşa, atunci suma totală a existenţei umane ar fi o succesiune fără sfârşit de nave plutind în noapte, şi atunci psihopaţii ar avea dreptate. Şi în scurt timp ar moşteni pământul.

Dar nu e aşa. Ei nu vor moşteni pământul.

În schimb, ecranul vieţii este intens populat cu milioane şi milioane de pixeli individuali, iar interacţiunile şi relaţiile repetate dintre aceştia ne

dau perspectiva de ansamblu. Cu toţii avem un trecut social alături de ceilalţi şi suntem capabili să comunicăm, spre deosebire de cei din Dilema Prizonierului.

Ce mult ar fi contat!

Dar nu-i nimic. Aşa cum am jucat Dilema Prizonierului prima dată, o mai putem juca încă o dată. Chiar de mai multe ori. Înlocuind termenii anteriori cu un sistem de recompense şi pedepse în care punctele se câştigă sau se pierd (vezi Tabelul 3.3) şi cu ajutorul matematicii simple, vom putea simula complexitatea vieţii reale, exact la fel cum am făcut cu Jim şi Buzz.

	Partenerul cooperează	Partenerul concurează
Cooperezi	Partenerul câştiga 5 puncte Tu câştigi 5 puncte	Partenerul câştigă 10 puncte Tu câştigi o puncte
Concurezi	Partenerul câştigă o puncte Tu câştigi 10 puncte	Partenerul câştigă 1 punct Tu câştigi 1 punct

Tabelul 3.3. Mostră a jocului Dilema Prizonierului

Ce se întâmplă atunci? Se descurcă psihopaţii într-o lume cu întâlniri repetate? Sau strategia lor se limitează, simplu, la „puterea stă în numere”?

Sfinţi *versus* netrebnici

Pentru a răspunde la această întrebare, să ne imaginăm o societate puţin diferită de cea în care trăim în prezent: o societate asemănătoare celei de odinioară, când forţa de muncă era plătită în bani peşin la sfârşitul săptămânii, în plicuri maro personalizate. Acum, să ne imaginăm că împărţim această forţă de muncă în două tipuri de oameni. În prima categorie, cei oneşti, harnici, care muncesc toată săptămâna, şi pe care îi vom numi *sfinţi*. În cea de-a doua se află mincinoşii, leneşii, cei care îi jefuiesc pe omologii lor harnici în timp ce se îndreaptă către casele lor vineri seara, pândindu-i de după porţile fabricii şi însuşindu-şi banii lor munciţi cu greu. Pe aceştia îi numim netrebnici[27].

27 O dinamică similară există în realitate în apicultură. Când fondul floral slăbeşte, culegătoarele unei comunităţi mai puternice atacă alte roiuri de albine, omorând totul în calea lor, uneori chiar şi regine, pentru a le fura mierea. Roiurile sc protejează de hoţi prin desemnarea unor santinelele la intrarea în stup, care să stea de pază şi să depisteze atacatorii, dar şi să lupte cu aceştia până la moarte, în eventualitatea unui atac. într-un studiu recent, o echipă combinată de cercetători de la Universitatea din Sussex, Marea Britanic, şi

La început, vom considera că netrebnicii se descurcă de minune şi criminalitatea e profitabilă. Pe termen scurt aşa şi este. Sfinţii continuă să ponteze ca să funcţioneze comunitatea, în timp ce şarlatanii culeg foloase duble. Nu numai că se bucură de avantajele traiului într-o societate înfloritoare, dar furând salariile sfinţilor, „sunt plătiţi" dublu, ei nefăcând nimic în schimb.

Bună treabă, dacă poţi s-o faci.

Dar să vedem ce se întâmplă când modelul comportamental continuă. Sfinţii încep să obosească şi să se îmbolnăvească. Având venituri mici, cu care nu mai pot să se îngrijească, încep să moară. Încet, încet, proporţia populaţiei „muncitoare" se mută în tabăra netrebnicilor.

Însă este ultimul lucru pe care aceştia şi-l *doresc*\ Numărul sfinţilor scăzând în fiecare săptămână, creşte posibilitatea ca netrebnicii să se confrunte între ei. Mai mult decât atât, dacă dau peste vreun sfânt, au şanse mari să rămână cu buza umflată, pentru că un alt netrebnic le-a luat-o înainte.

În cele din urmă, dacă jocul continuă în mod

Universitatea din São Paulo, Brazilia, au descoperit cea dintâi albină „soldat" din lume. Această subclasă a albinelor Jatai (Tetragonisca angustula), spre deosebire de albinele soldat normale din coloniile de albine, este specializată, din punct de vedere fizic, să protejeze stupul. Este cu 30% mai grea decât celelalte, are picioare mai dezvoltate şi un cap mai mic. Am putea-o numi „albina berserker", (vezi Christoph Grüter Cristiano Menezes, Vera L. Imperatriz-Fonseca şi Francis L. W. Ratnieks, „Morfologia specializată a subclasei soldatului şi sistemul de apărare în coloniile de albine sociale neotropicale" PNAS< 109(4) (2012): 1182-6.

natural, balanţa de putere face un cerc complet. Pendulul se înclină din nou în favoarea sfinţilor şi societatea se întoarce la muncă, pentru a supravieţui. Trebuie remarcat faptul că istoria este programată să se repete. Sfinţii deţin frâiele atâta timp cât economia este în recesiune, iar netrebnicii conduc numai câtă vreme sfinţii sunt capabili să îi menţină pe linia de plutire. Este un carusel deprimant de succese şi insuccese recurente.

Această schiţă a celor două etici laburiste distincte constituie o reprezentare simplificată a unui set de dinamici infinit mai complex. Cu toate acestea, tocmai această simplificare a polarizării comportamentale conferă credibilitate acestui model. Strategia agresiunii pure necondiţionate şi cea a capitulării pure necondiţionate sunt sortite eşecului în condiţiile schimburilor sociale din interiorul unei comunităţi cu interacţiuni multiple şi dependenţe reciproce. Efectul de echilibru, schimbător când fiecare strategie este exploatată de una dintre părţi exact în momentul în care şi-a câştigat ascendenţa asupra celeilalte, este evident: odată ce susţinătorii unei strategii devin majoritari, ei sunt parazitaţi de susţinătorii strategiei concurente. Ca să folosim o frază din lexiconul socio-biologic: în termenii strategiilor de supravieţuire, nici cooperarea neadecvată, dar nici competiţia nepotrivită nu pot fi considerate

stabile din punct de vedere evoluţionist[28]. Ambele pot fi contracarate de strategii invadatoare sau mutante.

Oare putem observa acest proces recurent al dinamicii Dilemei prizonierului în plină desfăşurare? Ne aflăm încă în spaţiul experimental, totuşi. Aceste postulate abstracte sunt valabile în realitate?

Răspunsul depinde de ceea ce înţelegem noi prin „realitate”. Dacă suntem pregătiţi să acceptăm şi „virtualul” în „realitatea” noastră, s-ar putea să avem noroc.

Moralitate virtuală

Să presupunem următorul experiment în care vrem să evaluăm reacţia oamenilor în faţa necunoscutului; vă prezint următoarea propunere. Pentru 500 trebuie să vă dezbrăcaţi de tot şi să intraţi gol, goluţ într-un bar, să vă întâlniţi cu prietenii voştri. Trebuie să staţi la masă şi să vorbiţi cu ei timp de cinci minute (adică 100 de lire pe minut), timp în care veţi simţi jena socială chinuitoare care vă va însoţi în mod cert pe parcursul acestei aventuri. După scurgerea celor cinci minute, veţi părăsi barul şi vă asigur că niciunul dintre cei prezenţi nu îşi va aduce aminte de episod. Nici măcar voi. Îl voi şterge din memoria tuturor. În afară de grămada de bani din buzunarul vostru, va fi ca şi cum nimic nu s-ar fi

28 Termenul a fost introdus pentru prima dată de regretatul John Maynard Smith, de la Centrul pentru Studiul Evoluţiei, Universitatea din Sussex.

întâmplat.

Ce-ai face? De fapt, de unde ştii că nu ai făcut deja?

Sunt sigur că există persoane care suporta toate acestea de dragul evoluţiei ştiinţifice. Cât de frumos ar fi dacă undeva, cândva, în terasele şi zonele timpului, am putea călători în timp într-o lume în care experienţele sunt închiriate cu ora!

Cam aşa s-ar explica tema din *Matrixy* unde oamenii trăiau într-o lume virtuală care părea extrem de reală. Dar dacă ar fi invers? Dacă ar trăi computerele într-o fiinţă omenească?

La sfârşitul anilor ’70, specialistul în ştiinţe politice Robert Axelrod şi-a pus aceeaşi întrebare referitor la Dilema prizonierului şi a ajuns la o metodă digitală a paradigmei, de determinare a strategiei, care, în timp şi în urma interacţiunilor repetate, să poată îndeplini toate criteriile stabilităţii evolutive. Aceasta a succedat genomului interacţiunilor sociale de zi cu zi.

Mai întâi, Axelrod a întrebat o serie de renumiţi specialişti ai teoriei jocului ce părere au despre organizarea unui turneu al Dilemei prizonierului, în care singurii participanţi să fie programele computerizate. În al doilea rând, a cerut fiecărui teoretician să înscrie un program cu care să participe la turneu. Fiecare program trebuia să includă o strategic prestabilită de răspunsuri competitive şi cooperante. Apoi, după ce a primit toate înscrierile (paisprezece cu totul),

a stabilit un tur preliminar înainte de începerea efectivă a turneului, în care fiecare program a concurat împotriva celorlalte pentru a acumula cât mai multe puncte. În final, a adunat numărul de puncte obţinut de fiecare program şi a dat startul competiţiei în funcţie de numărul de puncte acumulate de fiecare program în runda precedentă – conform rigorilor selecţiei naturale. Apoi, a aşteptat să vadă ce se întâmplă.

Rezultatul a fost destul de clar. Cel mai de succes program a fost de departe şi cel mai simplu. DINTE PENTRU DINTE, a fost proiectat de matematicianul şi biologul Anatol Rapoport. Lucrarea de pionierat a acestuia în domeniul interacţiunii sociale şi teoriei sistemelor generale a fost aplicată în rezolvarea situaţilor de conflict şi de dezarmare nu numai în condiţii de laborator, ci pe scena politică. Aşadar, programul lui Rapoport făcea exact ceea ce indica şi numele. A început prin a coopera, apoi prin a imita ultimul răspuns al competitorilor. Dacă la prima încercare competitorul binevoia să coopereze, DINTE PENTRU DINTE continua să îi facă jocul. Dar dacă programul rival concura, atunci la încercările următoare i se răspundea cu aceeaşi monedă… până când alegea să coopereze.

Pragmatismul cuceritor şi eleganţa nobilă a lui DINTE PENTRU DINTE s-au evidenţiat foarte repede. Nu trebuia să fii geniu ca să vezi de ce este în stare. În mod ciudat şi lipsit de suflet, fără

învelişul de piele şi sinapsele specifice umane, întruchipa atributele fundamentale ale mulţumirii, furiei şi iertării, care ne fac pe noi, oamenii, să fim ceea ce suntem. Recompensa cooperarea, cu cooperare, şi apoi recolta beneficiile colective. Lua imediat atitudine împotriva competiţiilor incipiente, evitând astfel să fie considerat o ţintă uşoară. Apoi, era capabil să revină, fără nici cea mai mică tresărire, la atitudinea cooperantă sau la contraatac, înăbuşind în faşă orice tentativă potenţială de reducere a câştigului. Selecţia de grup, acea venerabilă ipoteză evolutivă conform căreia binele individual face bine grupului ca întreg, nu s-a adeverit în acest caz. Dacă experimentul lui Axelrod ne-a demonstrat ceva, atunci acesta a fost faptul că altruismul, deşi fără nicio îndoială un ingredient fundamental al coeziunii de grup, nu s-a evidenţiat ca fiind mult mai important pentru binele speciei sau măcar al tribului, ci mai curând pentru cel individual.

Armonia macrocosmică şi individualismul microscopic sunt cele două feţe ale aceleiaşi monede evolutive. Misticii au greşit când au spus că a da este mai bine decât a primi. Potrivit noii evanghelii a informaticii sociale a lui Robert Axelrod, a da *este* a primi.

Şi mai grav este faptul că nu există niciun antidot.

Spre deosebire de sfinţii şi netrebnicii din exemplul anterior, când balanţa înclina în

momentul în care un segment de populaţie obţinea un ascendent în faţa celeilalte, DINTE PENTRU DINTE a continuat într-un singur sens. În timp, a reuşit să elimine permanent toate strategiile concurente.

DINTE PENTRU DINTE nu era doar un învingător. Aşa a fost la început, dar odată ce a pornit, a devenit pur şi simplu invincibil.

Ce-i mai bun din ambele lumi

Aventura lui Axelrod în domeniul ciberneticii a ridicat câteva semne de întrebare şi din partea biologilor, dar şi a filosofilor. Încercând să demonstreze, fără doar şi poate, că „bunătatea" este cumva inerentă firii omeneşti, că este o calitate rezultantă a interacţiunii sociale, nu a reuşit decât să adâncească şi mai tare prăpastia dintre cei aflaţi de partea lui Dumnezeu, şi cei care îl lasă pe Dumnezeu de-o parte. Dacă natura asta „mai bună" a noastră nu e chiar atât de bună? Ci este, în definitiv, doar… natură?

O astfel de controversă mai fusese supusă discuţiilor cu vreo zece ani înaintea experimentului lui Axelrod, de către un tânăr biolog de la Universitatea Harvard, pe nume Robert Trivers. Acesta a speculat că, probabil, din acest motiv au evoluat atributele umane – o afirmaţie excepţională, care definea simplu şi clar mantra matematică a lui DINTE PENTRU DINTE, o mantră care a servit drept obiect de studiu animalelor inferioare, mult înainte ca *noi* să

punem mâna pe ea. Probabil, a mai adăugat Trivers, exact acesta a fost motivul pentru care am experimentat pentru prima dată, în vremurile îndepărtate ale evoluţiei noastre istorice, accesele de prietenie şi antipatie, de afecţiune şi repulsie, de încredere şi trădare, care ne definesc astăzi, după milioane de ani.

Filosoful britanic din secolul al XVII-lea, Thomas Hobbes, ar fi susţinut cu siguranţă această teorie. Cu 300 de ani înainte, în lucrarea *Leviatanul*, Hobbes a anticipat cu exactitate această idee prin conceptul de „forţă şi fraudă”: el a afirmat că violenţa şi viclenia sunt principalele „atribute care dau rezultate”. El mai susţinea că singurul analgezic împotriva „fricii permanente, a pericolului unei morţi violente şi a unei vieţi solitare, sărace, meschine, crude şi scurte” se găseşte la adăpostul acordurilor. Formarea de alianţe.

În mod cert, condiţiile impuse de Axelrod în timpul turneului le-au reflectat pe cele ale evoluţiei umane şi preumane – un număr de „indivizi”, aproximativ cam câţi numărau comunităţile iniţiale, care interacţionau regulat, şi un program dotat cu capacitatea de a ţine minte interacţiunile anterioare şi de a-şi ajusta comportamentul în consecinţă. Aşadar, teoria evoluţiei morale era o noţiune destul de neobişnuită. De fapt, era chiar mai mult decât atât. Ţinând seama de ceea ce a intrat iniţial în

maşina matematică a lui Axelrod şi rezultatul final, concluzia era evidentă: „selecţia naturală” recompensa competiţia nu în mod nediscriminatoriu, ca până atunci, ci de o manieră discriminatorie. În anumite condiţii, da, agresiunea ar putea oferi oportunităţi (dacă ne gândim la Jim şi Buzz), dar în alte condiţii, le-ar fi putut la fel de bine închide, aşa cum am văzut în cazul sfinţilor şi al netrebnicilor.

Aşadar, se pare că psihopaţii au dreptate numai pe jumătate. Nu neagă nimeni adevărul brutal că uneori *poate* fi vorba despre selecţie naturală, dar nu *trebuie* să fie neapărat aşa. În cele din urmă, cei umili chiar moştenesc pământul. Numai că, pe parcurs, vor exista inevitabil şi victime. „Faceţi-le semenilor tot ceea ce aţi dori să vă facă ei vouă” a fost întotdeauna un sfat bun; iar acum, 2000 de ani mai târziu, mulţumită lui Robert Axelrod şi Anatol Rapoport, avem metodele matematice să o dovedim.

Ştim cu toţii, dincolo de orice îndoială, că există câte un mic psihopat în noi toţi, un schimbător biologic de viteze care poate devia temporar de la algebra păcii şi a iubirii. Ca şi cum propriul nostru director al biroului pentru selecţia naturală ar fi oferit azil permanent psihopaţilor, de-a lungul timpului. Sigur, există morala sfinţilor şi a netrebnicilor, o mărturie a faptului că, dacă am marşa cu toţii, atunci am dispărea. Însă există momente în viaţa noastră de zi cu zi când cu *toţii*

simţim nevoia să călcăm acceleraţia. Dar, cu toate astea, în mod raţional, legitim şi în interesul păstrării vieţii noastre, „ridicăm cu mult calm piciorul de pe acceleraţie”.

Să revenim, pentru ultima dată, la turneul virtual al lui Axelrod. Motivul pentru care DINTE PENTRU DINTE a triumfat în maniera sa fără scrupule şi imbatabilă a constat în duritatea oţelului din interior, bine camuflat într-un exterior vesel. Când a fost nevoie, nu s-a sfiit să pună piciorul de silicon în prag, ba dimpotrivă, a echilibrat balanţa cu prima ocazie. Succesul lui DINTE PENTRU DINTE s-a datorat şi părţii lui întunecate şi fără scrupule, dar şi celei solare şi vesele, deoarece, când situaţia devenea dificilă, era capabil să ia atitudine ţinând cont de ambele dimensiuni.

Concluziile sunt pe cât de limpezi, pe cât sunt de tulburătoare. Modelul de succes al lui DINTE PENTRU DINTE prezintă, cu siguranţă, elemente psihopatice. Există şarmul de suprafaţă, pe de o parte, şi dorinţa acerbă de răzbunare, pe de altă parte. Apoi, mai avem autocontrolul, care-i permite să revină la starea iniţială, ca şi când nimic nu s-ar fi întâmplat.

Programul nu se compară cu Frăţia Ariană dar, printre circuitele şi convulsiile sinaptice reci, se întrevăd ecouri ale crezului ei. Parcă spun: vorbeşte blând, dar poartă întotdeauna cu tine o bâtă. Bun sfat, dacă vrei să reuşeşti atât în viaţa

reală, cât şi în cea virtuală. Din acest motiv, ca să revenim la întrebarea noastră de mai devreme, psihopaţii încă mai există şi nu s-au pierdut în curenţii darwinieni ucigători care ne terorizează fondul genetic.

Societatea va avea întotdeauna nevoie de persoane care să îşi asume riscuri şi de indivizi care să încalce regulile sau să provoace suferinţe. Dacă nu ar exista, puştii de zece ani ar cădea în lacuri şi s-ar îneca la tot pasul.

Şi cine ştie ce s-ar mai putea întâmpla pe oceane?

Dacă ofiţerul secund Francis Rhodes şi timonierul Alexander Holmes nu ar fi avut curajul să facă acel gest necugetat, poate nici n-ar fi existat supravieţuitori ai tragediei de pe *William Brown*, nava care se zbătea să scape din apele furtunoase ale Atlanticului de Nord în acea noapte fatidică din 1841, la 250 de mile de coasta arctică a Newfoundland.

Înţelepciunea psihopaţilor

Dacă nu-mi pasă, nu înseamnă că nu înţeleg.

— Homer Simpson

Hotărârea de Anul Nou

Am să vă mărturisesc ceva. Cel mai vechi prieten al meu este psihopat. Ne cunoaştem încă de la grădiniţă. Îmi aduc aminte de parcă ar fi fost ieri cum unul dintre educatori m-a luat, m-a dus la groapa cu nisip şi mi-a făcut cunoştinţă cu un puşti blond şi dolofan, care se juca cu unul dintre

acele puzzle-uri în care trebuia să potriveşti obiectul cu forma corespunzătoare. Mă rog, am luat o stea şi am încercat în zadar să o bag într-o gaură care, abia acum realizez, era în mod vădit destinată papagalului. Nu se potrivea. Ba mai rău, s-a înţepenit. Timp de douăzeci de secunde sau cam aşa ceva (o veşnicie, în viziunea unui copil de cinci ani), Johnny, cu foarte mult calm, a scos-o de acolo şi apoi mi-a băgat-o în ochi. Acel atac juvenil, neprovocat şi dur a marcat începutul prieteniei noastre.

Derulăm pe repede înainte zece ani şi iată-ne pe amândoi în şcoala gimnazială, încă împreună. Era pauză când a venit la mine, întrebându-mă dacă îi pot împrumuta tema de la istorie, pentru că şi-o uitase acasă. Ghiciţi ce oră urma!

„Stai liniştit”, îmi zise. „Nu-şi va da nimeni seama, am să o fac total diferită”.

I-am dat tema şi ne-am reîntâlnit la începutul orei. „Ai tema mea, Johnny?” i-am şoptit.

Johnny a clătinat din cap. „Îmi pare rău”, mi-a zis. „Nu pot să ţi-o dau”.

Am început să intru în panică. Profesorul de istorie nu era dintre cei cu care să te pui rău. Dacă nu aveai tema făcută, nu luai notă şi te mai ţinea şi după ore.

„Cum adică, nu mi-o dai?” am şuierat printre dinţi. „Unde e?”

Extrem de calm, de parcă spunea o poveste de adormit copiii, Johnny mi-a mărturisit. „Păi,

vezi tu, Kev, treaba stă în felul următor. Nu am avut timp să rescriu tema cum ţi-am promis, aşa că am copiat-o cuvânt cu cuvânt”.

„Dar…” am strigat la el, exact în momentul în care profesorul, care nu era dintre cei mai sociabili oameni din şcoală, intra valvârtej în clasă, „asta nu mă lămureşte deloc unde este tema mea”.

Johnny s-a uitat la mine de parcă eram nebun de-a binelea. „Păi, nu putem da amândoi aceeaşi lucrare, nu-i aşa?” a răspuns el.

„Nu!” am exclamat, încă nerealizând ce insinuează. „Nu putem! Deci, unde naiba este tema mea?”

Johnny a dat din umeri şi a scos din ghiozdan lucrarea „lui” pentru a o preda.

„Este în coşul de gunoi”, mi-a spus extrem de degajat. „În spatele sălii de muzică”.

Din instinct, am sărit de pe scaun. M-am gândit că poate mai am timp să o recuperez până începe ora.

„Idiotule!” i-am zis mârâind. „O să te omor”.

Johnny m-a apucat de mână şi m-a tras de mânecă înapoi pe scaun. „Fii atent”, mi-a spus cu un zâmbet patern şi preocupat, arătând spre fereastră. „Plouă cu găleata afară şi o să te faci ciuciulete. Nu cred că vrei să rişti doborârea recordului şcolii pe distanţa de o milă de săptămâna viitoare pentru că te-ai îmbolnăvit, nu-i aşa?”

Nu era nicio urmă de ironic în vocea lui. Îl ştiam de prea multă vreme ca să nu conştientizez că el era cu adevărat convins că are grijă de mine. Chiar credea că-mi vrea binele. Furios ca naiba, am fost nevoit să fiu de acord cu el. Scârba avea dreptate. Recordul nu mai fusese doborât din anii ’60, iar rezultatele mele de la ultimele antrenamente erau încurajatoare. Era păcat să îmi bat joc în ultimul moment de toată munca, pentru un lucru atât de neînsemnat.

M-am aşezat din nou pe scaun, acceptând situaţia.

„Ce băiat bun”, zise Johnny. „Oricum, nu e decât o amărâtă de temă. Viaţa e prea scurtă”.

Nu-l mai ascultam. Mă gândeam la o explicaţie plauzibilă pentru lipsa temei şi la posibilitatea – dacă ploaia nu o deteriorase prea tare – de a o usca sau copia, pentru a o preda mai târziu.

Nu prea aveam timp să îmi dezvolt scuza, căci Voldemort era deja foarte aproape de noi, la doar câteva bănci în faţa noastră, cu un morman de lucrări despre războiul franco-prusac în mâinile lui acaparatoare.

Johnny i-a înmânat profesorului contribuţia, aruncând o privire admirativă asupra ei. Apoi m-a

bătut pe umăr, privind spre fereastră şi strâmbându-se la ploaie. „Să ştii”, a rostit el, „că ai fi întârziat oricum, Kev. Ştii că am dreptate. Oricum, ce a mai rămas din lucrare este în tomberon. De fapt, i-am dat foc, prietene”.

Poate vă întrebaţi de ce naiba am rămas prieten cu el atâta amar de vreme. Uneori, în momentele mele de reflecţie, m-am întrebat acelaşi lucru. Să nu uităm însă că Johnny este psihopat[29]. Şi, după cum ştim, au circumstanţe atenuante. Una dintre abilităţile lui Johnny este capacitatea nemaipomenită de a întoarce orice situaţie în avantajul lui, abilitate destul de comună printre persoanele foarte inteligente din specia lui. Fără nicio îndoială, este unul dintre cei mai convingători indivizi pe care i-am cunoscut vreodată (şi includ în această categorie câţiva dintre cei mai renumiţi escroci ai lumii). Ba mai mult, cred că este un geniu al persuasiunii.

Când aveam vreo cinci sau şase ani, părinţii lui Johnny au trebuit să participe la o înmormântare în Canada. Johnny a rămas acasă şi a petrecut Anul Nou la mine. Se făcuse ora nouă şi părinţii mei începuseră să ne bată apropouri să

29 Când eram la colegiu, i-am dat chestionarul PPI, cel conceput special de Scott Lilienfeld şi Brian Andrews pentru a evalua atributele psihopatice ale populaţiei generale, nu ale celor din închisori sau din instituţiile speciale. Evident, i obţinut un scor foarte mare, în special la Egocentrism machiavelic (ME), Lipsa pbiectivelor (CN), Potenţa sociala (SOP), Imunitate la stres (STI), Curaj (F) şi Cruzime (C), la şase din cele opt sub-scale care alcătuiesc chestionarul, celelalte două fiind: Externaiizarca culpabilităţii (BE) şi Nonconformismul impulsiv (IN).

mergem la culcare. Aluzii de genul: „E ora de culcare”. Ca orice copil de şase ani care se respectă, nici nu mă gândeam să fac aşa ceva.

„Dar, mamă…” m-am smiorcăit. „Eu şi cu Johnny vrem să stăm până la miezul nopţii. Te rog…!”

Ea nici nu voia să audă. Bineînţeles că n-am acceptat şi am început să îi expun tot felul de motive, de la faptul că toţi prietenii mei puteau sta treji până noaptea târziu de Anul Nou (original, nu?), până la observaţii profunde, de genul Anul Nou nu este decât o dată pe an. Johnny era suspect de tăcut. Din câte îmi amintesc, stătea pur şi simplu, ascultându-mă cum mă văităm, suportând totul de parcă era un avocat al apărării, aşteptând momentul decisiv ca să lovească.

În cele din urmă, mama s-a săturat. „Haide!” mi-a zis. „Gata! Ştii cum faci când stai până noaptea târziu. Eşti supărăcios şi iritabil, iar mâine dimineaţă n-o să vrei să te dai jos din pat până la prânz”.

Fără nicio tragere de inimă, deznădăjduit şi cu o profundă resemnare, m-am uitat la Johnny. Gata cu joaca. Era timpul să spunem noapte bună; dar nimeni nu se aştepta la ceea ce a urmat. Cu o sincronizare perfectă, exact în momentul în care eram gata să cedez şi să mă îndrept spre scări, Johnny a rupt tăcerea.

„Dar, doamnă Dutton, nu cred că vreţi să ne auziţi alergând prin casă mâine, dis-de-dimineaţă,

în timp ce veţi zăcea în pat cu o durere de cap, nu-i aşa?”

Ne-am dus la culcare la ora trei.

Triada Neagră şi psihologia lui James Bond

Abilităţile lui Johnny de a se descurca în momentele importante, de a specula cele mai bune aspecte din orice situaţie, i-au fost de mare ajutor în cele din urmă. A intrat în serviciul secret.

„Nu doar spuma se ridică deasupra, Kev”, îmi spunea. „Ci şi scursurile. Şi ştii ce? Eu sunt şi una, şi alta. Depinde de situaţie”. Cam greu să combaţi o observaţie atât de inteligentă.

Se înţelege de la sine că nu a surprins pe nimeni faptul că Johnny s-a angajat la MI5. Indiferent ce fiice el pentru cei din Thames House, cu siguranţă face extraordinar de bine. „Într-atât de eficiente sunt autocontrolul, carisma şi puterea lui demonică de convingere, încât chiar dacă i-ai strânge un cablu de telefon în jurul gâtului, tot ar fi în stare să te convingă să îţi dai pantalonii jos”, mi-a declarat un coleg de-al lui la o petrecere.

„Te-ar sugruma cu propria lui aură şi pe urmă ar agăţa-o îndărăt, ca şi cum nu s-ar fi întâmplat nimic”, a continuat tipul.

Nu era cazul să ducă muncă de convingere cu mine.

Nu este deloc întâmplător dacă Johnny vă aminteşte întrucâtva de James Bond. În condiţiile date, este lesne de imaginat că şi celălalt angajat remarcabil al Serviciului Secret al Majestăţii Sale

ar putea fi psihopat, căci lumea misterioasă a spionilor, a activităţilor de supraveghere şi de spionaj este uşă în uşă cu cea a criminalilor în serie, cei dintâi fiind mai curând autorizaţi să omoare, nu dominaţi de dorinţa puternică de a ucide. Oare dacă agentul acesta secret pe care îl ştim şi îl iubim, ar schimba PPK-ul (Walther PPK, pistolul din dotare) cu o copie a PPI (chestionarul pentru evaluarea atributelor psihopatice), unde s-ar situa pe spectru?

Există într-adevăr vreun temei pentru o asemenea speculaţie? Acceptarea unui stereotip e una, dar să vedem cum fantezia devine realitate este cu totul altceva. Este o pură întâmplare faptul că Johnny este psihopat şi lucrează în domeniul serviciilor de informaţii militare?

Unul dintre cei care şi-au pus această întrebare, şi ulterior a găsit şi răspunsul, este psihologul Peter Jonason. În 2010, Jonason (pe atunci la Universitatea de Stat din New Mexico) şi colegii săi au publicat o lucrare intitulată „Cine este James Bond? Triada Neagră – profilul social al agentului”, în care demonstrau faptul că bărbaţii cu un triumvirat specific de trăsături de personalitate – 1. părere de sine extrem de bună, în cel mai pur stil narcisist; 2. doze mari de curaj, cruzime, impulsivitate şi dorinţa de senzaţii, specifice psihopatiei; 3. Înşelăciunea şi caracterul exploatator al machiavelismului – se descurcă foarte bine în anumite cercuri din societate. Pe

lângă toate acestea, pot avea mai mulţi parteneri sexuali şi o înclinaţie mai mare pentru relaţii ocazionale, de scurtă durată, decât bărbaţii care nu deţin asemenea trăsături. Triada Neagră nu constituie un handicap în interacţiunile cu sexul opus, susţine Jonason, ci dimpotrivă. Aceste caracteristici pot genera o creştere a pulsului femeilor şi o intensificare a potenţialului de propagare a genelor, devenind, astfel, o strategie reproductivă de succes.

O privire fugitivă asupra titlurilor tabloidelor şi parcurgerea articolelor din rubricile mondene par să susţină ipoteza. Ba chiar foarte bine. Unul dintre cele mai bun exemple dintre toate este James Bond, susţine Jonason.

„Este neplăcut, extravertit şi îi place să încerce lucruri noi” menţionează el. „Inclusiv să omoare oameni sau să cunoască alte femei.

În cadrul studiul lui Jonason, 200 de studenţi au fost rugaţi să completeze câteva chestionare de personalitate create special pentru a evalua prezenţa atributelor din Triada Neagră. Studenţii au mai fost întrebaţi şi despre relaţiile lor sexuale, inclusiv atitudinea lor faţă de cele ocazionale şi cele de o noapte. Priviţi şi vă minunaţi! Rezultatele extraordinare au relevat faptul că cei care obţinuseră punctaje mari la triadă, tindeau să

aibă şi mai multe „zgâlţâieli” la activ decât cei cu scoruri mai mici, sugerând faptul că elementele celor trei stiluri de personalitate – narcisism, machiavelism şi psihopatie – facilitează procesul dual al strategiei de împerechere a masculului Alpha, cu scopul de a maximiza potenţialul reproductiv:

1. Lasă însărcinate cât mai multe femei posibil;

2. Dispare înainte ca cineva să apuce să-i spună tată.

Şi totul pare să fi evoluat chiar foarte bine în ultimii ani; altminteri, se întreabă Jonason, de ce s-ar manifesta în continuare aceste atribute?[30]

Spectrul psihopatie şi oamenii de afaceri în mod curios, psihopaţii se situează în fruntea clasamentelor nu numai la capitolul reproductiv. Obiectul de cercetare al psihologilor evoluţionişti[31], precum Peter Jonason, susţin

---

30 Deşi Jonason a descoperit ca şi fetele rele se aleg cu băieţii pe care îi vor, relaţia dintre atributele Triadei Negre şi numărul de relaţii pe termen scurt era mult mai puternică la bărbaţi decât la femei. Motivul pentru care băieţii răi se aleg cu fetele este o altă discuţie. Psihopatia este asociată cu lipsa nevrozismului şi a anxietăţii, fapt ce reduce frica de respingere şi proiectează un aer de dominanţă. Narcisismul este asociat cu au- topromovarea şi afişarea ostentativă a succesului. Iar machiavelismul - cu abilitatea de manipulare socială. Aceste trei atribute, combinate pe termen scurt, dau impresia unui individ imperturbabil, încrezător şi carismatic, cu care te simţi bine şi care frecventează anumite locuri. Pe termen lung, de cele mai multe ori lucrurile se schimbă.

31 Psihologii evoluţionişti consideră trăsăturile umane şi comportamentale, precum personalitatea şi strategia de împerechere, drept produse funcţionale ale selecţiei umane, asemeni adaptării

concluziile militantului teoriei jocului Andrew Colman, cu care ne-am întâlnit în capitolul anterior, conform căruia există mai multe domenii în care psihopaţii sunt fruntaşi. O strategie psihopatică garantează succesul nu doar în dormitor, ci şi într-o sală de şedinţe, de exemplu.

Un studiu din 2005, realizat de o echipă mixtă de psihologi şi specialişti în domeniul neuro-economiei din cadrul Universităţii Stanford, al Universităţii Carnegie Mellon şi al Universităţii din Iowa, demonstrează perfect această teorie. Studiul a luat forma unui joc de noroc în douăzeci de runde, în care participanţii au fost împărţiţi în trei grupuri: oameni normali, pacienţi cu leziuni în zona emoţională a creierului (corpul amigdalian, cortexul orbito-frontal şi cortexul insular somato-senzorial) şi pacienţi cu leziuni cerebrale în zone neasociate emoţiilor. Pentru început, fiecărui participant i s-a dat suma de $20 şi, la debutul fiecărei runde, erau întrebaţi dacă erau pregătiţi să rişte $ 1 la aruncarea monedei. Pierderea era de $1, dar câştigul de $2.50.

Nu trebuie să fii un geniu ca să-ţi dai seama cum stăteau lucrurile. „Logic”, observa Baba Shiv, profesor de marketing la Şcoala Postuniversitară de Afaceri Stanford, „cea mai bună soluţie este, să investeşti la fiecare rundă”.

Dar logica, aşa cum remarca activista politică

---

psihologice, care a evoluat pentru a rezolva probleme recurente din mediile ancestrale.

Gloria Steinern, este doar pentru logicieni. Mai ales când e vorba despre bani.

Previziunile au fost extreme de simple. Conform teoriei jocului, dacă rentează să ţii piciorul pe acceleraţie – şi psihopaţii au picioare grele – atunci, potrivit dinamicii jocului, acei participanţi cu patologii relevante (deficit de procesare emoţională) ar fi trebuit să cureţe masa. Ar fi trebuit să îi depăşească pe cei fără aceste impedimente din celelalte două grupuri.

Rezultatul studiului a demonstrat exact acest lucru. Pe măsură ce jocul se desfăşură, participanţii cu funcţiile emoţionale neafectate au început să respingă ofertele de a paria, optând pentru alternativă extrem de conservatoare de a păstra toate câştigurile. Comparativ cu aceştia, cei al căror creier nu era echipat cu atributele emoţionale fundamentale au continuat să joace, iar în final au obţinut un profit semnificativ mai mare decât al celor din taberele adverse.

Acesta ar putea fi primul studiu care documentează situaţia în care persoanele cu leziuni cerebrale iau decizii financiare mult mai bune decât oamenii normali”, comentează George Loewenstein, profesor de economie şi psihologie la Carnegie Mellon.

Antoine Bechara, acum profesor de psihologie şi specialist în domeniul neuroştiinţei la Universitatea Southern, California, adaugă: „Cercetările trebuie să stabilească şi condiţiile în

care emoţiile pot fi utile sau contraproductive, mai precis când anume pot ele călăuzi comportamentul uman. Cei mai de succes brokeri pot fi etichetaţi, în mod absolut pertinent, drept «psihopaţi funcţionali» – indivizi care, pe de o parte, sunt specialişti în controlarea emoţiilor, iar pe de cealaltă, nu le experimentează la aceeaşi intensitate ca ceilalţi", a mai adăugat Bechara.

Baba Shiv este de acord. „Mulţi directori executivi şi avocaţi de succes ar putea avea aceste trăsături", a mai adăugat el.

Un studiu condus de economistul Cary Frydman şi colegii săi de la Institutul pentru Tehnologie din California susţine observaţiile lui Shiv. Frydman le-a oferit voluntarilor suma de $25 şi apoi le-a prezentat o serie de speţe financiare. Într-o perioadă foarte scurtă de timp, voluntarii trebuiau să decidă dacă jucau la sigur şi primeau $2 sau optau pentru varianta mai riscantă şi mai profitabilă, în care aveau 50: 50 şanse de a câştiga $10 sau de a pierde $5. Cine va câştiga şi cine va da faliment?

În final, s-a adeverit că un grup de voluntari a jucat mult mai inteligent decât celălalt, luând, în mod repetat, cele mai bune decizii de risc, nimic nefiind lăsat la voia întâmplării. Aceştia nu erau vrăjitori financiari şi nici economişti, matematicieni sau campioni mondiali de poker. În schimb, erau purtătorii genei „războinicului" – un polimorfism al monoaminoxidazei A, numit MAOA-

L – asociată anterior (deşi discutabil) comportamentului „psihopatie” periculos.

„Spre deosebire de discuţiile anterioare din literatură, rezultatele au demonstrat că aceste tipare comportamentale nu sunt în mod necesar contraproductive”, concluziona echipa Frydman, „deoarece, în cazul deciziilor financiare, subiecţii se angajau într-un comportament riscant numai când era avantajos pentru ei să procedeze astfel”.

Frydman însuşi a adăugat: „Dacă doi jucători numără cărţile şi unul dintre ei face mai multe pariuri, poate părea mai agresiv sau mai impulsiv. Dar tu nu ştii ce cărţi numără, iar el ar putea reacţiona doar la oportunităţile bune”.

În susţinerea ipotezei vine şi studiul din 2010 al lui Bob Hare şi al colegilor lui. Hare a dat testul PCL-I la peste 200 de directori executivi din Statele Unite şi a comparat prevalenta trăsăturilor psihopatice în lumea corporatistă, cu cea a populaţiei generale. În concluzie, directorii au obţinut scoruri extrem de mari, iar psihopatia a fost asociată pozitiv cu nivelul de carismă şi stilul de prezentare: creativitate, gândire strategică şi capacitate excelentă de comunicare.

Apoi a mai fost, fireşte, şi sondajul făcut de Belinda Board şi Katarina Fritzon, amintit în Capitolul 1. Board şi Fritzon, în cadrul unui test de stabilire a profilului psihologic, au realizat o analiză comparativă între directorii unor companii şi persoanele instituţionalizate în spitalul

Broadmoor, unitate criminalistă de maximă securitate din Marea Britanie (despre care vom intra în detalii ulterior). Când s-a pus problema atributelor psihopatice, directorii au ieşit victorioşi. Având în vedere că în Broadmoor se află închişi unii dintre cei mai periculoşi criminali din regat, rezultatul a fost chiar impresionant.

I-am spus lui Hare că, în ultimii ani, mediul corporatist, cu toate reducerile şi restructurările, fuziunile şi achiziţiile, a devenit o pepinieră de psihopaţi. În acelaşi fel, şi frământările şi incertitudinile sfera politică, dar şi evoluţiile din sectoarele de comerţ şi industrie le-au transformat pe acestea într-un vas de cultură pentru creşterea şi dezvoltarea psihopatiei.

A dat din cap.

„Întotdeauna mi-am spus că, dacă nu aş fi studiat psihopaţi în închisori, aş fi făcut-o la bursă”, mi-a mărturisit. „Fără nicio îndoială, este o proporţie semnificativ mai mare de mahări psihopatiei în lumea corporatistă, decât în rândul populaţiei generale. Îi găseşti în toate organizaţiile în care poziţia şi statutul le conferă putere şi control asupra celorlalţi, dar şi şansa unui câştig material”.

Paul Babiak, coautorul său la această lucrare despre psihopatia în rândul corporatiştilor, dar şi psiholog industrial şi organizaţional din New York, subscrie acestei idei.

„Psihopatul gestionează perfect consecinţele

schimbărilor rapide. De fapt, el sau ea chiar prosperă în aceste condiţii", explică el. „Haosul organizaţional asigură atât stimularea necesară pentru căutarea de senzaţii, specific psihopatică, dar şi suficient material pentru manipularea psihopatică şi comportamentul abuziv".

În mod cu totul ironic, indivizii care au încălcat regulile, şi-au asumat riscuri, au căutat permanent senzaţii tari şi au răsturnat economia mondială, vor fi exact aceia care vor ieşi la suprafaţă din ruine. Aşa cum zicea Frank Abagnale, ei sunt şoarecii care au căzut în smântână şi s-au zbătut, şi s-au tot zbătut, până au transformat smântână în unt.

Şampanie la gheaţă

Atât declaraţiile lui Babiak şi Hare, cât şi cele ale lui Board şi Fritzon, sunt de natură demografică şi sociologică, dar dau de gândit. Plasate alături de observaţiile empirice, precum exerciţiile fiscale ale neuro-economiştilor de felul lui Baba Shiv şi al coautorii săi, raporturile intime dintre vânătorul Triadei Negre, Peter Jonason, şi maşinaţiunile matematice ale teoreticienilor jocului, precum Andrew Coleman, demonstrează, dincolo de orice îndoială, că în societate este loc pentru psihopaţi.

Astfel se explică de ce psihopaţii există şi trăiesc în jurul nostru, datorită perseverenţei

inexorabile a izvorului lor genetic imuabil şi întunecat. Dar şi de ce rata de evoluţie pe această nişă a consorţiului de personalitate s-a menţinut stabilă şi pe linia de plutire de-a lungul timpului. Există poziţii în societate, slujbe şi roluri de îndeplinit care, prin natura lor competitivă, dură sau coercitivă, solicită exact acele spaţii din domeniul imobiliar psihologic ale căror chei le deţin psihopatii şi pentru care au o ofertă pregătită în portofoliul lor lucios. Având în vedere aceste roluri, mai ales în condiţii de stres şi pericol inerent, ele conferă adesea prosperitate, statut şi prestigiu indivizilor care şi le asumă. Ba mai mult, după cum ne-a demonstrat Peter Jonason, băieţii răi se descurcă foarte bine şi cu fetele, aşa încât nu e de mirare că genele au rezistat. Din punct de vedere biologic, s-ar putea spune că psihopaţii punctează la toate capitolele.

Atribute similare carismei şi autocontrolului în condiţii de presiune se regăsesc şi la cei care profită de societate, cum e cazul escrocilor de renume mondial. Combinate cu măiestria în înşelăciuni, rezultatul este devastator.

Să luăm exemplul lui Greg Morant, unul dintre cei mai de succes şi mai greu de prins escroci din America, şi poate unul dintre primii cinci cei mai şarmanţi şi mai cruzi psihopaţi cu care am avut plăcerea de a mă întâlni. M-am văzut cu el într-un bar dintr-un hotel de cinci stele, din New Orleans. Abia *după* ce a achitat băutura, o

sticlă de şampanie Cristal de $400 sticla, mi-a dat înapoi portofelul.

„Unul dintre cele mai importante lucruri pe care trebuie să le aibă un escroc este un radar bun pentru detectarea... «vulnerabilităţii»”, m-a luminat Morant, comentariul lui amintindu-mi de lucrarea psihologului Angela Book. După cum ştiţi, în Capitolul 1 notam că Book a descoperit că psihopaţii se pricepeau mult mai bine decât non-psihopaţii la identificarea victimelor unor atacuri anterioare, prin simpla studiere a mersului. „Majoritatea oamenilor pe care îi întâlneşti nu dau atenţie la ceea ce-ţi spun. Dar vorbele, odată rostite, îţi rămân în minte. Escrocii ascultă tot... Ca la psiholog, încerci să intri în pielea persoanei. Să îţi dai seama cum este, din lucrurile mărunte. Întotdeauna lucrurile mărunte sunt definitorii. Diavolul se ascunde în detalii. Îi faci să se confeseze. De obicei, începi prin a le spune câte ceva despre tine – un bun escroc are întotdeauna o poveste la îndemână. Apoi, schimbi repede subiectul. Aleatoriu. Brusc. Poate fi orice... un gând care ţi-a trecut prin minte din senin sau orice altceva care să întrerupă conversaţia. În nouă din zece cazuri, ei uită total despre ce au vorbit.

Apoi, poţi trece la muncă; nu chiar imediat, trebuie să ai puţină răbdare. Cam o lună sau două. Modifici ceea ce ţi-au spus ei – instinctiv, ştii exact care sunt pârghiile pe care trebuie să apeşi – şi

apoi spui povestea ca şi cum ar fi a ta. Bingo! Din momentul acela, poţi obţine cam tot ce vrei.

Am să îţi dau un exemplu… un tip este bogat, are succes şi munceşte ca un câine… într-o zi, în copilărie, vine băiatu' de la şcoală şi nu-şi mai găseşte colecţia de discuri, pe care le strângea de câţiva ani. Taică-su, care era un nenorocit, o vânduse ca să îşi ia băutură.

Stai aşa, mă gândesc eu. Îmi spui chestia asta după trei, patru ore într-un bar? Ceva nu-mi miroase a bine. Apoi înţeleg. Aşa care vasăzică, de-aia munceşti tu atât de mult. Din cauza lui taică-tu. Ţi-e frică. Viaţa ta bate pasul pe loc de câţiva ani. De fapt, nu eşti marele director, ci copilul speriat, care într-o zi a venit de la şcoală şi nu şi-a mai găsit colecţia de discuri.

Iisuse! îmi spun. E chiar amuzant! Ce crezi că fac? După vreo două săptămâni, îi spun lui ce mi s-a întâmplat *mie*. Cum am venit de la muncă într-o noapte şi mi-am găsit soţia în pat cu şeful meu. Cum *ea* a înaintat divorţ şi *m-a* curăţat".

Morant face o pauză şi îmi mai toarnă nişte şampanie.

„O mare aiureală!" râde el. „Dar ştii ce? I-am făcut o favoare tipului. I-am pus capăt suferinţelor. Cum zice lumea – cel mai bun mod de a-ţi învinge temerile este de a le înfrunta? Păi, cineva trebuia să fie tatăl".

Cuvintele lui Morant îmi dau fiori. Cu atât mai mult cu cât le-am auzit direct de la sursă. Îmi

amintesc foarte clar întâlnirea din New Orleans şi cum m-am simţit atunci. Tulburat, dar captivat. Subjugat, dar cutremurat, asemeni clinicienilor şi agenţilor forţelor de aplicare a legii pe care i-a intervievat Reid Meloy, în Capitolul 1. Deşi afişa stilul şi atitudinea unui proprietar milionar de iaht, aveam o impresie destul de clară despre persoana cu care aveam de-a face. Aveam în faţă un psihopat în toată gloria lui. Un cameleon social. Pe măsură ce şampania curgea şi apusul se reflecta frumos în ceasul lui Rolex, individul îţi coloniza creierul sinapsă cu sinapsă, fără să se străduiască prea mult şi fără ca tu să-ţi dai măcar seama.

Şi totuşi, ca psiholog, am sesizat genialitatea simplă şi crudă a vorbelor lui Morant. Modul lui de operare este fidel unor principii ştiinţifice stricte. Cercetările arată că una dintre cele mai bune metode de a face pe cineva să se destăinuiască, este să îi spui ceva despre tine. Confesarea inspiră reciprocitate. De asemenea, s-a mai demonstrat că, dacă vrei ca cineva să nu îşi amintească ceva anume, trebuie să îl distrag! Şi, mai mult decât atât, să o faci cât mai repede.[32] în psihologia

32 în anii ’$0, cercetătorii americani specializaţi în studiul memoriei, John Brown, Lloyd şi Margaret Peterson, au efectuat nişte experimente în care participanţii au primit grupuri de litere pe care trebuiau să le ţină minte, dar, în acelaşi timp sau la foarte scurt timp după, li se distrăgea atenţia eu un exerciţiu numeric. De exemplu, subiecţilor li se spunea să ţină minte o silabă de trei litere, apoi li se arăta un număr aleatoriu de trei cifre (ex. 806) şi li se cerea să numere descrescător din trei în trei. Apoi, la intervale variate, li se cerea să îşi amintească

clinică, există un moment când terapeutul dă lovitura şi descoperă acel moment critic, incidentul definitoriu care fie precipită problema în cauză, fie o încapsulează, fie amândouă. Principiul nu se aplică numai în cazul disfuncţiilor. Structurile de bază ale personalităţii, stilurile interpersonale, valorile personale, toate acestea se descoperă cel mai bine în micile amprente din vieţile oamenilor.

„De câte ori intervievezi pe cineva, cauţi întotdeauna amănunte evidente”, susţine Stephen Joseph, profesor de psihologie, asistenţă socială şi sănătate mentală la Centrul pentru Traume, Curaj şi Dezvoltare de la Universitatea din Nottingham. „Cearta din birou cu Brian de la contabilitate, de acum zece ani. Momentul în care profesorul mi-a zis că am ajuns târziu şi nu pot participa la oră. Sau ziua în care tu ai făcut toată treaba, iar nu ştiu-cum-îl-cheamă şi-a asumat toate meritele. Cauţi acul din carul cu fân. Şrapnelul vieţii înfipt adânc, undeva în creier”.

Dar ce spuneai tu despre faptul că ai făcut toată treaba şi altcineva şi-a asumat meritul? Cu siguranţă nu aşa a fost.

Adevărul despre minciună

Escrocii şi agenţii secreţi sunt cele două feţe

---

literele iniţiale. Unui alt grup de control le-au fost arătate literele, fără a le mai fi distrasă atenţia. Care grup şi-a amintit mai bine literele? Evident, cel căruia nu-i fusese distrasă atenţia. De fapt, în cazul grupului care fusese distras, memoria li se şterse integral după primele optsprezece secunde. (Din Brown, 1958; Peterson & Peterson, 1959.)

ale aceleiaşi monede, spunea odată unul dintre ofiţerii reprezentativi ai securităţii interne a Marii Britanii, cu care am stat de vorbă la un moment dat. Ambii, a adăugat ea, se bazează pe abilitatea de a se da drept altcineva, pe uşurinţa cu care se pun în pielea altora şi pe capacitatea de a naviga cu o extremă lejeritate printre minciuni.

Aş fi surprins dacă Eyal Aharoni nu ar fi de acord. În 2011, Aharoni, doctorand în psihologie la Universitatea din New Mexico, a pus o întrebare nerostită încă, oricât de greu ar părea de crezut. Dacă, în anumite condiţii, psihopatia este cu adevărat benefică, atunci ea te ajută să devii un criminal mai bun?

Pentru a afla răspunsul, a trimis un sondaj unui număr de 300 de deţinuţi din mai multe penitenciare de securitate medie din întreaga Americă. Calculând „competenţa criminală" a fiecărui deţinut prin compararea numărului de crime comise cu numărul total de condamnări obţinute (de ex. 3 condamnări din 10 crime 70% rată de succes), Aharoni a descoperit un lucru foarte important: psihopatia determină succesul criminal.

Acestea fiind spuse, există însă o limită. Un procent ridicat de psihopatie (cu toate butoanele date la maxim) este la fel de nociv, ca unul foarte mic. În schimb, dozele moderate garantează mari „realizări".

Cum exact te poate face psihopatia un

criminal mai bun, este un lucru discutabil. Pe de o parte, psihopaţii sunt maeştrii ai autocontrolului în condiţii de presiune, ceea ce le conferă un avantaj în cazul comiterii unei infracţiuni sau într-o sală de interogatoriu. Pe de altă parte, sunt foarte cruzi şi pot intimida martorii, astfel încât aceştia să nu mai depună mărturie împotriva lor. Pe lângă toate acestea, asemeni spionilor şi escrocilor, la fel de cruzi şi neînfricaţi, psihopaţii mai au un talent rafinat, specific personalităţii lor. Exact ca şi jucătorii de poker de nivel mondial, îşi pot controla emoţiile mai bine decât majoritatea, în momentele în care mizele sunt foarte mari sau se simt ameninţaţi; această abilitate le conferă un avantaj nu doar în afara sălii de judecată, când plănuiesc şi pun în aplicare schemele şi acţiunile lor infame, dar şi în interiorul tribunalului.

Până în 2011, dovezile în acest sens erau destul de indirecte. Helinä Häkkänen-Nyholm, psiholog la Universitatea din Helsinki, a observat, la fel ca şi Bob Hare, că infractorii psihopatiei păreau mult mai convingători decât infractorii non-psihopatici când îşi exprimau regretele. Ceea ce este cel puţin neobişnuit, deoarece ei sunt incapabili de aşa ceva. Dar evaluarea mai amănunţită a contextului acestor observaţii – în instanţă, înainte de citirea sentinţei; în instanţă, când se face apel împotriva unei sentinţe; în faţa psihologilor şi a guvernatorilor închisorilor, la audierile pentru eliberările condiţionate – a trezit

suspiciunea psihologului Stephen Porter. Se punea problema „autenticităţii afective”. Scoţând remuşcările din ecuaţie, Porter voia să ştie dacă psihopaţii se pricepeau să o simuleze mai bine decât ceilalţi.

Porter şi colegii săi au pus la cale un experiment ingenios. Au prezentat unor voluntari o serie de imagini ce reprezentau diverse emoţii, iar aceştia trebuiau să răspundă fiecăreia cu o expresie adevărată sau una falsă. Dar exista şi o capcană. Pe măsură ce participanţii vizualizau imaginile încărcate emoţional, Porter îi înregistra cu o viteză de 30 de cadre pe secundă. Apoi a examinat înregistrările cadru cu cadru. Astfel, încerca să analizeze prezenţa umbrelor fizionomice, aşa-numite „micro-expresii” în cazul reacţiilor „false”, adică a studiat trecerea rapidă de la manifestarea emoţiei adevărate, sincere – invizibilă în timp real pentru ochiul uman – care apărea pentru o milisecundă, prin diafragma ascunderii conştiente (vezi Figura 4.1).

Imaginea A *Imaginea B* *Imaginea C*

Figura 4.1. În imaginea A avem un zâmbet autentic, iar în imaginea C, unul fals cu o umbră de tristeţe (sprâncenele, pleoapele şi colţurile gurii coborâte), în imaginea B avem o expresie neutră. După cum se vede, chiar şi cele mai mici şi mai trecătoare schimbări pot modifica întreaga faţă.

Porter voia să afle dacă participanţii cu nivel crescut de psihopatie sunt mult mai abili în ascunderea adevăratelor sentimente în comparaţie cu cei cu scoruri mai mici.

Răspunsul a fost, fără nicio îndoială, unul pozitiv. Prezenţa (sau absenţa) trăsăturilor psihopatice a determinat gradul de inconsecvenţă al emoţiilor observate în cazurile reacţiilor false. Psihopaţii au fost mult mai convingători în simularea tristeţii, când li se prezenta o imagine veselă sau în simularea fericirii, în timp ce priveau o imagine tristă, comparativ cu non-psihopaţii.[33] Dar nu numai atât: ei au fost la fel de buni ca voluntarii care au obţinut rezultate mari la inteligenţa emoţională.

După cum spunea cineva, dacă poţi simula sinceritatea, atunci *ai* succesul garantat.

Specialistul în neuroştiinţă cognitivă Ahmed Kharim a mers chiar mai departe şi, cu ajutorul magiei electromagnetice, a îmbunătăţit

33 Interesant este şi faptul că una dintre studentele lui Porter, Sabrina Demetrioff, a descoperit că psihopaţii sunt foarte buni la decodarea micro-expresiilor, comparativ cu ceilalţi indivizi.

semnificativ perspectivele profesionale ale viitorilor escroci *sau* agenţi secreţi. Karim împreună cu echipa sa de la Universitatea din Tübingen, Germania, au demonstrat că îi pot face pe mincinoşi să devină mult mai credibili. În cadrul unui experiment, voluntarii au simulat furtul unor bani dintr-un birou, iar ulterior au fost interogaţi de un cercetător care juca rolul unui detectiv de poliţie. Ca o motivaţie suplimentară pentru a se strădui să înşele vigilenţa poliţiştilor, „aşa-zişilor hoţi" li s-a permis să păstreze banii, dacă reuşeau. Astfel, Karim a descoperit că aplicarea tehnicii numite stimulare magnetică transcraniană (TMS) [34]asupra părţii din creier implicată în luarea deciziilor morale – cortexul prefrontal anterior – a crescut capacitatea participanţilor de a minţi, asigurându-le un nivel ridicat al coeficientul Lie Q.

Nu se ştie exact de ce se întâmplă acest lucru, iar cercetătorii încă mai analizează posibilităţile; o posibilă explicaţie ar fi aceea că inhibiţia indusă de TMS asupra cortexului prefrontal dorso-lateral induce restricţia unei zone neuronale asupra conştiinţei, „scutindu-l" pe mincinos de a fi distras de vreun conflict moral.

Dacă este corectă, o asemenea ipoteză va

---

34 Stimularea magnetică transcraniană (Transcranial Magnetic Stimulation/ TMS) este o procedură non-invazivă prin care se stimulează temporar creierul pentru a perturba procesele corticale, investigându-se astfel efectele excitării sau inhibării traiectelor neuronale selectate.

confirma cercetările despre psihopaţi. Din studiile anterioare ştim că, de exemplu, psihopaţii au mai puţină materie cenuşie în cortexul prefrontal dorso-lateral. Studii recente, utilizând tehnica DTI[35] – imaginea traiectelor nervoase – conduse de Michael Craig şi colegii săi de la Institutul de Psihiatrie din Londra, au dezvăluit, de asemenea, o integritate redusă a fasciculului uncinat: traiectul axonal (un fel de apeduct neuronal) care face legătura dintre cortexul prefrontal şi corpul amigdalian.

Cu alte cuvinte, psihopaţii nu numai că au un talent înnăscut de a fi duplicitari, dar au şi mai puţine mustrări de conştiinţă decât majoritatea, ceea ce nu e neapărat un lucru rău când problemele devin serioase şi trebuie să iei decizii sub presiune.

Nu numai mincinoşii beneficiază de pe urma lipsei moralităţii. Provocările etice sunt prezente în toate momentele vieţii, nu numai în cazinouri şi

35 Tehnica imaginilor traiectelor nervoase (Diffusion Tensor Imaging/ DTI) urmăreşte mişcarea moleculelor de apă din creier. In majoritatea ţesuturilor cerebrale, ca de altfel în aproape toate tipurile de ţesuturi, difuzia moleculelor de apă este multidirecţională. Cu toate astea, în traiectele materiei cenuşii - ghemul de fibre care conduce impulsurile electrice dinspre diverse zone ale creierului - moleculele de apă tind să se disperseze de-a lungul axonilor, aceste filamente lungi şi subţiri care ies din fiecare neuron, conducând impulsurile electrice departe de corpul celulei, către sinapsele cu celule receptoare. Axonii au o teacă izolatoare, „impermeabilă”, de culoare albă, dintr-o substanţă grasă numită mielină, care dă şi culoarea materiei albe, şi care poate varia în grosime. Astfel, analizând rata şi direcţia difuziei apei, cercetătorii pot crea o fotografie „virtuală” a axonilor, putând deduce grosimea tecilor miclinclor albe şi evalua integritatea lor structurală.

tribunale. Un exemplu în acest sens este schimbul de replici din filmul *The War Lover* din 1962.

Locotenentul Lynch: Ce crezi despre Rickson? Nu poţi ştii niciodată de ce este în stare. Ne putem permite să avem un astfel de pilot? Ne putem permite să îl ţinem? Ce crezi, doctore?

Căpitanul Woodman: Rickson este un exemplu al liniei aceleia subţiri, care separă un erou, de un psihopat.

Locotenentul Lynch: De care parte a liniei crezi că se află Rickson? *Căpitanul Woodman*: Timpul ne va spune. Cred că mergem la risc… dar aşa-i războiul.

Acţiunea filmului este plasată în timpul celui de-al Doilea Război Mondial, iar unul dintre personaje este Buzz Rickson, un pilot de avioane B-17 î arogant şi neînfricat, al cărui geniu în luptele aeriene îi conferă debuşeul perfect pentru latura sa întunecată, amorală şi nemiloasă. Când o misiune de bombardament este anulată din cauza condiţiilor meteo nefavorabile, Rickson, admirat de camarazii săi pentru aptitudinile îndrăzneţe de pilotaj, nu respectă ordinul de întoarcere la bază şi zboară la adăpostul norilor, pentru a-şi lansa încărcătura mortală. Astfel, un bombardier inamic n-a mai revenit la bază.

Instinctele fundamentale de prădător ale lui Rickson se dezlănţuie în teatrul de război. Însărcinat de către comandantul său cu o misiune de rutină în care trebuia să lanseze foi volante de

propagandă, el rulează pe aerodrom în semn de protest, pregătind scena dialogului de mai sus dintre pilotul navigator şi medicul militar.

Există, într-adevăr, o linie fină care separă un erou de un psihopat, aşa cum a spus căpitanul Woodman; dar de cele mai multe ori contează cine o trasează.

Personaje ca Rickson nu există doar în filme. Dintre militarii Forţelor Speciale pe care i-am testat până acum, toţi au avut un scor ridicat al PPI (Inventarul Profilului de Personalitate). Acest lucru nu e neapărat o surpriză, având în vedere ce acte trebuie să comită. După cum a declarat unul dintre ei, cu modestia caracteristică: „Cei care l-au eliminat pe Bin Laden nu se aflau la un meci de paintball de weekend…”

O asemenea stăpânire de sine şi concentrare în bătaia focului sunt ilustrate şi în studiul realizat de psihologul şi neurologul Adrian Raine şi colegii săi de la Universitatea Southern California, din Los Angeles. Raine a comparat performanţele unor psihopaţi şi a unor non-psihopaţi în cadrul unor exerciţii de învăţare şi a descoperit că, atunci când greşelile erau pedepsite prin aplicarea de electroşocuri dureroase, psihopaţii înţelegeau mai greu regulile decât non-psihopaţii. Dar asta n-a fost tot. Când reuşitele erau recompensate, nu numai financiar, dar şi cu evitarea şocului electric, rolurile s-au inversat. În acest caz, psihopaţii au fost cei care au reacţionat mai rapid.

Dovezile sunt foarte clare. Dacă un psihopat poate profita de o situaţie, adică există o recompensă, atunci acţionează ca atare, în ciuda riscurilor sau consecinţelor nefaste. Nu numai că îşi păstrează sângele rece în faţa pericolelor sau a adversităţilor, dar, în lipsa acestora, devine foarte exact în abilităţile lui de a „face tot ce îi stă în putinţă” să îşi ducă la îndeplinire sarcina.

Cercetătorii de la Universitatea Vanderbilt au mers chiar mai departe, şi au studiat modul în care concentrarea de neclintit, de prădător, afişată în mod obişnuit de psihopaţi, ar putea fi reflectată de creier. Ceea ce au descoperit aruncă o nouă lumină asupra modului în care poate simţi un psihopat şi, ca atare, oferă o altă perspectivă a ceea ce îi face să acţioneze. În prima parte a studiului, voluntarii au fost împărţiţi în două grupuri: cei care prezentau mai multe trăsături psihopate şi nonpsihopaţii. Cercetătorii au administrat ambelor grupuri câte o doză de amfetamină şi, utilizând tomograful cu emisie pozitronică (PET)[36], le-au monitorizat creierele, ca să afle ce se petrece în interiorul lor.

„Ipoteza noastră susţine că unele trăsături

36 Tomografia cu Emisie Pozitronică (Positronic Emission Tomography/ PET) a permis cercetătorilor să obţină imagini ale acţiunilor neuro-chimice din diverse zone ale creierului, pe măsură ce subiecţii realizau diverse activităţi, gânduri sau emoţii. Acest lucru s-a obţinut prin injectarea unei substanţe radioactive de contrast, inofensivă, în fluxul sangvin, şi apoi prin urmărirea traseului substanţei şi cartarea diagramelor de emisii de radiaţii sub forma razelor gama.

psihopate, precum impulsivitatea, atracţia crescută pentru recompense şi asumarea riscurilor, sunt corelate cu disfuncţiile din cadrul circuitului recompenselor cu dopamină", menţiona Joshua Buckholtz, principalul autor al studiului, „... şi că, din cauza acestor reacţii exagerate datorate dopaminei, odată ce s-au fixat asupra unei recompense, psihopaţii nu îşi mai pot modifica atenţia până nu obţin ceea ce caută".

Buckholtz nu era chiar departe de adevăr. În conformitate cu această ipoteză, şi ca răspuns la stimulent, voluntarii cu mai multe trăsături psihopate au eliberat o cantitate de dopamină de aproape patru ori mai mare decât omologii lor non-psihopaţi.

În plus, s-a observat o activitate cerebrală similară în partea a doua a experimentului când, în loc de amfetamină, participanţilor li s-a promis o recompensă financiară, la finalizarea unor operaţiuni simple. (Notă pentru cercetători: dacă doriţi voluntari, sunaţi-mă!) în mod cert, FMRI (Rezonanţa Magnetică Nucleară funcţională) a relevat faptul că voluntarii cu mai multe trăsături psihopate au manifestat o activitate semnificativ mai intensă în *nucleus accumbens*, regiunea creierului unde se produce dopamina.

„De multă vreme studiile despre psihopatie s-au concentrat asupra lipsei de reacţie la pedepse şi asupra lipsei fricii", comenta David Zald, profesor agregat în psihologie şi psihiatrie şi

coautor al studiului. „Dar aceste trăsături nu sunt factori predictivi eficienţi pentru violenţă sau comportament criminal… Aceşti indivizi par să aibă o atracţie puternică faţă de recompense, lucru care inhibă simţul pericolului. Nu e vorba despre faptul că ei nu anticipează potenţialele ameninţări, ci despre faptul că anticiparea sau motivarea cu recompensă le anulează temerile”.

Alte dovezi în acest sens vin din partea lingviştilor criminalişti. Felul în care un criminal vorbeşte despre crima sa depinde, se pare, de tipologia căreia îi aparţine. Jeff Hancock, profesor în ştiinţele informatice la Universitatea Cornell, şi colegii săi de la Universitatea British Columbia, au comparat profilele a 14 criminali psihopaţi şi 39 de criminali non-psihopaţi, toţi bărbaţi, şi au descoperit diferenţe notabile, nu doar în ceea ce priveşte profilul emoţional, ci şi referitoare la justificarea personală. Psihopaţii au folosit de două ori mai multe cuvinte privind nevoile fizice, cum ar fi foame, sex sau bani, în timp ce non-psihopaţii au pus accentul mai mult pe nevoile sociale, de exemplu, familia, religia şi spiritualitatea.

Analiza computerizată a transcriptelor a relevat faptul că ucigaşii psihopaţi au folosit în declaraţiile lor mai multe conjuncţii precum „deoarece”, „pentru că „sau „astfel încât”, insinuând cumva că aceste crime „trebuiau să aibă loc” pentru atingerea unui anume scop. În mod

curios, tindeau să includă detalii despre ce au mâncat în ziua crimei – un fel de reprezentare spectrală a prădătorului primitiv?

Oricum ar fi, concluzia este undeva la mijloc. Psihopaţii caută recompense cu orice preţ, neglijând consecinţele şi dând din coate ca să îşi facă loc. Acest lucru ar putea explica, într-o oarecare măsură, descoperirile Belindei Board şi ale Katarinei Fritzon despre preponderenţa trăsăturilor psihopatice în rândul directorilor executivi, comparativ cu deţinuţii din unitatea criminalistică de înaltă securitate. Banii, puterea, statutul şi controlul, fiecare fiind o prerogativă a directorului tipic de companie, precum şi un bun foarte căutat, exercită o atracţie tot mai irezistibilă pentru psihopatul din domeniul afacerilor, pe măsură ce el sau ea se avântă şi mai departe pe scara corporatistă. Amintiţi-vă avertismentele complexe, profetice, ale lui Bob Hare: „Îi vei găsi [pe psihopaţi] în toate organizaţiile în care poziţia şi statutul le conferă putere şi control asupra celorlalţi, dar şi şansa unui câştig material”.

Uneori, pot face lucruri extraordinare. Dar alteori, în mod inevitabil, pot da şi greş. Iar dacă etica recompenselor le scapă de sub control, lovitura se transformă mai degrabă în dezastru. Ţipi de felul lui Buzz Rickson (pilotul din film), aroganţi şi neînfricaţi, pot fi întâlniţi în aproape toate domeniile de activitate existente, inclusiv în

cel bancar, indiferent cât de ciudat ar părea acest lucru.

În cazul în care vă întrebaţi ce s-a întâmplat cu Rickson, trebuie să vă spun că în cele din urmă a murit, a sfârşit într-un imens glob de foc, după ce s-a izbit de stâncile albe din Dover.

Citirea la cald

Cutezanţa psihopaţilor, dar şi capacitatea lor de concentrare, au fost atribuite în mod tradiţional deficitelor de procesare emoţională, mai exact disfuncţiilor corpului amigdalian. Până recent, cercetătorii considerau că, pe lângă faptul că nu „experimentau" frica, ei nici nu „empatizau". Dar un studiu din 2008 efectuat de Shirley Fecteau şi colegii săi de la Centrul Medical Beth Israel Deaconess, din Boston, a dezvăluit o lumină complet nouă asupra subiectului, emiţând ipoteza conform căreia psihopaţii au capacitatea de a recunoaşte emoţiile, ba chiar sunt mai pricepuţi decât noi când vine vorba despre ele.

Fecteau şi colegii ei au utilizat TMS pentru a stimula cortexul somato-senzorial (acea porţiune a creierului care procesează şi reglează senzaţiile fizice) în creierul unor voluntari cu rezultate mari la PPL Cercetările anterioare demonstraseră că, atunci când un individ urmărea un incident dureros, în care era implicată o altă persoană, rezulta o încetinire temporară a excitării neurale în reacţia la TMS în zona din cortexul somato-senzorial, care corespunde regiunii afectate de

durere. Era vorba despre neuronii oglindă, nişte structuri cerebrale foarte specializate. Dacă psihopaţilor le lipseşte abilitatea de a empatiza, a presupus Fecteau, atunci această atenuare a reacţiei neurale ar trebui să fie redusă doar la acei indivizi cu scor mare la PPI, nu şi la cei cu rezultate scăzute – similar modului în care psihopaţii nu se molipsesc de căscat, în comparaţie cu majoritatea oamenilor normali.[37]

Cercetătorii au fost foarte surprinşi să afle ce au descoperit Fecteau şi echipa sa, şi anume: cei care obţinuseră scoruri mari la PPI – în mod explicit, cei cu nivel ridicat de „cruzime" pe subscala chestionarului, cea care are legătură directă cu empatia – au arătat, de fapt, o mai mare atenuare a reacţiei TMS, decât cei cu rezultate scăzute, sugerând faptul că psihopaţii nu au nicio problemă cu recunoaşterea emoţiilor altora, ba au chiar un talent real pentru aşa ceva. Problema constă nu în nerecunoaşterea emoţiilor în sine, ci în disocierea componentelor lor senzoriale de cele afective, în diferenţa dintre a şti *ce* este emoţia şi *cum* se manifestă ea.

---

37 Contagiunea căscatului relevă o conexiune fizică strânsă între oameni, dar sc manifestă şi la animale. în unele cazuri, se realizează între oameni şi animale. Câinii preiau căscatul de la stăpânii lor, iar cimpanzeii de la îngrijitori. Explicaţiile, general acceptate, sunt următoarele: indivizii cu probleme de empatie afişează un efect redus al contagiunii căscatului pentru că nu dau atenţie celor care cască. Sau, pur şi simplu, nu sunt afectaţi de căscat. Eu şi colegul meu, Nick Cooper, testăm în prezent reflexul căscatului la psihopaţi, în cadrul unui studiu ce se desfăşoară în Suedia.

Psihologul Abigail Baird a obţinut rezultate similare în cadrul unui exerciţiu de recunoaştere a emoţiei prin utilizarea FMRI. în timp ce voluntarii încercau să potrivească imaginile unor persoane cu expresiile emoţionale similare, s-a remarcat faptul că cei cu punctaje mari la PPI aveau o activitate mai redusă a corpului amigdalian faţa de cei cu scoruri mai mici (fenomen asemănător unui deficit de procesare emoţională), dar afişau şi o activitate crescută la nivelul cortexurilor vizual şi prefrontal dorso-lateral, ceea ce indica, potrivit lui Baird şi echipei ei, că participanţii „cu rezultate mari se bazează pe regiuni asociate percepţiei şi cogniţiei pentru a realiza sarcina de a recunoaşte emoţia".

Un psihopat cu care am discutat despre această ipoteză a pus problema în felul următor: „Chiar şi daltoniştii ştiu când să se oprească la stop. Ai fi surprins. Am senzori ascunşi".

Sau, cum ne-a amintit Homer Simpson mai devreme: a nu băga în seamă şi a nu înţelege sunt două lucruri total diferite.

Este foarte plauzibilă ipoteza conform căreia capacitatea crescută a psihopaţilor de a recunoaşte emoţia celorlalţi ar putea explica abilităţile lor superioare de persuasiune şi de manipulare, dar şi capacitatea de a simula emoţia, subiect pe care l-am abordat mai devreme, în acest capitol. Şi totuşi, capacitatea de a decupla empatia senzorială, „rece", de cea emoţională,

„caldă”, are şi alte avantaje, cele mai notabile manifestându-se în domeniile în care un anume nivel de detaşare afectivă trebuie păstrat între practician şi practică. Ca în medicină, de exemplu.

Iată ce simte unul dintre cei mai redutabili neurochirurgi din Marea Britanie înainte de a intră în sala de operaţii: „Dacă sunt nervos înainte de o operaţie majoră? Nu, n-aş spune asta. Dar cred că e ca în cazul marii performanţe. Trebuie să te pregăteşti înainte. Trebuie să rămâi concentrat asupra obiectivului tău şi să nu te abaţi de la el. Trebuie să-ţi faci treaba aşa cum se cuvine.

Ştii, ai vorbit acum câteva momente despre Forţele Speciale. De fapt, mentalitatea unui chirurg şi cea a unui soldat de elită, care este pe punctul de a arunca în aer o clădire sau un avion, sunt oarecum similare. În ambele cazuri, «sarcina» la care se face referire este o operaţie. În ambele situaţii, te «dotezi» şi îţi pui masca. În ambele cazuri, toţi anii de practică şi de antrenamente nu te pregătesc în totalitate pentru momentul acela de incertitudine, când faci prima mişcare; acea milisecundă nemaipomenită a «elementului surpriză», când deschizi şi realizezi că eşti… ÎNĂUNTRU.

Care este diferenţa dintre marja de eroare de un milimetru când vine vorba să ţinteşti în cap şi să tragi şi marja de eroare de un milimetru când vine vorba să navighezi între două vase de sânge

critice?

În ambele situaţii, ai în mâini viaţa şi moartea. Trebuie să provoci o moarte sau să iei o decizie meritorie. În chirurgie, totul este, la propriu, pe muchie de cuţit”.

Persoana amintită a obţinut un punctaj mult peste medie la PPI. Şi dacă vă surprinde acest lucru la unul dintre cei mai buni neurochirurgi ai lumii, mai gândiţi-vă. Yawei Cheng, de la Universitatea Naţională Yange Ming, din Taiwan, şi colegii ei, au realizat un alt studiu în acest sens. Au luat un grup de doctori cu cel puţin doi ani de experienţă în acupunctură şi un alt grup de profesionişti non-medicali şi, utilizând EMRI, au tras cu ochiul în creierul lor, pentru a vedea ce se întâmplă atunci când urmăreau ace înfipte în gură, mâini şi picioare. Au observat că, atunci când profesioniştii din domenii non-medicale urmăreau filmuleţe cu ace care erau înfipte în piele, ariile cortexului somato-senzorial corespunzătoare zonelor relevante ale corpului se aprindeau ca pomii de Crăciun, ca şi alte zone ale creierului, precum substanţa cenuşie periapeductală (coordonatorul reacţiei faţă de panică) şi cortexul cingulat anterior (care cifrează erorile, anomaliile şi procesarea durerilor).

În schimb, la medici abia dacă a licărit ceva în zona de activitate asociată durerii, ei prezentând o activitate mai intensă la nivelul cortexurilor median şi superior prefrontal şi a

zonei de joncţiune temporalo-parietală, acea regiune a creierului implicată în reglarea emoţiei şi a teoriei minţii[38].

Mai mult decât atât, cei din urmă au evaluat acupunctura ca fiind considerabil mai puţin neplăcută decât celălalt grup, trimiţându-ne cu gândul la nenumăratele rezultate de laborator ce relevau reacţii fiziologice reduse ca intensitate (ex, ritmul cardiac, reacţia galvanică a pielii/ GSR şi nivelul de cortizol) ale psihopaţilor la stimuli erotici sau de frică. De asemenea, aceste reacţii atenuate s-au evidenţiat şi în cadrul unor teste foarte dificile de presiune socială, cum este testul Trier[39].

Ceea ce experţii câştigă în urma experienţei, psihopaţii au din naştere.

Psihopat dietetic?

La scurt timp după ce studiul lui Yawei Cheng a fost făcut public, m-am suit în avionul spre Washington DC şi m-am dus la Institutul Naţional pentru Sănătate Mentală, să mă întâlnesc cu James Blair, unul dintre experţii mondiali în studiul psihopaţilor care, asemeni lui Joe Newman, le-a cam văzut pe toate.

---

38 în linii mari vorbind, teoria minţii sc referă la abilitatea de a vedea „de unde vin ceilalţi", atât sub aspect emoţional, cât şi cognitiv.

39 Testul Trier de Măsurare a Stresului Social implică, de obicei, un grup de voluntari cărora li se acordă un foarte scurt răgaz pentru a pregăti un interviu simulat de obţinere a unui serviciu; lor li se spune că vor trece printr-o serie de cercetări profesionale minuţioase, precum analiza frecvenţei vocii şi evaluarea abilităţilor de comunicare non-verbală.

„Rentează să fii psihopat?” l-am întrebat. „Bine, poate nu tot timpul, dar uneori, când situaţia o cere?”

Blair fost precaut. Era o întrebare foarte dificilă. „E adevărat că atunci când se întâmplă ceva grav, un individ cu psihopatie va manifesta mai puţină îngrijorare decât alţii în aceeaşi situaţie, dar nu se poate şti cu exactitate în ce măsură capacitatea lor de decizie în astfel de situaţii va fi mai bună. Cu atât mai mult, dacă nu evaluează corect gradul de ameninţare, ei s-ar putea pune în pericol, în loc să fugă de el”.

Cu alte cuvinte, dacă am putea dezgheţa puţin modul de gândire, am încălzi un pic logica, atunci da, trăsăturile psihopatice ar putea conferi avantaje. Altfel, nici vorbă.

Dar să mai zăbovim un pic, mi-am zis. Nu am aflat exact acelaşi lucru despre eroii acestei lumi? Nimeni nu i-ar acuza pe *ei* că au luat decizii proaste. Dar ce-am putea spune despre rezultatele lui Bechara, Shiv şi Locwenstein referitoare la „psihopaţii funcţionali”? Sau despre speculanţii financiari ai lui Frydman? (Bine, sunt purtătorii polimorfismului MAOA, răspunzător pentru agresivitate şi asumarea riscurilor, şi nu sunt automat psihopaţi, dar există o legătură clară.) În final, deciziile pe care le-au luat în condiţiile date, au fost oricum mult mai bune decât ale oricăruia dintre noi.

Poate asta era problema, poate că ecuaţia

trebuia ajustată un pic: *Psihopat funcţional = Psihopat – Factor de decizie slab* în încercarea de a afla o a doua opinie, am luat legătura cu un vânător de psihopaţi, Kent Kiehl. Kiehl este profesor agregat de psihologie şi neuroştiinţă la Universitatea din New Mexico, şi director la Mobile Imaging Core and Clinical Cognitive Neuroscience, în cadrul Mind Research Network, din Albuquerque. Aşa cum sugerează şi titlul pe care îl poartă, avea destule pe cap când l-am întâlnit.

De fapt, Kiehl era într-o călătorie. Şi mai este şi acum. Nu într-una obişnuită, ci una în care este implicat şi un camion pe optsprezece roţi, un vehicul atât de lung, pe care, de fiecare dată când îl parchează, mă întreb cum de nu i se solicită permis de la comisia de urbanism. Cred că ar avea nevoie de un permis şi pentru *scanare*, pentru că în interiorul camionului se află un dispozitiv FMRI făcut pe comandă, în valoare de 2 milioane de dolari. Aşadar, Kiehl se plimbă prin New Mexico, pe la penitenciarele de stat, în încercarea de a elucida baza neurală a psihopatiei.

I-am pus aceeaşi întrebare ca şi lui James Blair. Rentează uneori să fii psihopat? Ca şi Blair, Kiehl a fost, de asemenea, circumspect.

„Este perfect plauzibil să spunem că trăsăturile psihopatice sunt distribuite în mod normal în rândul populaţiei obişnuite, dar deosebirea faţă de cei aflaţi la extremităţile

spectrului, este că ei nu se pot deconecta pur şi simplu [de la sentimentul de frică] în situaţiile corespunzătoare... Un director executiv şi-ar putea asuma riscuri mari în afaceri, dar asta nu înseamnă că s-ar plimba noaptea printr-o zonă rău famată. Un psihopat nu e capabil să facă distincţia asta. Pentru un psihopat, e totul sau nimic".

Aceasta aduce un nou factor în ecuaţie:

$$\text{Psihopat funcţional} = \frac{(\text{Psihopat} - \text{factor de decizie slab})}{\text{Context}}$$

Ceea ce înseamnă, făcând abstracţie de algebră, că psihopatia funcţională este dependentă de context. În limbajul teoriei personalităţilor, că este „stare" versus „trăsătură". Iar aceasta, în condiţii propice, poate spori viteza şi calitatea luării deciziilor, în loc să o îngreuneze.

În anii '80, sociologul John Ray a ajuns la o concluzie similară. Ray a postulat o funcţie inversă în formă de U răsturnat, ca fiind modelul ce reprezintă cel mai bine relaţia dintre psihopatie şi succesul în viaţă (vezi Figura 4.2). Iată cuvintele sale:

„Atât nivelurile maxime, cât şi cele minime de psihopatie pot fi inadaptabile, nivelurile intermediare mai adaptabile. Dovada faptului că nivelul crescut al psihopatiei este inadaptabil sunt situaţiile cu care se confruntă psihopaţii clinici înşişi. La fel se întâmplă şi când nivelul psihopatiei este mai redus, caracterul de inadaptabilitate

rezidând în observaţia comună asupra rolului anxietăţii în psihopatie şi în faptul că psihopaţii nu par să manifeste anxietate. Imunitatea relativă a psihopaţilor la anxietate le poate conferi un avantaj comparativ cu populaţia normală, neinstituţionalizată".

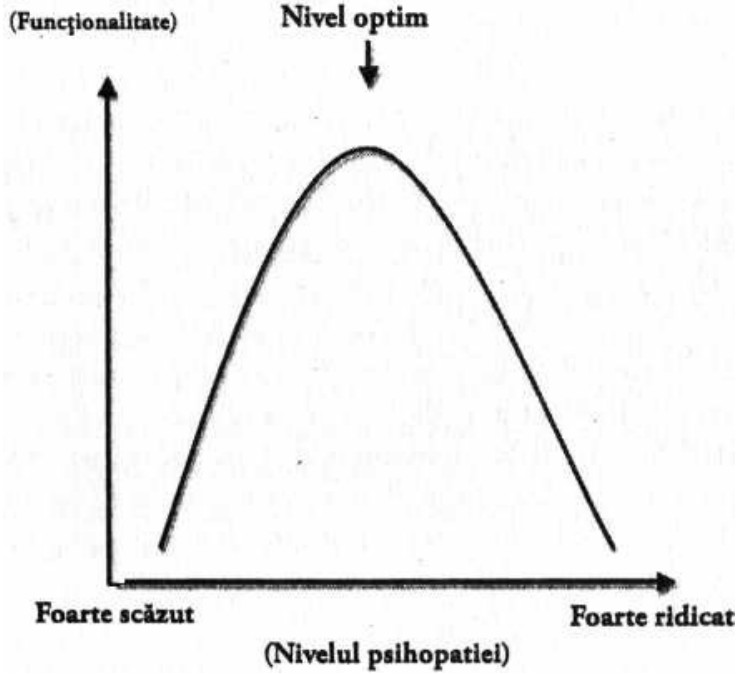

Figura 4.2. Relaţia dintre psihopatie şi funcţionalitate (de Ray & Ray 1982)

În mod ironic, exact la aceleaşi concluzii a ajuns Eyal Aharoni în interiorul frăţiei criminale. Nici nivelul ridicat, dar nici cel scăzut de psihopatie nu garantau succesul criminal, doar cel moderat. Acest lucru nu a scăpat atenţiei lui Bob

Hare şi Paul Babiak, în timp ce continuau cercetările în domeniul psihopatiei corporatiste.

Hare şi Babiak au dezvoltat un instrument numit „radiografia mediului de afaceri” (Business Scan/ B-Scan): un chestionar de autoevaluare, alcătuit din patru subscale (stilul personal, stilul emoţional, eficienţa organizaţională şi responsabilitatea socială), calibrate în aşa fel încât să evalueze prezenţa trăsăturilor psihopatice exclusiv în unităţile corporatiste, şi nu în rândul populaţiei diagnosticate (cum este PCL-R) sau al celei generale (cum este PPI) (vezi Tabelul 4.1).

În acest cadru, trăsăturile psihopatice fundamentale pot deveni uneori calităţile excepţionale ale unui lider politic influent; pentru a evalua prezenţa acestor trăsături, ţinând cont de sensibilitate şi de context, este necesar să punem întrebarea potrivită şi să abordăm frazeologia şi limbajul adecvat.

Trăsături de conducere	Trăsături psihopatice
Carismatic	Şarm superficial
Încredere în sine	Grandomanie
Influent	Manipulare
Persuasiv	Escroc
Gândire vizionară	Inventarea de poveşti

	încâlcite
Abilitatea de a-şi asuma riscuri	Impulsivitate
Orientat spre acţiune	Căutarea de senzaţii tari
Abilitatea de a lua decizii dificile	Sărăcie emoţională

Tabelul 4.1. Radiografia mediului de afacerii: trăsăturile liderilor şi echivalentele lor psihopatice

Scopul B-Scan este de a face exact acest lucru prin descrierea itemilor din cadrul structurii corporatiste şi prin formularea terminologiei uzuale de afaceri (de ex.: „Este normal să minţi pentru a încheia o afacere" – de acord/nu sunt de acord pe o scală de la 1 la 4). În prezent, suntem în curs de a aplica acest test unui segment independent de avocaţi, comercianţi şi membri ai Forţelor Speciale ale Marii Britanii, pentru a vedea cu exactitate cum sunt ei constituiţi, un fel de biopsie psihologică a unor profesii cu cifra octanică ridicată.

În timp ce mă aflam într-o cafenea din New York, foarte aproape de compania de consultanţă şi management a lui Babiak, mi-am amintit de o conversaţie pe care am purtat-o cu un consilier britanic al reginei, în biroul său din centrul Londrei.

„În sala de judecată, am şters pe jos cu unii

oameni, i-am crucificat în boxa martorilor. N-am avut niciun scrupul în a face să plângă la interogatoriu o presupusă victimă a unui viol. Ştii de ce? Pentru că asta este slujba mea. Pentru asta mă plătesc clienţii. Iar la sfârşitul zilei, pot să îmi pun peruca în cui, să îmi dau jos roba, apoi să merg la un restaurant cu soţia şi să nu îmi pese de toate astea, chiar dacă ştiu că ceea ce s-a întâmplat în acea curte ar putea să îi distrugă viaţa presupusei victime.

Pe de altă parte, dacă soţia mea îşi cumpără o rochie dintr-un magazin şi, să zicem, pierde chitanţa, iar apoi îmi spune să o duc înapoi., asta e o cu totul altă poveste* Nu-mi place să fac chestia asta. Sunt fără speranţă… un mototol veritabil…”

Babiak dă din cap. Ştie clar ce vreau să spun. Exact pentru a pune în evidenţă acest lucru a fost construit B-Scan. Sorbim fiecare din cafeaua lui şi ne holbăm la râul Hudson. Deasupra apei cenuşii îngheţate, vaste continente de nori se adună încet şi fără milă, formând un plafon jos, tectonic.

„Ce zici?” îl întreb. „Crezi că vom găsi punctajul maxim cu B-Scan? Numărul de aur care să indice înalta performanţă?”

Dă din umeri. „Am putea, dar eu cred că vom obţine mai degrabă un interval, care poate varia nesemnificativ în funcţie de profesie”.

Îi dau dreptate. Nu pot să nu mă gândesc la Johnny şi la *locul* pe care l-ar ocupa pe această scală. James Bond era autorizat să ucidă. Dar nu

omora fără discernământ, ci doar când era nevoit. Şi o făcea fără să clipească.

Nebun, rău… sau super-normal?

Ca să trag o concluzie, i-am expus unui prieten teoria mea despre psihopaţii funcţionali. Tom este membru al Forţelor Speciale britanice şi a lucrat sub acoperire în cele mai fierbinţi, mai periculoase şi mai îndepărtate locuri din lume.

S-a bucurat de fiecare moment.

Îi povestesc despre jocurile de noroc, despre sarcina de recunoaştere a emoţiei, despre experimentul lui Ahmed Karim privind stimularea magnetică transcraniană care creşte capacitatea de a minţi, şi despre acupuncturişti. Apoi, îi vorbesc şi despre descoperirile lui James Blair, Kent Kichl, Bob Hare, Paul Babiak şi Peter Jonason.

„Ce vrei să zici, mai precis?” m-a întrebat după ce am încheiat, spunându-i că nu chiar orice soldat ar prefera să îşi pună ochelari cu infraroşu şi să se avânte în lupte corp la corp cu talibanii în peşterile întunecate din creierul munţilor din nordul Afganistanului. „Că sunt nebun? Vreun trăsnit care se aruncă cu capul înainte, acolo unde şi îngerilor le este frică să se aventureze? Şi care găseşte satisfacţie în treaba ista? Este plătit pentru a face chestia asta?”

După ce am scăpat de tirul lui, Tom mi-a spus o poveste. Într-o noapte, în urmă cu câţiva ani, se întorcea către casă după ce urmărise filmul de

groază *Saw* (*Fierăstrăul*). Dintr-odată, din spatele unei uşi apare un tip cu un cuţit. Iubita lui Tom era îngrozită şi începuse să intre într-o stare de superagitaţie. Calm, Tom l-a dezarmat pe individ şi l-a trimis la plimbare.

„Ştii ce este amuzant? Filmul chiar mi s-a părut înspăimântător. Dar când m-am trezit în situaţia reală, am intrat pe altă frecvenţă. Nu mai simţeam nimic. Nici nervi. Nici dramă. Absolut… nimic”.

De aceeaşi părere era şi neurochirurgul amintit mai devreme. De câte ori ascultă lucrarea lui Bach, *Patimile după Sfântul Matei*, îi dau lacrimile. Când vine vorba despre fotbal şi echipa pe care o susţine încă din copilărie… uneori nici nu se poate uita la meciurile ei.

„Psihopat? Nu sunt chiar sigur. Nu ştiu ce ar spune pacienţii mei despre asta! Dar este un cuvânt bun. Şi, da, când te speli pe mâini înainte de o operaţie foarte dificilă, o senzaţie de răcoare ţi se strecoară prin vene. Este comparabil cu sentimentul pe care îl ai atunci când te droghezi. Numai că această intoxicare îţi ascute simţurile, nu le amuţeşte, te aduce într-o stare de conştienţă care se alimentează cu precizie şi claritate, nu cu ameţeală şi incoerenţă… Poate «supernormal» ar fi un cuvânt mai potrivit. Mai puţin sinistru. Mai, nu ştiu cum să spun, spiritual…”

Râde.

„Sau poate sună chiar şi mai nebunesc”.

Preschimbă-mă în psihopat!

Perioadele măreţe ale vieţii noastre sunt clipele în care dobândim curajul de a ne reboteza defectele păcătoase, denumindu-le cele mai bune calităţi.

— Friedrich Nietzsche

Se schimbă vremurile

Când ai atât de multă experienţă în domeniul tău, cum este cazul lui Bob Hare, atunci ai dreptul să alegi cu cine vrei să-ţi petreci timpul când participi la o conferinţă. Aşadar, cu ocazia bienalei Societăţii pentru Studiul Ştiinţific al Psihopatiei, care s-a desfăşurat în Montreal, în 2011, i-am trimis un mesaj distinsului profesor, ca să stabilim o întrevedere. În cazul în care se ivea un moment de respiro pe parcursul dezbaterilor, poate ne puteam vedea la o cafea.

Răspunsul a fost instantaneu. „Prefer un whisky scoţian bun în locul cafelei. Mă găseşti la barul hotelului. Fac cinste”.

Aşa a făcut, cu toate cele trei rânduri.

Încercam să demarez discuţia cu mare precauţie. „Care este punctajul obţinut de *tine* la PCL-R, Bob?”, l-am întrebat în timp ce sorbeam din whiskyul vechi de douăzeci de ani. 1

Râse.

„A, foarte mic, aproximativ unu sau doi. Studenţii mei îmi spun că ar trebui să mai lucrez la capitolul ăsta. Dar am făcut ceva oarecum

«psihopatie» acum ceva vreme. Am spart o

grămadă de bani pe o tnaşi, să sport nou-nouţă. Un BMW”.

„Bravo!” l-am felicitat. „Poate că studenţii tăi te-au influenţi mai mult decât ţi-ai dat seama”.

Următoarea mea întrebare a fost ceva mai serioasă:

„Când te uiţi în jurul tău, în zilele noastre, nu ţi se pare că devenim tot mai psihopatiei?”

De data asta, i-a luat ceva mai mult timp să răspundă. „Cred că, în general, da, societatea devine tot mai psihopatică. Adică, astăzi se întâmplă unele lucruri pe care nu le-am fi văzut în urmă cu douăzeci, poate chiar zece ani. Puştii devin imuni la comportamentul sexual normal, în urma expunerii foarte timpurii la pornografia pe Internet. Site-urile de «închiriere» a unui prieten, partener sau însoţitor sunt din ce în ce mai populare pe web, pentru că oamenii sunt fie prea ocupaţi, fie prea dependenţi de tehnologie ca să îşi mai facă unii reali. Am citit recent un articol despre o creştere semnificativă a numărului de grupări criminale de femei ca urmare a culturii jocurilor video moderne, tot mai violente, la care sunt expuse. De fapt, cred că, dacă te uiţi după dovezile care să ateste că societatea devine tot mai psihopatică, creşterea recentă în activitatea criminală desfăşurată de femei este extrem de revelatoare în acest sens. A, şi să nu mai vorbim de Wall Street!”

Poziţia lui Hare este extrem de logică pentru

toţi cei care sunt interesaţi cât de cât de ceea ce citesc în ziare, văd la televizor sau întâlnesc accidental în spaţiul online. În Japonia, în 2011, un puşti de şaptesprezece ani şi-a vândut un rinichi pentru a-şi cumpăra un iPad. În China, în urma unui incident în care un copil de doi ani a fost uitat în mijlocul unei pieţe şi călcat de două ori cu maşina în timp ce trecătorii îşi vedeau liniştiţi de drumul lor, electoratul îngrozit a solicitat guvernului să aprobe legea „Bunului samaritean”, pentru a preveni repetarea unor astfel de incidente.

Pe de altă parte, incidentele reprobabile sunt inerente într-o societate. Şi aşa vor fi, fără îndoială, nota profesorul de psihologie Steven Pinker, de la Universitatea Harvard, în cartea sa *The Better Angels of Our Nature* (*îngerii mai buni ai firii noastre*). De fapt, el susţine că violenţa nu se află deloc pe o pantă ascendentă, ci pe unda descendentă. Motivul pentru care crimele abominabile ajung pe prima pagină a ziarelor nu este că sunt foarte multe, ci dimpotrivă.

Dacă ne gândim la omucideri, cercetând arhivele juridice din mai multe state europene, oamenii de ştiinţă au descoperit că rata criminalităţii a scăzut dramatic de-a lungul anilor. În secolul al XIV-lea, în Oxford, situaţia arăta de parcă toată lumea avea să comită o crimă la un moment sau altul, adică rata criminalităţii era de 110 omoruri la 100.000 de oameni pe an,

comparativ cu doar o crimă la 100.000 de oameni în mijlocul secolului al XX-lea, în Londra. Rezultate similare s-au remarcat şi în Italia, Germania, Elveţia, Olanda şi ţările scandinave.

Acelaşi lucru se poate spune şi în cazul războaielor. Pinker a descoperit că până şi în cazul secolului al XX-lea răvăşit de războaie, aproximativ 40 de milioane de oameni au murit pe câmpurile de bătălie, în vreme ce aproape 6 miliarde au supravieţuit. Ceea ce înseamnă un rezultat de doar O.7%. Dacă introducem în această estimare şi decesele cauzate de război, boli, foamete sau genocid, totalul morţilor ajunge la 180 de milioane. Pare o cifră mare, dar din punct de vedere statistic, diferenţa este insignifiantă, ajungând în cele din urmă la plus/minus 3%.

Dacă faci comparaţia cu cifrele aferente societăţilor preistorice, unde procentul era de 15%, începi să vezi diferenţa. Craniul neanderthalian, spart, descoperit de Christoph Zollikofer şi colegii săi în sud-vestul Franţei, era doar vârful icebergului.

Când vezi aceste cifre, întrebările care-ţi vin în minte vizează două direcţii. În primul rând, confirmă ele ipoteza intuitivă, deşi speculativ empirică, conform căreia societatea devine mai mult sau mai puţin psihopatică? în al doilea rând, dacă devine mai puţin psihopatică, ce s-a întâmplat de-a lungul anilor de s-au distilat atât de

dramatic impulsurile noastre violente şi criminale?

La ultima întrebare, răspunsul evident sau cel pe care l-ar da marca majoritate ar fi legislaţia. În 1651, în lucrarea *Leviatanul*, Thomas Hobbes a fost primul care a avansat argumentul că, în absenţa unui control statal descendent, ne-am transforma foarte rapid într-o gaşcă de sălbatici sângeroşi. Există mult adevăr în această afirmaţie. Pinker susţine, mai degrabă, perspectiva ascendentă, deşi nu neagă importanţa constrângerilor legislative; dar el invocă şi procesul gradual al maturizării culturale şi psihologice.

„Începând procesul de maturizare între secolele al XI-lea – al XII-lea şi continuând până în perioada cuprinsă între secolele al XVII-lea şi al XVIII-lea, europenii şi-au inhibat tot mai mult impulsurile, anticipând consecinţele pe termen lung ale propriilor acţiuni şi ţinând cont şi de părerile şi sentimentele celorlalţi în luarea deciziilor”, evidenţiază el. „Cultura onoarei, în care răzbunarea era la ordinea zilei, a deschis drumul unei culturi a demnităţii, a capacităţii de a-şi controla emoţiile. Aceste idealuri îşi au originea în instrucţiunile explicite pe are arbitrii culturali le-au furnizat aristocraţilor şi nobililor, permiţându-le acestora să se diferenţieze de răufăcători şi scursuri. Ulterior, ele ai fost absorbite de generaţiile mai tinere, până când a devenit regula. Standardele s-au extins de la

clasele superioare la cele inferioare, la burghezie, care a încercat să le imite, şi apoi tot mai jos, la toate eşaloanele, până când, în cele din urmă, au devenit o cultură a societăţii”.

Ambele perspective, cea istorică şi cea sociologică, sunt perfect valabile. Şi totuşi, în observaţiile lui Pinker se află câteva precepte critice, cu implicaţii imediate: indicii subtile, socio-biologice care, la o examinare mai atentă, pot elucida un paradox cultural interesant. Şi care, dacă se adeveresc, pot răspunde la prima întrebare din cele două, enunţate anterior: societatea devine pe de o parte mai puţin violentă, dar pe de altă parte, mai psihopatică.

Să luăm în considerare importanţa „arbitrului cultural”, aşa cum îl numeşte elegant Pinker, în schimbarea conduitei ideologice. În mod normal, pe vremuri, aceşti arbitrii ar fi fost clericii. Sau filosofii. Poeţii, în unele cazuri, poate chiar monarhii. În zilele noastre, când societatea este tot mai secularizată iar universurile virtuale se dezvoltă exponenţial, ei sunt o specie cu totul aparte: cântăreţi de muzică pop, actori, moguli media sau ai jocurilor video, care mai degrabă se oferă pe ei înşişi pe altarul psihopatiei creative, în loc să promoveze preceptele demnităţii.

Trebuie doar să dai drumul la televizor. Pe NBC, la emisiunea *Fear Factor* (*Factorul Frică*), vedem cum participanţi îngreţoşaţi devorează viermi şi insecte. La emisiunea *The Apprentice*

(*Ucenicul*) auzim din când în când decizia finală: „Eşti concediat!” Simon Cowell nu este cunoscut pentru stilul său conciliant, ci dimpotrivă, nu-i aşa: Mă cutremur numai când mă gândesc ce se petrece în sinea lui Anne Robinson când îşi fixează privirea în ochii unui jucător perdant şi, cu o răceală chirurgicală enunţă, de parcă ar fi o matroană dementă: „Eşti veriga slabă. La revedere!”

Dar tranziţia culturală a normelor comportamentale este de ar o parte a ecuaţiei socio-biologice a lui Pinker. Absorbţia, de către societate, a acestor coduri convenţionale de comportament, până când au ajuns să fie general acceptate, este o cu totul altă problemă

Să luăm exemplul industriei finanţelor. Lăcomia şi corupţia au însoţit dintotdeauna marile afaceri – de la profitorii din timpul Războiului Civil din Statele Unite, până la scandalurile comerciale care au ieşit la suprafaţă în Marea Britanie capitalistă, pe vremea premierului Thatcher, în anii, 80. Şi totuşi, noul mileniu a debutat cu un val de criminalitate corporatistă fără egal. Escrocheriile investiţionale, conflictele de interese, erorile de judecată şi veşnicele scheme antreprenoriale de fraudă şi delapidare sunt fără precedent, atât ca amploare fiscală, cât şi ca obiectiv.

Analiştii guvernării corporatiste citează un cumul de motivaţii care au condus către acest

climat de afaceri întinat. Avariţia, punctul central al teoriei lui Gordon Gekko, este, bineînţeles, una dintre ele. Dar se mai remarcă şi aşa-numita „contabilitate de gherilă”. Cum era de aşteptat, Wall Streetul şi Bursa de la Londra au continuat să câştige, iar viteza şi complexitatea afacerilor să crească exponenţial, în timp ce ocolirea regulilor şi neclarităţile au devenit reguli de bază.

Seth Taube, avocat experimentat în domeniul litigiilor comerciale, menţiona următoarele: „cu ajutorul unor garanţii complexe, practici contabile şi tranzacţii, se poate ascunde cu foarte uşor o fraudă”.

Clive R. Boddy, fost profesor la Facultatea de Studii Economice din Nottingham, a declarat într-un număr recent al *Jurnalului de etică în afaceri* (*Journal of Business Ethics*) că psihopaţii sunt, pur şi simplu, cei care stau la baza tuturor problemelor. Psihopaţii, explică Boddy, într-un limbaj similar celui utilizat de Bob Hare şi Paul Babiak în capitolul anterior, profită de „natura relativ haotică a corporaţiilor moderne”, inclusiv de „schimbările rapide, veşnicele înnoiri” şi de rotaţia masivă a „personalului cheie”. Aceste condiţii le oferă posibilitatea de a-şi croi drum, graţie combinaţiei de „carismă personală extrovertită şi şarm”, spre birourile spaţioase ale executivului din marile instituţii financiare, dar le conferă şi posibilitatea de a-şi ascunde „comportamentul”, de a-i „face să pară normali,

ba chiar să fie liderii perfecţi”.

Bineînţeles că, odată ajunşi înăuntru, aceşti huni corporatişti sunt apoi capabili să „influenţeze climatul moral al întregii organizaţii” şi să câştige „o putere considerabilă”, mai adaugă Boddy.

În concluzie, el denunţă psihopaţii ca fiind principalii vinovaţi pentru criza financiară globală, pentru că ei, „urmărindu-şi scopul unic de îmbogăţire, preamărire şi excludere a tuturor celorlalte consideraţii, au dus la abandonarea vechilor concepte de «*noblesse oblige*», egalitate, corectitudine sau orice altă noţiune de responsabilitate socială corporatistă”.

Nu putem nega că, pe undeva, există o doză de adevăr.

Pe de altă parte, societatea este cea care susţine că, în loc să dăm toată vina pe mahării corporatişti, ar trebui să introducem în ecuaţie şi abaterile culturale şi morale în cadrul cărora adevărul îmbracă forma unor interese personale, iar graniţele etice sunt estompate dincolo de interesele conştiente cunoscute, susţine Charles Elson, şeful Centrului Weinberg pentru Guvernarea Corporatistă din cadrul Universităţii din Delaware. Momentul critic, potrivit lui Elson, (cel puţin în perimetrul SUA) a fost aventura preşedintelui Clinton cu Monica Lewinsky. Şi faptul că administraţia, familia şi moştenirea administraţiei sale au supravieţuit intacte dezastrului. Oricum ar fi, onoarea şi încrederea

continuă să se deprecieze în toată lumea. Poliţia este acuzată de rasism instituţionalizat. Sportul este condamnat pentru uzul tot mai extins de medicamente dopante. Iar Biserica este asediată de acuzaţii de abuzuri împotriva minorilor comise de preoţi.

Legea însăşi a intrat, de asemenea, în scenă. În cadrul procesului de răpire a lui Elizabeth Smart din Salt Laice City, avocatul apărării, cel care îl reprezenta pe Brian David Mitchell, predicatorul fără adăpost autoproclamat profet, care a răpit-o, a violat-o şi a privat-o de libertate timp de nouă luni pe tânăra de paisprezece ani, Elizabeth (apropo, potrivit mărturiei fetei, a violat-o destul de mult în fiecare zi în acea perioadă) – l-a somat pe judecătorul instanţei să fie mai blând cu clientul său pe motiv că: „Domnişoara Smart a depăşit momentul. A supravieţuit. A mers mai departe”.

Când în instanţă începe să se audă o astfel de muzică, dansul poate deveni foarte imprevizibil.

Generaţia Eu

La o bere şi nişte floricele în clubul Facultăţii Harvard, i-am spus lui Pinker despre enigma cu care ne confruntăm. Pe de o parte, avem dovada că societatea devine din ce în ce mai puţin violentă, în timp ce, pe de altă parte, există dovezi că devine tot mai psihopatică.

A ridicat o problemă foarte pertinentă. „Hai să spunem că societatea devine tot mai

psihopatică. Asta nu înseamnă neapărat că o să ne confruntăm cu o intensificare a violenţei. Majoritatea psihopaţilor, din câte ştiu, sunt de fapt nonviolenţi. Ei cauzează mai degrabă suferinţe emoţionale decât fizice…

Dacă psihopatia începe să câştige teren, atunci vom remarca o creştere minimă a violenţei, comparativ cu ce se întâmpla, să zicem, în urmă cu patruzeci, cincizeci de ani. Dar cel mai probabil, vom începe să detectăm o modificare a modului de manifestare a violenţei. Ar putea deveni, de exemplu, mai aleatorie. Sau mai instrumentală.

Cred că societatea ar trebui să devină extrem de psihopatică pentru ca noi să ajungem să ne comportăm asemeni oamenilor din Evul Mediu, de exemplu. Dintr-o perspectivă pur practică, acel nivel de manifestare este, pur şi simplu, imposibil de realizat.

Nu m-ar surprinde câtuşi de puţin dacă acea fluctuaţie subtilă a personalităţii sau a stilului interpersonal ar apărea în ultimele decade. Moravurile şi eticheta civilizaţiei moderne sunt mult prea înrădăcinate în firea noastră, prea încastrate în natura noastră bună, ca să fie sabotate de un mic imbold către partea întunecată”.

Pinker are dreptate când afirmă că psihopatia nu este sustenabilă pe termen lung. Aşa cum am văzut cu ajutorul teoriei jocului din capitolul

anterior, nu are bază biologică. Mai are dreptate şi în privinţa posibilelor modificări subterane ale motivaţiei acţiunilor violente. Un studiu recent realizat de Centrul pentru Investigaţii Penale şi Juridice din cadrul King's College, Londra, a implicat 120 de condamnaţi pentru jaf, care au fost întrebaţi, pur şi simplu, de ce au făcut-o. Răspunsul lor a dezvăluit foarte multe despre realitatea stradală a vieţii moderne britanice. Pentru că aşa au avut chef. Impuls de moment. Statut. Câştig financiar… întocmai în această ordine a importanţei. Exact tipul de comportament obişnuit, dur şi fără remuşcări, pe care îl remarcăm la psihopaţi.

Aşadar, suntem martorii ascensiunii unei minorităţi subpsihopatice, pentru care societatea nu există? O nouă specie de indivizi cu noţiuni minime sau inexistente despre normele sociale, care nu-i respectă pe ceilalţi şi desconsideră consecinţele acţiunilor proprii? Are Pinker dreptate în privinţa acelor fluctuaţii subtile din structura modernă a personalităţii şi a atracţiei infame a părţii întunecate? Rezultatele unui studiu recent, realizat de Sara Konrath şi echipa ei de la Institutul pentru Studii Sociale din cadrul Universităţii din Michigan, spun că răspunsul la toate aceste întrebări este da.

Într-un sondaj în care au fost testaţi 14.000 de voluntari, Konrath a descoperit că nivelurile de empatie în rândul studenţilor colegiului (măsurate

conform Indexului de Reactivitate Interpersonal!) au scăzut susţinut de-a lungul ultimelor trei decade, adică de la inaugurarea scalei, din 1979. Şi că o scădere şi mai pronunţată s-a remarcat în ultimii zece ani.

„Puştii de liceu din ziua de azi au cu 40% mai puţină empatie decât omologii lor de acum 20 – 30 de ani”, a declarat Konrath.

Şi mai îngrijorător este faptul că, potrivit lui Jean Twenge, profesor de psihologie la Universitatea de Stat din San Diego, în aceeaşi perioadă de timp, nivelul de narcisism s-a dezvoltat în direcţie opusă. A depăşit orice limite.

„Mulţi oameni văd această categorie de studenţi din ziua de azi, numiţi uneori şi «Generaţia Eu», drept una dintre cele mai egoiste, narcisiste, competitive, încrezătoare şi individualiste din istoria recentă”.

În final, nu trebuie să ne surprindă declaraţia fostului şef al forţelor armate britanice, Lordul Dannatt, care susţinea că, la antrenamentul de bază al noilor recruţi, trebuie să se adauge şi „educaţia morală”, deoarece aceştia sunt extrem de deficitari la capitolul sistemului fundamental de valori.

„Oamenii nu au fost expuşi la acelaşi sistem de valori tradiţionale ca generaţiile anterioare”, a continuat Dannatt, „aşa că noi considerăm că este important ca [ei] să aibă această bază morală”.

Trimite-i în armată, obişnuia să se spună

despre delincvenţi. Ei bine, nu mai e cazul. Spaţiul e deja prea aglomerat.

Nu este foarte clar de ce se înregistrează această depreciere a valorilor morale. Combinaţia complexă care includea climatul, modelele de urmat şi educaţia a avut şi ea, o contribuţie. Dar începutul unui răspuns şi mai fundamental se află într-un alt studiu, condus de Jeffrey Zacks[40] şi echipa lui de la Laboratorul de Gogniţie Dinamică, Universitatea Washington, St. Louis.

Cu ajutorul FMRI, Zacks şi colegii au tras cu ochiul în profunzimea creierului unor voluntari, în timp ce ei citeau poveşti. Astfel, s-a obţinut o imagine grăitoare a modului în care creierul nostru construieşte propriul nostru simţ de sine. Schimbările de loc ale personajului (de ex., a ieşit din casă pe stradă) erau asociate cu o activitate crescută în regiunile lobilor temporali implicaţi în orientarea spaţială şi percepţie, în timp ce schimbările obiectelor cu care interacţiona personajul (de ex., a luat un stilou), produceau o creştere similară în regiunile lobilor frontali, cunoscute pentru rolul important în controlul mişcărilor de apucare. Cel mai important lucru, însă, a fost constatarea faptului că schimbările de scop ale personajului au relevat o activitate

40 Indexul de Reactivitate Interpersonală (Interpersonal Reactivity Index/ IRI) este un chestionar standardizat ce conţine itemi de genul „Adesea simt mila sau mă preocupă oamenii mai puţin norocoşi decât mine” şi „încerc să ascult părerile tuturor despre o neînţelegere înainte de a lua o decizie”.

crescută în cortexul prefrontal, care a generat, la rândul ei, o înţelegere defectuoasă a ordinii şi a structurii acţiunii planificate intenţionat.

Se pare că imaginaţia chiar acţionează în acest fel. De câte ori citim o poveste, nivelul de implicare se manifestă în sensul că noi „simulăm mental toate situaţiile noi întâlnite în poveste”, susţine cercetătorul principal al studiului, Nicole Speer. Creierul nostru întreţese aceste situaţii nou-întâlnite cu informaţii şi experienţe din vieţile noastre, pentru a crea un mozaic organic de sinteze mentale dinamice.

Citirea unei cărţi sapă căi neurale noi în piatra de temelie a scoarţei cerebrale antice a creierului nostru. Transformă modul în care vedem lumea. Ne face „mai atenţi la vieţile interioare ale celorlalţi”, cum spune Nicholas Carr în eseul său recent, „Visele cititorilor”.

Devenim vampiri fără să fim muşcaţi. Cu alte cuvinte, mai empatici. Cărţile ne fac să vedem lumea într-un mod în care imersiunea obişnuită în Internet şi lumea rapidă, virtuală pe care ne-o oferă acesta, nu reuşeşte1.[41]

Înapoi în Montreal, Bob Hare şi cu mine, în faţa unui nou pahar de whisky, am început să

41 în cadrul unui sondaj din 2011, realizat de o organizaţie britanică de caritate, Trustul Naţional pentru Alfabetizare (National Literacy Trust) unul din trei copii cu vârste între unsprezece şi şaisprezece ani nu deţine nici o carte, comparativ cu anul 2005. Acest lucru înseamnă circa 4 milioane de copii din Marea Britanic. Aproape o cincime din cei 18 000 de copii intervievaţi au declarat că nu au primit niciodată o carte cadou. Iar 12% au spus că nu au intrat niciodată într-o librărie.

discutăm din nou despre empatie, dar şi despre noua disciplină, „neuro-legislaţia”, o subdisciplină născută din preocuparea tot mai profundă a instanţelor de judecată pentru noul domeniu al neuroştiinţei.

Un studiul relevant a fost publicat în 2002, iar descoperirile susţineau că polimorfismul funcţional al unei gene poate determina comportamentul psihopatie la bărbaţii care au fost maltrataţi în copilărie. Gena în cauză, numită de media „gena războinicului”, controlează producţia de enzime numite monoaminoxidaze de tip A (MAOA), ale căror niveluri scăzute au fost anterior asociate cu comportamentul agresiv la şoareci.

Dar Avshalom Caspi şi Terrie Moffitt de la Institutul de Psihiatrie Kings College, din Londra, au mers mai departe şi au realizat un studiu inovator, în care au evaluat copii, de la adolescenţă până la maturitate. Cercetarea lor a evidenţiat tipare similare la oameni. Băieţii abuzaţi sau neglijaţi, care prezentau variaţii ale genei care determină nivel scăzut de MAOA, erau foarte predispuşi ca, pe măsură ce devin adulţi, să se transforme în psihopaţi violenţi. Pe de altă parte, cei cu un trecut la fel de disfuncţional, dar care produceau cantităţi mai mari din această enzimă, foarte rar dezvoltau astfel de probleme.

Implicaţiile acestor descoperiri au avut repercusiuni şi în sălile de judecată şi ar putea rescrie total regulile fundamentale ale dreptului

penal şi ale sistemului de pedepse. În egală măsură, genele şi mediul determină dacă suntem „buni” sau „răi”.

Dar de vreme ce noi nu avem posibilitatea de a alege niciuna dintre cele două laturi, mai suntem oare liberi să alegem ceva?

În 2006, avocatul lui Bradley Waldroup, Wylie Richardson, l-a somat pe profesorul William Bernet, psihiatru criminalist la Universitatea Vanderbilt din Nashville, Tennessee, să fie martor la proces.

Avea un caz foarte greu.

Waldroup era acuzat de comiterea uneia dintre cele mai brutale şi mai atroce crime din istoria statului Tennessee. Waldroup a „cedat” în urma unei vizite pe care i-au făcut-o soţia, de care se despărţise, copiii şi prietenul soţiei, în rulota lui. Şi-a luat puşca de calibru O, 22 mm şi a început să găurească spatele prietenului soţiei de opt ori, apoi a despicat capul femeii în două cu o macetă. I-a retezat un deget, după care a început să o înjunghie în mod repetat, pentru ca apoi să o lovească şi cu lopata până şi-a pierdut cunoştinţa.

În mod cu totul miraculos, soţia a supravieţuit, dar prietenul ei, din păcate, nu. Dacă Waldroup era găsit vinovat, îl aştepta pedeapsa cu moartea.

Richardson avea alte planuri. „Este adevărat că acuzatul posedă variaţia genei care determină valori scăzute de MAOA?” l-a întrebat pe Bernet.

„Da”, a răspuns Bernet.

„Este adevărat că a fost bătut cu bestialitate şi în mod repetat de părinţii lui în copilărie?” a continuat Richardson.

„Da”, a confirmat Bernet.

„Atunci, în ce măsură este bărbatul care stă în faţa dumneavoastră responsabil pentru acţiunile sale?” a insistat Richardson. „În ce măsură a fost afectat liberul său arbitru de către predispoziţia genetică?”

A fost o întrebare revoluţionară, în special pentru Bradley Waldroup, a cărui întreagă existenţă atârna în balanţă, în funcţie de rezultatul procesului.

A primit un răspuns la fel de revoluţionar, astfel încât instanţa l-a absolvit de crimă cu premeditare şi l-a găsit vinovat de omor calificat, intrând astfel în istorie; ştiinţa genomului comportamental a preschimbat astfel o sentinţă la moarte, într-una la viaţă.

Subiectul neuro-legislaţiei s-a ivit în contextul unei discuţii extinse despre câmpul neuroştiinţei culturale – studiul modului în care valorile societăţii, practicile şi credinţele conturează şi sunt conturate de procesele genomice, neurale şi psihologice de-a lungul mai multor epoci şi culturi. Dacă societatea *devenea* tot mai psihopatică, mă întrebam, a existat încă de la începuturi o genă care genera tot mai mulţi psihopaţi? Sau era aşa cum demonstrase Steven Pinker, în teoria lui

despre „cultura demnităţii”, anume obiceiurile şi moravurile au fost într-atât de absorbite de toate nivelurile societăţii, încât au sfârşit prin a-i defini natura însăşi?

Hare sugera că este vorba de câte puţin din fiecare: că psihopaţii, în acest moment, sunt pe val. Şi că, în măsura în care vor continua să fie acolo, comportamentul lor va deveni normă. El ne îndrumă înspre emergenţa epigeneticii – această ramură a geneticii care analizează pur şi simplu modificările activităţii genelor care nu implică schimbări structurale ale codului genetic în sine, dar care sunt transmise generaţiilor succesive. Aceste modele de expresie ale genelor sunt guvernate de mici „întrerupătoare”, care stau la baza genomului. Dacă le modifici, nu umblând la racordajele interne, ci la factorii de mediu, precum dicta, stresul şi chiar nutriţia prenatală, ele pot porni şi opri genele, ca nişte strigoi biologici ce sunt, care îşi pot face simţită prezenţa în camerele ancestrale, moştenite de la proprietarii străvechi.

Hare mi-a vorbit despre un studiu realizat în Suedia, prin anii ’80. În prima jumătate a secolului al XIX-lea, un oraş îndepărtat din nordul ţării, Överkalix, s-a confruntat cu o serie de recolte sărace. Anii de foamete au alternat în permanenţă cu cei bogaţi.

Cercetând statisticile din arhivele agricole şi comparându-le cu datele privind sănătatea

naţională, oamenii de ştiinţă au descoperit un lucru straniu. O moştenire epidemiologică care a uimit ştiinţa geneticii. Fiii şi nepoţii bărbaţilor ai căror ani de prepubertate[42] au coincis cu perioada de foamete, au dezvoltat risc minor de boli cardiovasculare (atacuri cerebrale, hipertensiune sau infarcturi). Pe de altă parte, fiii şi nepoţii bărbaţilor ai căror ani de preadolescenţă cu coincis cu recoltele bogate, au dezvoltat predispoziţie pentru bolile asociate diabetului.

Uimitor. Fără niciun fel de contribuţie din partea lor, generaţii succesive de fii şi nepoţi aveau stabilite deja profilele cardiovasculare şi endocrinologice de către aceste circumstanţe ecologice aleatorii, manifestate de-a lungul timpului. Chiar cu mult înainte de a se naşte.

Nu-mi puteam crede urechilor.

Încercând să pun lucrurile la un loc – Pinker şi arbitrii culturali, Boddy şi hunii din mediul corporatist şi această variantă epigenetică – l-am întrebat: „Aşadar, este posibil ca psihopaţii să fi mers la risc şi, de-a lungul timpului, tot mai mulţi dintre noi au ajuns să dea cu zarul alături de ei?”

Hare a mai comandat un rând.

„Nu numai atât, dar, în timp, dacă epigenetică începe să-şi bage nasul, vor risca din ce în ce mai mult. Fără nicio îndoială, există

42 Mai exact, perioada de creştere lentă (Slow Growth Period - SGP) - momentul de debut al pubertăţii, când factorii de mediu au un impact mai puternic asupra organismului. La băieţi, această perioadă critică se manifestă între nouă şi doisprezece ani.

elemente ale personalităţii psihopatice ideale pentru a ajunge în top. Odată ajunşi acolo, vor începe să dea tonul muzicii pe care cei asemănători lor vor începe să danseze... Uite ce s-a întâmplat pe Wall Street, de exemplu... S-a declanşat de sus în jos. Pe măsură ce lucrurile se încing, cei mai bine echipaţi se descurcă tot mai bine într-un astfel de mediu, iar cei de la nivelurile inferioare ale conducerii îşi fac loc în faţă...

Un scriitor din anii ’60, Alan Harrington, susţine că psihopaţii sunt următoarea etapă evolutivă, următorul as din mâneca selecţiei naturale, pe măsură ce societatea devine mai rapidă şi mai liberă. Poate avea dreptate. Nu putem şti în acest moment. Dar în prezent se desfăşoară nişte experimente genetice de laborator în acest sens.

Ţi-am povestit despre lucrarea în care se demonstrează că persoanele cu nivel ridicat de testosteron şi alele lungi în genele transportatoare de serotonină manifestă o reacţie diminuată a corpului amigdalian când se confruntă cu ameninţări de dominanţă socială?

Uite o genă potenţial psihopată. Agresivitate ridicată şi nivel scăzut de frică, la un loc”.

Ochii lui Gary Gilmore

Am tras cu ochiul la ceas. Era puţin după ora 9 şi barul se umpluse. În fundal se auzea piesa celor de la The Adverts, *Gary Gilmores Eyes*, un cântec de odinioară, cu rezonanţe punk, în care

solistul îşi imaginează cum ar fi fost să fii văzut prin ei. Este o întrebare interesantă, căreia cineva îi cunoaşte, totuşi, răspunsul. Gilmore şi-a dat acordul ca, după execuţia sa, ochii să fie utilizaţi pentru transplant. La câteva ore după moartea lui şi în concordanţă cu doleanţele exprimate, două persoane au primit corneele lui.

Gilmore este unul dintre cei mai renumiţi superpsihopaţi criminali, unul dintre acele exemplare rare ale subspeciei, cu toate butoanele consolei audio date la maxim. În iarna lui 1977, fostul vânzător american de pantofi a fost pus faţă în faţă cu un pluton de execuţie, în micul şi neînsemnatul orăşel Draper, din Utah. În luna iulie a aceluiaşi an, într-o benzinărie aflată la câteva mile pe şosea, a omorât un îngrijitor din motive destul de neclare chiar şi pentru el, după care s-a dus cu iubita lui la film. În ziua următoare, a împuşcat un recepţioner în cap.

Şase luni mai târziu, după o ultimă masă cu hamburgeri, ouă şi cartofi, a dansat pe muzica gloanţelor închisorii de stat din Utah. Cinci bărbaţi alcătuiau plutonul de execuţie. Guvernatorul penitenciarului a strâns curelele de piele din jurul capului şi a fixat o bucată de cârpă în dreptul inimii lui Gilmore, pentru a folosit drept ţintă. Apoi s-a retras din camera de execuţie şi şi-a sprijinit capul de geamul rece din camera de observare.

Nicio minune nu îl mai putea salva în ultimul

moment pe Gilmore. Miracolele nu erau atât de frecvente în Draper la acea vreme. Cu vreo două luni înainte, Gilmore renunţase la apel. Declarase, cel puţin asta îi spusese avocatului său, că vrea să moară.

La ora opt dimineaţa, plutonul de execuţie şi-a luat puştile. Înainte de a-i acoperi capul (aşa cum cere tradiţia), guvernatorul l-a întrebat pe Gilmore dacă mai are ceva de spus (tot conform tradiţiei).

Gilmore s-a uitat fix înainte, cu ochii mai reci decât ai marelui rechin alb, în timp ce tunetul inaudibil al morţii se apropia de el.

„Daţi-i drumul!” a zis.

În timp ce ascultam cântecul, m-am întors gânditor către Hare. „Mă întreb cum *o fi* să vezi prin ochii lui Gilmore. Adică, pe bune. Dacă cineva te-ar putea transforma într-un psihopat timp de o oră, ai face-o?”

Râse. „Acum, poate că aş putea. La vârsta mea… totuşi, ar trebui să-mi ia cineva cheile de la BMW, înainte!”

Ne-am terminat băuturile şi ne-am despărţit. Cântecul m-a pus pe gânduri; mă plimbam pe străzile din Montreal cu o idee nebunească bâzâindu-mi în minte. Cum era studiul acela al lui Ahmed Karim? Cel care demonstrase că oamenii pot minţi mai bine doar stimulând regiunile responsabile pentru luarea deciziilor din cortexurile prefrontale, cu ajutorul stimulării

magnetice transcraniene?

Dacă poţi apăsa pe un singur buton, de ce n-ai încerca cu mai multe?

Personalitate magnetică

Stimularea magnetică transcraniană[43] a fost pusă în practică pentru prima oară în 1985, de doctorul Anthony Barker şi de colegii săi de la Universitatea din Sheffield. Însă istoricul ei este mult mai vechi. De fapt, baza ştiinţifică din spatele stimulării electrice a nervilor şi muşchilor datează de prin 1780, cu două sute de ani înainte de Barker. La acea vreme, anatomistul şi doctorul italian Luigi G al vani şi compatriotul său Alessandro Volta au descoperit, pentru prima oară, cu ajutorul unui generator electric şi a unei perechi de picioare de broască, că nervii nu erau doar nişte ţevi cu apă cum decretase Descartes, ci conductori electrici, care transportau informaţia către sistemul nervos.

De atunci, lucrurile au mai evoluat. Inaugurarea aplicaţiei TMS de către Barker şi echipa lui a constat într-o demonstraţie elementară a propagării impulsurilor nervoase de la cortexul motor, la măduva spinării, prin stimularea contracţiilor musculare simple. În prezent, se întâmplă puţin altfel: TMS are utilizări practice multiple în diagnosticarea şi tratarea mai multor afecţiuni neurologice şi psihiatrice, care

43 Transcranial Magnetic Stimulation, TMS, în limba engleză în original, (n.red.)

variază de la depresie la migrene, atacuri cerebrale sau Parkinson.

Potrivit premisei de bază a TMS, creierul operează cu semnale electrice şi, ca orice astfel de sistem, modul lui de operare se poate schimba, prin modificarea mediului său electric. Echipamentul standard constă într-un electromagnet puternic care se plasează pe scalp şi generează un câmp magnetic constant, care pulsează cu o frecvenţă prestabilită, şi o bobină de plastic care conduce toate pulsurile magnetice prin craniu, către zonele ţintă ale creierului, stimulând în acest fel cortexul de dedesubt.

Se ştie că întrerupătoarele din creierul psihopaţilor nu sunt configurate după modelul nostru, al celorlalţi, şi că una dintre zonele foarte afectate este amigdala, o structură de dimensiunea unei alune, situată exact în centrul tabloului de comandă. Aşa cum am stabilit deja, amigdala este turnul de control al emoţiilor din creier. Ea veghează asupra spaţiului nostru emoţional şi este responsabilă pentru felul în care noi simţim. În cazul psihopaţilor, o secţiune din spaţiul acesta, cea corespunzătoare fricii, este goală.

Utilizând analogia cu întrerupătoarele de lumină, TMS poate fi asemănat unui potenţiometru. Pe măsură ce procesăm informaţia, creierul nostru generează semnale electrice slabe. Acestea trec prin nervi, pentru a pune muşchii la

lucru, dar plutesc şi adânc, prin creierul nostru, asemeni unor bancuri efemere de date, creând gândurile, amintirile şi sentimentele. TMS poate modifica intensitatea acestor semnale. Trimiţând curent electromagnetic în zone-ţintă ale cortexului, pot fi intensificate sau slăbite aceste semnale, contribuind sau împiedicând bancurile de date să-şi urmeze cursul.

Dacă micşorezi intensitatea semnalelor amigdalei, cum au făcut Ahmed Karim şi colegii săi de la Universitatea din Tübingen, în zona moralităţii creierului, eşti pe calea cea bună de „a transforma pe cineva în psihopat”. Liane Young şi echipa ei de la MIT au ridicat miza şi au demonstrat că, prin aplicarea TMS în joncţiunea temporalo-parietală dreaptă – acea zonă neurală foarte adânc localizată în corpul amigdalian – se intensifică nu doar abilitatea de a minţi, ci şi aceea a raţiunii morale; e vorba, în special, despre atribuirea unui caracter deliberat acţiunilor altora.

Am ridicat receptorul şi l-am sunat pe vechiul meu amic, Andy McNab. Era în vacanţă, în deşert, călătorind prin Nevada pe un Harley V-Rod Muscle.

„Fără cască!” a strigat.

„Hei, Andy, eşti dispus la o mică provocare când te întorci?”

„Normal!” a răcnit. „Despre ce e vorba?”

„Ce-ai zice dacă am intra amândoi în

laborator, să vedem care dintre noi este mai grozav? Iar eu o să câştig?”

Râde ca un nebun.

„Îmi place la nebunie. S-a făcut! Dar avem o mică problemă, Kev. Cum crezi că o să reuşeşti?”

„Simplu”, i-am răspuns.

Service „auto (r)” special

Pentru cei care au trăit în peşteri în ultimii douăzeci de ani (cu excepţia talibanilor, probabil) Andy McNab a fost cel mai faimos soldat britanic din rândul Forţelor Majestăţii Sale, până în 2005, când Prinţul Harry şi-a pus în cui ciocanul de polo, la Eton. În timpul primului Război din Golf, Andy a comandat echipa Bravo Two Zero, o patrulă de opt oameni din Forţele Speciale, care avea misiunea de a culege informaţii despre liniile de comunicaţii secrete dintre Bagdad şi nord-vestul Irakului şi de a localiza şi distruge lansatoarele de rachete Scud de pe principala rută irakiană de aprovizionare din regiune.

La scurt timp, băieţii au început să se confrunte cu o problemă majoră. Cu câteva zile după începerea misiunii, patrula a fost compromisă de un păstor de capre şi ei au fost nevoiţi să se retragă în marş, aproximativ 300 de km, prin deşert, spre graniţa siriană.

Numai unul dintre ei a reuşit. Trei au fost ucişi şi alţi patru, inclusiv Andy, au fost prinşi de irakieni. De-ajuns să spunem că niciunul dintre insurgenţi nu era din categoria celor prezentabili

şi nici nu avea vreo şansă de a ajunge vreodată în analele chirurgiei estetice. Toată lumea ştie că sunt modalităţi mult mai bune de a-i face pe cei din jur să se simtă în largul lor decât să le stingi ţigara aprinsă pe gât. În plus, există şi soluţii alternative pentru a remodela bărbia cuiva, în afară de patul unei puşti AK-47. Mulţumită tehnicii medicale avansate din Marea Britanie, gura lui Andy este acum ticsită cu mai mult porţelan decât toate băile din Palatul Buckingham.

El ştie cel mai bine. În 1991, a fost acolo pentru a primi primi „Medalia pentru Servicii Remarcabile" din mâna Reginei Elisabeta a II-a.

Medalia a fost doar începutul. În 1993, în cartea care purta numele echipei, Andy a descris povestea patrulei cu toate detaliile groaznice şi, peste noapte, a definit genul şi forma memoriilor militare moderne. Cum a spus comandantul Serviciului Special Aerian (SAS) de la vreme aceea, povestea echipei Bravo Two Zero „va rămâne pentru totdeauna în istoria serviciilor militare".

Nu glumea. De fapt, a devenit parte integrantă a unei culturi istorice mai extinse, iar Andy a devenit o marcă.

În timpul unui zbor către Sydney, în urmă cu câţiva ani, am survolat Afganistanul. Dedesubt, în întunecimea densă şi periculoasă a munţilor Hindu Kush, am remarcat, printre norii intermitenţi, mici pâlpâiri de lumină. Ce naiba

erau? m-am întrebat, Taberele unor păstori nomazi? Ascunzătorile secrete ale liderilor talibani?

Chiar în acel moment, pilotul a deschis microfonul şi a spus. „Persoanele din partea dreaptă a avionului ar trebui să remarce laptopurile celor de la SAS, care tocmai lucrează la ultimul lor bestseller”.

Microfonul a fost închis şi toată lumea a râs. Şi Andy ar fi făcut-o, dacă ar fi fost acolo. Dar cred că la acea oră tocmai zburam pe deasupra lui.

Unul dintre primele lucruri pe care le auzi despre Andy, şi asta destul de repede, este că nu îi pasă de nimic. Nimic nu e sfânt. Şi nimic nu îl afectează.

Aveam câteva zile când m-au găsit”, mi-a mărturisit când în – am întâlnit prima dată în staţia London Bridge. „Chiar aici, după colţ, dacă stau bine să mă gândesc, pe scările Spitalului Guy. Cică aş fi fost înfăşat într-o pungă de la Harrods”.

„Glumeşti! Pe bune?”

„Îhî. Sincer”.

„Rahat. Incredibil. Îmi pari mai degrabă genul care ar purta o pungă TK Maxx”.

„Obraznicule! Bună asta. Îmi place”.

Am făcut echipă cu el în cadrul unei emisiuni radio pe care o aveam la BBC. Se numea „Persuasiune extremă” (*Extreme Persuasion*) şi în minutele de emisie încercam să aflu dacă anumite caracteristici psihopatice sunt de folos în cadrul

SAS. Cum ar fi, de exemplu, să nu-ţi pese de nimeni şi de nimic. N-am fost dezamăgit, dar dacă se gândeşte cineva să le îngroaşe rândurile, le spun că ar fi mai bine să stea acasă, dacă în copilărie au avut probleme cu părinţii.

„Unul dintre primele lucruri pe care le remarci în tabăra de pregătire”, mărturiseşte Andy, „este bătaia de joc. Este constantă. Toată lumea denigrează pe toată lumea. Batjocura. Ca pentru aproximativ toate lucrurile care se întâmplă în Regiment, există un motiv întemeiat şi pentru treaba asta. Dacă eşti capturat, eşti învăţat să fii «omul cenuşiu». Să pari obosit şi stângaci. Să laşi impresia că nu ştii nimic. Că nu le eşti de folos.

Acum, dacă cei care te-au capturat sunt buni, îţi vor căuta punctele slabe. Vor fi atenţi la cele mai mici reacţii, micro-expresii, mişcări infinitezimale ale ochilor care ţi-ar putea trăda starea mentală reală. Şi dacă descoperă ceva, atunci crede-mă pe cuvânt, s-a terminat cu tine, prietene. Jocul s-a sfârşit. S-o spunem altfel. Dacă ai o problemă cu dimensiunea penisului tău, o cameră irakiană de interogatoriu nu este cel mai propice loc în care să descoperi.

Aşadar, în Regiment totul este permis. Bătaia de joc este pur şi simplu funcţională. Este un mod eficient de a-ţi construi imunitatea psihologică. Te inoculează împotriva porcăriilor care pot fi aruncate împotriva ta dacă eşti capturat. Este răul

cel bun, dacă înţelegi ce vreau să zic. Unde mai pui, că un deznodământ bun este întotdeauna de preferat, nu-i aşa?”

Da, presupun că da. Dar forţa mentală nu este singura caracteristică pe care o au în comun psihopaţii şi soldaţii din Forţele Speciale.

Mai este şi cutezanţa.

În urmă cu vreo doi ani, într-o zi superbă de primăvară, de la o altitudine de aproximativ 3.000 de km deasupra plajei Bondi, Sydney, am făcut primul meu salt liber cu paraşuta. Cu o noapte înainte, în timp ce petreceam într-un bar de fiţe, i-am trimis un mesaj lui Andy, cerând sfaturi de ultimă oră.

„Ţine ochii deschişi şi bucile strânse”, mi-a răspuns.

Aşa am făcut. Cu greu. Dar să te paraşutezi noaptea, într-un teatru de război, deasupra unui ocean învolburat, de la o înălţime de două ori mai mare şi transportând 90 de kg de echipament, este o cu totul altă poveste.

Şi, ca şi cum toate astea nu ar fi fost de-ajuns, mai este şi bătaia de joc căreia trebuie să îi faci faţă. Chiar şi la 9.000 de in altitudine, petrecerea e în toi.

Aveam obiceiul să râdem de treaba asta. Să facem mişto. Aruncam echipamentul înainte să vedem dacă îl putem recupera. În zbor, luam în braţe pe câte unul dintre ai noştri şi ne jucam de-a laşul, să vedem cine se va desprinde primul şi va

trage de coardă. Ne distram pe cinste”, îşi amintea Andy.

A… da, sigur, dacă zici tu, Andy.

Ce nu era foarte distractiv, era partea cu măcelul. L-am întrebat pe Andy dacă a regretat că a fost nevoit să facă ce-a făcut, să ia vieţile atâtor oameni, în misiunile secrete pe care le-a avut de îndeplinit.

„Nu”, a răspuns simplu şi la obiect, iar în ochii lui albaştri glaciali (de obicei, ascunşi în spatele petelor negre din poze) nu se citea nici cea mai mică urmă de emoţie. „Nu te gândeşti prea mult la treaba asta. Când te afli într-o situaţie ostilă, principalul obiectiv este să apeşi pe trăgaci înaintea celui din faţa ta. După ce apeşi, mergi mai departe. Pur şi simplu. De ce să stai acolo să te gândeşti la ce ai făcut? Dacă o iei pe panta aia, ai cele mai multe şanse ca ultimul lucru care-ţi va trece prin cap să fie un glonţ de Ml6.

Mottoul Regimentului este «Cine îndrăzneşte, învinge». Dar uneori are şi o variantă scurtă: «Fuck it!»”.

Lanţurile detaşării

Nu este dificil de imaginat de ce stabilitatea patologică şi autocontrolul total se pot dovedi utile în anumite situaţii şi, uneori, chiar adaptabile. Unul dintre compatrioţii lui Andy, Colin Rogers, fost membru al vestitei echipe de atac al SAS care, în Operaţiunea Nimrod, din 1980, a bătut uşor în geamul ambasadei iraniene la Londra, a confirmat

punctul de vedere al vechiului său camarad. Eliminarea teroriştilor prin praful, focul şi molozul specifice moştenirii arhitecturale a exploziilor secrete nu este un lucru la care Forţele Speciale să se gândească prea mult, în special când ai o minunăţie de mitralieră Heckler & Koch MP5 atârnată de umăr, care poate trage 800 de focuri pe minut şi când marja de eroare este adesea de ordinul câtorva milimetri. Ocheşti ţinta şi o urmăreşti. Te concentrezi. Stai calm. Şi apoi apeşi încet pe trăgaci. Ezitările nu sunt admise.

Condiţia este să fii ignifug. Să fii capabil să funcţionezi în mijlocul acţiunii şi *în momentul* acţiunii. În primul rând, nu trebuie să simţi fierbinţeala.

„Eşti extrem de agitat, nu ai cum să nu fii" îmi spune Colin, în barul londonez în care ne-am întâlnit. „Dar este un lucru pentru care te-ai pregătit timp de mai mulţi ani. Câte şase, şapte ore pe zi. E ca şi condusul. Fiecare călătorie nu diferită. Dar poţi face faţă cu brio aproximativ oricărei situaţii. Reacţiile tale sunt automate. Îţi foloseşti judecata, da. Dar chiar şi aceasta este un produs al antrenamentului. Este dificil de descris, dacă nu ai experimentat efectiv aşa ceva. E ca şi cum ai avea o sensibilitate crescută faţă de tot ce se întâmplă în jurul tău. Exact opusul bătăii de joc. Dar în acelaşi timp eşti, cumva, şi în afara situaţiei. Ca şi cum ai urmări un film".

Avea dreptate. Şi nu doar când vorbea despre

atacurile fulger asupra ambasadelor. Să ne aducem aminte ce spunea neurochirurgul în capitolul anterior: „O intoxicaţie care îţi ascute simţurile, nu le amuţeşte…”, cam aşa descria el starea în care intra înainte de o operaţie dificilă. De fapt, în orice tip de situaţie de criză, cei mai eficienţi sunt indivizii care îşi păstrează calmul şi sunt capabili să răspundă exigenţelor de moment, în timp ce îşi păstrează un grad corespunzător de detaşare.

Să analizăm următorul extras dintr-un interviu pe care l-am avut cu un instructor din cadrul Forţelor Speciale ale Statelor Unite, despre valoarea soldatului care, după ce a trecut de toate procedurile de selecţie fizică şi psihologică, intră în unitatea de elită a Marinei Militare, Navy SEALS. Băieţii care l-au eliminat pe Bin Laden.

„Am făcut ce ne-am priceput noi mai bine ca să scoatem tot de la tipul ăsta. Ca să fiu sincer, am muncit cu el mai mult decât cu ceilalţi. A fost o provocare pentru noi. În plus, cumva, ştiam că va rezista. Era orfan de la unsprezece ani, dar a eludat sistemul şi a avut grijă de fratele şi sora lui mai mici. Furând. Făcând tot felul de afaceri. Vânzând droguri. Chestii de genul ăsta. Apoi, la şaisprezece ani, a bătut pe un individ atât de tare, încât l-a băgat în comă. Iar el a fost arestat.

Zgomotul infernal. Privarea de somn. Privarea senzorială. Apa. Poziţiile de stres. Parcela. Am încercat tot ce s-a putut cu el. În cele

din urmă, după patruzeci şi opt de ore, i-am luat legătura de la ochi, mi-am proptit faţa la câţiva milimetri de a lui şi i-am strigat: «Ai ceva să-mi spui?»

Spre surprinderea mea şi, trebuie să recunosc, spre dezamăgirea mea – căci, aşa cum am spus, tipul ăsta era tare ca piatra – în momentul în care eram exact pe punctul de a-l declara admis, mi-a zis că avea ceva să îmi spună.

«Ce?» l-am întrebat.

«Ar trebui să mănânci mai puţin usturoi», mi-a zis.

A fost singurul moment în cei cincisprezece ani de când sunt instructor, când am lăsat garda jos. Numai pentru o secundă, o milisecundă, am zâmbit. Nu m-am putut abţine. Chiar l-am admirat pe tip. Şi ştii ce? Chiar şi în situaţia aia mizerabilă în care era, nenorocitul a văzut-o.

A văzut-o!

Mi-a zis să vin mai aproape de el şi am văzut privirea pur sfidătoare sau ceva de genul ăsta din ochii lui.

«Jocul s-a sfârşit», mi-a şoptit în ureche. «Ai pierdut.»

Ce? Ar fi trebuit să-l întreb. Dar atunci am realizat că era unul dintre cei pe care îi numim «indestructibili». Cei mai duri dintre cei mai duri…

Dar era un nenorocit fără milă. Iar dacă AVEA conştiinţă, eu nu am văzut-o deloc. Era rece ca

gheaţa. Indiferent de ce parte a. armei se afla. Ceea ce, în munca asta, nu e întotdeauna un lucru rău…”

Aşa cum a promis, într-o dimineaţă de decembrie, Andy a venit la Centrul de Neurologie din cadrul Universităţii din Essex. În uşă, am fost întâmpinaţi de un domn care, pentru următoarele două ore, avea să fie torţionarul nostru. Doctorul Nick Cooper este unul dintre cei mai străluciţi reprezentanţi ai TMS la nivel mondial. Judecând după felul cum arăta în acea dimineaţă, l-ai fi putut suspecta că a lucrat mai mult pe el însuşi.

Nick ne-a poftit în laborator. Primele lucruri pe care le-am remarcat au fost cele două scaune din piele, aşezate unul lângă celălalt. Alături de ele, cel mai mare sul industrial de prosoape de hârtie din lume. Ştiam la ce folosesc, la ştergerea excesului de gel conductor care ajută electrozii EEG – pe care Nick urma să ni-i ataşeze foarte curând – să recepţioneze semnalele din adâncul insondabil al creierului nostru. Andy, pe de altă parte, nu avea decât imaginaţia la îndemână.

„Iisuse!” a exclamat arătând către sul. „Dacă ăla este un sul normal de hârtie igienică, eu îl mănânc!”

Nick ne-a îndrumat către scaune şi ne-a legat. Apoi, ne-a conectat la monitoarele pentru ritmul cardiac, la electroencefalograf/EEG (pentru interpretarea reacţiilor electrice ale creierului), şi la aparatele care măsoară reacţia galvanică a

pielii (GSR), cea care evaluează nivelul de stres ca funcţie a activităţii electrodermale. Când a terminat, amândoi arătam de parcă ne aflam în interiorul unei uriaşe cutii de branşament. Simţeam gelul pentru electrozi rece, pe scalpul meu, dar Andy nu se plângea. În cele din urmă, şi-a dat seama la ce folosea sulul imens.

Chiar în faţa noastră, cam la vreo zece metri de perete, era un ecran video masiv. Nick a rotit un întrerupător şi l-a trezit la viaţă. Apoi, şi-a intrat în rolul de doctor. Muzica ambientală plutea prin cameră, iar clipociri de mătase de desfăşurau în faţa ochilor.

„La naiba!” zise Andy. „Parcă e o reclamă la tampoane pentru incontinenţă!”

„OK”, a spus Nick. „Ascultaţi-mă. În acest moment, pe ecranul din faţa voastră vedeţi o scenă relaxantă, liniştită, acompaniată de muzică de relaxare. Asta pentru că trebuie să stabilim nivelul fiziologic de bază de la care putem măsura nivelurile ulterioare de excitare.

Dar la un moment dat, în următoarele şaizeci de secunde, imaginea pe care o vedeţi acum se va schimba şi vor apărea imagini de altă factură. Acestea vor fi violente, dezgustătoare, foarte explicite sau chiar şocante.

Pe măsură ce se schimbă aceste imagini, ritmul cardiac, conductanţa pielii şi activitatea EEG vor fi monitorizate şi comparate cu nivelurile din starea de relaxare care sunt înregistrate în

acest moment, întrebări?”

Eu şi Andy am dat amândoi din cap.

„Mulţumiţi?”

Am dat din nou din cap că da.

„Bine”, a zis Nick. „Să înceapă spectacolul!”

A dispărut în spatele nostru, lăsându-ne pradă reclamei la absorbante pentru incontinenţă. Rezultatele au relevant mai târziu că, în momentul în care aşteptam să se întâmple ceva, reacţiile noastre fiziologice au fost destul de similare. Ritmul nostru cardiac era un pic mai ridicat faţă de cel normal, în anticiparea celor ce aveau să urmeze.

Dar, când Nick a tras de manetă sau a apăsat pe ce trebuia el să apese, ca să se schimbe imaginile, un dispozitiv de neutralizare parcă s-a declanşat pe undeva, în creierul lui Andy.

Şi războinicul rece ca gheaţa a început brusc să intre în acţiune.

Imagini explicite cu dezmembrări, mutilări, torturi şi execuţii se perindau prin faţa ochilor noştri (atât de vii, încât Andy mi-a mărturisit ulterior că, la un moment dat, parcă putea „mirosi” efectiv sângele, „acel miros dulceag, greţos, pe care nu îl uiţi niciodată”), acompaniate nu de muzică de relaxare, ci de sirene asurzitoare şi zgomote ascuţite, şuierătoare. Reacţiile lui fiziologice au început să se reducă în intensitate. Pulsul a început să scadă. Reacţia galvanică a pielii să se reducă, iar EEG-ul să se atenueze

dramatic.

În cele din urmă, la finalul spectacolului, toate cele trei măsurători fiziologice ale lui Andy erau sub cele iniţiale.

Nick nu mai văzuse aşa ceva. „E ca şi cum s-ar fi pregătit pentru provocarea asta. Şi când, în sfârşit, ea a apărut, creierul a reacţionat brusc, injectându-i nitrogen lichid în vene şi învelindu-l dintr-odată într-o pătură neurală mustind de emoţii neîmblânzite, pentru ca apoi să intre într-o stare profund hipnotică de concentrare extremă şi neiertătoare”.

A dat din cap neîncrezător. „Dacă nu aş fi înregistrat toate interpretările eu însumi, nu cred că aş fi crezut. N-am mai testat până acum niciun soldat din Forţele Speciale şi m-aş fi aşteptat la o mică atenuare a reacţiilor. Dar tipul ăsta a controlat total situaţia. Atât de concentrat, încât părea că s-a deconectat de tot”.

Exact cum a remarcat şi Bob Hare, rezultatele erau atât de nefireşti, încât te întrebai de unde au apărut.

La ferma lui Hare, noutăţile nu erau chiar atât de noi, şi nici măcar interesante. Înregistrările reacţiilor *mele* depăşeau orice limită. Ca şi ale lui Andy se situaseră un pic peste linia de bază în faza dinaintea carnajului. Dar similitudinea dintre noi doi s-a oprit acolo. În loc să scadă în mijlocul luptei, sângelui şi intestinelor, ale mele au crescut exponenţial.

„Cel puţin arată că echipamentul tău funcţionează cum trebuie”, a comentat Nick. „Şi că eşti un om normal”.

Ne-am uitat la Andy, care discuta cu studenţii de la doctorat ai lui Nick, uitându-se cu toţii la monitoare. Dumnezeu ştie ce gândeau despre el. Tocmai îi analizau datele. Gelul de pe electrozi îi aranjase atât de bine părul, încât arăta ca Don King într-un tunel aerodinamic.

Eu, pe de altă parte, încă încercam să îmi revin după şocul imaginilor. Mi-era greaţă. Eram nervos şi puţin nesigur pe picioarele mele. Era posibil să par normal, aşa cum mă lămurise Nick că arătau clar monitoarele. Indicatoarele şi cadranele puteau prea bine să confirme sănătatea mea psihică, dar nu mă simţeam deloc normal, fiindcă mă făcusem mic la colţul unui panou ce licărea şi emitea bipuri, cercetând cu atenţie datele unui calculator consternat.

Diferenţa dintre profile este jenantă. EEG-ul meu arată de parcă ar fi conturat profilul zgârie-norilor din New York, o reprezentare matematică a uriaşelor blocuri. Al lui Andy este exact la polul opus, cu pante domoale, descendente, asemănătoare unui teren de golf de pe una dintre cele mai frumoase insule din mijlocul Oceanului Indian. Uniform. Compact. Nebunesc şi nefiresc de simetric.

„Începi să te întrebi ce înseamnă să fii normal?” m-am adresat lui Nick.

Dă din umeri şi resetează computerul.

„Poate că eşti pe cale să afli”, mi-a spus.

Preschimbă-mă în psihopat!

După ce şi-a terminat treaba, Andy a plecat spre hotelul de lux unde eram cazaţi amândoi, şi unde aveam să ajung şi eu mai târziu, să facem schimb de impresii. Dar asta numai după ce eu treceam printr-o nouă provocare. Faza a II-a a experimentului, în care eu aveam să „mă transform în psihopat”. Urma o nouă tranşă de imagini cu masacre, măceluri şi sânge, numai că, de data asta, aveam să folosesc un alt instrument, descoperit mulţumită tratamentelor utilizate de Ahmed Karim şi Liane Young în experimentele lor: stimularea magnetică transcraniană/ TMS.

„Transformarea asta va trece la un moment dat, nu-i aşa?” a zis Andy râzând, în timp ce încerca să-şi domolească claia de păr. „Pen’ că nu cred că cei de la hotel vor accepta doi psihopaţi în barul lor”.

„Efectele tratamentului ar trebui să dispară într-o jumătate de oră”, ne-a lămurit Nick, în timp ce mă invita să iau loc pe un scaun de dentist perfect calibrat şi dotat cu tetieră şi curele pentru bărbie şi pentru faţă. „Gândeşte-te la TMS ca la un pieptene electromagnetic, şi la celulele nervoase, neuronii, ca la firele de păr. Ceea ce face TMS este să pieptene acele fire într-o anumită direcţie, creând o coafură neurală provizorie. Care, precum orice nouă coafură, dacă

nu o menţii, revine la forma iniţială de bunăvoie”.

Faţa lui Andy face toţi banii. Parcă îi citeai pe chip: „Ce naiba este ăsta? Laborator sau salon de coafură?”

Nick mă aşază în scaunul sinistru şi mă bate încurajator pe spate, eu mai multă convingere decât era cazul, lucru care nu mi-a plăcut prea mult. Când a terminat de legat şi ţintuit, arătam ca Hannibal Lecter la oftalmolog. A poziţionat cablurile de la TMS, care semănau cu urechile unei foarfeci imense, în zona de mijloc a craniului meu, şi s-a întors către maşină.

Instantaneu, m-am simţit de parcă un miner pitic şi conştiincios sonda îndârjit cu un ciocan, undeva, în adâncul creierului meu. Nu pot să spun că era dureros, dar aş fi preferat să-şi încheie mai repede ora de neuro-mineralogie.

„Asta e inducţia electromagnetică, ce trece prin nervul trigemen. Este unul dintre nervii responsabili cu senzaţiile de la nivelul feţei şi funcţiile motorii precum muşcatul, mestecatul sau înghiţitul. Probabil că acum o simţi trecând prin dinţii din spate, nu-i aşa? m-a întrebat Nick.

„Îhî”, am dat din cap.

„Ceea ce vreau să descopăr, este acea porţiune din cortexul motor responsabilă pentru mişcarea degetului mic al mâinii tale drepte. Odată ce am găsit-o, o pot folosi pe post de loc de tabără, ca să zic aşa, de unde urmează să stabilim coordonatele regiunilor cerebrale care ne

interesează efectiv. Adică amigdala şi zona asociată deciziilor morale”.

„Atunci, treci naibii la treabă!” am mârâit. „Încă o doză de-asta şi te strâng de gât”.

Nick a zâmbit.

„Ei, drăcia dracului! A început deja să funcţioneze”, a mai comentat.

În următoarele douăzeci de secunde, am simţit un zvâc involuntar, exact cum a prezis Nick. Slab, la început. Apoi, gradual, a devenit tot mai puternic. Foarte repede, degetul mic de la mâna dreaptă a început să o ia razna. Nu e cea mai reconfortantă senzaţie să fii legat de un scaun, într-o cameră cu lumină difuză, ştiind că nu-ţi poţi controla absolut niciun gest al corpului. Este înfricoşător. Umilitor. Confuz şi deprimant, dacă stai să îţi pui problema liberului arbitru. Singura mea speranţă era ca Nick să nu aibă chef de joacă. Cu instrumentele pe care le mânuia, ar fi putut să mă pună să fac roata în jurul laboratorului.

„Acu-i acu!” îl aud zicând. „Acum ştim exact unde sunt zonele pe care le vizăm, aşa că, hai să începem!”

Degetul mic încetează să se mai mişte în momentul în care îşi pune sinistra baghetă neurologică în câmpul de forţe de deasupra capului meu. Apoi, doar zac acolo pentru o vreme, până când cortexul prefrontal dorso-lateral şi joncţiunea temporalo-parietală dreaptă sunt pieptănate electromagnetic. TMS nu poate

pătrunde destul de adânc în creier pentru a atinge direct zonele emoţiilor şi ale deciziilor morale. Dar, prin stimularea regiunilor din scoarţa cerebrală care au legături cu acele zone, se pot simula efectele unor influenţe mai adânci.

În scurt timp, am început să sesizez o schimbare, o senzaţie neclară, pătrunzătoare, existenţială. Înainte de experiment, eram curios cât o să dureze, cât o să îmi ia să simt efectul. Acum, aveam răspunsul, circa zece, cincisprezece minute. Cam acelaşi interval temporal necesar marii majorităţi să simtă efectele unei beri sau ale unui pahar de vin.

Efectele nu sunt total diferite. Încredere în tine şi pierderea transcendentală a inhibiţiilor. Excitarea incipientă a unei fanfaronade morale subiective, înţelegerea invazivă şi ciudat spirituală a faptului că nu dai doi bani pe nimic.

Există, însă, o excepţie notabilă. O diferenţă evidentă între toate acestea şi efectele datorate alcoolului. Lipsa acelei încetineli specifice. Conservarea, ba chiar sporirea acuităţii atenţiei. Sentimentul copleşitor de alertă maximă, rafinată. Sigur, conştiinţa mea se simţea ca şi cum i-ar fi fost injectat un sedativ moral; anxietăţile sunt scufundate într-o serie de doze de Jack Daniel’s magnetic transcranian. Dar tot timpul m-am simţit ca şi cum aş fi fost curăţat cu lumină. Ca şi cum sufletul, sau cum vreţi să îi spuneţi, ar fi fost scufundat într-un spălător de vase spiritual.

Aşa deci, îmi spuneam, asta înseamnă să fii psihopat. Să vezi prin ochii lui Gary Gilmore. Să treci prin viaţă ştiind că, indiferent ce faci sau ce spui, nu o să fii afectat de vină, remuşcare, ruşine, milă, frică, de toate aceste avertismente familiare, zilnice care, în mod normal, îţi aprind bordul psihologic.

La un moment dat, m-am gândit. Vorbim despre gen, clasă, culoare, inteligenţă, crez, dar cea mai importantă diferenţă dintre indivizi este şi trebuie să fie prezenţa sau absenţa conştiinţei. Conştiinţa este cea care doare atunci când toate celelalte se simt bine. Dar dacă este dură ca piatra? Dacă, la anumite persoane, conştiinţa are un prag infinit şi nelimitat de suportabilitate a durerii şi aceşti oameni nici nu clipesc la ţipetele de agonie ale celorlalţi?

Hm, şi chiar mai mult decât atât, acest implant de psihopatie mă va face mai tare decât Andy McNab?

Înapoi, în scaunul meu, conectat la toate acele ecrane şi aparate, asist încă o dată la spectacolul de groază: imaginile sunt modificate pentru a evita obişnuinţa. De data asta însă, lucrurile s-au schimbat radical.

„Ştiu că individul de dinainte a considerat că imaginile astea sunt dezgustătoare”, mă aud gândind. „Dar, să fiu cinstit, de data asta îmi este greu să nu zâmbesc”.

Liniile şi buclele îmi confirmă declaraţiile.

Dacă în prima fază nivelul de excitare era atât de mare, încât e de mirare cum imprimanta de ultimă generaţie conectată la EEG a reuşit să nu explodeze şi să ia foc, activitatea cerebrală *după* transformarea mea în psihopat a fost semnificativ redusă. Poate că nu se ondulase la fel de lin ca a lui Andy, dar era foarte aproape. Nu se mai zărea niciun zgârie-nori la orizont.

Acelaşi lucru s-a întâmplat cu ritmul cardiac şi cu conductanţa pielii. De fapt, în cazul acesteia din urmă, l-am eclipsat pe Andy.

„Crezi că e oficial?” l-am întrebat pe Nick, în timp ce analizam cifrele. „Pot să spun oficial sunt mai tare decât Andy McNab?”

A ridicat din umeri. „Cred că da, cel puţin pentru moment. Dar ar trebui să profiţi la maxim. Mai ai un sfert de oră. Cel mult”.

Am dat din cap. Deja simţeam cum magia începea să dispară. Vraja electromagnetică scăpăta. Mă simţeam mult mai însurat decât până atunci şi ceva mai puţin dispus să o invit la un pahar pe asistenta lui Nick. În schimb, m-am dus cu el la barul studenţesc şi mi-am depăşit recordul anterior la *Gran Turismo*[44]. Am dat cu el de toţi pereţii Dar ce contează, e doar un joc, nu?

„N-aş vrea să fiu cu tine într-o maşină reală, în momentul ăsta”, mi-a zis Nick. „Încă mai eşti sub influenţa experimentului”.

---

44 Gran Turismo este un joc video foarte cunoscut, care simulează o cursă de maşini.

Mă simţeam grozav. Nu chiar ca atunci în laborator. Nu aşa de… nu ştiu cum să spun… „invincibil”. Dar cu siguranţă undeva, pe-acolo. Viaţa părea plină de posibilităţi, orizonturile mele psihologice păreau mult mai vaste. De ce să nu o tai la Glasgow weekendul ăsta pentru petrecerea burlacilor a unuia dintre prietenii mei, în loc să mă duc în Dublin s-o ajut pe nevastă-mea să-şi interneze mama într-un azil? De ce să nu procedez exact pe dos faţă de ceea ce aş face în mod normal? La naiba cu ce zice lumea! Care ar fi cel mai rău lucru care s-ar putea întâmpla? Pe vremea asta, anul viitorul, totul va fi o amintire

Cine îndrăzneşte, învinge, nu-i aşa?

Iau câteva lire de pe masa vecină, lăsate drept bacşiş, cine o să ştie? Şi îmi încerc norocul la alte aparate. Obţin 64.000 de lire la „Vrei să fii miliardar”, dar mă prăbuşesc în gol pentru că refuz să aleg varianta fifty-fifty-Lucrurile nu s-ar fi putut aranja mai bine, nici dacă ar fi încercat cineva să le potrivească. Sunt absolut sigur că povestea din *American*

Psycho este plasată în Los Angeles şi, cu nonşalanţă, apăs butonul, în ciuda protestelor lui Nick.

Răspunsul corect era New York.

„Am crezut că măcar pe asta ai s-o ghiceşti”, mi-a spus râzând.

Apoi lucrurile încep să se schimbe. Destul de repede. A doua tentativă la *Gran Turismo* e total

dezamăgitoare. Sunt dintr-odată mult mai precaut şi obţin un punctaj destul de mic. Dar nu numai atât, observ camera de supraveghere din colţ şi mă gândesc la bacşişul pe care l-am subtilizat. Ca să fie totul bine, mă hotărăsc să îl dau înapoi.

Nick se uită la ceas. Ştiu despre ce e vorba, nu trebuie să îmi spună.

„Încă eşti mai tare decât McNab?”

Zâmbesc şi sorb din bere. Asta e treaba cu psihopaţii. Niciodată nu stau prea mult într-un loc. Cum se termină povestea, trec la următoarea, fără prea mare consideraţie pentru viitor, şi chiar şi mai puţină pentru trecut.

Iar individul acesta, cel care fusesem *eu* pentru douăzeci de minute, nu făcea excepţie de la regulă. S-a distrat, a primit o băutură gratis; dar acum experimentul era istorie, iar el şi-a luat vesel tălpăşiţa, plecând la drum şi părăsind oraşul.

Să sperăm că a plecat destul de departe.

Cu siguranţă nu voiam să apară în barul hotelului unde urmam să îl întâlnesc pe Andy. Fie s-ar fi înţeles de minune, fie deloc.

Sincer să fiu, nu ştiu care dintre variante ar fi fost mai periculoasă.

Cele şapte câştiguri mortale

Sentimentele sunt aberaţii chimice descoperite în tabăra învinşilor.

— Sherlock Holmes

Trecerea frontierei

O glumă spune că e mai greu să intri în

Broadmoor, decât să ieşi. Nu e chiar aşa. Nu e o glumă.

„Ai ceva ascuţit?”, latră doamna de la recepţie, în timp ce scot întregul conţinut al genţii mele – laptop, telefon, pixuri, chiar şi credinciosul meu pistol Clock 17 – şi le pun într-un dulăpior de la intrarea principală.

„Numai inteligenţa”, îi răspund, parodiind replica dată de Oscar Wilde unui vameş american.

Recepţionera nu e o fană, nici a mea şi, pare-se, nici a lui Oscar. „Nu e chiar aşa de *ascuţită*, băiete”, răspunde. „Acum pune degetul arătător aici şi uită-te la aparat”.

Odată ce ai trecut de controlul de frontieră de la Broadmoor, eşti poftit imediat într-o cameră securizată, o celulă cu pereţii de sticlă, situată între recepţie şi clădirea spitalului, unde aştepţi o vreme, până când persoana pe care o vizitezi este chemată să vină să te ia.

Aşteptarea este enervantă şi claustrofobică. În timp ce răsfoiesc revistele, îmi reamintesc de ce sunt aici. După lansarea sondajului despre marii psihopaţi britanici, am primit un e-mail. Sondajul era unic în felul lui: era primul care evalua frecvenţa trăsăturilor psihopatice în rândul forţelor de muncă din întregul regat. Participanţii erau direcţionaţi către website-ul meu, unde completau Scala de Autoevaluare Levenson şi primeau punctajul aferent.

Dar asta nu era totul. Mai trebuiau să

introducă nişte detalii de angajare. Care s-a dovedit a fi cea mai psihopatică profesie din Marea Britanie? Eram curios să aflu. Dar cea de la polul opus? Rezultatele, care pot fi văzute mai jos, sunt foarte grăitoare.

+	—
Psihopatie	Psihopatie
1. Director executiv	1. Îngrijitor
2. Avocat	2. Asistent medical
3. Media (TV/Radio)	3. Psiholog
4. Vânzător	4. Meşteşugar
5. Chirurg	5. Cosmetician/ Stilist
6. Jurnalist	6. Persoană caritabilă
7. Ofiţer de poliţie	7. Profesor
8. Cleric	8. Artist
9. Bucătar	9. Doctor
10. Funcţionar	10. Contabil

public

Apoi, două săptămâni mai târziu, am primit pe e-mail următorul mesaj de la unul dintre respondenţii sondajului – avocat, unul dintre cei mai buni din regat, al cărui scor mi-a atras atenţia. Lui nu i se părea nimic ieşit din comun. Absolut nimic:

„Mi-am dat seama încă din copilărie că vedeam lucrurile altfel decât ceilalţi”, scria el. „Acest lucru m-a ajutat în viaţă. Psihopatia (dacă aşa se numeşte) este ca un medicament al vremurilor moderne. Dacă îl iei în doze moderate, poate fi extrem de benefic. Poate atenua multe dintre suferinţele existenţiale cărora, altfel, le-ai putea cădea victimă din cauza sistemului imunitar psihologic foarte fragil, incapabil să te protejeze. Dar dacă iei prea mult, dacă iei o supradoză, atunci este posibil, ca în cazul tuturor medicamentelor, să ai parte de efecte secundare neplăcute”.

Mesajul m-a pus pe gânduri. Ar putea avea dreptate acest eminent avocat al apărării? Este psihopatia „medicamentul vremurilor moderne”?

Oare dozarea moderată poate regla acele butoane mai aproape de valorile corecte ale consolei noastre psihopate, şi, în anumite condiţii, să fie chiar benefică?

Era o posibilitate interesantă şi foarte logică. Să mai aruncăm o privire la butoanele cu pricina: cruzime, şarm, concentrare, forţa mentală,

cutezanţa, atenţia (ancorată în prezent) şi acţiune. Cine n-ar vrea ca, la un moment dat în viaţă, să poată beneficia de pe urma intensificării unuia sau mai multora dintre ele? Important era să le poţi readuce ulterior la starea lor iniţială.

Am decis să testez teoria. Nu voiam să o distrug, dar cu siguranţă cam asta avea să se întâmple. Intenţionam să vizitez câteva spitale şi să intervievez câţiva colegi. Dar dacă mergeam în spitale şi mă întâlneam cu doctori sau vorbeam cu câţiva pacienţi? Să le prezint problemele din viaţa normală de zi cu zi, chestii obişnuite despre care ne plângem în baruri, să văd care era perspectiva lor? Să văd ce sugestii mi-ar fi dat? Până acum, părea o idee bună.

„Profesor Dutton?” Firul gândurilor mi s-a întrerupt; când m-am uitat în sus, am văzut un tip blond, de vreo treizeci şi cinci de ani, care îmi căuta privirea. „Bună ziua, sunt Richard Blake, unul dintre liderii de echipă de la Centrul Paddock. Bine aţi venit la Broadmoor! Să vă conduc!”

Înaintăm tot mai adânc în interiorul labirintic al spitalului, printr-o serie de coridoare interconectate şi antecamere izolate, precum aceea pe care am lăsat-o în urmă acum câteva minute; Richard le numeşte „bule de securitate”. Regula de aur din Broadmoor este ca niciodată să nu deschizi o uşă până nu te asiguri că cea din spatele tău este închisă.

Centrul Paddock este o unitate închisă, foarte specializată în studiul tulburărilor de personalitate, alcătuită din şase pavilioane, cu douăsprezece paturi. Circa 20% dintre pacienţii de aici sunt ceea ce am putea numi psihopaţi „puri”, iar ei sunt închişi în două pavilioane speciale, dedicate tratamentului şi evaluării lor permanente: secţiile de Tulburări grave şi periculoase de personalitate. Restul celor prezenţi sunt cei cu aşa-numitele tulburări „cluster”: trăsături clinice semnificativ psihopatice (evidenţiate de scorurile moderate spre crescute la PCL-R), acompaniate de trăsături fundamentale asociate tulburărilor de personalitate constatabile – borderline, paranoic şi narcisist – sau cu trăsături reprezentative pentru simptomatologia psihotică primară (halucinaţii).

Brusc, realitatea mi se impune cu brutalitate. Nu este un centru pentru cei slabi de înger. Este adăpostul, sanctuarul interior fără conştiinţă al celor *fard* griji şi nebuni, sălaşul unora dintre cele mai sinistre reacţii neuro-chimice din breaslă, locul unde creierele pot sta, la propriu, pe muchie de cuţit. Spintecătorul din Yorkshire este aici. Şi strangulatorul din Stockwell. Este una dintre cele mai periculoase clădiri din lume.

„A… o să fiu în regulă, nu-i aşa, Richard?” am scâncit eu, în timp ce mă îndreptam spre dreapta, către un spaţiu deschis, cu un acoperiş căptuşit cu sârmă ghimpată cu lame.

Rânjeşte. „O să fii în regulă. De fapt, problemele în pavilioanele DSPD sunt destul de rare. Violenţa psihopatică este predominant instrumentală, un mijloc direct către un scop cuantificabil. Ceea ce înseamnă că, într-un mediu ca acesta, incidentele pot fi prevenite. Şi în cazul în care totuşi se întâmplă ceva, evenimentele nedorite pot fi contracarate cu uşurinţă. În pavilioanele cu psihotici, lucrurile sunt mai puţin previzibile.

De fapt, chiar şi comparativ cu alte tulburări de personalitate, cu psihopaţii se lucrează destul de uşor. Din varii motive, tind să răspundă mai bine la activităţile zilnice, decât cei din categoriile borderline sau paranoici. Poate pentru că se plictisesc foarte repede, le place să fie ocupaţi tot timpul.

În plus, e cam târziu să te întorci acum, nu-i aşa?” îmi răspunde el, cu o uşoară umbră de reproş.

Fac cunoştinţă cu locatarii

„Noi suntem elita răului”, mi-a spus Dany, în timp ce marca al doilea gol pentru Chelsea, cu un plonjon excepţional din marginea terenului de cinci metri. „Nu trebuie să te entuziasmezi în faţa noastră, dar nici să ne dezumanizezi”.

Îmi aruncă o privire din spatele consolei Nintendo Wii. Lucrurile merg bine, de ambele părţi. Chelsea conduce Manchester United cu 2 – 0, iar eu stau într-un colţ al pavilionului DSPD

ultrasecurizat din Broadmoor, în compania unor psihopaţi care sunt tolăniţi cu picioarele pe masă şi se uită la meci.

Atmosfera de acolo nu e chiar aşa cum mă aşteptam. Prima mea impresie este de încăpere studenţească. Peste tot numai lemn deschis la culoare şi frumos şlefuit. Lumină puternică, filtrată. Un spaţiu degajat, calculat matematic. Era chiar şi o masă de biliard. Care, din păcate, în acea zi era acoperită cu o pânză.

Larry, un tip rotunjor, cărunt şi cu favoriţi, îmbrăcat cu pulover şi pantaloni largi, bej, cu elastic la brâu, şi care semăna cu unchiul cuiva – deşi, în cazul în care ai fi căutat o bonă pentru o seară, mai degrabă l-ai fi angajat pe Irod – m-a băgat în seamă. Se săturase de fotbal.

„Ştii, se spune că sunt unul dintre cei mai periculoşi oameni din Broadmoor”, îmi zice, în timp ce îmi strânge mâna şi mă fixează în tăcere cu privirea lui somnolentă. „Poţi să crezi? Dar promit să nu te omor. Hai să îţi prezint locul”.

Larry mă escortează spre celălalt colţ al pavilionului, unde ne-am oprit să ne uităm în camera sa. Era exact cum sunt toate camerele de spital, doar cu ceva mai mult confort, cum ar fi un computer, un birou şi o grămadă de cărţi şi foi de hârtie pe pat.

Simţind curiozitatea mea incipientă, s-a apropiat mai mult. „Sunt aici de douăzeci de ani”, îmi şopteşte în ureche. „Al naibii de mult timp…”

îşi drege vocea şi zâmbeşte conspirativ „… pe care îl ai la dispoziţie. Mă înţelegi?”

Următoarea oprire, grădina: o curte interioară de dimensiunea unui teren de tenis, presărată cu bănci şi conifere. Verdictul: „Devine destul de monoton după două decenii”.

Adevărat. Apoi ne aventurăm în partea cealaltă a pavilionului. Structura locului este simetrică, şase camere pe o parte şi şase pe cealaltă, separate la mijloc printr-o dungă cenuşie, foarte curată, unde îl întâlnim pe Jamie.

„Tipul ăsta este de la Universitatea Cambridge”, îl informează Larry, „şi tocmai scrie o carte despre noi”.

Jamie stă în picioare şi ne face semn să plecăm Este o invitaţie clară pentru noi să ne întoarcem. Ceea ce şi facem, destul de grăbiţi; ne retragem la adăpostul pavilionului. Jamie, se pare, este complet diferit de Larry. Un monstru uman de un metru şi nouăzeci de centimetri, cu o barbă brună nerasă şi dură, o privire pătrunzătoare, cenuşie, şi cu atitudinea gravă, ameninţătoare, satanică a unui criminal singuratic extraordinar de violent. Cămaşa de tăietor de lemne şi capul ras ca o bilă de bowling contribuie semnificativ la desăvârşirea imaginii lui.

„Şi despre ce e cartea asta?” mormăie în şoaptă, cu accent londonez, proptit în cadrul uşii lui, cu braţele încrucişate pe piept şi cu pumnul stâng strâns sub bărbie. „Aceleaşi tâmpenii?

încuie-i şi aruncă cheia? N-ai nici cea mai mică idee cât de răzbunător sună chestia asta câteodată. Şi, aş mai adăuga, de-a dreptul dureroasă. Nu-i aşa, Larry?”

Larry hohoteşte teatral şi se loveşte cu palma în piept ca într-o scenă shakespeariană, mimând anxietatea. Între timp, Jamie îşi şterge o lacrimă imaginară.

E nemaipomenit. Exact ce căutam. Atâta necuviinţă stoică în faţa opoziţiei constante este un lucru de care am avea şi noi nevoie în cantitate mai mare.

„Ştii ce, Jamie?” îi spun. „Eu încerc să fac exact invers. Se întâmplă să cred că voi ne puteţi învăţa pe noi ceva. Aveţi un anume stil de personalitate de la care noi, ceilalţi, putem învăţa. Cu moderaţie, bineînţeles. Este foarte important. Cum aţi făcut adineauri, aţi desconsiderat tot ce ar putea crede oamenii despre voi. În viaţa de zi cu zi, o doză moderată ar putea fi chiar benefică”.

Jamie pare un pic amuzat de ideea că i-aş putea cere sfatul. Că punctul de vedere contradictoriu al unui psihopat ar putea oferi o perspectivă valoroasă asupra dilemelor de zi cu zi. Dar încă era destul de circumspect.

„Vrei să spui că eu şi căpitanul Birdseye, aici de faţă, avem un surplus de ceva bun?” zise în zeflemea. „Că maşina e destul de puternică, dar şoferul nu e adaptat la condiţiile de drum?”

O analogie destul de interesantă.

„Cam aşa ceva”, îi spun. „Te-ar interesa să iei piciorul de pe acceleraţie şi să tragi un pic pe dreapta?”

Ochii lui Jamie se îngustează. „Nu trag pe dreapta pentru nimeni”, răspunde. „Dar dacă vrei să faci o tură, sări înăuntrul”.

În capătul celălalt al pavilionului, Chelsea conduce acum cu patru la zero pe United. Şi Danny – cine altul? – a fost numit Omul Meciului.

„Văd că nu te-a omorât încă”, spuse, aruncând o scurtă privire către căpitanul Birdseye. „Ai devenit sensibil la bătrâneţe, Larry?”

Râd destul de nervos, îmi dau seama. E o cantitate zdravănă de manie în chicotitul meu. Dar Larry e foarte serios.

„Hei”, insistă el. „Nu înţelegi, nu-i aşa, băiete? Am spus că nu am să te omor. Şi n-am făcut-o, am dreptate?”

Dintr-odată, îmi dau seama că e posibil ca Larry să nu fii glumit. Poate că încerca să se controleze mai mult decât ar fi lăsat aparenţele să se vadă. Iar eu, cu disconfortul meu nervos şi tentativa de a râde, am eşuat lamentabil în încercarea mea de a-l face să înţeleagă că l-am crezut pe cuvânt; am reuşit să obţin exact contrariul…

„Înţeleg, Larry”… i-am spus… „Pe bune. Mulţumesc, omule. Apreciez foarte mult”.

jamie zâmbi. Cu siguranţă, i se părea amuzant. Dar situaţia precară în care mă aflam nu

era deloc de râs. E uşor să uiţi că totul este posibil cu tipii ăştia. Că nu există limite. Şi că, fără frâne morale şi o amigdala în VI2, nu-i trebuie mult maşinii să se răstoarne.

Jocul de fotbal se încheie. Şi Danny schimbă canalul. Se lasă pe spate în scaunul său.

„O carte, nu?" zice el.

„Da", îi răspund. „Mă interesează modul în care voi rezolvaţi problemele".

Danny mă priveşte mirat. „Ce fel de probleme?" întreabă.

„Cele zilnice. Cele cu care se confruntă majoritatea oamenilor în fiecare zi", i-am răspuns.

Mă uit la Larry şi la Jamie. „Vă deranjează dacă vă dau un exemplu?"

Danny se uită la ceas. „De ce nu? Atâta vreme cât nu durează mai mult de cinci ani".

„Am să încerc să fiu scurt", le-am spus. Şi le-am povestit despre prietenii mei care încercau să îşi vândă casa.

Cruzime

Cum să scapi de un chiriaş nedorit? Asta era problema lui Don şi a soţiei lui, Fran. Mama ei, Fi o, o doamnă în vârstă, tocmai se mutase în casă cu ei. Fi o locuise în casa ei timp de patruzeci şi şapte de ani şi acum, când nu mai avea nevoie de ea, o scoseseră la vânzare. Fiind situată în Londra, într-o zonă în plină dezvoltare, casa prezenta mult interes pe piaţă. Dar exista o problemă: chiriaşul, care nu era tocmai fericit că trebuia să se mute.

Don şi Fran erau la capătul răbdărilor. Deja pierduseră un potenţial cumpărător, pentru că el nu putuse sau nu voise să îşi strângă catrafusele. Dacă mai pierdeau unul, ar fi fost dezastruos. Dar cum să îl dea afară?

„Bănuiesc că violenţa iese din discuţie”, întrebă Danny. „Nu-i aşa?”

„Aşa-i”, am răspuns. „N-am vrea să ajungem la pârnaie, nu?”

Danny îmi arată degetul mijlociu. Dar simplul fapt că pusese această întrebare demolează mitul conform căruia violenţa este singura soluţie pentru psihopaţi.

„Dar ce zici de asta?” strigă Jamie. „Cum bătrâna s-a mutat la ginere, sunt şanse mari ca individul să fie singur în casă, nu? Aşa că te dai drept unul de la consiliul local, apari la uşă şi ceri să vorbeşti cu proprietarul. El spune că draga de ea nu este acasă. Tu îi zici că nu e nicio problemă. Şi ceri noua adresă sau un număr de contact pen’ că tre’ să vorbeşti cu ea urgent.

În momentul ăsta l-ai făcut curios. Ce se întâmplă, te întreabă un pic îngrijorat. De fapt, îi spui, se întâmplă cam multe. Că ai fost pe teren şi ai făcut nişte verificări de rutină ale nivelului de azbest din clădiri. Şi ce să vezi? Nivelul este atât de mare, încât pe lângă casa asta, Cernobîlul pare un centru de sănătate. Proprietarul trebuie contactat imediat. Trebuie făcută o evaluare a structurii. Iar cei care locuiesc la această adresă

trebuie să părăsească incinta până când consiliul local va lua o decizie.

Ar trebui să meargă. Cu puţin noroc, înainte să spui «moarte lentă din cauza cancerului pulmonar», prostănacul ar trebui să iasă pe uşă afară. Bine, bănuiesc că ai putea să schimbi şi încuietorile, cât se deplasează la consiliu, să verifice. Ar fi amuzant. Problema ar fi că tu ai mai avea încă toate catrafusele lui. Ceea ce n-ar fi rău, dacă intenţionezi să le vinzi. Adică, ai putea să faci o mică afacere şi cu banii câştigaţi din vânzare să îţi recuperezi banii de yale…

Eu, însă, aş alege calea cea mai sănătoasă şi mai sigură. Ha, mai degrabă *ascunsă* şi sigură! Ai scăpa de nenorocit de tot, ba mai mult, cred că ăla o să gândească că i-ai făcut o favoare”.

Soluţia elegantă, dar mai degrabă neortodoxă a lui Jamie pentru dilema chiriaşului care nu se dă dus, cu care se confruntau Don şi Fran, m-a lăsat fără replică. În apărarea mea, trebuie să spun că aveam un motiv destul de bun. Nu sunt un psihopat fără scrupule! Ideea de a-l da pe tip afară atât de repede, încât să ajungă pe străzi pur şi simplu nu mi-a trecut prin cap. Nu mi-a apărut pe radar. Ca, de altfel, nici cea cu vânzarea lucrurilor lui, ca să plătesc pentru plăcerea de a-l fi încuiat afară. Şi totuşi, Jamie a evidenţiat foarte bine faptul că există momente în viaţă când trebuie să alegi „răul cel mai mic”. Când, dacă vrei să îndeplineşti un obiectiv sau să ai un rezultat cât de

cât favorabil, trebuie să pui piciorul în prag.

Mai mult decât atât, el susţine că e cea mai bună soluţie din perspectiva obiectivă a planului de acţiune.

„De ce să nu-l dai pe nenorocit afară?” întreabă. „Ia gândiţi-vă. Spui că trebuie să faci «ce e mai bine». Dar ce e mai rău, din punct de vedere moral? Să baţi pe cineva care merită? Sau să te baţi singur? în cazul în care eşti boxer, faci tot posibilul să-ţi scoţi cât mai repede adversarul din ring, nu? Deci, de ce sunt oamenii pregătiţi să tolereze cruzimea, duritatea în sport, dar nu şi viaţa de zi cu zi? Care e diferenţa…?

Problema multora este că ceea ce ei cred că e o virtute, este de fapt un viciu deghizat. Este mult mai uşor să te convingi pe tine însuţi că eşti rezonabil şi civilizat, decât moale şi slab, n-am dreptate?”

„Oamenii buni dorm liniştiţi în paturile lor” a zis odată George Orwell, „pentru că cei răi sunt gata oricând să comită violenţe în numele lor”.

Dacă e să credem cuvintele unuia dintre cei mai periculoşi psihopaţi din lume, atunci un semnal de alarmă nu ne-ar strica.

Şarm şi concentrare

Soluţia lui Jamie pentru problema lui Don şi Fran ascunde o doză de cruzime. Cu toate astea, definirea iniţială a dilemei de către Danny – „Bănuiesc că violenţa iese din discuţie, nu?” – demonstrează în mod clar că această cruzime nu

este atât de evidentă. Cu cât este mai ingenioasă stratagema, cu atât mai creativă va fi povestea cruzimii şi vor creşte şansele să scapi de pericol. Tăişul interesului propriu poate fi, cu iscusinţă ascuns într-o teacă binevoitoare de şarm opac şi năucitor.

Capacitatea psihopaţilor de a fermeca audienţa este recunoscută. Ca şi abilitatea de a se concentra pentru „a-şi duce treaba la bun sfârşit”. Nu mai trebuie amintit faptul că am putea beneficia cu toţii de această combinaţie de forţă şi inteligenţă.

Ni s-a alăturat Leslie, care are o abordare foarte interesantă asupra şarmului: „… abilitatea de a întinde un covor roşu pentru aceia pe care nu-i suporţi, cu scopul de a-i îndepărta cât mai repede, mai lin şi mai eficient posibil în direcţia în care vrei tu”.

Cu buclele lui blonde perfect potrivite şi cu accentul impecabil şlefuit, arată şi vorbeşte ca un specialist. „Oamenii sunt într-atât de amabili, pe cât îi faci tu să fie. Ceea ce îţi dă o putere destul de mare asupra lor, bineînţeles”, a declarat.

Leslie are o părere la fel de aparte şi despre concentrare, mai ales când îţi propui să obţii ceea ce vrei. Maestrul şi-a dat seama încă de timpuriu că ceea ce se petrecea în capul lui, funcţiona după un alt set de reguli de operare decât al celorlalţi; aşa că a utilizat acele cunoştinţe în propriul său avantaj.

„Când eram la şcoală, încercam să evit bătăile cu pumnii”, mi-a mărturisit. „La fel am făcut şi ca adult. Cam ca Jamie, cred”.

Jamie zâmbeşte cu o umbră de confirmare.

„Ştii, mi-am dat seama destul de devreme că, de fapt, motivul pentru care oamenii nu obţin ceea ce vor este pentru că, de cele mai multe ori, nici ei nu ştiu unde vor ajunge, în cele din urmă. Sunt prea prinşi sub impulsul momentului şi, temporar, deraiază de pe şină. În acel moment, dinamica se schimbă. Lucrurile încep să o ia razna şi ajung să *pară* aşa cum vrei tu. E vorba despre a câştiga.

Acum câteva minute, Jamie vorbea despre box. Păi, odată l-am auzit pe unul dintre antrenorii de top zicând că, dacă intri în ring convins că ai să-l baţi pe adversar de-o să-i sune apa-n cap, sunt şanse mari să o iei tu pe coajă; dar dacă te concentrezi să câştigi lupta, pur şi simplu te concentrezi să-ţi faci treaba bine, chiar ai putea să-l baţi de să-i sune apa-n cap”.

Există mult adevăr în cuvintele lui Leslie şi îmi aduc aminte de o întâmplare pe care am auzit-o în urmă cu câţiva ani, una în care răzbunarea şi violenţa ar fi putut intra foarte uşor în ecuaţie; în schimb, au câştigat şarmul şi concentrarea.

Având 1,82 m şi peste 100 kg, Dai Griffiths pare modelat mai curând de un lanţ de restaurante greceşti, decât de zeii Olimpului. Având la activ douăzeci şi trei de ani în rândul poliţiei britanice şi un scor PPI care l-ar poziţiona,

pe spectrul psihopatie, mult mai sus decât majoritatea indivizilor pe care i-a arestat, omul pare a fi văzut destul de multe la viaţa lui.

„Douăzeci la sută dintre oamenii care intră pe uşile astea”, mi-a zis arătând spre intrarea în secţie, „îţi ocupă aproximativ 80% din timp”. Cu alte cuvinte, făcând abstracţie de cifre, recidiviştii erau o pacoste.

Recidiviştii ca Iain Cracknel! de exemplu.

Cracknell era genul de beţiv de carieră. Extrem de punctual, în fiecare vineri sau sâmbătă era adus la secţie, având o încărcătură considerabilă la bord.

De obicei, o sticlă de Jack Daniel’s şi Dumnezeu ştie câte beri.

Ceea ce urma era atât de bine regizat şi studiat, încât până şi *Lacul lebedelor* părea un cadril. Mai întâi, Cracknell începea să se comporte ca „un nebun”. Apoi, era adus un psihiatru (pentru că aşa cere legea) pentru evaluarea stării sale mentale. Dar când acesta ajungea, surpriză, surpriză, Cracknell revenea la normal. Beat, bineînţel. Dar, fără îndoială, nu nebun. Psihiatrul pleca bombănind despre incompetenţa poliţiei şi orele nepotrivite, iar Cracknell râdea de se prăpădea. Apoi, era dus într-o celulă, unde dormea până se trezea din beţie; acelaşi lucru se repeta de fiecare dată.

Problema cu Cracknell părea fără ieşire. Cum să pui punct jocurilor lui? Ca în cazul majorităţii

contravenienţilor recidivişti, problema era că ştia mai bine decât oricine cum funcţionează sistemul. Şi, bineînţeles, ştia cum să îl manipuleze. Asta însemna că nu prea aveai de ales. Fie nu îl arestai deloc, fie, îl arestai şi suportai consecinţele; de obicei, o papară de la vreun psihiatru ofticat.

Şi cam aşa au mers lucrurile o perioadă.

Până într-o noapte, când Griffiths a avut o idee. După ce l-a aranjat confortabil pe Cracknell în odaia lui de weekend şi a trimis după psihiatru, s-a dus la debaraua cu obiecte pierdute. După câteva minute, a ieşit pe coridor purtând un costum complet de clovn – păr roşu, nas, clopoţei – şi s-a dus la Cracknell.

Ce ar dori la micul dejun de a doua zi, l-a întrebat Griffiths.

Cracknell era, puţin spus, bulversat. Uneori, dacă avea noroc, primea un pahar cu apă. Nici măcar nu era de sticlă, ci unul de plastic. Iar acum primeşte tratament preferenţial? Nu-i venea să creadă că era atât de norocos.

„… şi cum să fie ouăle”, a continuat Griffiths, „jumări, prăjite, fierte în coajă, fierte în apă?”

Cu foarte multă atenţie la detalii, ca un ospătar profesionist, a notat indicaţiile lui Cracknell. Până şi sucul proaspăt de portocale. Apoi a plecat.

După zece minute, a revenit cu psihiatrul de serviciu, îmbrăcat din nou în uniformă. „Ia spune”, scrâşneşte psihiatrul. „Ce problemă mai ai de data

asta?”

Cracknell era agitat.

„Nu cu mine ar trebui să vorbeşti”, se bâlbâi. „Cu el! N-o să-ţi vină să crezi, dar înainte de a veni tu, s-a îmbrăcat într-un costum de clovn şi m-a întrebat ce vreau la micul dejun!”

Psihiatrul i-a aruncat o privire suspicioasă lui Griffiths, dar acesta a ridicat din umerii.

„Se pare că ai de lucru”, i s-a adresat el psihiatrului.

Credeţi-mă pe cuvânt, Griffiths nu este genul de om cu care să te pui rău. Mulţi dintre cei care au făcut-o, s-au ales cu dinţi lipsă. Nu degeaba a fost poreclit Dentistul.

Da, Griffiths avea la îndemână mai multe posibilităţi. Putea foarte uşor să îi dea o lecţie lui Cracknell. Toată lumea ştie că beţivii au tot felul de „accidente”. Se lovesc de lucruri. Se aleg cu câte o vânătaie urâtă pe ici, pe colo. Dar n-a făcut-o, a ales o altă cale. În schimb, a evitat capcana despre care avertiza Leslie – tentaţia de a nu obţine ceea ce doreşti, ci de a ţi se părea că obţii ceea ce doreşti; în cazul nostru, e vorba despre opţiunea superficială, să îi arate lui Cracknell care dintre ei e şeful, comparativ cu cea profundă – găsirea unei soluţii care să rezolve dilema o dată pentru totdeauna. Nu doar pentru el, ci şi pentru colegii lui. S-a concentrat pe sarcina pe care o avea de făcut. A întins covorul roşu şi a eradicat problema. Psihiatrii puteau sta liniştiţi acasă în

weekend.

Bineînţeles, observăm că şarmul, concentrarea şi cruzimea, trei dintre cele mai uşor recognoscibile atuuri ale psihopaţilor, constituie, dacă poţi jongla cu ele, şablonul pentru o excelentă capacitate de luare a deciziilor, lucru care nu ar trebui să ne mire foarte tare. Dar faptul că acest triumvirat poate garanta succese nemăsurate pe termen lung – asta şi dacă zeii îţi zâmbesc – este o altă temă de discuţie.

Să vorbim despre Steve Jobs.

La scurt timp după moartea lui Jobs, jurnalistul John Arlidge comenta că acesta şi-a dobândit statutul de lider de cult „nu doar pentru că era hotărât, motivat şi concentrat (potrivit unui fost coleg, el degaja «o intensitate egală cu cea a unui furnal»), perfecţionist, nu făcea compromisuri şi exigent. Nu, toţi oamenii de afaceri de succes sunt aşa, indiferent cât ar încerca acei foarte bine plătiţi angajaţi de la relaţii publice să ne convingă că sunt nişte tipi relaxaţi, ca noi toţi…”

Nu. El era diferit. Arlidge a observat că, în plus, Jobs avea carismă. Era vizionar. În cadrul întâlnirilor particulare, remarca autorul de scrieri tehnice Walt Mossberg, el acoperea produsul – o nouă creaţie imaculată pe tabla lucioasă a sălii de şedinţe – cu o pânză şi o dezvelea cu un gest teatral.

Apple nu este cel mai mare creator de

tehnologie din lume. Nici măcar pe-aproape. Excelează, mai curând, prin transformarea ideilor altora. Nu era primul care prezenta un computer personal (IBM). Şi nu a fost nici primul care a introdus *smartphone*-ul pe piaţă (Nokia). Într-adevăr, când a *ales* calea inovaţiilor, a cam dat greş. Îşi mai aminteşte cineva de Newton sau de Power Mac G4 Cube?

Dar noutatea pe care a adus-o Jobs a fost stilul. Rafinamentul. Şarmul tehnologic fără sfârşit. A întins covorul roşu pentru consumatori. Din sufragerii, birouri, studiouri de proiectare, platouri de filmare… până în poarta magazinelor Apple din întreaga lume.

Forţa mentală

Nereuşitele lui Apple în drumul spre dominaţie mondială (la începutul activităţii, au fost pe punctul de a duce totul de râpă) au servit drept repere ferme ale capcanelor şi piedicilor care ne aşteaptă în viaţă. Nimănui nu îi ies lucrurile exact aşa cum şi-a propus. La un moment sau altul, toţi „lăsăm pe cineva la podea”, cum spune cântecul lui Leonard Cohen. Sunt şanse mari ca acel cineva, astăzi, mâine sau oricând alt cândva, să fii tu însuţi.

Până să vă schimbaţi percepţia despre Jamie şi băieţii de acolo, trebuie să ştiţi că psihopaţii nu au niciun fel de problemă în a facilita altora relaţia cu podeaua. Se pricep însă foarte bine şi când se află la primire, când soarta îi loveşte din plin.

Acest oţel neural interior, această indiferenţă inestimabilă în faţa suferinţelor vieţii, sunt lucruri de care ne-am putea folosi şi noi, într-un fel sau altul.

James Rilling, profesor agregat de antropologie la Universitatea Emory, a demonstrat acest lucru în laboratorul său. În cadrul unui nou exerciţiu al Dilemei Prizonierului, discutată în Capitolul 3, a descoperit un paradox neobişnuit şi reconfortant despre psihopaţi. În mod nu tocmai surprinzător, psihopaţii manifestă o înclinaţie sporită pentru „dezertare” în anumite condiţii, ceea ce, în schimb, generează un nivel crescut de beligeranţă, de agresivitate interpersonal oportună (înscrisă în dinamica „cooperează-dezertează”) în competitorul său.

Iată, pe scurt, cum se prezenta situaţia. Când lucrurile nu mergeau aşa cum doreau, nu erau prea deranjaţi de incidente. Urmărind apariţia acestor schimbări, ieşirile de tipul „vezi-cum-îţi-place-/în”, în situaţiile în care tentativele de cooperare ale celor cu punctaje mari la psihopatie erau respinse, Rilling şi colegii au descoperit că în creierul lor se petrecea un lucru aparte. Comparativ cu participanţii „mai amabili”, psihopaţii manifestau o activitate semnificativ redusă la nivelul corpului lor amigdalian: o marcă neurală înregistrată a preceptului „întoarce şi celălalt obraz” şi care, uneori, se manifestă în moduri neobişnuite.

„Când eram puşti, obişnuiam să ne întrecem”, interveni Jamie. „Cine primea cele mai multe respingeri când ieşeam seara în oraş. De la fete, vreau să spun. În cazul bătrânului Birdseye aici de faţă, cred că ar fi trebuit să lărgim puţin câmpul de luptă”.

Larry se uită încurcat la mine.

„Mă rog, acela dintre noi care primea cele mai multe refuzuri până la răsărit, era scos în oraş de ceilalţi.

Normal că era în interesul fiecăruia să acumuleze cât mai multe refuzuri posibile, nu? Să bei o noapte întreagă pe banii prietenilor? Cui nu i-ar conveni? Partea ciudată era că, după ce strângeai câteva, era din ce în ce mai greu... în scurt timp, îţi dădeai seama că nu mai conta şi începeai să devii obraznic. Să vorbeşti mult. Şi unele păsărele începeau să cedeze!”

Respingi pe cineva şi chestia asta se întoarce împotriva ta. Cutezanţa

Jamie şi compania nu sunt primii care au făcut legătura între cutezanţă şi forţa mentală.

Lee Crust şi Richard Keegan, de la Universitatea Lincoln, de exemplu, au demonstrat că majoritatea celor care îşi asumă riscuri obţin, în medie, scoruri mai mari la testele generale pentru determinarea „forţei mentale” decât cei care nu-şi asumă riscuri. Aceştia din urmă punctează mai bine pe subscala provocare/deschidere spre experienţe, acesta fiind

singurul indicator al capacităţii *fizice* de asumare a riscurilor. Scorurile obţinute pe subscala încrederii sunt cel mai bun indicator pentru capacitatea *psihologică* de asumare a riscurilor. Psihopaţii au din abundenţă ambele calităţi.

Să ne reamintim cuvintele lui Andy McNab, din capitolul anterior. Eşti conştient că sunt şanse foarte mari să fii ucis în misiune; ştii că există posibilitatea de a fi capturat de trupele inamice; ştii că tu, împreună cu paraşuta proprie, puteţi fi înghiţiţi de valurile înspumate, înalte cât nişte zgârie-nori, ale unei mări străine. Şi? „Fuck it!" Te descurci. Asta face un soldat din Forţele Speciale.

Este incontestabil faptul că membrii Forţelor Speciale sunt neînfricaţi şi au o forţă mentală considerabilă (demonstrată din punct de vedere psihopatie la toţi cei pe care i-am testat până acum). De fapt, instructorii SAS responsabili pentru selecţiile brutale şi foarte exigente (care pot dura şi timp de nouă luni) caută, în special, aceste calităţi. După cum atestă şi coşmarurile pe care le îndură unii.

Un exemplu în acest sens ar fi povestea unui tip care a ieşit pe primul loc în urma unei astfel de selecţii, ceea ce oferă o perspectivă destul de bună asupra forţei mentale care îi separă pe băieţi de bărbaţi, şi explică mentalitatea, pregătirea psihologică extremă a celor care, în cele din urmă, învinge.

„Nu violenţa te face să cedezi", mă lămureşte

el. „Ci ameninţarea cu violenţa. Gândul ăla nimicitor că ceva groaznic este pe cale să ţi le întâmple. Şi că se apropie cu paşi repezi”.

Intră în detaliile unui incident care mi-a tăiat cheful de a mai verifica vreodată noxele maşinii mele.

„În mod normal, în etapa asta, candidatul este epuizat… Ultimul lucru pe care îl vede înainte de a i se pune cagula pe cap, este camionul de două tone. Îl întindem pe jos şi, în timp ce stă acolo, aude zgomotul camionului apropiindu-se. După aproximativ treizeci de secunde, este chiar deasupra lui, motorul este la doar câţiva milimetri de ureche. O ambalăm bine, după care şoferul sare din maşină. Trânteşte uşa şi pleacă. Motorul încă merge. După câteva secunde, cineva din depărtare întreabă dacă frâna de mână este trasă. În acel moment, unul dintre cei din echipă, care a fost tot timpul acolo, însă fără ştirea celui cu cagula pe cap, începe încet să rostogolească un cauciuc de rezervă chiar pe lângă tâmpla celui culcat la pământ. Ştii, cu mâna. Încet, încet, creşte presiunea. Un alt membru al echipei ambalează camionul, încât acesta pare că începe să se mişte din nou. După câteva secunde, luăm cauciucul şi îi dăm cagula jos de pe cap. Apoi îl atacăm. Se întâmplă ca unii să cedeze în acel moment”.

Îi amuz pe Danny, Larry, Jamie şi Leslie cu experienţele pe care le-am avut eu în procesul de

selecţie al SAS, trăite în timp ce turnam un episod pilot pentru televiziune. Încătuşat de podeaua unui depozit rece şi întunecat, urmăream cu teroare cum un motostivuitor a suspendat paleţi de beton armat la câţiva metri deasupra capului meu… apoi, a început să le coboare încet, astfel încât baza ascuţită şi tăioasă îmi presa uşor pieptul. A stat aşa timp de zece, douăzeci de secunde, înainte să-l aud pe cel care-l manevra strigând, ca să acopere scârţâitul şuierător şi sinistru al maşinăriei: „Rahat, mecanismul s-a blocat. Nu-l mai pot manevra…”

Gândindu-mă retrospectiv, după o baie fierbinte, mi s-a părut evident că fusesem în siguranţă tot timpul. De fapt, betonul armat nu era deloc beton, era polistiren vopsit. Iar mecanismul funcţiona foarte bine. Inutil să mai adaug că eu nu ştiam nimic din toate acestea. Şi nici cei care doresc să se alăture celor din Forţele Speciale. În acel moment, totul a fost îngrozitor de real.

Jamie nu pare deloc impresionat. „Chiar dacă mecanismul s-ar fi blocat, asta nu însemna că o să se prăbuşească totul peste tine, nu?”, argumentează el. „Înseamnă doar că erai blocat în situaţia aia pentru o vreme. Şi ce? M-am gândit la treaba asta. Se spune: curajul este o virtute, nu?

Dar dacă nu am nevoie de curaj? Ce se întâmplă atunci? Dacă nu mi-e frică? Dacă îmi lipseşte cu desăvârşire chestia asta, atunci nu e nevoie să ai curaj ca să contracarezi situaţia, nu?

Atunci, cascadoriile astea cu motostivuitoare şi cauciucuri nu m-ar fi deranjat deloc, prietene. Sunt doar nişte jocuri ale minţii. Nu mă fac mai curajos. Dacă nu am dat doi bani pe ele de la început, de ce aş da acum, nu?

Aşa că, vezi? Nu înghit chestia asta. Mi se pare că motivul pentru care tot pomeneşti de curaj, motivul pentru care lumea zice că are nevoie de el, este acela că vrei să ajungi la un nivel de funcţionalitate pe care eu îl am din naştere. Poţi să îi spui virtute. Dar, pentru mine, e talent înnăscut. Curajul este doparea sângelui cu emoţie".

Atenţia

Să stai pe o canapea, faţă în faţă cu un psihopat cu capul ras, de peste l, 90 m, care exercită un magnetism psihologic semnificativ asupra busolei tale morale, nu este chiar o plăcere. Sunt foarte conştient de puterea lui de convingere dar, chiar şi aşa, nu pot să nu mă gândesc că Jamie are dreptate. Ce ar face un „erou" împotriva strigătului sinaptic înăbuşit al instinctului de supravieţuire înnăscut? Un psihopat s-ar descurca în linişte, fără să se agite prea tare. Şi, ca să ne pună şi mai mult pe gânduri, Leslie a introdus în ecuaţie altă enigmă existenţială.

„Şi nu e vorba doar despre funcţionalitate. E vorba despre frică sau despre modul în care *eu* înţeleg frica, pentru că, dacă mă gândesc bine, nu

cred că am simţit-o vreodată; este vorba despre faptul că, de cele mai multe ori, frica este oricum neîntemeiată. Ştiţi ce se mai zice? Că nouăzeci şi nouă la sută dintre lucrurile de care se tem oamenii, nu se întâmplă. Deci, care e ideea?

Problema este că oamenii pierd prea mult timp temându-se de ce s-ar putea întâmpla, ce ar putea greşi, încât pierd complet din vedere prezentul. Ignoră total că, de fapt, în prezent, totul merge perfect. Vezi foarte clar treaba asta şi în interviul de care ai pomenit. Ce-a spus tipul ăla? Nu violenţa te face să cedezi. Ci ameninţarea violenţei. Aşa că de ce să nu rămâi confortabil în prezent?

Păi, gândeşte-te! Aşa cum zicea şi Jamie, în timp ce tu stăteai pe jos, sub bucata aia de beton sau ce îţi închipuiai că era beton, practic nu ţi se întâmpla nimic rău, nu? Bine, un poster uriaş ar fi fost mai relaxant, dar la urma urmelor, n-ai fi fost cu mult mai deştept dacă ai fi tras un pui de somn?

În schimb, ce te-a înspăimântat a fost imaginaţia ta. Creierul tău derula pe repede înainte, zbârnâind şi navigând prin toate nenorocirile pe care le putea concepe. Dar nu s-a întâmplat nimic.

Deci, pe cât posibil, şmecheria pe care o propun este să-ţi opreşti creierul să ţi-o ia înainte. Dacă faci chestia asta, mai devreme sau mai târziu vei scăpa de obiceiul de a avea «curaj»”.

„Sau poţi folosi imaginaţia în avantajul tău”, intervine Danny. „Data viitoare când te afli într-o situaţie înspăimântătoare, gândeşte-te: «Dacă *nu* m-aş simţi aşa, ce aş face?» Şi fa chestia aia, oricum”.

Bun sfat, dacă ai tupeul să îl aplici.

Ascultându-i pe Jamie, Leslie şi Danny ai putea crede că te afli în prezenţa unor luminaţi, a celor trei budişti înţelepţi, în drumul lor direct spre al optulea cer al Nirvanei. Nu, nu e cazul lor. Dar ancorarea gândurilor în prezent, concentrarea exclusivă şi imediată pe *aici* şi *acum* implică o disciplină cognitivă pe care psihopatia şi spiritele iluminate o au în comun.

Mark Williams, profesor de psihologie clinică în cadrul Departamentului de Psihiatrie din Universitatea Oxford, a încorporat acest principiu în programul de terapie comportamental-cognitivă[45], axat pe concentrarea atenţiei în tratarea celor ce suferă de anxietate şi depresie.

„Atenţia reprezintă, de fapt, un precept budist uşor cizelat, nu-i aşa?” îl necăjesc pe Mark, în biroul său din Spitalul Warneford.

„Ai uitat de lumini şi de televizoarele cu plasmă”, glumeşte el.

„Da, dar se simte o influenţă orientală în multe teorii şi practici”.

Mark îmi dă un exemplu de funcţionare a

45 CBT: Cognitive-behavioural Therapy, în limba engleză în original, (n.red.)

terapiei CBT bazată pe atenţie şi care ar putea ajuta multe persoane să-şi înfrângă fobiile. Cum ar fi frica de a zbura cu avionul. Jamie, Leslie şi Danny n-ar fi putut explica mai bine treaba asta.

— O abordare ar fi să sui respectiva persoană în avion şi să o aşezi lângă un împătimit al zborurilor. O persoană căreia îi place să fie în aer. Apoi, în mijlocul zborului, să le arăţi două tomografii. Una reprezentând un creier fericit, iar cealaltă unul anxios. Un creier în stare de teroare.

Le spui că acele imagini reprezintă exact ce se întâmplă în capul fiecăruia dintre ei în acele momente. Dar, fiind atât de diferite, niciuna dintre ele nu însemna de fapt nimic. Niciunul nu descria starea fizică a avionului.

Căci adevărul zace în motoare.

«Aşadar, ce semnifică ele?» îi întrebi. Apoi le explici că reprezintă… exact ceea ce ţin în mână. Starea unui creier. Nimic mai mult. Nimic mai puţin. Că ceea ce simt e doar o senzaţie. O reţea neurală, un ansamblu electric, o configuraţie chimică generată de gândurile care bântuie prin capul lor, care vin şi pleacă precum norii.

Apoi, le spui că, dacă reuşesc să se mobilizeze şi să accepte lucrurile cum sunt, să observe relaxaţi realitatea virtuală internă, să lase norii şi plutească, să permită umbrelor să cadă şi să lenevească pe unde le place, în loc să se concentreze la ce se întâmplă în jurul lor, în cele din urmă, în timp, problema lor se va ameliora”.

Acţiunea

Viziunea pragmatică a lui Jamie şi a băieţilor asupra principiilor şi practicilor atenţiei, deşi nu atât de existenţialiste cum le-ar calific* un profesor de la Oxford, este tipic psihopată. Tendinţa lacomă de a trăi în prezent, de „a uita de ziua de mâine şi de a trăi la maxim ziua de azi” (cum a declarat Larry), este bine documentată şi, une, ori, poate fi surprinzător de benefică (lăsând la o parte implicaţiile Ci terapeutice).

Să ne îndreptăm acum atenţia către lumea financiară, de exemplu, Don Novick a lucrat în domeniul afacerilor timp de şaisprezece ani şi în toţi aceşti ani nu a pierdut niciun bănuţ. Întâmplarea face ca el şi fie un psihopat. În prezent, s-a retras din activitate, deşi nu are decât patruzeci şi şase de ani, şi trăieşte în regiunea deluroasă a Scoţiei, ocu, pându-se cu aprovizionarea pivniţei de vinuri şi colecţionând ceasuri de epocă.

Îi spun lui Don că e psihopat, dar astfel se autointitulează şi el însuşi. Cel puţin aşa susţinea când ne-am văzut prima dată. Ca să fiu sigur, am decis să îi fac nişte teste. Rezultatul s-a dovedit a fi pozitiv.

Şezând într-unul dintre saloanele castelului său din secolul al XVII-lea, situat la mare distanţă de cea mai apropiată localitate, i-am pus lui Don întrebarea de un milion de dolari. Ce anume te face un bun afacerist? I-am menţionat că nu mă

interesa diferenţa dintre bine şi rău, ci mai curând diferenţa dintre bine şi foarte bine.

Deşi evită să dea nume, nu ezită deloc să răspundă obiectiv la întrebare. Din perspectivă calitativă, analitică.

„Aş spune că una dintre cele mai mari diferenţe dintre adevăraţii oameni de afaceri rezidă în modul în care arată când termină jocul, când operaţiunea s-a încheiat şi se îndreaptă către casă, la sfârşitul zilei. Ştii, comerţul este o profesie care, dacă eşti un pic vulnerabil mental, te poate corupe complet. Am văzut afacerişti plângând sau îmbolnăvindu-se fizic, la finalul unei şedinţe solicitante. Presiunea, mediul, oamenii… toate astea sunt foarte dure.

Dar ce descoperi la tipii ăştia care sunt foarte aproape de vârf este că, la sfârşitul zilei, când se îndreaptă spre uşă, pur şi simplu nu ştii. Nu-ţi poţi da seama, uitându-te la ei, dacă au câştigat câteva miliarde sau dacă întregul lor portofoliu s-a dus pe apa sâmbetei.

Cam asta ar fi, în câteva cuvinte. În asta constau principiile fundamentale ale unui bun afacerist. Când tranzacţionezi, nu poţi permite niciunui membru al comisiei executive emoţionale a creierului tău să bată la uşa factorului de decizie şi, cu atât mai puţin, să ia loc la masa negocierilor. Fără scrupule, fără milă, fără preget, trebuie să fii ancorat în prezent. Nu îţi permiţi să laşi evenimentele de ieri să te afecteze astăzi. Dacă le

laşi, te scufunzi într-o clipă.

Dacă te laşi pradă emoţiilor, n-o să rezişti nici două secunde în domeniu”.

Observaţiile lui Don, adunate în urma celor şaisprezece ani petrecuţi pe muchia de cuţit a fiscalităţii, sunt ecouri puternice ale rezultatelor obţinute în laborator în urma studiilor teoriei jocului, realizate de Baba Shiv, Antoine Bechara şi George Loewenstein. Logic, cel mai corect lucru ar fi să investeşti la fiecare rundă. Dar, pe măsură ce jocul avansează, unii dintre participanţi încep să refuze oportunitatea de a paria, preferând să-şi păstreze câştigurile. Ei încep să „trăiască în trecut”, permiţându-le, aşa cum spunea Don, membrilor comisiei executive emoţionale a creierului să bată la uşa factorului de decizie.

Proastă mişcare.

Dar alţi participanţi au continuat să trăiască în prezent, iar la finalul studiului, se puteau făli cu un profit destul de mare. Aceşti „psihopaţi funcţionali”, cum le spunea Antoine Bechara, capabili fie să-şi regleze emoţiile mai bine decât alţii, fie să nu le experimenteze la aceeaşi intensitate, au continuat să investească şi să trateze fiecare rundă nouă ca şi cum ar fi fost prima.

În mod curios, au mers din ce în ce mai bine. Exact cum prezisese Don (când i-am prezentat experimentul), au şters pe jos cu rivalii lor mai precauţi.

Povestea nu se termină aici. În urmă cu câţiva ani, când au apărut primele veşti despre acest studiu în presă, subiectul a avut parte de nişte titluri destul de interesante: „Căutaţi: Psihopaţi care să facă masacru pe piaţă”. În opinia lui Don, subtitlul ascundea multe înţelesuri.

„Un criminal profesionist, ca şi un călău, nu simte probabil nimic după ce ia viaţa cuiva. Remuşcările şi regretele nu fac parte din ecuaţie. Cam aşa stă treaba şi cu afaceriştii. Când un om de afaceri încheie o tranzacţie, spune că a făcut o «execuţie». Ăsta e jargonul profesional. Şi, odată ce afacerea este executată, afaceriştii de top, cei care te interesează pe tine, nu vor avea nicio mustrare de conştiinţă; nu îi vor interesa motivele şi cauzele, avantajele şi dezavantajele sau dacă operaţiunea a fost un lucru bun sau rău.

Şi, revenind la ce am zis mai devreme, aşa stau lucrurile indiferent de cum a mers afacerea, dacă au câştigat miliarde sau, din contra, dacă s-a dus totul pe apa sâmbetei. Retragerea dintr-o afacere ar fi o decizie calculată şi curată, fără emoţii, fără efecte secundare psihologice asociate…

Cred că ideea de execuţie profesională, fie ea în afaceri sau în alt domeniu, necesită o capacitate de detaşare. Concentrarea asupra lucrului pe care îl ai de făcut. Şi când sarcina s-a încheiat, să te distanţezi şi să uiţi ce s-a întâmplat”.

A trăi în trecut este doar o latură a ecuaţiei. A

trăi în viitor, „a o lua înaintea lucrurilor”, permiţând imaginaţiei să o ia razna, cum am făcut şi eu sub paleţii de beton armat sau ce-or fi fost, poate fi la fel de paralizant. Studiile asupra concentrării cognitive şi emoţionale în contextul unui factor de decizie disfuncţional au demonstrat că, de câte ori evaluăm comportamentele zilnice obişnuite „imaginate”, cum ar fi scufundarea într-un bazin, formarea unui număr de telefon sau comunicarea unor veşti proaste, realitatea posibilă este semnificativ mai îngrijorătoare decât cea „reală”.

Ceea ce explică tendinţa permanentă de a tot amâna timpul.

Dar psihopaţii nu amână niciodată.

Dacă vă amintiţi cuvintele lui Richard Blake, gazda mea de la Broadmoor şi unul dintre membrii echipei clinice din Centrul Paddock Centre, acesta este unul dintre motivele pentru care ei tind să exceleze la activităţile zilnice desfăşurate în pavilion. Psihopaţii trebuie să *facă* ceva. Statul degeaba nu este o opţiune.

„Starea de bine este o necesitate pentru mine”, a comentat Danny, în timp de înscria al patrulea gol pentru Chelsea. „Îmi place să mă arunc în tumultul vieţii, să învârt ruleta norocului, spre terminalul tuturor posibilităţilor”.

S-a încruntat şi şi-a aranjat şapca.

„Sau, cel puţin, mi-a plăcut”, a dat el din umeri, „până am ajuns aici”.

Nu este tocmai o declaraţie ieşită din comun, venind din partea unui psihopat; dar dacă i-am face cu toţii puţin loc în vieţile noastre, am fi mai câştigaţi.

„Când eram copil, obişnuiam să mergem în fiecare an, în vacanţă la Hastings”, a început povestea Larry. „Într-o zi, n-am să uit niciodată, mă uitam la sora mea cum se juca în mare şi cum un val mare a venit şi a lovit-o. A fugit plângând şi asta a fost. Nu a mai intrat niciodată. Când am văzut ce s-a-ntâmplat – nu cred că aveam mai mult de şapte, opt ani – îmi amintesc că mi-am zis: «Dacă stai în locul în care se sparg valurile, o s-o păţeşti. Aşa că ai două alternative. Fie stai la mal şi nu intri deloc, fie te duci mai departe, astfel încât valurile să te ridice şi apoi să se spargă în urma ta.»”.

Jamie se ridică în picioare.

„Secretul este, desigur, să nu mergi prea departe”, mormăie. „Altfel, eşuezi în locul ăsta”.

Mentalitatea SOS

„Păi, ştii unde mă găseşti. Nu plec nicăieri”.

Jamie îmi strânse mâna. Tocmai îi spusesem că am să îl caut data viitoare când mai trec pe acolo. Larry şi Leslie se retrăseseră deja, Leslie făcând o genuflexiune, Larry cu un salut viguros. Poate că fusese într-adevăr un lup de mare. Danny se întorsese la fotbal.

Înapoi pe coridoarele şi găurile de vierme infestate de securitate, care legau unitatea DSPD

cu lumea exterioară, m-am simţit ca un astronaut la revenirea pe pământ.

„V-aţi simţit bine?”, m-a întrebat Richard, în drum spre suburbia psihologiei clinice.

Zâmbesc. „Începusem să mă simt ca acasă”.

Pe măsură ce trenul prindea viteză spre Londra, studiam expresiile celor de lângă mine: navetişti, în marea lor majoritate, aflaţi în drum spre casă. Unii erau tensionaţi şi anxioşi. Alţii erau obosiţi şi traşi la faţă. Nu prea vezi astfel de feţe la Facultatea Psihopaţilor.

Am deschis laptopul şi am notat câteva idei. O oră mai târziu, în timp ce trenul ajungea în staţie, aveam conturat deja planul pentru ceea ce eu numesc „Mentalitatea SOS [46]„: setul de abilităţi psihologice necesare pentru a se strădui, a învinge, a Izbuti.

Ordonez setul după Cele Şapte Câştiguri Mortale, cele şapte principii de bază ale psihopatiei care, distribuite judicios şi puse în practică cu grijă şi atenţie, ne pot ajuta să obţinem exact ceea ce vrem; ne pot ajuta să *răspundem* în loc să *reacţionăm* la provocările vieţii moderne; ne pot transforma din victimă, în învingător, fără a face din noi personaje negative. Aşadar, avem:

1. Cruzimea
2. Şarmul

---

46 SOS: Strive, Overcome and Succeed, în limba engleză în original, (n.red.)

3. Concentrarea
4. Forţa mentală
5. Curajul
6. Atenţia
7. Acţiunea

Fără urmă de îndoială, eficienţa unui set de abilităţi rezidă în aplicarea lui. Anumite situaţii vor solicita, inevitabil, unele trăsături, mai curând decât altele. În timp ce, în limita acelor posibilităţi, alte subsituaţii vor necesita deschiderea sau închiderea butoanelor corespunzătoare altor trăsături – ca să revenim la analogia consolei audio utilizată anterior. Deschiderea butoanelor asociate cruzimii, forţei mentale şi acţiunii ar determina un caracter mai categoric, care impune respect printre colegii de muncă. Dar, dacă le dăm prea tare, atunci riscăm să ne alegem cu un tiran.

Mai există şi posibilitatea de a le da mai încet, la nivelul iniţial, de a mai lucra pe ici, pe acolo, pentru a defini mai bine linia melodică. Dacă avocatul pe care l-am întâlnit în Capitolul 4 ar fi la fel de crud şi de curajos în viaţa de zi cu zi cum este în sala de judecată, ar sfârşi prin a avea nevoie de un avocat pentru el însuşi.

Fără îndoială, secretul constă în context.

Nu era vorba despre a fi psihopat. Ci, mai degrabă, despre a găsi o *metodologie* a psihopatului. Despre a intra în pielea unui altfel de personaj când situaţia o impune. Dar şi despre

revenirea la propria-ţi persoană, când necesitatea a trecut.

Aici au greşit Jamie şi băieţii. În loc să manevreze butoanele mai tare şi mai încet, ale lor rămâneau blocate la maximum în permanenţă: o eroare de fabricaţie, cu consecinţe nefaste certe.

Aşa cum a menţionat Jamie când am ajuns la Broadmoor, problema cu psihopaţii nu este că sunt răi până în măduva oaselor. În mod cu totul ironic, sunt exact pe dos. Au o doză prea mare dintr-un lucru *bun*.

Maşina e bestială, dar e prea rapidă pentru condiţiile de drum.

Supernormalitatea mentală

Viaţa nu ar trebui să fie o călătorie întru moarte făcută cu gândul de a ajunge acolo în siguranţă, într-un corp arătos şi bine conservat ci, mai degrabă, ar trebui să porneşti la drum demarând în trombă ţi să ajungi la linia de sosire epuizat, vlăguit ţi strigând cât te ţine gura: «Mamă, ce mai cursă!»

— Hunter S. Thompson

Generaţia P

Pe tabla agăţată pe unul dintre pereţii capelei Colegiului Magdalen, Oxford, este scrisă o rugăciune. Într-una din zile, printre numeroasele rugăminţi adresate divinităţii, am remarcat-o pe următoarea: „Doamne, te rog să faci în aşa fel încât să-mi iasă numerele la loto, şi n-o să mai auzi de mine niciodată”.

În mod cu totul surprinzător, a fost singura rugăminte căreia Dumnezeu i-a răspuns. Şi iată ce i-a scris: „Fiule, îmi place stilul tău. În această lume infamă şi confuză, care îmi provoacă atât de multă suferinţă, tu m-ai făcut să zâmbesc. La naiba, chiar VREAU să te mai aud, aşa că... mai mult noroc data viitoare, obrăznicătură! Cu dragoste, Dumnezeu”.

Cei care îşi închipuiau că Dumnezeu nu are simţul umorului, ar trebui să-şi revizuiască opinia. Iar cei care cred că Dumnezeu este atât de departe de lume, încât nu se mai interesează personal de problemele mărunte ale copiilor să-i stângaci, debusolaţi şi demni de milă, ar trebui, de asemenea, să se mai gândească. În mod evident, aici, Atotputernicul este îndreptăţit să-şi arate cealaltă faţă: cea de specialist dibaci, dur şi eficient, capabil să demonstreze ce poate El, bazându-se şi pe cunoştinţele Lui consistente de psihologie umană. Dacă vi se pare că acesta este Dumnezeul căruia nu-i este frică să se joace învârtind butoanele de la consola audio când situaţia o cere, atunci chiar aşa stau lucrurile.

În 1972, scriitorul Alan Harrington a publicat o carte obscură, cu titlul *Psihopaţii* (*Psychopaths*), în această lucrare, el avansa o teorie nouă radicală asupra evoluţiei umane, susţinând că psihopaţii sunt o nouă şi periculoasă specie de *Homo sapiens*, un plan darwinist de măsuri, adaptat noilor condiţii reci şi dure ale

supravieţuirii în epoca modernă: Neîmblânzita Generaţie P.

În opinia sa, cheia acestei ipoteze consta în slăbirea insidioasă şi progresivă a legăturilor ionice, primitive, etice, emoţionale, existenţiale, care, secol după secol şi mileniu după mileniu, au menţinut unitatea umanităţii. Când civilizaţiile occidentale au subscris moravurilor tradiţionale burgheze ale muncii şi ale virtuţii, psihopatul a fost marginalizat de societate. A fost condamnat de către concetăţenii lui bine intenţionaţi pentru că era fie nebun, fie proscris. Dar, pe măsură ce s-a dezvoltat, societatea a devenit tot mai rapidă şi mai liberă, iar psihopaţii au ieşit din nou la iveală.

Pentru un romancier din perioada Războiului Rece, fără cunoştinţe ştiinţifice, Alan Harrington chiar ştia ce vorbea. Descrierea lui nuanţată şi eclectică a psihopaţilor rivalizează şi, uneori, chiar depăşeşte multe dintre portretele realizate în zilele noastre. Psihopatul, aşa cum îl defineşte Harrington, este „omul nou”, un supererou psihologic eliberat de cătuşele anxietăţii şi remuşcărilor. Este brutal, plictisit şi aventuros. Iar când e cazul, poate fi şi vesel.

Harrington menţionează chiar şi o serie de exemple în acest sens: „Beţivii, mincinoşii, dependenţii, copiii din flori… cămătarii mafiei, care-şi snopesc în bătaie victimele, actorii fermecători, criminalii, trubadurii, politicienii versaţi, sfinţii care se culcă pe pământ în faţa

tractoarelor, câştigătorii glaciali ai Premiului Nobel, care îşi asumă meritele asistentului lor de laborator… toţi îşi văd de treaba lor”.

Şi niciunul, dar absolut niciunul, nu are nici cea mai mică grijă pe lumea asta.

Sfântul Pavel – Sfântul protector al psihopaţilor

Faptul că Harrington a inclus şi sfinţii în enumerarea sa nu este un accident, şi nu e nici singura dată când este menţionat acest lucru. Cartea sa, această proză rece, dar sclipitoare, este presărată cu numeroase comparaţii între psihopaţi şi iluminaţii spirituali. Nu toate îi aparţin.

Îl citează, de exemplu, pe medicul Hervey Cleckley, pe care l-am întâlnit în Capitolul 2, în a cărui lucrare clasică *Masca Sănătăţii mentale*, publicată în 1941, se găseşte una dintre primele descrieri clinice ale psihopatiei:

[Psihopatul] consideră că trebuie să protesteze împotriva vieţii însăşi, nu doar împotriva unui grup mic, a unei instituţii anume sau al unui set de ideologii. Se pare că nu găseşte nimic cu adevărat semnificativ sau stimulativ în viaţă, ci doar câteva capricii trecătoare şi relativ mărunte, o serie de frustrări minore extrem de repetitive şi plictisitoare… Ca majoritatea adolescenţilor, *sfinţii* [accentul aparţine autorului], oamenii de stat, alţi lideri remarcabili sau genii manifestă nerăbdare: vor să facă ceva ca să rezolve situaţia.

Harrington îl citează, de asemenea, pe Norman Mailer: „[Psihopatul] este elita din interiorul potenţialei elite a cruzimii… Gândeşte prin prisma experienţei interioare a posibilităţilor circumscrise morţii. Dar aşa gândeşte şi existenţialistul. Şi *sfântul* [accentul aparţine autorului], toreadorul ori iubitul”.

Implicaţiile ne pun pe gânduri. Este posibil, se întreabă Harrington, ca sfântul şi psihopatul să constituie cele două feţe transcendentale ale aceleiaşi monede existenţialiste? Este posibil: „… ne place sau nu, o întrebare se impune: dacă pentru cel mai nenorocit şi indezirabil psihopat fapta criminală este modul lui de a accede la starea de graţie? De a obţine un fel de puritate prin mijloace îngrozitoare? De a se transforma într-o altă persoană prin propriul lui supliciu şi prin chinurile la care i-a supus pe alţii, iar spiritul său să fie purificat prin teatru, publicitate, faimă, teroare?”

Contrar, poate, sensibilităţilor lor intelectuale, savanţii Noului Testament ar contrazice ipoteza enunţată mai sus. În urmă cu două mii de ani, un anume Saul din Tars a aprobat moartea a nenumăraţi creştini, după execuţia publică a conducătorului lor; astăzi însă, potrivit dictatului Convenţiei de la Geneva, ar putea fi acuzat de genocid.

Cu toţii ştim ce s-a întâmplat cu *el*. În timp ce

se deplasa spre Damasc[47], o convertire miraculoasă l-a preschimbat peste noapte, la propriu, dintr-un criminal nemilos, într-unul dintre cele mai remarcabile personaje din istoria Occidentului. Sfântul Pavel, cum i se spune în prezent, este autorul a peste jumătate din întregul text al Noului Testament (paisprezece din cele douăzeci şi şapte de epistole, evanghelii şi cărţi care alcătuiesc Noul Testament sunt atribuite lui). Este eroul cărţii Faptele Apostolilor şi subiectul câtorva dintre cele mai reuşite vitralii din domeniu.

Dar, mai presus de toate, a fost un psihopat. Crud, neînfricat, motivat şi carismatic în egală măsură.

Să analizăm dovezile. Predilecţia aparentă a lui Pavel pentru locurile periculoase, neospitaliere, manifestată atât în câmp deschis, cât şi în oraşele aglomerate, l-a pus tot timpul în situaţii riscante şi violente. Mai adăugăm şi faptul că a naufragiat de trei ori în timpul călătoriilor sale în bazinul Mării Mediterane, într-una dintre ele petrecând 24 de ore în derivă, înainte de a fi salvat; iată, aşadar, imaginea unui om prea puţin preocupat de propria

47 Experţii din domeniul neuro-teologiei consideră că experienţa lui Saul este mai degrabă simptomatică, generată de debutul epilepsiei lobului temporal, decât de o întâlnire reală cu Divinitatea. „Lumina cerească”, halucinaţiile auditive („Saule, Saule, de ce Mă prigoneşti?”) şi orbirea temporară ulterioară sunt perfect compatibile cu un astfel de diagnostic - Saul compară problema sa misterioasă de sănătate (2 Cor. 12:7-10) cu un „ghimpe în trup”, „înger al Satanei” „ca să nu mă trufesc”.

lui siguranţă.

Este infractorul obişnuit, incapabil să înveţe din greşelile proprii sau căruia pur şi simplu nu-i păsa. Pavel a fost întemniţat de mai multe ori în timpul misionariatului său, petrecând aproximativ şase ani după gratii. A fost biciuit cu bestialitate (de cinci ori primind numărul maxim, de treizeci şi nouă de lovituri; mai multe l-ar fi omorât). De trei ori a fost bătut cu toiege iar o dată, în oraşul Listra, care se află în prezent în Turcia modernă, a fost lapidat de mulţimea furioasă şi aproape ucis, după care a fost scos în afara cetăţii, cum cerea obiceiul.

Biblia ne spune ce s-a întâmplat apoi: „Dar înconjurându-l ucenicii, el s-a sculat şi a intrat în cetate. Şi a doua zi a ieşit cu Barnaba la Derbe” [*Faptele Apostolilor* 14: 2 g[48]).

Este normal să reintri foarte calm într-o cetate ai cărei locuitori tocmai şi-au dat silinţa să te omoare cu pietre? Eu nu cred că aş putea.

Şi încă nu am terminat. Este exemplul perfect al rătăcitorului ambulant, aflat într-un continuu periplu din cauza ameninţărilor repetate la adresa vieţii sale. Când guvernatorul din Damasc a plasat un cordon în jurul oraşului pentru a-l aresta, el a evadat într-un coş de nuiele, prino crăpătură din zidurile cetăţii.

Iată liderul şi incitatorul calculat, rece, fără

48 Pasajele biblice sunt preluate din Biblia tipărită de editura Institutului Biblic şi de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, Bucureşti, 1988. (n.red.)

teama de a călca în picioare sentimentele şi sensibilităţile altora, indiferent de importanţa sau loialitatea lor. Disputa dintre Pavel şi Sfântul Petru în Antiohia, când Pavel i-a imputat lui Petru că era un ipocrit pentru că îi forţa pe neevrei să adopte obiceiurile evreieşti, când el însuşi trăia ca un neevreu, este descrisă de L. Michael White, profesor de studii clasice şi religioase la Universitatea Austin din Texas, în cartea sa *De la Iisus la Creştinătate* (*From Jesus to Christianity*), drept „o bravadă politică total eşuată, în urma căreia Pavel a părăsit Antiohia ca persona non grata, pentru a nu mai reveni niciodată acolo”.

Pentru final, am păstrat capacitatea de manipulare fără remuşcări şi fără ezitare a hoţului psihologic, oratorul demagog, subtil şi mieros.

Să ne amintim spusele escrocului expert Greg Morant: una dintre cele mai puternice arme din arsenalul profan al unui escroc este un radar bun pentru… detectarea „vulnerabilităţii”.

La fel de bine le-am putea atribui şi lui Pavel. Sau, altfel spus:

Faţă de iudei, am fost ca un iudeu, ca să dobândesc pe iudei; cu cei de sub lege, ca unul de sub lege, deşi eu nu sunt sub lege, ca să dobândesc pe cei de sub lege. Cu cei ce n-au Legea, m-am făcut ca unul fără lege, deşi nu sunt fără Legea lui Dumnezeu, ci având Legea lui Hristos, ca să dobândesc pe cei ce nu au Legea. Cu cei slabi m-am făcut slab, ca pe cei slabi să

dobândesc; tuturor toate m-am făcut, ca, în orice chip, să mântuiesc pe unii. (1 *Corinteni* 9: 20 – 22)

Dacă Hristos s-ar fi aflat cu adevărat pe drumul acela spre Damasc şi şi-ar fi dorit un emisar ca să îl ajute să răspândească cuvântul Său, nu ar fi putut alege un om mai potrivit. Nici printre creştini, unul mai temut şi mai nedorit. În momentul convertirii sale, Pavel era, fără nicio îndoială, la apogeul puterilor sale de persecutor. De fapt, motivul pentru care se ducea la Damasc era să instige la şi mai multă vărsare de sânge. Să fie oare o coincidenţă faptul că misionariatul lui a început acolo?

Nu toţi psihopaţii sunt sfinţi, aşa cum nici toţi sfinţii nu sunt psihopaţi. Există însă dovezi care atestă că, adânc, în labirintul creierului, psihopatia şi sanctitatea împart acelaşi spaţiu neural secret. Şi că unele atribute psihopatice, cum sunt stoicismul, autocontrolul, trăirea momentului, conştientizarea, eroismul, cutezanţa, chiar şi empatia, sunt inerente din punct de vedere spiritual şi contribuie la sporirea bunăstării proprii, dar şi a celorlalţi.

Dacă vrei să te convingi mai mult decât atât, trebuie să te mai uiţi din când în când pe tabla cu rugăciuni de la Colegiul Magdalen.

Campionul vede roşu-n faţa ochilor

Abilitatea de a zâmbi în faţa greutăţilor a fost considerată multă vreme o măsură a inteligenţei spirituale. Dacă ar fi să luăm în considerare

cuvintele poetului Rudyard Kipling, mesajul pe care îl vede un jucător care se îndreaptă spre centrul terenului de tenis de la Wimbledon ar trebui să fie:

„De-ntâmpini şi Triumful, şi Dezastrul.
Mereu senin şi în acelaşi fel…”

O astfel de mentalitate este, de obicei, asociată sfinţilor, dar legătura cu psihopaţii este totuşi, speculată; mai rar, ce-i drept.

În 2006, Derek Mitchell, de la Colegiul Universitar din Londra, a decis să realizeze un nou test. După ce a ales două grupuri de participanţi – psihopaţi şi non-psihopaţi – i-a supus unei proceduri cunoscute sub numele de Testul Detaşării Emoţionale (Emoţional Interrupt Task/ EIT). EIT este un test de reacţie contra cronometru a abilităţilor de diferenţiere, în care voluntarii stau în faţa ecranului unui computer şi apasă tastele cu degetul arătător de la mâna stângă sau dreaptă, în funcţie de forma geometrică afişată pe ecranul din faţa lor. De obicei, este vorba despre un pătrat sau un cerc.

Destul de simplu, aţi fi ispitiţi să spuneţi; de fapt, testul are capcanele lui.

Motivul? Formele nu apar singure, ci fiecare cerc sau pătrat este încadrat timp de câteva sute de milisecunde de diverse perechi de imagini, de obicei chipuri. Fie două imagini pozitive (cu feţe zâmbitoare), fie două negative (cu feţe furioase) sau două neutre (feţe fără expresie).

Majoritatea oamenilor consideră imaginile emoţionale, problematice. Dintr-un *singur* motiv: sunt emoţionale, deci distrag atenţia. Dar dacă psihopaţii nu sunt deloc afectaţi, ci perfect relaxaţi, după cum le este reputaţia, şi pot face cu uşurinţă faţă greutăţilor, atunci în cazul lor, principiul nu ar trebui să se aplice, a gândit Mitchell. În realitate, ei ar trebui să răspundă mai repede şi mai corect, în comparaţie cu ceilalţi, şi ar trebui să fie mai greu de distras de la aceste exerciţii cu cercuri sau pătrate încadrate de imagini pozitive sau negative. Cu alte cuvinte, de aceste imagini care, într-un fel sau altul, ascund valenţe emoţionale. Mitchell a mai sugerat că diferenţa aceasta dintre psihopaţi şi non-psihopaţi ar trebui să dispară la testele neutre, unde nimeni nu ar trebui să fie distras.

Aşa cum era de aşteptat, rezultatul a fost cel anticipat. De câte ori cercul sau pătratul era încadrat de o imagine încărcată emoţional, psihopaţii s-au descurcat mult mai bine în diferenţierea ţintelor decât nonpsihopaţii. Şi mult mai repede. Cum a spus Kipling, au fost mai buni în a nu se pierde cu firea, când toţi cei din jurul lor şi-au pierdut-o.

Stoicismul este o calitate foarte apreciată de societate. Şi pe bună dreptate. Poate fi de mare ajutor în diverse cazuri: în urma pierderii unei persoane dragi, după o despărţire, la masa de poker. Uneori, chiar şi când scrii o carte. Dar, în

calitate de suporter înrăit al echipei de fotbal a Angliei şi veteran al nenumăratelor lovituri de pedeapsă ratate, relaţia dintre stoicism şi sport este, poate, cea mai importantă pentru mine…

Nu vorbesc numai din punctul de vedere al spectatorului. Din punct de vedere psihologic „portul este cel care împarte stoicismul pe două lungimi de undă: cutezanţa şi concentrarea. Ele însele sunt elemente constitutive atât ale psihopatiei, cât şi ale iluminării spirituale.

„Nu ştiţi voi că acei care aleargă în stadion, toţi aleargă, dar numai unul ia premiul? Alergaţi aşa ca să-l luaţi”. scria Sfântul Pavel. „… Eu, deci, aşa alerg, nu ca la întâmplare. Aşa mă lupt, nu ca lovind în aer.”[49]

Cuvintele lui Kipling, care plutesc încă în centrului terenului, nu constituie o coincidenţă… şi nici nu se limitează exclusiv la tenis. „Joacă de parcă nu ar conta, când de fapt jocul înseamnă totul pentru tine”, răspunde faimosul campion de biliard, Steve Davis, când a fost rugat să dezvăluie secretul măreţiei sale. „Uită” loviturile proaste, dar şi pe cele bune, şi concentrează-te 100% pe următoarea lovitură.

Acelaşi lucru se aplică şi în golf.

În 2010, sud-africanului Louis Oosthuizen nu i se dădea nicio şansă la câştigarea Openului Campionatului Britanic de la St. Andrews. După o serie de eşecuri în meciurile premergătoare

---

49 1 Corinteni 9:24, 26

turneului, lumea se aştepta să cedeze la presiunea din timpul rundei finale foarte dificile, chiar dacă avea un avantaj de patru lovituri. Dar n-a făcut-o. Iar motivul a fost unul extrem de surprinzător şi de simplu: un punct roşu, mic şi foarte vizibil, aflat la baza degetului său mare, pe mănuşă.

Ideea punctului i-a venit lui Karl Morris, un psiholog sportiv din Manchester, care a fost solicitat de Oosthuizen să îl ajute să intre în legătură cu ceea ce am putea numi, în mod rezonabil, psihopatul din interior, pentru a fi capabil să-şi programeze mintea să joace în prezent, în loc să fie obsedată de consecinţe în cel mai nepotrivit moment.

Aşa că Morris a elaborat următorul plan. De câte ori urma să lovească, Oosthuizen trebuia să-şi concentreze toată atenţia, calm şi calculat, asupra punctului roşu. În acel moment, punctul era singurul care conta. Nu trebuia să joace lovitura, ci lovitura trebuia să îl joace pe el.

A câştigat la şapte lovituri diferenţă.

Punctul roşu al lui Oosthuizen este un exemplu clasic pentru ceea ce, în psihologia sportivă, se numeşte „scopul procesului”, o tehnică prin care atletului i se spune să se concentreze asupra unui lucru, indiferent cât de minor, pentru a-l împiedica să se gândească la altceva, în cazul lui Oosthuizen, acest „altceva” era reprezentat de toate posibilităţile în care ar fi putut să rateze lovitura. Această tehnică

ancorează atletul foarte ferm în prezent. Înainte ca lovitura să fie jucată. Înainte ca mişcarea să fie efectiv realizată. Şi, cel mai important, înainte ca încrederea să înceapă să scadă. De fapt, această abilitate de concentrare exclusiv asupra a ceea ce trebuie să faci în acel moment, ceea ce psihologul ungur Mihâly Csfkszentmihălyi numea „experienţa optimă" sau „flux", este una dintre tehnicile cheie pe care o studiază psihologii specializaţi în dezvoltarea performanţei. Nu numai în golf, ci la nivelurile cele mai înalte ale competiţiilor din toate sporturile.

În momentele de flux, trecutul şi viitorul se evaporează ca nişte abstracţii. Tot ceea ce rămâne sunt atenţia intensă, supranaturală din prezent, sentimentul copleşitor că funcţionezi la „capacitate maximă". Acesta este momentul de uniune, de contopire magică a minţii, a corpului şi a jocului: ceea ce este cunoscut în domeniu drept „Triunghiul de aur" al performanţei; o stare de transă, de acţiune şi reacţiune fără efort, în care timpul şi şinele converg, când cineva are şi simultan nu are controlul asupra situaţiei.

Aşa cum poate era de aşteptat, există şi un semnalizator în reţeaua neurală cerebrală pentru această stare anume.

În 2011, Martin Klasen de la Universitatea din Aachen, a descoperit că în momentele de flux se manifestă un profil fiziologic unic. Utilizând FMRI pentru a observa creierul unui jucător

angajat într-un joc video, a descoperit că perioada de concentrare maximă este acompaniată de reducerea activităţii în cortexul cingulat – detectorul de greşeli al creierului şi echipamentul de detectare a conflictelor – ceea ce indica o creştere a atenţiei şi suprimarea distragerii şi a informaţiilor irelevante pentru sarcina de îndeplinit.

Şi asta nu era tot. Un model similar a fost descoperit în creierul psihopaţilor criminali.

În acelaşi an în care Klasen juca jocuri video, Kent Kiehl scotea din nou la lumină camionul său pe optsprezece roţi cu FMRI încorporat, începând să cutreiere drumurile din New Mexico, înarmat cu un nou experiment. Kiehl voia să afle cu exactitate ce îi motivează pe psihopaţi când se pune problema de a lua decizii morale. Sunt ei atât de calculaţi în condiţii de presiune? Sunt ei chiar atât de buni în găsirea soluţiilor, când miza este foarte mare şi timpul presează? Dacă da, de ce? Ar putea fi vorba despre ceva înnăscut? Un triumf al raţiunii cognitive, reci, împotriva raţiunii emoţionale, calde?

Pentru a afla răspunsul, a ales două grupuri de indivizi (de psihopaţi şi non-psihopaţi) şi le-a prezentat două tipuri de dileme morale, pe care le-a denumit „conflict major (personal)” şi „conflict minor (personal)”. Exemplele sunt expuse după cum urmează: [50]

50 Kiehl şi coautorii experimentului au inclus o a treia dilemă, pe

Conflict major (personal)

Soldaţii inamici au cucerit satul în care trăieşti şi au ordin să ucidă toate persoanele pe care le găsesc. Împreună cu alţi consăteni, reuşiţi să vă ascundeţi într-o pivniţă. Auzi cum soldaţii intră în casă. Copilul tău începe să plângă foarte tare. Îi acoperi gura ca să nu se audă. Dacă iei mâna de la gura micuţului, acesta va plânge şi mai tare, iar soldaţii îl vor auzi. Şi, dacă îl vor auzi, vă vor găsi şi vă vor ucide pe toţi, inclusiv pe copilul tău. Pentru a te salva pe tine şi pe ceilalţi, trebuie să-ţi sufoci copilul.

Din punct de vedere moral, este acceptabil să-ţi omori copilul pentru a te salva pe tine, dar şi pe ceilalţi?

Conflict minor (personal)

Eşti în vizită la bunica ta, în weekend. De obicei, îţi face cadou câţiva dolari de fiecare dată când te duci la ea, dar de data asta, nu-ţi dă nimic. O întrebi de ce şi ea îţi spune că nu îi mai scrii atât de des ca altă dată. Eşti supărat şi decizi să îi faci o farsă.

Iei nişte pastile din dulăpior şi le pui în ceainicul bunicii, gândindu-te că o să i se facă rău.

Din punct de vedere moral, este acceptabil să pui pastile în ceainicul bunicii ca să îi faci o farsă?

---

care au de- numit-o „impersonală". Aceasta a luat forma versiunii originale a „Problemei vagonului” enunţate de Philippa Foot (vezi Capitolul 1), în care alegerea era cea de a comuta macazul şi de a devia vagonul dezlănţuit de la cursul actual pentru a salva cinci persoane, către o rută alternativă în care victima ar fi fost numai una singură.

Previziunile erau foarte simple. Kiehl presupunea că, dacă psihopaţii sunt mai puţin afectaţi de reacţiile emoţionale externe şi au avantajul semnificativ al sângelui rece când e vorba despre luarea deciziilor de viaţă şi de moarte, atunci, cea mai evidentă diferenţă dintre performanţele lor şi cele ale non-psihopaţilor ar fi trebuit să se manifeste, cu predilecţie, în cazul conflictului major (personal), atunci când presiunea era la cote maxime iar problema – mult mai personală.

Exact aşa s-a şi întâmplat.

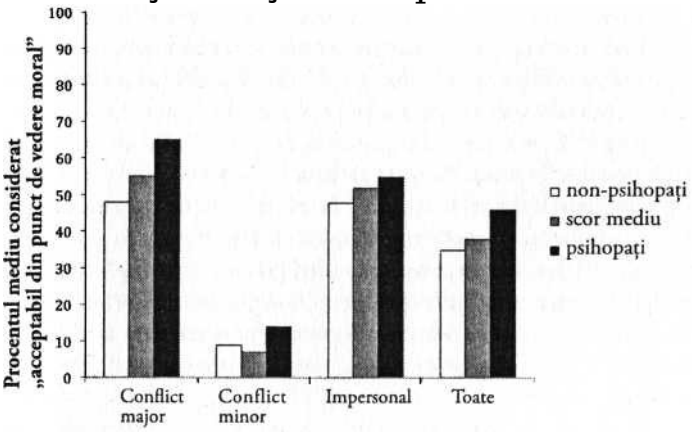

Figura 7.1. Psihopaţii au mult mai puţine scrupule morale, dar numai când miza este foarte mare (adaptat după Ermer şi alţii, 2011).

În cazul scenariului „conflict major (personal)”, psihopaţii au optat în cea mai mare parte pentru pragmatism, considerând opţiunea ca fiind „acceptabilă din punct de vedere moral”. Au fost mult mai înclinaţi să sufoce copilul sau să

suporte durerea luării unei astfel de decizii decât non-psihopaţii, omologii lor moralmente mai sensibili. Teoretic, dacă scenariile ar fi reale, ei s-ar descurca mult mai bine, ar supravieţui şi ar salva vieţile celor din pivniţă.

Pe lângă această concluzie, Kichl şi colegii săi au descoperit, aşa cum am remarcat şi eu în cazul tragediei vasului *William Brown* din Capitolul 3, că psihopaţii, deşi au mai puţine probleme de igienă morală comparativ cu non-psihopaţii, au avut nevoie şi de mult mai puţin timp pentru a evalua problemele cu care se confruntau. Au luat deciziile mult mai repede, în conformitate cu cerinţele momentului. Ba mai mult decât atât, timpii mici de reacţie au fost acompaniaţi de activitate redusă în cortexul cingulat, exact cum descoperise şi Martin Klasen în condiţiile de flux.

Dar acest lucru era valabil numai în cazul scenariului de „conflict major”. Când miza scădea, nu mai exista nicio diferenţă între timpii de reacţie. Psihopaţii erau la fel de hotărâţi în a respinge ideea de a pune pastile în ceainicul bunicii, la fel ca şi non-psihopaţii.

Concluzia era destul de evidentă. Când miza este mare şi eşti strâns cu uşa, ai nevoie de un psihopat alături. În schimb, atunci când nu ai pentru ce să te stresezi, mai bine o laşi baltă. Psihopaţii se deconectează şi au nevoie de la fel de mult timp pentru a se pune în mişcare, ca noi toţi.

Într-adevăr, studiile electroencefalogramelor

(EEG) au relevat diferenţe notabile în modul în care creierul psihopaţilor şi cel al non-psihopaţilor reacţionează la anumite sarcini, în situaţii care sunt fie foarte interesante, fie foarte motivante. Concluzia este că psihopaţii manifestă o activitate semnificativ crescută în zona prefrontală stângă a creierului (cea poziţionată exact în spatele părţii stângi a frunţii), comparativ cu non-psihopaţii: asimetria cerebrală asociată unei reduceri considerabile a anxietăţii, afect pozitiv crescut, aport ridicat de atenţie şi orientare spre recompensă.

Dar şi un nivel crescut de spiritualitate. Richard Davidson, specialist în domeniul neuroştiinţei la Universitatea din Wisconsin, a descoperit exact acelaşi profil la călugării budişti, olimpicii spirituali din înălţimile Himalayei, când se scufundau în meditaţie profundă.

„Există nenumărate dovezi [care sugerează] că cei mai buni sportivi şi sportive au [dezvoltat] abilităţi psihologice care le permit să se concentreze şi să-şi controleze anxietatea”, explică Tim Rees, psiholog sportiv la Universitatea din Exeter. În plus, „odată atingând un anumit nivel de performanţă, aceştia demonstrează că abordarea psihologică este cea care-i diferenţiază pe cei din vârf”, mai adaugă Rees.

Mentalitatea care îi separă pe cei foarte buni de cei buni este, în mod inerent, de natura psihopatică, aşa cum ne-a demonstrat Kent Kiehl;

în situaţiile pe muchie de cuţit, ei sunt capabili să facă diferenţa între viaţă şi moarte.

Mentalitatea este, de asemenea, şi inerent spirituală.

Legătura demonstrată de Csikszentmihâlyi şi ceilalţi între „ancorarea în prezent” şi lipsa anxietăţii nu este deloc nouă. Practica „atenţiei conştientizării corecte”, de exemplu, constituie al şaptelea pas a Nobilei Căi a celor Opt Paşi, una dintre principalele învăţături ale lui Siddhartha Gautama Buddha, de acum 2.500 de ani.

În cartea sa Nobila Cale a celor Opt Paşi către Curmarea Suferinţei (The Nobel Eightfold Path: The Way to the End of Suffering), Bhikkhu Bodhi, un călugăr al tradiţiei Theravada, a descris ce presupune această practică:

Mintea este menţinută în mod deliberat la un nivel al *atenţiei primare*, de observare detaşată a ceea ce se întâmplă în interiorul şi în jurul nostru, în momentul prezent. În practica atenţiei corecte, mintea este antrenată să rămână în prezent, deschisă, liniştită şi atentă, să contemple evenimentele prezente. Toate judecăţile şi interpretările trebuie suspendate sau, dacă apar, trebuie înregistrate şi uitate.

Potrivit celor menţionate în Maha Satipatthana Sutta, unul dintre discursurile canonului Pali al Budismului Theravada, această practică aplicată în mod constant duce, în cele din urmă, la „sporirea percepţiei, a autocontrolului, a

detaşării şi a desprinderii”.

Calităţi pe care, aşa cum am văzut, psihopaţii le au din născare. Dar similitudinile dintre mentalitatea occidentală, psihopatică şi cea transcendentală, a Orientului, nu se sfârşesc aici. Recent, psihologi precum Mark Williams de la Universitatea din Oxford (menţionat în capitolul anterior) şi Richard Davidson au început procesul solicitant, inovativ şi integrativ, deşi empiric, de a integra proprietăţile tonifiante ale practicilor meditaţiei budiste într-un cadru mai sistematizat, terapeutic şi clinic.

Până în prezent, se pare că funcţionează. Intervenţia bazată pe acţiune, aşa cum am văzut mai devreme, face parte dintr-o strategie metacognitivă foarte eficientă în gestionarea simptomelor anxietăţii şi ale depresiei… două afecţiuni la care psihopaţii sunt singurii imuni.

Principiile fundamentale ale terapiei derivă, în mare parte, din învăţăturile tradiţionale budiste subliniate anterior. Dar mai există un ingredient, o anume curiozitate naivă, copilărească, o reminiscenţă puternică a factorului „deschidere spre experienţă” a mentalităţii structurii de personalitate „Big Five” (dezbătută în Capitolul 2) şi la care, dacă ne amintim bine, psihopaţii au obţinut punctaje foarte mari.

„Prima componentă [a acţiunii] implică autoreglarea atenţiei, astfel încât să fie concentrată asupra experienţelor imediate”,

explică psihiatrul Scott Bishop, într-una din lucrările sale fundamentale pe acest subiect, din 2004, „înlesnind focalizarea sporită asupra activităţilor mentale din momentul prezent. Cea de-a doua componentă implică adoptarea unei atenţii deosebite faţă de experienţele din momentul prezent, caracterizată prin curiozitate, deschidere şi acceptanţă”.

Sau, cum ar spune maeştrii budişti Zen ai artelor marţiale, *shoshin*, „mintea începătorului”.

„În mintea începătorului sunt multe posibilităţi”, declară Shunryu Suzuki, unul dintre cei mai renumiţi învăţători budişti din vremurile noastre. „În mintea expertului sunt foarte puţine”.

Şi puţini l-ar contrazice. Când Dickens a decis să-i trimită lui Scrooge fantomele trecutului, prezentului şi viitorului, a ales cele trei spectre care ne bântuie pe toţi. Dar dacă ne ancorăm toate gândurile în prezent şi eliminăm sporovăială trecutului cusurgiu şi acuzator, dar şi viitorul evaziv şi presant, anxietatea începe să cedeze. Percepţia începe să se ascută. Şi intervine problema utilităţii: ce facem cu acest atotcuprinzător „acum”, acest prezent enorm şi emfatic, odată ce îl avem? „Savurăm” acest moment ca un sfânt? Sau „îl trăim” ca un psihopat? Reflectăm asupra naturii experienţei? Sau ne concentrăm toată atenţia asupra noastră, în urmărirea frenetică a recompensei imediate?

În urmă cu câţiva ani, am pornit spre o

mănăstire din Japonia în încercarea de a afla un răspuns. Misterul se referea la testul pe care îl dădeau cei din sfera rarefiată şi foarte spirituală a înaltelor arte marţiale.

Testul se desfăşura în felul următor: un luptător îngenunchea cu armele alături şi era legat la ochi. Un altul stătea în spatele lui, cu o sabie de samurai ridicată deasupra capului. La un moment dat, fără ştirea adversarului său vulnerabil, cel din picioare îşi năpustea sabia către capul celui îngenuncheat, putându-i cauza răni grave sau chiar moartea. Asta în cazul în care lovitura nu era evitată la timp iar săbierul – dezarmat.

Un astfel de deznodământ pare imposibil. Şi totuşi, nu este. Testul pe care l-am descris este real: un ritual antic, coregrafiat impecabil, care se desfăşoară cu regularitate în dojo-urile secrete şi impenetrabile din Japonia şi înălţimile Himalayei, de către cei aflaţi în preajma măreţiei, de către acei şoptitori mentali spectrali, aflaţi cu mult deasupra centurii negre.

În zilele noastre, din fericire, săbiile sunt făcute din plastic. Dar a fost o vreme, cu mult înainte de vremurile în care sănătatea şi siguranţa au devenit atât de importante, când se foloseau săbii adevărate.

Un sensei fantomatic, trecut de optzeci de ani, mi-a dezvăluit secretul:

„Trebuie să-ţi goleşti mintea total”, mi-a spus

el, în timp ce stăteam de vorbă într-o grădină plină de liliac, ascunsă printre pădurile antice de fagi din munţii Tanzawa. „Trebuie să te concentrezi exclusiv asupra momentului prezent. Când intri într-o astfel de stare, eşti capabil să miroşi timpul. Să-i simţi undele cum îţi scaldă simţurile. Cel mai mic freamăt poate fi detectat de la distanţe mari. Şi semnalele interceptate. Adesea, pare că cei doi combatanţi se mişcă simultan, dar nu este aşa. Nu este dificil. Cu antrenament, poţi ajunge să stăpâneşti această artă”.

Recitind ce mi-a spus acest sensei, mi-am adus aminte de neurochirurgul psihopat pe care l-am întâlnit în Capitolul 4. Nu îl cunoscusem încă la vremea la care m-am dus în Japonia. Dar dacă l-aş fi cunoscut, i-aş fi reprodus cu mare plăcere gazdei mele descrierea pe care a făcut-o acesta referitoare la felul în care se simţea uneori înaintea operaţiilor dificile.

Iar bătrânul, în veşmântul său monastic tradiţional, hakama neagră şi kimono de culoare sângerie, ar fi zâmbit cu siguranţă.

Cuvântul care definea starea mentală a neurochirurgului era „o supernormalitate mentală”, „o stare de conştienţă alimentată de precizie şi claritate”, ce pare a fi extrem de similară stării mentale despre care vorbea acel sensei: starea mentală în care trebuie să intre acel paharnic al timpului, îngenuncheat şi legat la ochi, care-şi dezarmează atacatorul ce-şi flutură sabia.

Ar trebui să amintim aici şi lucrarea lui Joe Newman, cel care, în laboratorul său din cadrul Universităţii din Wisconsin, a demonstrat că important nu este faptul că psihopaţii nu *simt* anxietatea în anumite situaţii, ci, mai degrabă, acela că nu *remarca* ameninţarea, pentru că atenţia lor este concentrată doar asupra sarcinii pe care o au de îndeplinit, iar factorii care distrag atenţia sunt excluşi fără milă.

De obicei, în cazul psihopaţilor, acest tip de concentrare este interpretat drept răuvoitor, şi asociat criminalului glacial şi fără scrupule care străbate periferia oraşului asemeni unei călugăriţe înfometate în căutarea victimei perfecte, sau dictatorului care ordonă genocidul, în neobosita lui căutare a omnipotenţei culturale şi politice, încălcând regulile morale şi civile şi hotărât să-i reducă la tăcere pe toţi cei care împărtăşesc opinii diferite.

Conotaţiile transcendentale, de compasiune sau spirituale rareori intră în ecuaţie.

O serie de studii recente au început să arunce o nouă lumină asupra unor astfel de posibilităţi, reevaluând gradual elementele constituente unui psihopat.

Eroi şi nelegiuiţi

Mem Mahmut, de la Universitatea Macquarie, din Sydney, a descoperit un lucru remarcabil: departe de a fi cruzi şi lipsiţi de emoţii în permanenţă, în anumite condiţii, psihopaţii pot

fi mai altruişti decât noi, ceilalţi.

Mahmut a realizat un studiu ce implica o serie de scenarii de viaţă în care oamenii cereau ajutor trecătorilor (voluntarii fuseseră testaţi anterior şi clasificaţi în funcţie de rezultatele obţinute pe scala psihopatiei).

Fără a şti unii, despre ceilalţi, oamenii care cereau ajutorul, precum şi trecătorii care le răspundeau, erau complicii lui Mahmut în acest experiment unic, conceput special pentru a investiga relaţia dintre psihopatie şi comportamentul indivizilor când li se solicită ajutorul.

Experimentul s-a derulat în trei părţi. În prima, complicii lui Mahmut au solicitat ajutor direct de la călători, pretinzând că se rătăciseră şi întrebau cum să ajungă într-un anume loc. În cea de-a doua parte, „solicitarea” de ajutor era mai puţin directă şi explicită: o femeie amărâtă scăpa o grămadă de hârtii pe jos. În partea a treia, solicitarea a fost şi mai puţin explicită: un cercetător de laborator care şi-ar fi rupt braţul şi pretindea că întâmpină greutăţi cu o serie de sarcini simple (deschiderea unei sticle de apă, introducerea numelui participantului într-un jurnal fals), dar persevera, în ciuda rănii evidente.

Mahmut voia să afle care sunt cei care, în aceste trei situaţii diferite, ar fi fost cei mai dornici să-şi ofere ajutorul: psihopaţii cu sânge rece şi fără scrupule sau omologii lor calzi şi mai

empatici?

Rezultatul studiului l-a uimit pe Mahmut. De fapt, a fost atât de neaşteptat, încât şi în ziua de azi încearcă să îl înţeleagă.

În prima parte a experimentului, în care complicele întreba cum putea ajunge într-un anumit loc, psihopaţii şi-au oferit ajutorul mai puţin decât non-psihopaţii, exact cum era de aşteptat.

Deci, nimic nou în această etapă.

În cea de-a doua parte, cea cu foile căzute pe jos, atât psihopaţii cât şi non-psihopaţii şi-au oferit ajutorul în cantităţi egale.

Dar în partea a treia, în care complicii mimau o afecţiune, roata s-a întors împotriva tuturor ipotezelor preconcepute ale lui Mahmut, conform cărora psihopaţii ar fi mai puţin binevoitori.

De fapt, s-a dovedit a fi exact invers.

Psihopaţii s-au dovedit a fi mai dispuşi să ajute la desfacerea dopului sticlei şi la introducerea propriului nume în jurnal decât non-psihopaţii. Când persoana care cerea ajutorul era extrem de vulnerabilă, dar nu solicita explicit ajutorul, psihopaţii erau cei care veneau cu oferta. Când era într-adevăr nevoie de ajutorul lor, ei au fost mult mai dispuşi să ia iniţiativa decât omologii lor din cealaltă categorie, (presupuşi a fi) mai calzi şi mai empatici.

În mod evident, rezultatul experimentului derulat de Mahmut a ridicat semne de întrebare.

O interpretare ar fi că nu există niciun act cu adevărat altruist, aşa cum a formulat un suflet iluminat (şi, fără îndoială, înrăit). Chiar dacă foarte bine camuflat în canelurile întunecate ale arboretului psihologic dens, există întotdeauna un motiv ascuns, egoist, mult mai puţin onorabil. Cu alte cuvinte, psihopaţii din studiul lui Mahmut, cu antenele lor extrem de sensibile reglate să detecteze vulnerabilitatea pe distanţe mari, pur şi simplu „adulmecau mirosul de sânge" (vezi experimental realizat de Angela Book, în care psihopaţii erau mult mai capabili identifice victimele unor atacuri violente după felul în care mergeau).

„Plăcerea se resimte în exercitarea propriilor virtuţi", a scris romancierul W. Somerset Maugham în *Despre sclavia umană* (*Of Human Bondage*). „Omul face anumite lucruri pentru că-i fac bine lui însuşi, iar dacă acele lucruri sunt bune şi pentru alţii, atunci ele sunt considerate virtuoase… Aşa cum ţie îţi face plăcere să dai doi bănuţi unui cerşetor, aşa îmi face şi mie plăcere să mai beau un whisky cu apă minerală. Eu, mai puţin nevolnic decât tine, nu mă aplaud pentru plăcerea personală, şi nici nu cer admiraţie".

Chiar aşa.

Pe de altă parte, rezultatele incendiare ale lui Mahmut nu sunt întâmplătoare, ele marcând începutul unei noi şi binevenite schimbări în preocupările empirice şi teoretice – de la

principiul empiric şi teoretic, dincolo de profilul psihologic convenţional şi peiorativ, realizat de brigada neuro-imagistică, la cercetarea aplicabilă şi pragmatică a „psihopatiei pozitive" funcţionale. În acest sens, Diana Falkenbach şi Maria Tsoukalas, de la Colegiul John Jay pentru Drept Penal, Universitatea din New York, au început recent să studieze incidenţa aşa-numitor caracteristici psihopatice „adaptabile" la ceea ce ele au denumit „populaţia eroică" din domeniile de elită, cum ar fi forţele de aplicare a legii, armata şi cele de salvare, de exemplu.

Rezultatele lor le completează pe cele obţinute de Mahmut. Pe de o parte, deşi adepta unui stil de viaţă prosocial, populaţia eroică este *dură*. Având în vedere nivelul de traumă şi de riscuri pe care le implică aceste domenii de activitate, reprezentanţii acestei populaţii afişează cu preponderenţă trăsături psihopatice asociate subscalelor lipsei fricii/ dominanţei şi autocontrolului ale PPI (ex, dominanţă socială, imunitate la stres şi anxietate scăzută), comparativ cu populaţia activă din celelalte domenii de activitate.

Butoanele lor sunt deschise la maximum.

Pe de altă parte, ei se deosebesc de criminali psihopaţi prin absenţa trăsăturilor asociate subscalei impulsivităţii egoiste (ex, machiavelism, narcisism, lipsa obiectivelor şi comportamentul antisocial).

Aceste butoane sunt setate la un nivel mai coborât.

Un astfel de profil este compatibil cu anatomia eroului portretizată de psihologul Philip Zimbardo, fondatorul Proiectului Imaginaţiei Eroice, o iniţiativă cu scopul de a educa oamenii în tehnica insidioasa a influenţei sociale. Sau mai exact, cum să se împotrivească acesteia.

În 1971, în cadrul unui experiment care a intrat de mult în istoria celebrităţilor din domeniul psihologiei, Zimbardo a construit o falsă închisoare la subsolul Universităţii de Psihologie din Stanford şi a desemnat aleatoriu doisprezece studenţi voluntari să joace rolul prizonierilor, în timp ce alţi doisprezece jucau rolul gărzilor.

După şase zile, studiul a fost abandonat. Câţiva dintre „gardieni” au început să brutalizeze „prizonierii”, abuzând de puterea pe care o aveau, pur şi simplu pentru că o deţineau.

După patruzeci de ani, în urma dureroasei lecţii învăţate la Abu Ghraib, Zimbardo s-a implicat într-un proiect total diferit, care urmărea dezvoltarea unui „muşchi eroic” înăuntrul fiecăruia dintre noi. După ce a descoperit geniul răului şi al victimei din interiorul fiecăruia, el a încercat să facă exact opusul – să-l facă pe omul de rând să fie capabil să ia atitudine atunci când, în alte condiţii, ar fi fost redus la tăcere de frică. Şi nu numai în cazul confruntărilor fizice, ci şi în cazul celor psihologice, care, în funcţie de

circumstanţe, pot fi la fel de solicitante.

„Decizia de a acţiona eroic este o alegere pe care mulţi dintre noi vom fi nevoiţi să o facem la un moment dat în viaţă”, mi-a declarat Zimbardo. „Asta înseamnă să nu-ţi fie teamă de ce ar putea gândi ceilalţi. Înseamnă să nu-ţi fie frică de cădere. Înseamnă să nu-ţi fie frică să rişti. Întrebarea este: vom fi în stare să luăm o asemenea decizie?”

La o cafea, în biroul lui, am vorbit despre frică, conformism, imperativele etice de a înfrunta provocările psihologice şi fizice. În mod previzibil, mai vechea noastră prietenă, *mentalitatea de grup*, s-a insinuat în discuţia noastră, amintind de cazul dezastrului misiunii *Challenger* (menţionat în Capitolul 3), unde forţele interioare comasate în jurul gravitaţiei sociale au exercitat asemenea presiuni asupra colectivului, încât au precipitat – cu spusele lui Irving Janis, psihologul care şi-a adus cea mai mare contribuţie la studierea fenomenului – „o deteriorare a eficienţei mentale, a simţului realităţii şi a judecăţii morale”.

În sprijinul acestei declaraţii, Zimbardo a mai citat şi atacul de la Pearl Harbor al forţelor japoneze din timpul celui de-al Doilea Război Mondial.

La data de 7 decembrie, 1941, Marina Imperiului Japonez a lansat un atac surpriză împotriva bazei navale a Statelor Unite din Oahu, o insulă din arhipelagul Hawaii. Ofensiva a fost o

lovitură preventivă, cu scopul de împiedica flota SUA din Pacific să contracareze incursiunile japoneze planificate împotriva aliaţilor, în peninsula Malaya şi Indiile Olandeze de Est.

Atacul a fost devastator. 188 de nave americane au fost distruse, 2.402 de americani au fost ucişi şi 1.282 răniţi, bilanţ care l-a determinat pe preşedintele de atunci, Franklin D. Roosevelt, ca în ziua imediat următoare să declare formal război Imperiului Japonez. Congresul American a fost de acord cu această decizie în mai puţin de o oră.

Dar ar fi putut fi, oare, prevenit atacul de la Pearl Harbor? Carnajul catastrofic şi haotic şi consecinţele combative ar fi putut fi evitate? Unele surse susţin că da, şi că o constelaţie de factori ai mentalităţii de grup – ipoteze false, acorduri neverificate, decizii părtinitoare necontestate şi iluzii ale invulnerabilităţii – toate au contribuit la o lipsă totală a precauţiilor din partea ofiţerilor Marinei americane staţionate în Hawaii.

Graţie interceptărilor comunicaţiilor inamice, Statele Unite aveau informaţii solide că Japonia pregătea o ofensivă. Washingtonul a decis să lase luarea deciziilor bazate pe aceste informaţii secrete la latitudinea înaltului Comandament militar de la Pearl Harbor. Aşa că avertismentele au fost ignorate, iar evenimentele au fost caracterizate drept instigatoare la război,

susţinându-se ipoteza că Japonia lua măsuri pentru împiedicarea anexării ambasadelor ei din teritoriile inamice. Argumentele erau următoarele: „Japonezii nu vor îndrăzni niciodată un atac la scară mare împotriva insulei Hawaii pentru că şi-ar da seama că ar genera un război nebunesc, pe care Statele Unite l-ar câştiga cu siguranţă” şi „Chiar dacă japonezii ar fi destul de nesăbuiţi să trimită portavioanele să ne atace, noi [Statele Unite], le-am detecta cu siguranţă şi le-am distruge fără probleme”.

Istoria atestă că s-au înşelat.

Ca exemple ale rapidităţii de deblocare psihologică şi ale calităţii spirituale ale cutezanţei şi puterii mentale, inerente actelor eroice, ambele dezastre, cel al navetei *Challenger* şi al atacului de la Pearl Harbor, constituie paralele relevante între cercetările lui Philip Zimbardo şi ale Dianei Falkenbach şi Mariei Tsoukalas, menţionate anterior. Mai devreme, am analizat posibilitatea ca anumite caracteristici psihopatice, cum ar fi şarmul, nivelul foarte scăzut de anxietate şi imunitatea la stres – identificate de Falkenbach şi Tsoukalas în număr semnificativ mai mare în rândul populaţiei eroice – să facă parte, în mod ironic, din fondul de gene evoluţioniste prin propensiunea lor de a facilita soluţionarea conflictelor. Să ne amintim că cimpanzeii, macacii şi gorilele dominante concurează pentru parteneri prin intervenţiile lor în disputele subordonaţilor.

O explicaţie alternativă, dar care nu o exclude pe cea anterioară, ar fi că astfel de caracteristici ar fi putut evolua şi rezista probei timpului prin capacitatea lor catalitică de a instiga la conflict.

O astfel de ipoteză s-ar potrivi mai bine cu abordarea tradiţională a psihopatiei. În mod normal, versiunea darwinistă a psihopatiei s-a menţinut, în mod predominant, în aspectul nonconformist al tulburării antisociale (primul criteriu al definiţiei tulburării de personalitate antisocială, menţionat în Capitolul 2, evidenţia „incapacitatea de a se conforma normelor sociale”), în atitudinea dispreţuitoare a psihopatului faţă de convenţiile sociale. Convenţii ca onestitatea, responsabilitatea şi monogamia[51] pe de o parte, şi responsabilitatea socială, pe de altă parte, care în vremuri străvechi au contribuit, fără îndoială, la luarea unor decizii proaste în vremuri de restrişte, şi care, în acele perioade tulburi, au dus la moartea violentă şi sângeroasă a multor oameni.

Este principiul lui David şi Goliat, al celui mic şi neînsemnat, care, cu praştia lui, aruncă pietricele între roţile zimţate ale maşinăriei perfecte, imun fiind la presiunile toxice ale empatiei lăuntrice.

Vocea singuratică din sălbăticie.

---

51 Bineînţeles, asemenea lipsă totală de consideraţie pentru practica monogamici duce la promiscuitate sexuală... şi la o mai largă propagare a genelor.

Stripperul Jack

Cercetătorii şi clinicienii au dezbătut adesea ipoteza conform căreia psihopaţii nu „simt” empatia. Din cauza amigdalei lor letargice, ei nu simt lucrurile ca noi, ceilalţi. Studiile au revelat faptul că, atunci când psihopaţii urmăresc imagini neplăcute, cu victime ale foametei, luminile localizate în creier, în coridoarele emoţiei, pur şi simplu nu se aprind. Observat la FMRI, creierul lor trage draperiile peste ferestrele emoţionale şi instituie stare de asediu neural.

Câteodată, aşa cum am văzut, asemenea stări de asediu au avantajele lor, de exemplu în domeniul medical. Alteori, draperiile pot opri complet lumina. Iar întunericul poate fi de-a dreptul impenetrabil.

În vara lui 2010, m-am urcat la bordul unui avion spre Quantico, Virginia, pentru a-l intervieva pe Agentul Special Superior James Beasley al III-lea, din cadrul Unităţii de Analiză a Comportamentală a FBI. Beasley este unul dintre cei mai reputaţi specialişti în materie de psihopaţi şi criminali în serie din SUA, el fiind solicitat să stabilească profilele criminalilor şi de peste graniţele SUA, de la răpitori de copii, la violatori şi de la baroni ai drogurilor, la criminali în serie.

În cariera lui de douăzeci şi şapte de ani de angajat federal, ultimii paisprezece i-a petrecut la Centrul Naţional de Analiză a Crimelor Violente şi sunt foarte puţine lucruri pe care Agentul Special

Beasley să nu le fi auzit, văzut sau înfruntat. Însă în urmă cu câţiva ani a intervievat un individ care se afla atât de sus pe orice scală, încât ar fi putut stabili un nou record.

„Avuseseră loc o serie de jafuri armate”, a început Beasley, „iar cei răspunzători pentru treaba asta nu erau deloc timizi când era vorba să apese pe trăgaci. De obicei, în cazul jafurilor armate, persoana care le comite foloseşte arma doar pentru ameninţare.

Dar tipul ăsta era diferit. Întotdeauna trăgea de la distanţă mică în victime. Un singur glonţ în cap. Nu aveam nicio îndoială că aveam de-a face cu un psihopat. Tipul era rece ca gheaţa. Neîndurător. Dar mai era ceva în legătură cu el, ceva total nelalocul lui. Ceva care mă nemulţumea.

După una dintre crime, care s-a dovedit ulterior a fi şi ultima, l-am prins la scurt timp după incident. Luase jacheta victimei. Chestia asta chiar că nu avea nicio logică. În mod normal, dacă cineva ia un articol de îmbrăcăminte de la locul faptei, înseamnă unul din următoarele lucruri: fie este vreun motiv sexual la mijloc, fie o altă fantezie de-a criminalului. Este cunoscut în domeniu ca trofeu al crimei. Dar niciunul dintre cele două scenarii nu se potrivea cu profilul acestuia. Era prea… nu ştiu cum să spun… funcţional. Adică, tot ce făcea el, dacă înţelegi ce vreau să spun.

Când a fost adus, l-am întrebat: «Care a fost treaba cu jacheta?» Ştii ce a zis? «A, treaba aia? A fost o chestie de moment. În timp ce mă îndreptam spre uşă, m-am uitat la tip cum zăcea acolo, prăbuşit peste tejghea şi m-am gândit: Hm, jacheta aia se asortează cu cămaşa mea. Mi-am zis, ce naiba? Gagiul e deja mort. N-o să mai meargă nicăieri. Aşa că am luat-o. Şi am purtat-o când m-am dus la bar în noaptea aia. Mi-am şi tras-o, de fapt. Aş putea spune că e jacheta mea norocoasă. Cu ghinion pentru el, cu noroc pentru mine…»”.

Când auzi astfel de poveşti, e greu să crezi că psihopaţii au auzit vreodată de empatie, cu atât mai puţin să o şi simtă. Cu toate astea, realitatea e departe de a fi clară în acest caz. Mem Mahmut ne-a demonstrat limpede că, în anumite circumstanţe, psihopaţii par a fi *mai* empatici decât noi, ceilalţi. Sau măcar mai serviabili. Revenind la studiul lui Shirley Fecteau şi al colegilor ei, acesta demonstra că psihopaţii, spre deosebire de non-psihopaţi, au o activitate mai intensă în sistemele cerebrale ale neuronilor oglindă, în special ale neuronilor din zonele somato-senzoriale ale creierului, cele care ne permit să ne identificăm cu semenii care au dureri fizice.

În prezent, nu se ştie dacă unii psihopaţi sunt mai empatici decât alţii, dacă sunt mai abili în a manevra empatia sau dacă se pricep mai bine să o

mimeze, însă această întrebare despre adevărata identitate a psihopatului este fascinantă. Iată o temă care va fi aprig dezbătută ani de-a rândul.

În acest context, l-am întrebat pe Beasley despre criminalii în serie. Din experienţa lui, cum *se* situează *ei* pe scala empatiei? Eram aproape convins că ştiu răspunsul, dar Beasley, se pare, avea o surpriză pentru mine.

„Ştii, ideea că empatia le-ar lipsi criminalilor în serie este cam înşelătoare. Sigur, există criminali, asemeni lui Henry Lee Lucas, care spunea că a omorî un om este ca şi cum ai strivi un gândac.[52] Şi pentru specia asta de criminali în serie – funcţionali, instrumentali, veşnici nomazi, care urmăresc doar să obţină un ban rapid – lipsa empatiei poate fi benefică, doar îi face atât de greu de prins. Morţii nu spun poveşti, nu?

Dar pentru o altă categorie de criminali în serie, cei pe care îi numim criminali în serie sadici, pentru care crima este un scop în sine, prezenţa empatiei, chiar la un nivel crescut, deserveşte două scopuri importante.

52i legală dc armă de foc. La sfârşitul anilor 70, Lucas s-a aliat cu un complice, Ottis Toolc, şi împreună au călătorit prin sudul Statelor Unite, vânând în principal, dar nu exclusiv, autostopişti. La un moment dat, au traversat două state cu capul retezat al ultimei lor victime pe bancheta din spate a maşinii, fără ca măcar să-şi dea scama. „Nu am simţit nimic pentru acei oameni şi nici pentru vreuna dintre crime” a declarat Lucas. „Le luam de pe drum, când alergau, se jucau, chestii d-as- tca. Apoi nc distram. în primul rând, le omoram şi apoi le aruncam pe undeva.” în 2001, Lucas a decedat în închisoare în urma unui atac de cord. Povestea lui a fost ecranizata în 1986, în filmul Henry: Portretul unui criminal în serie (Henry: Portait of a Serial Killer).

Să luăm cazul lui Ted Bundy. El îşi ademenea victimele, care erau toate studente, pretinzând că, într-un fel sau altul, este în incapacitate de a se mişca. Avea braţul în faşă, cârje, chestii de genul ăsta. Din punct de vedere raţional, Bundy ştia pe ce butoane să apese pentru a obţine ajutorul şi încrederea lor. Acum, dacă nu ar fi ştiut acest lucru, dacă nu ar fi fost în stare să „intre în pielea lor", ar mai fi fost el capabil să le păcălească atât de bine?

Răspunsul este nu. Un anume grad de empatie *cognitivă*, un minimum de „teorie a minţii", este absolut necesar unui criminal în serie sadic.

Pe de altă parte, trebuie să existe şi un grad de empatie *emoţională*. Altfel, cum ai putea să te bucuri când îţi urmăreşti victimele în timp ce suferă? Când sunt bătute, torturate etc.? Răspunsul este simplu: nu ai putea.

Aşa că, în concluzie, deşi poate părea ciudat, răspunsul este următorul: criminalii în serie sadici simt durerea victimelor lor exact cum am simţi-o şi noi. O simt cognitiv şi obiectiv. Dar, în aceeaşi măsură, o simt şi emoţional şi subiectiv. Diferenţa dintre ei şi noi este că ei transformă durerea în *plăcere* proprie, subiectivă.

De fapt, adevărul ar fi următorul: cu cât empatia este mai mare, cu atât plăcerea este mai mare. Ceea ce, dacă stai să te gândeşti, este destul de ciudat".

Cu siguranţă că este straniu. Dar pe măsură ce îl ascult pe Beasley, încep să fac conexiunile şi tabloul de ansamblu capătă logică.

Greg Morant, unul dintre cei mai versaţi escroci din lume şi psihopat în toată regula, pur şi simplu emana empatie. Asta îl făcea atât de bun, atât de capabil să identifice şi să acţioneze cu precizie şi detaşare asupra punctelor de presiune psihologică ale victimelor sale.

Studiul neuronilor oglindă realizat de Shirley Fecteau, în care psihopaţii demonstrau mai multă empatie decât non-psihopaţii… cel cu acul… durerea fizica resimţită la înfigerea unui ac în mână.

Apoi, experimentul serviabilităţii al lui Mem Mahmut şi faptul că psihopaţii i-au depăşit la capitolul empatiei pe omologii non-psihopaţi la scenariul „cu braţul rupt”. Poate că l-au surprins pe Mahmut, dar nu şi pe James Beasley.

„Exact cum am prevăzut”, a comentat el, fără ezitare. „Deşi, cred… face o pauză, pentru a-şi cântări bine opţiunile, apoi continuă: „… deşi cred că depinde oarecum de ce tip de psihopat testezi”.

Beasley mi-a povestit despre un studiu realizat în anii ’80 de Alfred Heilbrun, un psiholog de la Universitatea Emory. Heilbrun a analizat structura de personalitate a peste 150 criminali şi, pe baza acelei analize, a evidenţiat două tipuri diferite de psihopaţi: cei care aveau un control slab al impulsurilor, coeficient de inteligenţă

scăzut şi empatie redusă (genul lui Henry Lee Lucas) şi cei cu un control mai bun al impulsurilor, coeficient de inteligenţă crescut, o motivaţie sadică şi empatie ridicată (genul lui Ted Bundy sau Hannibal Lecter, dacă preferaţi).

Dar informaţiile ascundeau un adevăr tulburător. Grupul care prezenta cea mai mare empatie era alcătuit, potrivit taxonomiei lui Heilbrun, din psihopaţii cu coeficient de inteligenţă mare şi cu un trecut extrem de violent. În mod special, viol, act care, ocazional, implică o componentă sadică indirectă. Acesta este un act violent care cauzează intenţionat, mai mult decât impulsiv, durere şi suferinţă, a evidenţiat Heilbrun, consolidând observaţia anterioară a lui Beasley. Aşadar, prin prezenţa empatiei şi a conştienţei criminalului asupra durerii pe care o experimentează victima, se obţin excitarea preliminară şi, ulterior, satisfacerea obiectivelor sadice.

Se pare că nu toţi psihopaţii sunt daltonişti. Unii văd semaforul exact ca şi noi, doar că decid să treacă pe roşu.

Faptul că cel puţin o parte dintre psihopaţi pare să fie capabilă să empatizeze ar putea lămuri, într-o oarecare măsură, următorul mister: cum au reuşit psihopaţii din studiul „vulnerabilităţii” condus de Angela Book să identifice mai bine decât toţi ceilalţi indicii şi semnele specifice persoanelor care fuseseră abuzate, prin simpla

studiere a comportamentului sau a mersului lor.

Psihopaţii nu sunt singurii care pot detecta detalii minuscule ale emoţiilor, invizibile ochiului uman, sau fărâme de sentimente ascunse adânc în cutele cenzurii conştiente. Potrivit lui Paul Ekman, de la Universitatea din California, Berkeley, doi călugări tibetani experţi în arta meditaţiei au reuşit să facă ceea ce mai mulţi judecători, poliţişti, psihiatri, ofiţeri vamali şi chiar agenţi secreţi nu au fost în stare să realizeze la exerciţiile subliminale de procesare a feţei, care au reuşit să îi pună în încurcătură pe toţi cei care au încercat (şi au fost peste 5.000); asta până când în laborator au intrat cei doi călugări.

Sarcina includea două etape. În prima parte, imaginile cu feţe reprezentând una dintre cele şase emoţii de bază (furia, tristeţea, frica, fericirea, dezgustul şi surpriza) erau afişate pe ecranul unui computer. Feţele erau afişate o perioadă suficientă de timp, cât creierul să aibă răgaz să le proceseze, dar insuficientă pentru a le permite voluntarilor să raporteze conştient ceea ce au văzut. În cea de-a doua parte, voluntarilor li se cerea să diferenţieze feţele care fuseseră afişate anterior pe ecran de cele prezentate ulterior, la o nouă „paradă a celor şase identităţii”.

În mod normal, răspunsurile erau la întâmplare. În urma mai multor serii de teste, procentajul reuşitelor era de unu din şase.

Dar călugării au reuşit trei sau patru.

Ekman specula că secretul lor se afla în abilitatea crescută, aproape supranaturală, de a descifra micro-expresiile, acele cadre minuscule, de o milisecundă, frânturi stroboscopice ale emoţiilor despre care am vorbit mai devreme şi care se manifestă la nivelul muşchilor feţei, înainte ca creierul nostru conştient să aibă timp să apese pe butonul de ştergere şi să afişeze, în schimb, imaginea pe care vrem să o arătăm.

Dacă este adevărat, atunci călugării au aceeaşi abilitate ca şi psihopaţii.

Sabrina Demetrioff, profesor la Universitatea din British, Columbia, a descoperit recent astfel de abilităţi (în special, în expresiile de frică şi tristeţe) la persoanele care au obţinut punctaje mari la scala lui Hare de Autoevaluare a Psihopatiei.

Un lucru şi mai interesant s-a întâmplat când Ekman l-a adus pe unul dintre călugării testaţi în laboratorul de Psihofiziologie al Universităţii Berkeley, condus de colegul lui, Robert Levenson, pentru a evalua „prezenţa de spirit” a acestuia. Aici, după ce a fost conectat la echipamente extrem de sensibile, capabile să remarce şi cele mai minuscule fluctuaţii ale funcţiilor autonome, cum ar fi contracţia musculară, pulsul, transpiraţia şi temperatura dermei, călugărului i s-a mai spus că, la un moment dat, în următoarele cinci minute, va fi expus unei explozii bruşte şi puternice de sunet (potrivit lui Ekman şi

Levenson, echivalentă cu sunetul unei împuşcături trase la numai câţiva centimetri de ureche, zgomot ce atinge pragul maxim al toleranţei acustice umane).

Avertizat asupra zgomotului, călugărul a mai fost instruit să încerce pe cât posibil să evite „tresărirea involuntară”, iar reacţia lui să fie cât mai imperceptibilă.

Ekman şi Levenson îşi petrecuseră mult prea multe ore în laborator pentru a mai fi luaţi prin surprindere. Din cele câteva sute de subiecţi care defilaseră pe acolo, niciunul nu reuşise să facă acest lucru. Nici măcar lunetiştii. Lipsa reacţiei totale era imposibilă. Întotdeauna monitoarele simţeau ceva.

Sau cel puţin aşa credeau cercetătorii.

Dar asta pentru că nu mai testaseră niciodată un maestru tibetan în arta meditaţiei. Spre mirarea lor, şi-au găsit naşul. Aparent, împotriva tuturor legilor fiziologiei umane, călugărul nu a manifestat nicio reacţie la auzul exploziei. Nu a sărit, nu a clipit. Nu a făcut *nimic*.

Era ca şi mort.

S-a auzit împuşcătura… iar călugărul era pur şi simplu împietrit. Ca o statuie. În toată experienţa lor, Ekman şi Levenson nu mai văzuseră aşa ceva.

„Când a încercat să-şi reprime tresărirea, aproape că a dispărut”, a declarat ulterior Ekman. „N-am mai văzut pe nimeni capabil să facă aşa

ceva până acum. Şi nici alţi cercetători nu au mai întâlnit un asemenea caz. Este o realizare nemaipomenită. Nu avem nici cea mai vagă idee ce parte anatomică îi permite să-şi reprime reflexul involuntar de tresărire”.

Călugărul, care în momentul împuşcăturii practica o tehnică numită meditaţia prezenţei deschise, avea o altă perspectivă asupra lucrurilor.

„În acea stare, nu încercam să controlez activ reflexul de tresărire, însă bubuitura părea mult atenuată, ca şi cum s-ar fi auzit de undeva, din depărtare… în starea normală, explozia m-ar fi adus rapid în prezent şi m-ar fi luat prin surprindere. Dar când te afli în starea de meditaţie deschisă, tu te odihneşti în prezent, iar bubuitura se aude doar ca un mic zgomot, ca zborul unei păsări care străbate văzduhul”, a explicat el.

Mă întreb dacă i-au testat şi auzul.

Autostrăzi criminale

Cercetările lui Paul Ekman, Robert Levenson şi Richard Davidson, prezentate anterior, susţin consensul general conform căruia cultivarea şi menţinerea unei stări relaxate a minţii ne pot îmbunătăţi considerabil reacţiile, dar şi percepţia asupra factorilorde stres ai vieţii moderne. Puţini dintre noi vor ajunge la acele înălţimi spirituale rarefiate la care au ajuns călugării budişti tibetani dar, pe de altă parte, cei mai mulţi dintre noi am avea de câştigat dacă ne-am putea menţine mintea

limpede, măcar din când în când.

Cu toate acestea, se pare că psihopaţii fac excepţie de la regulă. Aceştia, în loc să mediteze (asemeni călugărilor budişti) la asimilarea liniştii interioare, par să aibă un talent natural pentru aşa ceva, cum au demonstrat şi deciziile lor la dilema morală prezentată mai devreme. La această concluzie conduc atât rezultatele obţinute la exerciţiile de luare a deciziilor cognitive, cât şi talentul înnăscut de a se autocontrola, datorat nivelului scăzut al reactivităţii *emoţionale*.

Similar testului EIT (al detaşării emoţionale) amintit mai devreme, Chris Patrick, de la Universitatea de Stat din Florida, a comparat reacţiile psihopaţilor cu acelea ale non-psihopaţilor, pe măsură ce în faţa lor se derula o serie de imagini îngrozitoare, greţoase şi erotice. La toate măsurătorile fiziologice – tensiune, transpiraţie, ritm cardiac şi frecvenţa de clipire – psihopaţii au manifestat un nivel mult mai scăzut de excitare decât persoanele normale. Ca să folosim terminologia corectă, au manifestat un *reflex emoţional diminuat*.

Cea mai mare realizare, scria învăţătorul budist din secolul al XI-lea, Atisha, este stăpânirea de sine. Cea mai mare magie, transmutarea pasiunilor. Se pare că, în mare măsură, psihopaţii ne-au depăşit la acest capitol.

Această „depăşire” nu e întotdeauna metaforică. Când vine vorba despre reacţiile

noastre la stimulii emoţionali, psihopaţii sunt, la propriu, „cu un pas înaintea noastră”. Peregrinările perpetue pot fi foarte solicitante.

Stilul de viaţă nomad, rătăcitor, o caracteristică fundamentală a personalităţii psihopatice, ca şi transmutarea pasiunilor, are rădăcini străvechi în înţelepciunea iluminării spirituale. În vremurile în care a trăit Atisha, de exemplu, *Shramana* sau călugărul călător reprezenta *arhetipul* spiritual. Idealul shramanic al renunţării şi abandonului, al singurătăţii, vremelniciei şi contemplării constituiau calea spre iluminare, pe care Buddha însuşi a urmat-o.

În prezent, Shramana a dispărut din punct de vedere spiritual, devenind o fantomă primordială care bântuie drumurile înstelate ale pustietăţii spectrale, nirvanice. Dar la umbra luminilor anemice din baruri, moteluri şi cazinouri, psihopaţii sunt în plină acţiune, asumându-şi aceeaşi existenţă itinerantă, nomadă, ca şi strămoşii lor monastici.

Să vorbim despre criminalii în serie, de exemplu. Ultimele date ale FBI estimează că există între treizeci şi cinci şi cinci zeci de criminali în serie care operează încă pe teritoriul Statelor Unite. Judecând după orice standarde, numărul este foarte mare. Iar dacă stăm să ne mai gândim puţin, începem să ne întrebăm dacă nu cumva sunt, de fapt, mai mulţi.

Sistemul american de autostrăzi interstatale

este o bestie schizofrenică. În timpul zilei, zonele de odihnă sunt frecventate intens şi au un aer familial şi vesel. Dar în timpul nopţii situaţia se schimbă rapid şi locurile se transformă în culcuşuri ale furnizorilor de droguri şi ale prostituatelor în căutare de prăzi facile, precum şoferii de tiruri sau muncitorii zilieri.

Familiile acestor femei nu le prea duc dorul. Uneori zac mai multe săptămâni sau chiar ani în zone pustii sau gropi de gunoi, de-a lungul şi de-a latul Americii, la sute de mile depărtare de locul de unde au fost luate. Poliţia a descoperit de curând rămăşiţele vechi de 5 – 10 ani ale victimei unui criminal în serie din Long Island, care mai fusese găsit răspunzător pentru alte zece crime, comise pe parcursul a cincisprezece ani.

Niciodată nu vom şti numărul exact al vieţilor luate de Henry Lee Lucas.

Vastitatea ţării, lipsa martorilor, faptul că fiecare stat constituie o jurisdicţie legislativă independentă, precum şi acela că atât victimele, cât şi criminalii, sunt „în trecere”, toate acestea conduc la un coşmar logistic şi statistic pentru autorităţile abilitate de investigaţie.

Am întrebat un agent special FBI dacă crede că psihopaţii sunt potriviţi în mod special pentru o profesie anume.

A dat din cap.

„Cu siguranţa sunt nişte şoferi excepţionali de camioane”, a chicotit. „Aş merge chiar mai

departe şi aş spune că un camion reprezintă, probabil, cea mai importantă piesă din echipamentului unui criminal în serie din SUA. E un fel de 2 în 1: şi mod de operare, şi vehicul de evadare”.

Agentul menţionat face parte dintr-o echipă a forţelor de aplicare a legii care, în prezent, operează în cadrul Iniţiativei FBI pentru Soluţionarea Crimelor în Serie de pe Autostrăzi (Highway Serial Killings Iniţiative), o operaţiune destinată atât facilitării fluxului de date din interiorul complex şi autonom al mozaicului de jurisdicţii legislative, cât şi informării şi sporirii atenţiei publice asupra criminalilor.

Iniţiativa a luat naştere aproape din întâmplare. În 2004, un analist din Biroul de Investigaţii al Statului Oklahoma a detectat un tipar. Trupurile unor femei ucise începeau să apară la intervale regulate de-a lungul coridorului interstatal 40, care traversa statele Oklahoma, Texas, Arkansas şi Mississippi. Analiştii din cadrul Programului pentru Capturarea Criminalilor Violenţi (Violent Criminal Apprehension Program/ VICAP), o matrice naţională ce conţine informaţii despre crime, atacuri sexuale, persoane dispărute şi rămăşiţe umane neidentificate, au cercetat în baza lor de date, ca să verifice dacă mai existau şi în altă parte tipare similare ale crimelor de pe autostrăzi.

Şi existau.

Până acum, investigaţiile au relevant mai mult de 500 de victime ucise de-a lungul autostrăzilor şi o listă de circa 200 de potenţiali suspecţi.

„Psihopaţi sunt stăpânii umbrelor”, mi-a spus agentul; pe peretele din spatele lui se afla o hartă imensă a Statelor Unite, presărată cu date, puncte şi traiectorii roşii, marcând locurile crimelor. „Supravieţuiesc prin faptul că migrează. Nu simt nevoia de apropiere, pe care o simt oamenii normali. Aşa că trăiesc pe o orbită în permanentă derivă, astfel încât şansele de a-şi reîntâlni victimele sunt minime.

Se folosesc de şarmul lor, care, pe termen scurt sau mediu, le permite să stea într-un singur loc suficient cât să îndepărteze suspiciunile şi să-şi găsească victime. Carisma lor extraordinară este uneori aproape supranaturală. Chiar dacă ştii că sunt reci ca gheaţa şi te vor omorî de-ndată ce pun ochii pe tine, câteodată nu te poţi abţine să îi placi, de parcă ar exista un soi de paravan psihologic care le maschează adevăratele intenţii.

Din acest motiv, se găsesc în general mai mulţi psihopaţi în zonele urbane, spre deosebire de cele rurale. Într-un oraş, anonimatul se poate obţine mult mai uşor. Dar ia încearcă să te ascunzi într-o comunitate de fermieri sau mineri. Îţi va fi foarte greu.

Din păcate, cuvintele „psihopat” şi „nomad” merg mână în mână. Din această cauză, forţele de

aplicare a legii se aleg cu durerea asta uriaşă de cap. Este motivul principal pentru care munca noastră este câteodată atât de dificilă”.

Lecţia molieI

Peter Jonason, promotorul psihologiei „James Bond”, avea o teorie a psihopatiei. Exploatarea altora este riscantă, susţine el, şi adesea se soldează cu eşec. Oamenii sunt cu ochii în patru după criminali şi infractori şi au tendinţa de a reacţiona violent faţă de ei, fie legal, fie altminteri. Dacă intenţionezi că trişezi, susţine Jonason, făcând-o pe extrovertitul, şarmantul şi cu un respect de sine ridicat, poţi face faţă mult mai bine respingerilor şi poţi dispărea mult mai uşor din peisaj.

Bond era tot timpul pe drum, lucrul acestea fiind inerent activităţii de spionaj, aşa cum este şi criminalul în serie de pe autostrada interstatală, dar şi călugărul călător de odinioară. Dar, cu toate că cei trei au motive diferite pentru a călători şi se poziţionează pe paliere total distincte pe spectrul psihopatie, în plan metafizic ei sunt conduşi de o motivaţie comună: permanenta căutare de experienţe noi şi intense, fie sub forma luptei până la moarte cu un criminal psihopat, fie cea a puterii toxice, insondabile, a curmării vieţii cuiva, fie cea a purităţii transcendentale a peregrinajului etern.

Aceasta deschidere spre experienţă este comună atât psihopaţilor, cât şi sfinţilor şi, dacă vă amintiţi, constituie un component al meditaţiei

atenţiei. Cele două, deşi aparent opuse, par a avea o serie de caracteristici comune (vezi Figura 7.2). Nu toate trăsăturile psihopatice sunt spirituale, dar nici viceversa. Există unele care se suprapun, da, cu siguranţă, dar deschiderea spre experienţă este cea mai importantă.

Hunter S. Thompson ar fi fost de acord. La urma urmelor, aceasta este singura cu care ne-am născut.

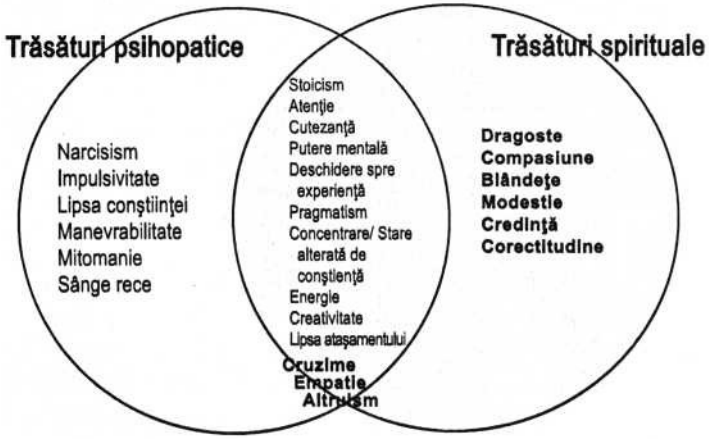

Figura 7.2. Relaţia dintre trăsăturile psihopatice fi cele spirituale

După ce mi-am terminat treburile cu FBI în Quantico, m-am îndreptat spre Florida, în vacanţă. Ca să mai pierd ceva timp prin centrul oraşului Miami înainte de a prinde un zbor spre casă, m-am aventurat într-o dimineaţă de duminică senină pe aleile din Little Havana, la o piaţă de vechituri. Pe o tarabă cu mărunţişuri, lângă o grămadă de puzzle-uri, se afla un exemplar din cartea *Archy* şi *Mehitabel*, ale cărei coperţi albastru închis păreau

de un turcoaz tropical în lumina soarelui şi a irizaţiilor oceanului.

Cartea, publicată pentru prima dată în 1927, este opera editorialistului new-yorkez Don Marquis, şi constituie cronica în versuri a aventurilor excentrice ale celor două personaje neobişnuite din titlu: Archy, un gândac cu o înclinaţie ciudată spre poezie, şi prietenului său cel mai bun pe nume Mehitabel, o pisică maidaneză reîncarnată, care pretindea că într-o viaţă anterioară a fost Cleopatra.

Am răsfoit paginile şi m-am uşurat de câţiva dolari. Aveam ce să citesc în avion, în drum spre casă, mi-am zis. Târziu, în acea seară, la peste 12.000 de metri altitudine deasupra Atlanticului, am dat peste următorul poem.

Era un poem despre molii. Dar şi un poem despre psihopaţi.

L-am copiat şi l-am înrămat, iar acum tronează deasupra biroului meu: o amintire entomologică a orizonturilor existenţei.

Şi inteligenţa brutală şi nefericită a celor care le caută.

vorbeam cu o molie seara trecută încerca să intre într-un bec electric şi să se ardă cu filamentul de ce voi moliilor încercaţi cascadoria asta am întrebat-o este un lucru obişnuit la molii sau de ce dacă ar fi fost o lumânare aprinsă în loc de un bec electric ai fi putut fi acum doar cenuşă nu gândeşti deloc ba chiar foarte mult mi-a

răspuns dar uneori obosim să gândim ne plictisim de rutină şi tânjim după frumuseţe şi după emoţie focul este nemaipomenit şi ştim că dacă ne apropiem prea mult ne va omorî dar ce contează mai bine să fii fericit pentru o clipă mistuit de frumuseţe decât să trăieşti vreme îndelungată şi plictisit tot timpul aşa că ne adunăm viaţa toată într-un mic ghem şi apoi îl desfacem brusc ăsta e rolul vieţii mai bine frântură de frumuseţe o clipă şi apoi să încetezi a mai exista decât să exişti o veşnicie dar niciodată frântură de frumuseţe viziunea noastră asupra vieţii este – cum a venit; aşa să treacă suntem precum erau oamenii înainte de a deveni prea civilizaţi pentru a se simţi bine şi înainte de a-i contrazice filosofia a zburat şi s-a aruncat în arşiţa unei brichete aprinse nu sunt de acord cu ea cu aş prefera să fiu pe jumătate fericit şi de două ori mai longeviv dar în acelaşi timp îmi doresc să existe ceva după care să tânjesc atât de tare încât să vreau să ard eu însumi.

Note

Prefaţă

10 *„Se spune că, la oameni, frica reprezintă mecanismul de supravieţuire… „vezi Arne öhman* şi *Susan Mineka*, „The Malicious Serpent: Snakes as a Prototypical Stimulus for an Evolved Module of Fear" în *Current Direc*tions in *Psychological Science* 12, no. 1/ 2003), p. 5 – 9. Pentru o introducere uşoară asupra bazei evoluţioniste a emoţiei, vezi Joseph E. LeDoux, *the Emoţional*

Brain: the *Mysterious Under pinings of Emoţional Life* (New York: Simon & Schuster, 1996).

10 *Maimuţele cu leziuni ale amigdalei*... vezi Heinrich Klüver şi Paul C. Bucy, „Psychic Blindness and Other Symptoms Following Bilateral Temporal Lobectomy în Rhesus Monkeys", în *American Journal of Physiology* 119/ 1937, p. 352 – 3; Heinrich Klüver şi Paul C. Bucy, „Preliminary Analysis of Functions of the Temporal Lobes în Monkeys", în *Archives of Neurology and Psihiatry* 42, no. *6*1.1939, p. 979 – 1.000.

10 *„în Pleistocen nu exista* capitalr..." citat preluat din Jane Spencer, „Lessons from the Braindamaged Investor", în *Wall Street Journal*, 21 July 2005. htpt; //online, wsi.com/article/Q „ZBL 1219016402 32.21519. QQ.html (accesat la 19 octombrie 2008)

11 *Chiar şi în prezent, indivizii anxioţi sunt* mai buni *decât ceilalţi*... vezi Elaine M. Fox, Riccardo Russo şi George A. Georgiou, „Anxiety Modulates the Degree of Attentive Resources Required to Process Emoţional Faces", în *Cognitive, Affective, and Behavioral Neuroscience* 5, no. 4/ 2005, p. 396 – 404.

11 în cartea sa, Omul care şi-a confundat soţia cu o pălărie... Oliver Sacks, The Man Who Mistook His Wife for a Hat (London: Picador, 1985).

11 *Kéri a descoperit că persoanele cu două*

variante ale unei anumite variaţii ADN... vezi Szaboles Kéri, „Genes for Psychosis and Creativity: A Promoter Polymorphism of the Neuregulin 1 Gene Is Related to Creativity în People with High Intellectual Achievement”, în *Psychological Science* 20, no. 9/ 2009, p. 1070 – 73.

12 *în cadrul unui experiment ingenios*, *Joe Forgas*... Joseph P. Forgas, Liz Goldenberg şi Christian Unkelbach, „Can Bad Weather Improve Your Memory? A Field Study of Mood Efects on Memory in a Real-Life Setting”, în *Journal of Experimental Social Psychology 45*1.2009, p. 254 – 7.

12 *Un psihopat nu şi-ar face griji niciodată că a lăsat gazul pornit*. Psihopatia este mult mai prevalentă la bărbaţi decât la femei. Au circulat mai multe explicaţii pentru această situaţie. Teoreticienii care studiază dezvoltarea umană subliniază că nivelurile diferite de agresivitate se datorează practicilor parentale dihotomice în creşterea băieţilor şi fetiţelor. Aceştia mai atrag atenţia şi asupra faptului că fetiţele manifestă o dezvoltare mai timpurie a abilităţilor lingvistice şi socio-emoţionale decât băieţii, ceea ce le poate predispune la adoptarea unor strategii mai eficiente de inhibiţie a comportamentului. Pe de altă parte, teoreticienii evoluţionişti susţin că diferenţele de construcţie dintre sexe în activarea şi retragerea comportamentală ar putea fi o

posibilă sursă a discrepanţei. Femeile, de exemplu, tind să prezinte mai multe emoţii „negative de retragere” (cum este frica) în prezenţa stimulilor adversivi, în timp ce bărbaţii prezintă mai multe emoţii „de activare negativă”, precum furia. Cea de-a treia ipoteză evidenţiază factorii sociologici ca având un posibil rol în „prezenţa” tulburării, cum ar fi tendinţa subtilă a clinicienilor de a diagnostica în funcţie de sex – conexe stigmatului social tradiţional asociat femeilor care prezintă caracteristici de psihopatologie, antisociale şi manifestate în exterior, sau care exprimă sentimente şi atitudini antisociale. Indiferent care ar fi motivele, probabil că este vorba despre o confluenţă a tuturor acestor factori. Se estimează că incidenţa psihopatiei tinde să varieze între 1 – 3 % la bărbaţi şi 0, 5 – 1% la femei.

1. Ascensiunea scorpionului

19 *În anii 1990, Hare a trimis un articol documentar unei publicaţii academice*... Publicaţia în cauză, în care studiul lui Hare *a fost ulterior* publicat, este Sherrie Williamson, Timothy J. Harpur şi Robert D. Hare, „Abnormal Processing of Affective Words by Psychopaths”, în *Psychophysiology* 28, no. 3/ 1991, p. 260 – 73.

22 *Pentru a afla răspunsul a organizat un experiment simplu*. Vézi Sarah Wheeler, Angela Book şi Kimberley Costello, 2009. „Psychopathic Traits and the Perception of Victim Vulnerability”,

în *Criminal Justice and Behavior* 36, no. 6/ 2009, p. 635 – 48. Chiar dacă psihopaţii pot avea un radar pentru detectarea vulnerabilităţii, există dovezi clare care atestă că elemente ale limbajului lor corporal „îi trădează" şi îi diferenţiază de ceilalţi membri normali ai populaţiei. Un studiu în care s-au utilizat materiale video a demonstrat că psihopaţii pot fi identificaţi foarte clar numai după expunerea unor secvenţe de cinci până la zece secunde. Vezi Katherine A. Fowler, Scott O. Lilienfeld şi Christopher J. Patrick, „Detecting Psychopathy from Thin Slices of Behavior", în *Psychological Assessment* 21, no. 1/ 2009, p. 68 – 78.

22 *Mai întâi, a distribuit chestionarul de Autoevaluare a Psihopatiei…* vezi Delroy L. Paulhus, Craig S. Neumann şi Robert D. Hare, *„Seif Report Psychopathy Scale*: *Version III* (Toronto: Multi-Health Systems, în curs de apariţie).

22 *Ba, mai mult decât atât, când Book a repetat experimentul cu psihopaţii diagnosticaţi clinic…* Kimberley Costello şi Angela Book, „Psychopathy and Victim Selection", poster prezentat la Conferinţa Societăţii pentru Studiul Ştiinţific al Psihopatiei, Montreal, Canada, mai 2011.

25 *în 2009, la scurt timp după ce Angela Book a publicat rezultatele studiului său, am decis să îmi încerc şi eu norocul*. Acesta este un studiu

în curs de desfăşurare, mai multe date urmând a fi adunate pentru a fundamenta rezultatele iniţiale.

26 în 2003, Reid Meloy, profesor de psihiatrie la Universitatea din California, San Diego> Şcoala de Medicină, a realizat un experiment… vei J. Reid Meloy şi M.J. Meloy, „Autonomie Arousal in the Presence of Ps/thopathy: A Survey of Mental Health and

Criminal Justice Professionals", în *Journal of Threat Assessment* 2, no. *2*1.2003, p. 21 – 34.

27 Kent Bailey, profesor emerit în domeniul psihologiei clinice la Universitatea Virginia Commonwealth, susţine cea de-a doua ipoteză… vezi Kent G. Bailey, „The Sociopath: Cheater or Warrior Hawk?", în Behavioral and Brain Sciences 18 (3), no. 3/ 1995, p. 542 – 3.

28 *Robin Dunbar, profesor de psihologie şi antropologie evoluţionistă la Universitatea din Oxford, susţine ipoteza lui Bailey*… vezi Robin I.M. Dunbar, Amanda Clark şi Nicola L. Hurst, „Conflict and Cooperation among the Vikings: Contingent Behavioral Decisions", în *Ethology and Sociobiology* 16 (3), no. 3/ 1995, p. 233 – 46.

30 *Joshua Greene, psiholog la Universitatea Harvard, a petrecut ultimii ani observând cum psihopaţii evaluează dilemele morale*… Pentru mai multe informaţii despre opera lui Joshua Greene şi interfaţa fascinantă dintre neuroştiinţă şi procesul de luare a deciziilor morale, vezi Joshua D. Greene, Brian R. Sommerville, Leigh E. Nyström,

John M. Darley şi Jonathan D. Cohen, „An FMRI Investigation of Emoţional Engagement în Moral Judgment”, în *Science* 293, no. 5537/ 2001, p. 2105 – 8; Andrea L. Glenn, Adrian Raine şi R.A. Schug, „The Neural Correlates of Moral Decision-Making în Psychopathy”, în *Molecular Psychiatry* 14/ ianuarie 2009, p. 5 – 6.

30 *Să analizăm, de exemplu, următorul caz (Cazul 1), propus de filosofii Philippa...* Dilema vagonului a fost propusă pentru prima dată în această formă de Philippa Foot în „The Problem of Avortion and the Doctrine of the Double Efect”, în *Virtues and Vices and Other Essays în Moral Philosophy* (Berkeley, CA: University of California Press, 1978).

30 *Acum, să analizăm următoarea variantă (Cazul 2), propusă de filosoful Judith Jarvis Thomson...* vezi Judith J. Thomson, „Killing, Letting Die, and the Trolley Problem”, în *The Monist* 59/ 1976, p. 204 – 17.

33 *Daniel Bartels de la Universitatea Columbia şi David Pizarro de la Universitatea Cornell sunt de acord cu această afirmaţie...* vezi Daniel M. Bartels şi David A. Pizarro, „The Mismeasure of Morals: Antisocial Personality Traits Predict Utilitarian Responses to Moral Dilemmas”, în *Cognition* 121 (1) / 2011, p. 154 – 61.

34 În 2005> Belinda Board şi Katarina Fritzon de la Universitatea din Surrey au realizat

un sondaj pentru a afla cu exactitate ce îi motivează pe marii afaceriști. Vezi Belinda J. Board şi Katarina Fritzon, „Disordered Personalities al Work”, în Psychology, Crime and Law 11, no. 1/2003, p. 17 – 32.

35 *Mehmet Mahmut şi colegii săi de la Universitatea Macquarie au demonstrat recent…* Vezi Mehmet K. Mahmut, Judi Homewood şi Richard J. Stevenson, „The Characteristics of Non-Criminals with High Psychopathy Traits: Are They Similar to Criminal Psychopaths?”, în *Journal of Research* în *Personality* 42, no. 3/ 2008, p. 679 – 92.

35 într-o notă similară, poate mai puţin tehnică, le-am cerut unor studenţi din anid întâi să îşi imagineze că sunt manageri într-o companie de plasare a forţei de muncă. Studiu pilot încă nepublicat.

35 Jon Moulton., unul dintre cei mai de succes investitori londonezi, subscrie. Vezi Emma Jacobs, „20 Questions: Jon Moulton”, în Financial Times, 4 februarie 2010, p. 245.246.

36 Există însă o poveste pe care am auzit-o odată şi care oferă o ilustrare cât se poate de grafică a modului în care sângele rece… Pentru această relatare, aş dori să le mulţumesc lui Nigel Henbest şi lui Heather Couper.

37 *în anii ’80, cercetătorul Stanley Rachman de la Universitatea Harvard a descoperit ceva similar în cazul specialiştilor genişti, care*

dezamorsează bombe. Pentru date suplimentare despre opera lui Rachman, vezi Stanley J. Rachman, „Fear and Courage: A Psychological Perspective”, în *Social Research* 71, no. 1/ 2004, p. 149 – 76. Rachman evidenţiază foarte clar în acest articol faptul că geniştii nu sunt psihopatiei, o perspectivă pe care am dezbătut-o în această carte. Mai exact, trebuie menţionat faptul că încrederea şi autocontrolul în condiţii de presiune sunt două trăsături comune ale psihopaţilor şi geniştilor.

38 Experţii în relaţiile de cuplu, Neil Jacobson şi John Gottman, autorii apreciatei cărţi „Când bărbaţii lovesc femeile”, au observat un comportament cardiovascular identic la anumite tipuri de agresori. Vezi Neil Jacobson şi John Gottman, When Men Batter Women: New Insights into Ending Abusive Relationships (New York: Simon and Schuster, 1998).

40 *În 2009, Lilianne Mujica-Parodi, specialist în domeniul neurostiinţei cognitive la Universitatea Stony Brook din New York, a colectat sudoare de la un grup de paraşutişti aflaţi la primul salt...* Vezi Lilianne R. Mujica-Parodi, Helmut H. Strey, Frederick Blaise, Robert Savoy, David Cox, Yevgeny Botanov, Denis Tolkunov, Denis Rubin şi Jochen Weber, „Chemosensory Cues to (Nonspecific Emoţional Stres Activate Amygdala în Humans”, în *PLoS ONE* 4, no. 7/ 2009, p. e6415. doi: 10.1371/journal,

pone.0006415.

41 *Pentru a afla răspunsurile, am realizat* şi *eu o variantă a studiului Mujica-Parodi*… Articol trimis spre publicare. În ceea ce priveşte studiul realizat de mine, ar trebui menţionat că psihopaţii nu s-au dovedit a fi mai buni decât non-psihopaţii în identificarea olfactivă exactă a apartenenţei transpiraţiei – cu doza de frică sau fără. Mirosul distinctiv al transpiraţiei vine de la contaminarea bacteriană, iar protocoalele de colectare şi stocare erau concepute astfel încât să prevină culturile bacteriene, la fel ca în studiul lui Mujica Parodi. Diferenţa dintre psihopaţi şi non-psihopaţi s-a remarcat în efectul pe care l-a produs expunerea la transpiraţia cu frică asupra performanţei lor.

2. Adevăratul psihopat, în picioare, vă rog!

49 *Apoi, în 1952, psihologul britanic Hans Eysenck*… Pentru o informare amănunţită asupra contribuţiei lui Eysenck la teoria personalităţii, vezi Hans J. Eysenck şi Michael W. Eysenck, „*Personality and Individual Differences*: *A Natural Science Approach*” (New York: Plenum Press, 1985). Pentru lucrarea originală care include cele patru temperamente ale lui Hipocrate, vezi Hans J. Eysenck „A Short Questionnaire for the Measurement of Two Dimensions of Personality”, în *Journal of Applied Psychology* 42 no. 1/ 1958, p. 14 – 17.

51 *Modelul bidimensional de personalitate al lui Eysenck pare cu totul anorexie*… Vezi Gordon.

W Allport şi H.S. Odbert, Trăit-Names: A Psycho-Lexical Study", în *Psychological Monographs* 47, no. 1/ 1936, p. 1-171.

51 Însă abia după ce psihologul Raymond Cattell de la Universitatea din Illinois a ajuns în posesia listei lui Allport... Vezi Raymond. B. Catteil, „*Personality and Motivation Structure and Measurement*" (Yonkers-on-Hudson, NY: World Book Co., 1957).

52 În 1961, doi cercetători din cadrul Forţelor Aeriene Americane, *Ernest Tupes* şi *Raymond Christa* /... Vezi Ernest. C. Tup es şi Raymond E. Christal, „Recurrent Personality Factors Based on Trăit Ratings", în Technical Report ASD-TR-61 – 97, Personnel Laboratory, Aeronautical Systems Division, Air Force Systems Command, United States Air Force. Lackland Air Force Base, Texas, May 1961. Republicat în *Journal of Personality* 60, no. 2/1992, p. 225 – 51.

52 *În ultimii douăzeci de ani*... Vezi Paul T. Costa şi Robert R. McCrae, „Primary Traits of Eysencks PEN System: Three-and Five-Factor Solutions", în *Journal of Personality and Social Psychology* 69, no. *2*1.1995, p. 308 – 17.

52 *Chiar dacă psihologii nu pot ajunge la un consens, în acest caz nu au avut prea multe de comentat*. Atât de indivizibili sunt atomii modelului de personalitate Big Five, încât au putut fi observaţi şi la alte specii. Un studiu din 1997, condus de James King şi Aurelio Figueredo, de la

Universitatea din Arizona, a relevant faptul că şi personalitatea cimpanzeilor se conformează modelului celor cinci factori, cu o singură menţiune. Aceea că factorul dominanţă este mai pregnant la cimpanzei, fiind un artefact evoluţionist al societăţii ierarhice a speciei lor. Sam Gosling, de la Universitatea de Stat din Texas, Austin, a realizat un studiu similar pe hiene. Gosling a recrutat patru voluntari care să îl ajute să evalueze un grup de *Crocuta crocuta* (specie de hienă pătată) pe baza unei scale standardizate de personalitate concepută special în acest sens. Hienele se aflau la Staţia pentru cercetarea comportamentului din cadrul Universităţii din California, Berkeley. Când Gosling a revizuit datele, cele cinci dimensiuni s-au evidenţiat în faţa ochilor să-i: Asertivitate, Excitabilitate, Acceptabilitate faţă de oameni, Sociabilitate şi Curiozitate. Care, dacă excludem Conştiinciozitatea, se potrivesc foarte bine cu celelalte patru vedete de pe firmamentul personalităţilor umane (Nervozismul, Agreabilitatea, Extroversiunea şi Deschiderea spre experienţă). Gosling nu s-a oprit aici. Încurajat de aceste rezultate, şi-a luat instrumentele de măsură şi şi-a îndreptat atenţia către fundul mării, unde a descoperit diferenţe clare în capacitatea de socializare… a caracatiţelor. Se pare că unele dintre ele preferă să mănânce în siguranţa culcuşurilor proprii, în timp ce altele cinează în

aer liber. Vezi James E. King şi Aurelio J. Figueredo, „The Five-Factor Model plus Dominance în Chimpanzee Personality", în *Journal of Research în Personality* 31/1997, p. 257 – 71; Samuel D. Gosling, „Personality Dimensions în Spotted Hyenas (*Crocuta crocuta*)", în *Journal of Comparative Pszehology* 112 no. 2/ 1998, p. 107 – 18. Şi, pentru o privire mai generală asupra trăsăturilor de personalitate din regnul animal, vezi S.D. Gosling şi Oliver P John, „Personality Dimensions în Non-Human Animals: A Crossăpecies Review", în *Current Directions in Psychological Science* 8 no. 3/ 1999, p. 69 – 75.

53... *denumite pe scurt modelul „Big Five"* (*modelul Marelui Cinci*). Mai multe detalii despre structura personalităţii şi, în special, despre modelul „Big Five", vezi R.R. McCrae şi P.T. Costa, *„Personality în adulthood"* (New York: Guilford Press, 1990); R.R. McCrae şi P.T. Costa, „A Five-Factor Theory of Personality", la editurile L.A. Pervin and O.P. John, în *Manualul of Personality*: *Theory and Research*, a 2-a ed. (New York: Guilford Press, 1990), p. 139 – 53.

54 *Astfel, au reuşit să identifice legătura frapantă dintre*... Mai multe informaţii despre relaţia dintre personalitate şi alegerea carierei, vezi Adrian Fumham, Liam Forde şi Kirsti Ferrari, „Personality and Work Motivation", în *Personality and Individual Differences*, 26, no. 6/ 1999, p. 1035 – 43; Adrian, Fumham, Chris J. Jackson, Liam

Forde şi Tim Cotter, „Correlates of the Eysenck Personality Profiler", în *Personality and Individual Differences*, 30 no. 4/ 2001, p. 587 – 94.

55 *În 200U Donald Lynam // colegii săi de la Universitatea din Kentucky au realizat un studiu...* Pentru mai multe detalii despre studiului lui Lynam, vezi Joshua D. Miller, Donald R. Lynam Thomas A. Widiger şi Carl Leukefeld, „Personality Disorders as Extreme Variants of Common Personality Dimensions: Can the Five-Factor Model Adecvately Reprezent Psychopathy?", în *Journal of Personality* 69 no. 2/ 2001, p. 253 – 76. Mai multe despre relaţia dintre psihopatie şi modelul celor cinci factori ai personalităţii, se găsesc în Thomas A. Widiger şi Donald R. Lynam, „Psychopathy and the Five Factor Model of Personality", T. Million, E. Simonsen, M.

Birket-Smith and R.D. Davis (editori), în *Psychopathy*: *Antisocial*, *Criminal*, *and Violent Behaviors* (New York: Guilford Press, 1998); şi Joshua D. Miller şi Donald R. Lynam, „Psychopathy and the Five-Factor Model of Personality: A Replication and Extension", în *Journal of Personality Assessment*, 81 no. 2/ 2003, p. 168 – 78. Pentru o analiză a relaţiei dintre Modelul celor cinci factori şi alte tulburări de personalitate, inclusiv psihopatia, vezi Paul T. Costa şi Robert R. McCrae, „Personality Disorders and the Five-Factor Model of Personality", în *Journal of Personality Disorders 4*, no. *4*1.1990, p. 362 – 71.

56 *Imaginea preşedintelui Statelor Unite ale amenzi* Vezi Scott O. Lilienfeld, Irwin D. Waldman, Kristin handheld, Ashley L. Watts, Steven Rubenzer şi Thomas R. Faschingbauer, „Fearless Dominance and the U.S. Presidency: Implications of Psychopahtic Personality Traits for Successful and Unsuccessful Political Leadership", în *Journal of Personality and Social Psychology*, Vol 103 (3), Sep 2012, 489 – 505. doi: 10.1037/a0029392

56 *In2.000, Rubenzerşi Faschingbauer au trimis Inventarulde Personalitate NEO biografilor tuturor preşedinţilor americani din istorie...* Vezi Steven J. Rubenzer, Thomas R. Faschingbauer şi Deniz S. Ones, „Assessing the U.S. Presidents Using the Revised NEO Personality Inventory", în „Inovations in Assessment with the Revised NEO Personality Inventory", ed. R.R. McCrae şi P.T. Costa, în numărul special *Assessment* 7, no. 4/ 2000, p. 403 – 19. Pentru mai multe informaţii despre dezvoltarea şi structura Inventarului de Personalitate NEO, vezi P.T. Costa şi R.R. McCrae, în *Revised NEO Personality Inventory (NEO-PI-R) and NEO Five-Factor Inventory (NEOFFI) Professional Manual* (Odessa, FI: Psychological Assessment Resources, 1992); P.T. Costa şi R.R. McCrae, „Domains and Facets: Hierarchical Personality Assessment Using the Revised NEO Personality Inventory", în *Journal of Personality Assessment* 64, no. 1/ 1995, p. 21 – 50.

58 *DSM clasifică tulburările de personalitate*

în trei grupuri distincte. Inventarul complet al componentelor care alcătuiesc fiecare grup sunt menţionate în tabelul de mai jos, extras din DSMIVTR (Washington, DC: American Psychiatric Association, 2000):

Grup	Tulburare de personalitate	Caracteristici
A. Bizar/ Excentric	*Schiyotipala*	Excentricităţi de comportament, distorsiuni cognitive sau de percepţie; nu este schizofrenic, dar poate auzi voci sau percepe anumite prezenţe; superstiţios, crede în clarviziune, telepatie, fiind preocupat de fenomene paranormale; adesea incapabil să susţină o conversaţie – limbaj bizar, dezlânat sau conversează cu el însuşi; uneori creativ.
	Paranoidă	Extrem de suspicios; tinde să

		poarte ranchiună; intenţiile altora sunt interpretate ca răuvoitoare; nu are încredere în ceilalţi; relaţii interpersonale răutăcioase; invidios; se îndoieşte de corectitudinea şi loialitatea prietenilor, partenerilor; prieteni vechi puţini sau deloc; ocazional, manifestă furie, dar în rest, destul de lipsit de reacţie.
	Schizoidă	Extrem de introvertit şi retras, preferând să fie solitar; adesea perceput ca persoană „distantă” şi „singuratică”; tinde să trăiască într-o lume fantastică, dar nu separată total de realitate (ca în cazul schizofreniei); relaţii sociale slabe.
B.	*Antis*	Desconsideră

Dramatic/ Imprevizibil	*ocială*	sentimentele celorlalţi; dificultăţi în formarea relaţiilor intime; acţionează impulsiv; lipsa remuşcărilor sau a conştiinţei; incapabil să înţeleagă consecinţele şi să înveţe din experienţe.
	Borderline	Sentimentul deşertăciunii şi al inutilităţii care poate duce uneori la suicid sau automutilate; relaţii intense şi nestatornice; instabilitate emoţională caracterizată de schimbări frecvente şi/ sau dramatice de comportament; respect de sine fluctuant; tendinţa de a clasifica oamenii din jurului lui: fie „cu el”, fie „împotriva lui”.
	Histr	Emoţionalitate

	ionică	excesivă şi exacerbarea evenimentelor ordinare; caută în mod excesiv atenţia celorlalţi; adoptă un aspect fizic care să atragă atenţia, seducător inadecvat; preocupare excesivă pentru propria imagine şi aspect; supraevaluarea propriei persoane.
	Narcisistă	Dorinţă exagerată pentru putere, statut şi succes; vrea în mod insistent şi exhaustiv să i se acorde atenţie; manipulează lumea pentru a-şi atinge interesele personale; exteriorul fermecător şi carismatic ascunde o persoană egoistă şi rece; are mentalitatea „Eu, eu, eu”.
C.	*Anxio*	Sentiment

Anxios/ Inhibat	*asă*	profund de inferioritate; foarte sensibil la critici şi dezaprobări; i-ar plăcea să fie acceptat, dar nu este pregătit să rişte un refuz; anxios, tensionat şi măcinat de nesiguranţă; evită frecvent evenimentele sociale.
	Depe ndentă	Dificultate în luarea unor decizii simple, permiţând altor persoane să hotărâscă pentru ei; sentimente de incompetenţă şi deznădejde; relaţiile sunt sursăde solicitudine şi sprijin; se simte adesea „abandonat” dacă partenerii au alte preocupări; caută în permanenţă aprobarea.
	Obse sivcompul	Extrem de perfecţionist, pedant

	sivă	şi acordă atenţie celor mai mici detalii; contemplativ şi excesiv de preocupat de organizare, mai ales în luarea deciziilor; are standarde foarte înalte şi inflexibile, care pot afecta atât relaţiile profesionale, cât şi cele personale; adesea este autoritar.

58 *În sprijinul ultimei ipoteze, viziunea antiseparaţionistă, a venit sondajul cuprinzător*... Vezi Lisa M. Saulsman şi Andrew C. Page, „The Five-Factor Model and Personality Disorder Empirical Literature: A Meta-Analytic Review”, în *Clinical Psychology Review* 23, no. 8/ 2004, p. 1055 – 85.

59... *dar două dintre ele se remarcau în mod deosebit* – „Big Two”... Iată rezultatele lui Saulsman şi Page, reprezentate grafic:

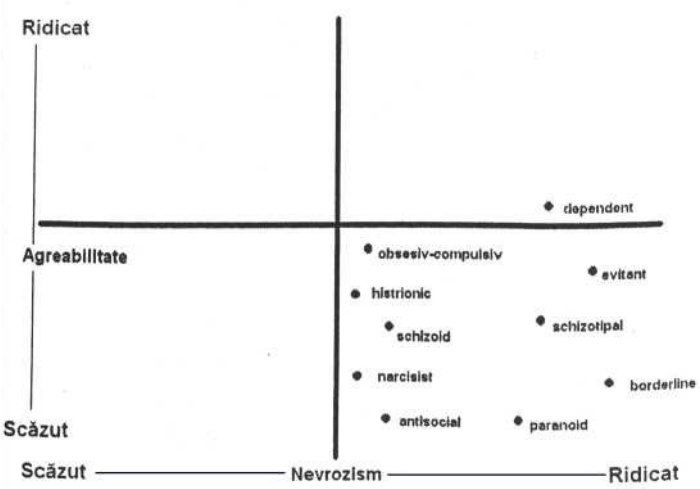

60 Filosofai Teofrast (371287 î.e.n.), succesorul lui Aristotel în fruntea şcolii peripatetice din Atena., descrie în cartea sa Caracterele… Theophrastus, „Characters”, trad. James Diggle (Cambridge: Cambridge Universitatea Press, 2009).

60 În 1801, un medic francez pe nume Philippe Pinel a notat în agenda sa cuvintele „manie sans delire” (manie fără delir)… Vezi Philippe Pinel, „Medico-Philosophical Treatise on Mental Alienation”, trad. „Traité médico-philosophique sur Ialiénation mentale”, 1809, de Gordon Hickish, David Healy şi Louis C. Charland (Oxford: Wiley-Blackwell, 2008).

60 Benjamin Rush, un medic din America, de la începutul anilor 1800, menţiona ceva similar. Vezi Benjamin Rush, „Medical Inquiries and Observations upon the Diseases of the Mind” (1812; New York: New York Academy of

Medicine/Hafner, 1962).

61 *în cartea sa Masca sănătăţii mentale, publicată în 1941*... Vezi Hervey Cleckley, *The Mask of Sanity*: *An Attempt to Clarify some Pychopathic Personality*" {*St* Louis, MO: C.V. Mosby, 1941, 1976). Textul integral poate fi descărcat gratuit de la următoarea adresă web: http: //www.cassiopeca.org/cass/sanity l. PdF

62 Această dilemă morală a fost pusă în discuţie pentru prima dată de Judith Jarvis Îl) oms on... Vezi Judith J. Thomson, „The Trolley Problem", în Yale Law Journal94, no. 61.1985, p. 1395 – 1415.

63 în 1980, Robert Hare (pe care l-am cunoscut în Capitolul 1) a dezvăluit Lista de verificare a Psihopatiei... Vezi Robert D. Hare, „A Research Scale for the Assessment Psychopathy în Criminal Populations", în Personality and Individual Differences 1, no. 2/ 1980, p. 111 – 19.

63 Listă a suferit în 1991 o modificare... Vezi Robert D. Hare, „Îl) e Hare Psychopathy Checklist – Revised: Technical Manual" (Toronto: Multi-Health Systems, 1991).

64... *dar studiile recente ale unui număr de psihologi clinicieni sugerează că pe lângă cele cinci dimensiuni majore ale personalităţii*... Vezi Robert D. Hare, „*The Hare Psychopathy Checklist – Revised*, 2nd edn (Toronto: Multi-Health Systems, 2003). Pentru o prezentare detaliată a structurii dinamice a personalităţii psihopatice,

vezi Craig S. Neumann, Robert D. Hare şi Joseph P. Newman, „Ţie Super-Ordinate Nature of the Psychopathy Checklist – Revised”, în *Journal of Personality Disorders* 21, no. 2/ 2007, p. 102 – 17. Şi Robert D. Hare şi Craig S. Neumann, „The PCL-I Assessment Psychopathy: Development, Structural Properties, and New Directions”, la ed. C. Patrick, Psychopathy Manua (New York: Guilford Press, 2006), p. 58 – 88.

66 *În închisori, ASPD este echivalentul psihiatric al unei simple răceli*... Vezi Megan J. Rutherford, John S. Cacciola şi Arthur I. Alterman, „Antisocial Personality Disorder and Psychopathy în Cocaine Dependent Women”, în American *Journal of Psychiatry* 156, no. 6/ 1999, p. 849 – 56.

66 *În schimb, doar 20% se înscriu în categoria psihopaţilor*. Mai multe informaţii statistice despre psihopatie, plus o introducere extrem de accesibilă asupra lumii psihopatului, vezi în Robert D. Hare, „*Without Conscience*; *The Disturbing World of the Psychopaths Among Us*” (New York: Guilford Press, 1993).

66 Studiile comparative ale coeficientului de recidiva al prizonierilor psihopaţi şi al celor non-psihopaţi... Vezi James F. Hemphill, R.D. Hare şi Stephen Wong, „Psychopathy and Recidivism: A Review”, Legal and Criminological Psychology 3, no. 1/ 1998, p. 139 – 70.

67 Jimmy; în vârsta de treizeci şi patru de ani, a fost condamnat la *închisoare pe viaţa pentru*

omot. Ideea celor două poveşti prototip care evidenţiază diferenţele dintre psihopatie şi tulburarea de comportament antisocială a fost preluată de la James Blair, Derek Mitchell şi Karina Blair, care au descris o relatare similară în „*The Psychopath*: *Emotion and the Brain*” (Malden, MA: Blackwell, 2005), p. 4 – 6.

70 Pentru început, studiile au relevat că rata concordanţei între clinicieni este destul de ridicată… Vezi Robert D. Hare, „The Hare Psychopathy Checklist – Revised” (Toronto: Multi-Health Systems, 1991).

70 *în cadrul unui studiu recent, condus de Stephanie Mullins-Sweatt*… Vezi Stephanie M. Mullins-Sweatt, Natalie G. Glover, Karen J. Derefinko, Joshua M. Miller şi Thomas A. Widiger, „The Search for the Successful Psychopath”, în *Journal of Research în Personality*, 44, no. 4/ 2010, p. 554 – 8.

73 Este vorba despre *Inventarul Profilului de Personalitate* (*PPI*) *ce constă în 187 de întrebări*. Vezi Scott O. Lilienfeld şi Brian P. Andrews, „Development and Preliminary Validation of a Self-Report Measure of Psychopathic Personality Traits în noncriminal Populations”, în *Journal of Personality Assessment* 66, no. 3/ 1996, p. 488 – 524.

74 *Spectrul autistic, de exemplu*… Tulburările din spectrul autist includ autismul, sindromul Asperger, tulburarea dezintegrativă a copilăriei

(sindromul Heller), sindromul Rett şi alte tulburări acute de dezvoltare, care nu au fost menţionate. Pentru mai multe informaţii despre autism în general, accesaţi http: //www.autism, org, uk/. Detalii despre spectrul autist puteţi găsi şi la adresa web http: //www.autism, org, uk/about-autism/autism-and-asperger-syndromean-introduction/ what-is-autism, aspx

75 *Mai puţin familiar, dar la fel de pertinent, este spectrul schizofreniei*. Pentru mai multe informaţii despre schizofrenie – simptomatologie, diagnostic, tratament şi asistenţă, vizitaţi http: //www.schizophrenia.com/. Despre spectrul schizofreniei şi posibile corelaţii neurale, accesaţi http: / /www.schizophrenia.com/sznews/archives/00256 l.html

77 *în cadrul unui experiment destul de ingenios, Newman a demonstrat că aţa ar putea sta lucrurile* şi *cu psihopaţii*. Vezi Kristina D. Hiatt, William A. Schmitt şi Joseph P. Newman, „Stroop Tasks Reveal Abnormal Selective Attention Among Psihopatie Offenders", în *Neuropsychology* 18, no. 1/ 2004, p. 50 – 59.

79 *într-un studiu separat, Newman ţi colegii săi au prezentat unui grup de voluntari format din psihopaţi…* Vezi Joseph P. Newman, John J. Curtin, Jeremy D. Bertsch şi Arielle R. Baskin-Sommers, „Attention Moderates the Fearlessness of Psihopatie Offenders", în *Biological Psychiatry 67*,

no. 1/ 2010, p. 66 – 70.

3. Carpe Noctem

86 *„Doi ofiţeri ai poliţiei comunitare nu au intervenit pentru a salva de la înec un băiat de zece ani”*. Sursa citată: Matthew Moore, „Officers «Not Trained» to Rescue Drowning Boy”, *Daily Telegraph*, 21 septembrie 2007, http: //www.telegraph.co.uk/news/uknews/! 563717/ Officers-not-trained-to-rescue-drowning-boy.html (accesat în data de 17 noiembrie 2010).

87 într-un experiment care a vizat stabilirea unei corelaţii între recentele activităţi sociale de relaţionate… Vezi Vladas Griskevicius.

Noah J. Goldstein, Chad R. Mortensen, Robert B. Cialdini şi Douglas T. Kenrick, „Going Along Versus Going Alone: When Fundamental Motives Facilitate Strategic (Non) Conformity”, în *Journal of Personality and Social Psychology* 91, no. 2/ 2006, p. 281 – 94.

87 Psihologul Irving Janis, care a studiat la nivel empiric fenomenul, Vezi Irving L. Janis şi Leon Mann, „Decision Making: A Psychological Analysis of Conflict, Choice and Commitment” (New York: Free Press, 1977).

88 Andrew Colman, profesor de psihologie la Universitatea din Leicester, are un răspuns care va fi întotdeauna aproape de inima mea… Vezi Andrew M. Colman şi J. Clare Wilson, „Antisocial Personality Disorder: An Evolutionary Game Theory Analysis”, în Legal and Criminological

Psychology 2, no. 1/ 1997, p. 23 – 34.

90 *în 2010*, *Hideki Chira*, *psiholog în cadrul Universităţii din Nagoya*… Vezi Takahiro Osumi şi Hideki Chira, „The Pozitive Side of Psychopathy: Emoţional Detachment în Psihopatia and Raţional Decision-Making in the Ultimatum Game”, în *Personality and Individual Differences* 49, no. 5/ 2010, p. 451 – 6.

94 *„Arta supremă este să învingi inamicul fără luptă”*… citatul este preluat din mult-reputata lucrare *Arta războiului* a lui Sun Tzu, despre strategia militară. Vezi *„The Art of War by Sun Tzu – Special Edition”*, trad. şi ed. Lionel Giles (1910; repr. El Paso, TX: El Paso Norte Press, 2005).

94 *în prezent*, *putem observa o dinamică similară la maimuţe*. Pentru ultimele informaţii despre comportamentul altruist al cimpanzeilor, vezi Victoria Horner, J. Devyn Carter, Mălini Suchak şi Frans B.M. de Waal, „Spontaneous Prosocial Choice by Chimpanzees”, *PNAS*, 108, no. 33/ 2011, p. 13847 – 51. Confruntări altruiste au fost observate şi la păsări. Corbii masculi, de exemplu, concurează unul împotriva celuilalt pentru partenere nu prin agresivitate, ci printr-un „act de curaj”. Adică, în loc să se bată cioc în cioc, într-o confruntare ornitologică, se provoacă unul pe celălalt la întreceri mortale: în aceste cazuri, „jocul” constă în întreprinderea unor operaţiuni periculoase, cum ar fi să verifice starea în care se află potenţialul stârv, dacă e mort sau nu, existând

posibilitatea destul de riscantă să fie doar adormit, rănit sau să se prefacă. „Prin aceste acţiuni, ei demonstrează că au curajul, experienţa şi agerimea de a se lupta cu pericolele vieţii”, susţine Frans de Waal, profesor în domeniul comportamentului primatelor la Universitatea Emory, „îndrăzneala ocazională a corvidelor contribuie la creşterea statutului şi la impresionarea potenţialelor partenere”. Citat preluat din: Frans B.M. de Waal, „*Good Natured*: *The Origins of Right and Wrong în Humans and Other Animals*” (Cambridge, MA: Harvard University Press, 1996), p. 134.

94 „în loc de conducători care se remarcă prin ceea ce iau… „Citat preluat din de Waal, Good Natured, p. 144.

95 intervenţiile (…), subliniază de Waal… ibid, p. 129.

95 în consecinţă, mai adaugă el, în loc să descentralizeze soluţionarea conflictului… ibid, p. 144.

95 *în 1979, într-un loc îndepărtat din apropierea satului St Césaire din sud-vestul Franţei*… Zollikofer, P.E. Christoph, Marcia S. Ponce de Leon, Bernard Vandermeersch şi François Lévêque, „Evidence for Interpersonal Violence in the St Césaire Neanderthal”, *PNAS*, 99, no. 9/ 2002, p. 6444 – 8.

98… *Scopul Dilemei prizonierului*… Dilema prizonierului a fost concepută în cadrul

corporaţiei RAND, în 1950, de către matematicienii Merrill Flood şi Melvin Dresher. În acelaşi an, jocul a fost reformulat de către Albert Tucker sub forma compensaţiilor oferite în schimbul mărturisirilor şi a primit titlul oficial.

99 *în schimb, ecranul vieţii este intens populat cu milioane ţi milioane de pixeli individuali*. Într-o lume a „interacţiunilor repetate" în viaţa de zi cu zi, strategia psihopatică are multe neajunsuri. O astfel de observaţie, însă, nu ia în considerare următoarele două puncte de vedere:

A. Călătorind dintr-o parte într-alta, psihopatul, nestingherit de nevoia unei relaţii apropiate, îşi creează „lumea sa virtuală", în care şansele întâlnirilor repetate sunt extrem de reduse.

B. Abilitatea supremă a psihopaţilor de a se camufla psihologic îi protejează împotriva dezvăluirii adevăratei sale identităţi de „dezertor". Pe termen scurt şi mediu, se comportă ca un paravan care le ascunde indiscreţiile. Într-adevăr, faptul că reuşesc atât de bine să evite a fi descoperiţi, explică într-o oarecare măsură incidenţa psihopatiei în zonele urbane, unde anonimatul poate fi păstrat, spre deosebire de zonele rurale, unde nu prea există posibilitatea de a „te ascunde în mulţime".

Concluzia? Psihopaţii au exact „instrumentele de personalitate" necesare pentru a ocoli sau încălca regulile. Dacă trişează în viaţă şi sunt

lipsiţi de scrupule şi de teamă, vor fi întotdeauna în largul lor, iar extroversiunea şi şarmul îi vor ajuta să scape. În cazul în care vor fi găsiţi, încrederea puternică în sine îi va ajuta să accepte mai bine respingerea.

102 *La sfârşitul anilor ’70, specialistul în ştiinţe politice Robert Axelrod şi-a pus aceeaşi întrebare…* Pentru mai multe informaţii despre turneul realităţii virtuale organizat de Robert Axelrod şi despre preceptele teoriei jocului în general, vezi Robert Axelrod, *The Evolution of Cooperation*” {New York: Basic Books, 1984).

104 O astfel de controversă mai fusese supusă discuţiilor cu vreo zece ani înaintea experimentului lui Axelrod… Vezi Robert L. Trivers, „The Evolution of Reciprocal Altruism”, în Quarterly Review of Biology 46 no. 1/ 1971, p. 35 – 7.

104 *Cu 300 de ani înainte, în lucrarea Leviatanul, Hobbes a anticipat cu exactitate această idee…* Vezi Thomas Hobbes, „Leviathan”, Parts I and II, ediţie revizuită, ed. A.P. Martinich and Brian Battiste (Peterborough, ON: Broadview Press, 2010).

4. Înţelepciunea psihopaţilor

111 *în 2010, Jonason (pe atunci la Universitatea de Stat din New Mexico) şi colegii săi au publicat o lucrare…* Vezi Peter K. Jonason, Norman P. Li şi Emily A. Teicher, „Who is James Bond? The Dark Triad as an Agenţie Social Style”,

în *Individual Differences Research* 8, no. 2/ 2010, p. 111 – 20.

112 *în cadrul studiului lui Jonason, 200 de studenţi au fost rugaţi să completze câteva chestionare de personalitate*... Vezi P.K. Jonason, N. R Gregory W. Webster şi David P. Schmitt, „The Dark Triad: Facilitating Short-Term Mating în Men", în *European Journal of Personality* 23, / 2009, p. 5 – 18.

113 Un studiu din 2005, realizat de o echipă mixtă de psihologi şi specialişti în domeniul neuro-economiei... Vezi Baba Shiv, George Loewenstein şi Antoine Bechara, „The Dark Side of Emotion in Decision-making: When Individuals with Decreased Emoţional Reactions Make More Advantageous Decisions", în *Cognitive Brain Research*, 23, no. 4/ 2005, p. 85 – 92. Neuro-economia este un domeniu interdisciplinar care studiază procesele mentale pe care se bazează deciziile financiare; ea combină metodele de cercetare din domeniul neuroştiinţei, al economiei şi al psihologiei sociale şi cognitive. Mai include şi idei şi concepte din domeniile biologiei teoretice, matematicii şi ştiinţelor informatice. Pentru cei care doresc să se informeze asupra relaţiei dintre emoţie şi luarea deciziilor, un prim punct de plecare ar putea fi lucrarea remarcabilă a lui Antonio Damasio*», Descartes Error*: *Emotion, Reason and the Human Brain*" (New York: Putnam, 1994). Trebuie menţionat că rezultatele

obţinute la experimentul desfăşurat de Shiv şi colegii săi nu neagă faptul că emoţiile joacă adesea un rol util în luarea deciziilor financiare şi că, uneori, asumarea necontrolată a riscurilor poate duce la dezastre (după cum demonstrează şi situaţia financiară actuală). Drept dovadă, în timp ce jucătorii cu afecţiuni cerebrale au obţinut rezultate bune la acel joc, în afara laboratorului nu s-au descurcat foarte bine – trei dintre ei, de exemplu, au dat faliment. Incapacitatea lor de a experimenta frica i-a făcut să-şi asume riscuri excesive în lumea reală, iar lipsa raţiunii emoţionale i-a aruncat pe mâinile unora care au profitat de ei. În concluzie, uneori, emoţiile pot interfera cu luarea unor decizii raţionale, dar joacă şi un rol foarte important în protejarea intereselor noastre.

114 *Un studiu condus de economistul Cary Frydman // colegii săi…* Vezi Gary Frydman, Colin Camerer, Peter Bossaerts şi Antonio Rangel, „MAOA-L Carriers Are Better al Making Opţional Financial Decisions Under Risk”, în Proceedings of the Royal Society, B 278 no. 1714/ 2011, p. 2053 – 9. În ceea ce priveşte legătura dintre „gena războinicului” şi agresivitate, Antonio Rangel, cel care conduce laboratorul în care lucrează Cary Frydman, îndeamnă la precauţie. „Studiile precedente care au asociat *MAOA-L cu* agresivitatea sau impulsivitatea ar trebui interpretate cu mare grijă”, menţionează el.

„Întrebarea cheie este dacă, în contextul vieţii subiecţilor, aceste decizii au fost sau nu optime”. (Vezi Debora McKenzie, „People with «Warrior Gene», Better al Risky Decisions”, în *New Scientist*, 9 decembrie 2010. http: //www.newscientist.com/article/ dn 19830 people-with-warrior-gene-better-at-risky-decisions.html (accesat la 14 ianuarie 2011). În cadrul unui studiu publicat în 2009, Dominic Johnson, de la Universitatea din Edinburgh, a descoperit că purtătorii de *MAOA-L* erau într-adevăr mai agresivi, dar numai după ce fuseseră provocaţi intens, şi fără impulsivitate evidentă. Aceste rezultate, ca şi cele ale lui Frydman, par să indice mai mult un interes strategic propriu, decât o auto-distrugere aleatorie. Vezi Ro se meDermott, Dustin Tingleÿ, Jonathan Cowden, Giovamni Frazzetto şi Dominic D.P. Johnson, „Monoamine Oxidase A Gene (MLAOA) Predicts Behavioral Aggression Following Provocation”, *PNAS* 106, no. *7*1.2009, p. 2118 – 23.

114 „*Spre deosebire de discuţiile anterioare din literatură*... „Vezi Richard Alleyne, „Gene That Makes You Good al Taking Risky Decisions”, în *Daily Telegraph*, 8 decembrie 2010, http: //www.telegraph, co „uk/science/science-news/8186570/Gene-that-makes-you-goodat-taking-risky-decisions.html (accesat la 14 ianuarie 2011).

114 *în susţinerea ipotezei vine* şi *studiul lui*

Bob Hare şi al colegilor lui... Verzi Paul Babiak, Craig S. Neumann şi Robert D. Hare, „Corporate Psiihopatia: Talking the Walk", în *Behavioral Sciences and the Law* 28, no. *2*1.2010, p. 174 – 93.

115 „*Psihopatul gestionează perfect consecinţele schimbărilor rapide*... *S* Ci tat preluat din Alan Deutschman, „Is Your Boss a Psihopat?", în *Fast Company*, 1 iulie 2005, http: //www.fasteompany.com/ magazine/96/open boss.html (accesat la 8 iulie 2009).

116 M-am văzut cu el într-un bar dintr-un hotel de cinci stele din New Orleans. Vezi Kevin Dutton, „Flipnosis: The Art of Split-Second Persuasion" (London: William Heinemann, 2010).

118 Cercetările arată că una dintre cele mai bune metode de a face pe cineva să vorbească despre persoana lui... Vezi Morgan Worthy, Albert L. Gary şi Gay M. Kahn, „Seif-Disclosure as an Exchange Process", în Journal of Personality and Social Psychology 13 no. 1/ 1969, p. 59MS3.

118 *De asemenea, s-a mai demonstrat că, dacă vrei ca cineva să nu îşi amintească ceva anume*... Vezi John Brown, „Some Tests of the Decay Theory of Imediate Memory", în *Quarterly Journal of Experimental Psychology* 10, no. 1/ 1958, p. 12 – 21; Lloyd Peterson şi Margaret Peterson, „Short Term Retention of Individual Verbal

Items", în *Journal of Experimental Psychology* 58, no. 3/ 1959, p. 193 – 8.

118 *În psihologia clinică, există un moment când terapeutul…* Mai multe despre diverse tehnici terapeutice şi despre cercetările lui Stephen Joseph, vezi Stephen Joseph, „*Theories of Counselling and Psychotherapy*: *An Introduc*tion *to the Different Approaches*” (Basingstoke: Palgrave Macmillan, 2010); şi Stephen Joseph, „*Psychopathology and Terapeutic Approaches*: *An Introduction*” (Basingstoke: Palgrave Macmillan, 2001).

1Y) *Dacă, în anumite condiţii, psihopatia este cu adevărat benefică…* Vezi Eyal Aharoni şi Kent A. Kiehl, „Quantifying Criminal Succes în Psihopatie Offenders”, lucrare prezentată şi în cadrul Conferinţei Societăţii pentru Studiul Ştiinţific al Psihopatiei, Montreal, Canada, mai 2011.

120 *Helinä Häkkänen-Nyholm, psiholog la Universitatea di*? *i Helsinki…* Vezi Helinä Häkkänen-Nyholm şi Robert D. Hare, „Psychopathy, Homicide, and the Courts: Working the System”, în *Criminal Justice and Behavior* 36, 3 no. 8/ 2009) 761 – 77.

120 *Scoţând remuşcările din ecuaţie, Porter voia să fie dacă psihopaţii se pricepeau să simuleze mai bine*. Vezi Stephen Porter, Lean ne ten Brinke, Alysha Baker şi Brendan Wallace, „Would I Lie to You? «Leakage» în Deceptive Facial Expressions Relates to Psihopatia and Emotional Intelligence”, în *Personality and*

Individual Differences 51, no. 2/2011) 133 – 7.

121 *Karim împreună cu echipa sa de la Universitatea din Tübingen, Germania, au demonstrat că pot face mincinoşii să devină mult mai credibili*. Vezi Ahmed A. Karim, Markus Schneider, Martin Lotze, Ralf Veit, Paul Sauseng, Christoph Braun şi Niels Birbaumer, „The Truth About Lying: Inhibition of the Anterior Prefrontal Cortex Improves Deceptive Behavior", în *Cerebral Cortex* 20, no. 1/2010, p. 205 – 13.

122… *Studii recente utilizând tehnica DTI* – imaginea *traiectelor nervoase*… Vezi Michael C. Craig, Marco Catani, Quinton Deeley, Richard Latham, Eileen Daly, Richard Kanaan, Marco Picchioni, Philip K. McGuire, Thomas Fahy şi Declan G.M. Murphy, „Altered Connections on the Road to Psychpathy", în *Molecular Psychiatry* 14/ 2009, p. 946 – 53.

124 *Raine a comparat performanţele unor psihopaţi* şi *a unor non-psihopaţi în cadrul unor exerciţii de învăţare*… Vezi Angela Scerbo, Adrian Raine, Mary O'Brien, Cheryl-Jean Chan, Cathy Rhee şi Norine, Smiley, „Reward Dominance and Passive Avoidance Learning în Adolescent Psychopaths", în *Journal of Abnormal Child Psychology* 18, no. *4*1.1990, p. 451 – 63.

124 *Cercetătorii de la Universitatea Vanderbilt au mers chiar mai departe*… Vezi Joshua W. Buckholtz, Michael T. Treadway, Ronald L. Cowan, Neil D. Woodward, Stephen D. Benning,

Rui Li, M. Sib Ansari, ş.a., „Mesolimbic Dopamine Reward System Hypersensitivity în Individuals with Psihopatie Traits”, în *Nature Neuroscience* 13, no. 4/ 2010, p. 419 – 21.

125» *De multă vreme studiile despre psihopatie s-au concentrat…* „Citatul integral şi mai multe detalii despre studiu se găsesc la adresa http: //www.sciencedaily, corn/relcases/2010/03/ 100314150924.htm (accesată la 9 martie 2011).

125 *Jeff Hancock, profesor în ştiinţele informatice la Universitatea…* Vezi Jeffrey T. Hancock, Michael T. Woodworth şi Stephen Porter, „Hungry Like the Wolf: A Word-Pattern Analysis of the Language of Psihopaţi”, în *Legaland Criminological Psychology* (2011).

127 *Fecteau şi colegii ei au utilizat TMS pentru a stimula cortexul somato-senzorial…* Vezi Shirley Fecteau, Alvaro Pascual-Leone şi Hugo Théoret, „Psychopathy and the Mirror Neuron System: Preliminary Findings from a Non-Incarcerated Sample”, în *Psychiatry Research* 60, no. 2/ 2008, p. 137 – 44.

127 *Era vorba despre neuronii oglindă, nişte structuri cerebrale foarte specializate*. Neuronii oglindă au fost descoperiţi pentru prima oară la maimuţe, în 1992, de către echipa de cercetători italieni condusă Giacomo Rizzolatti, de la Universitatea din Parma. Pe înţelesul tuturor, aceştia sunt celule nervoase echipate să imite

acţiunile şi sentimentele altora. Vezi Giuseppe Di Pellegrino, Luciano Fadiga, Leonardo Fogassi, Vittorio Gallese şi Giacomo Rizzolatti, „Understanding Motor Events: A Neurophysiological Study”, în *Experimental Brain Research* 91/ 1992, p. 176 – 80; Giacomo Rizzolatti, Luciano Fadiga, Vittorio Gallese şi Leonardo Fogassi, „Premotor Cortex and the Recognition of Motor Actions”, în *Cognitive Brain Research* 3/ 1996, p. 131 – 41.

127 *Contagiunea căscatului releva o conexiune fizica strânsa între oameni*... Mai multe detalii recente se găsesc în lucrarea despre contagiunea căscatului şi empatie în Ivan Norscia şi Elisabetta Palagi, „Yawn Contagion and Empathy în *Homo sapiens*”, în PLoS ONE 6, no. 12/ 2011.

127... *în cadrul unui exerciţiu de recunoaştere a emoţiei prin utilizarea fMR*... Vezi Heather L. Gordon, Abigail A. Baird and Alison End, „Funcţional Differences Among Those High and Low on a Trăit Measure psihopatiei”, *Biological Psychiatry* 56, no. 7/ 2004, p. 516 – 21.

129 *Yawei Cheng, de la Universitatea Naţională Yang-Ming din Taiwan, şi colegii ei*... Vezi Yawei Cheng, Ching-Po Lin, Ho-Ling Liu, Yuan Yu Hsu, Kun-Eng Lim, Daisy Hung şi Jean Decety, „Expertise Modulates the Perception of Pain în Others”, în *Current Biology* 17, no. 19/ 2007, p. 1708 – 13.

129.2 *Testul Trier de Măsurare a Stresului Social*... Vezi Clemens Kirschbaum, Karl-Marlin Pirke şi Dirk H. Hellhammer, „The Trier Social Stres Test – a Tool for Investigating Psychobiological Stres Responses în a Laboratory Setting", în *Neuropsychobiology* 28, nos. 1 – 2/ 1993, p. 76 – 81.

131 Ray a postulat o funcţie inversa în formă de U răsturnat... Vezi John.

J. Ray şi J.A.B. Ray, „Some Aparent Advantages of Subclinical Psychopathy", în *Journal of Social Psychology* 117/ 1982, p. 135 – 42.

131 „Atât nivelurile maxime, cât şi cele minime de psihopatie pot fi inadaptabile, în timp ce nivelurile intermediare sunt cele mai adaptabile ibid.

132 *Hare şi Babiak au dezvoltat un instrument numit Radiografia mediului de afaceri* (*Business Scan*! *B-Scan*)... Mai multe despre B-Scan se găsesc la adresa http: //www.b-scan.com/index.html (accesată la 3 februarie 2012). Pentru o introducere în psihopatia din mediile corporatiste, vezi Paul Babiak and Robert D. Hare, „*Snakes în Suits*: *When Psychopaths go to Work*", (New York: Harper Business, 2006).

5. Preschimbă-mă în psihopat!

138 „... Am citit recent un articol despre o creştere semnificativă a numărului de grupări criminale de femei... „Pentru înţelege mai bine

fenomenul, vezi Tom Geoghegan, „Why Are Girls Fighting Like Boys?”, în *BBC News Magazine*, 5 mai 2008, http: //news, bbe, co. Uk/l/hi/ magazine/7380400. stm (accesată la 30 mai 2008). Pentru o perspectivă mai academică, vezi Susan Batchelor, „Girls, Gangs and Violence: Assessing the Evidence”, în *Probation Journal* 56, no. 4/ 2009, p. 399 – 414.

138… nota profesorul de psihologie Steven Pinker, de la Universitatea Harvard… Vezi Steven Pinker, „The Better Angels of Our Nature: Why Violence Has Declined” (New York: Viking, 2011).

139… *cercetând arhivele juridice din mai multe state europene*… Vezi Manuel Eisner, „Long-Term Historical Trends în Violent Crime”, în *Crime and Justice* 30/ 2003, p. 83 – 142.

139 Rezultate similare s-au remarcat şi în Italia, Germania, Elveţia, Olanda şi ţările scandinave. Michael Shermer, „The Decline of Violence”, în Scientific American, 7 octombrie 2011.

139 Acelaşi lucru se poate spune şi în cazul războaielor Vezi Pinker, The Better Angels of Our Nature, p. 47 – 56, „Rates of violence în state and nonstate societies”.

139 „*începând procesul de maturizare între secolele al XI-lea şi al XII-lea şi continuând până în perioada cuprinsă între secolele al XVII-lea şi al XVIII-lea*… „Citat preluat din Shermer, „The Decline of Violence”. Fiţi sceptici la afirmaţiile

celor care susţin că vremurile în care trăim prezintă pericole uriaşe.

141 „... *cu ajutorul unor garanţii complexe*... „Citat preluat din Gary Strauss, „How Did Business Get se Dam Dirty?", în *USA Today* (*Money*), 12 iunie 2002, http: //www.usatoday.com/money/ covers/2002 – 06 – 12-dirty-business, htm, accesată la 1 iunie 2010).

141... *a declarat într-un număr recent al Jurnalului de etică în afaceri că psihopaţii*... Vezi Clive R. Boddy, „The Corporate Psychopaths Theory of the Global Financial Crisis", în *Journal of Business Ethics* 102, no. 2/ 2011, p. 255 – 9. (Termenul „huni corporatişti" i-a fost atribuit lui Fred „the Shred" Goodwin, care, în calitate de director executiv de operaţiuni al Royal Bank of Scotland, din 2001 şi până în 2009, a acumulat o pierdere corporatistă de 24, 1 miliarde de lire (cea mai mare din istoria Regatului Unit).

142 *Pe de altă parte*, *societatea* (...), *susţine Charles Elson*. Vezi Strauss, „How Did Business Get se Dam Dirty?"

142 „Domnişoara Smart a depăşit momentul. A supravieţuit. A mers mai departe". Pentru textul integral vezi Camille Mann, „Elizabeth

Smart Was Not Severely Damaged by Kidnapping, Defense Lawyers Claim", emisiunea CBS News din 19 mai 2011, http: //www.cbsnews.com/8301 – 504083.162 – 20064372 – 504083.html (accesată 31 iulie 2011).

143 *Un studiu recent realizat de Centrul pentru Investigaţii Penale* şi *Juridice din cadrul King's College, Londra*... Pentru o analiză aprofundată a criminalităţii juvenile din Regatul Unit, inclusiv frecvenţa, motivaţia şi factorii de risc, vezi Debbie Wilson, Clare Sharp şi Alison Patterson, „Young People and Crime: Findings from the 2005 Offending, Crime and Justice Survey" (London: Home Office, 2006).

144 *Rezultatele unui studiu recent realizat de Sara Konrath*... Sara Konrath, Edward H. O'Brien şi Courtney Hsing, „Changes în Dispositional Empathy în American Collège Students Over Time: A Me ta-Analysis", în *Personality and Social Psycho Igy Review* 15, no. 2/2011, p. 180 – 98.

144 *Indexul de Reactivitate Interpersonal (Interpersonal Reactivity Index/ IRI) este un chestionar standardizat*... Pentru mai multe informaţii despre istoricul şi dezvoltarea IRI, vezi Mark H. Davis, „A Multidimensional Approach to Individual Differences în Empathy", în *JSAS Catalog of Selected Documents în Psychology* 10, no. 85/ 1980); şi Mark. H. Davis, „Measuring Individual Differences în Empathy: Evidence for a Multidimensional Approach", în *Journal of Personality and Social Psychology 44*, no. 1/ 1983, p. 113 – 26.

144 *„Pustii de liceu din ziua de azi au cu 40% mai puţină empatie*... „Vezi *US News* „Today's

College Students More Likely to Lack Empathy", în *US* Atezwf/Health, 28 mai 2010, http: //health, usnews.com/health-news/family-health/brain-and-behavior/articles/2010/05/28/ todays-college-students-more-likely-to-lack-empathy (accesată la 8 august 2011).

144 *Şi mai îngrijorător este faptul că „potrivit lui Jean Twenge, profesor de psihologie la Universitatea de Stat din San Diego*... Vezi Jean M. Twenge, Sara Konrath, Joshua D. Foster, W. Keith Campbell şi Brad J. Bushman, „Egos Inflating Over Time: A Cross-Temporal Meta-Analysis of the Narcissistic Personality Inventory", în *Journal of Personality* 76, no. 4/ 2008, p. 875 – 901; Jean M. Twenge, Sara Konrath, Joshua D. Foster, W. Keith Campbell şi

Brad J. Bushman, „Further Evidence of an increase în Narcissism Among Collège Students", în *Journal of Personality* 76 no. 4/ 2008, p. 919 – 27.

144 „Mulţi oameni văd această categorie de studenţi din ziua de azi, numiţi uneori numiţi şi «Generaţia Eu»... „Vezi US News, „Todays Collège Students More Likely to Lack Empathy".

144 *„Oamenii nu au fost expuşi la acelaşi sistem de valori tradiţionale...*" Vezi Thomas Harding, „Army Should Provide Moral Education for Troops to Stop Outrages", în *Daily Telegraph*, 22 februarie 2011, http: //www.telegraph.co.uk/news/834 l030/Army-

shouldprovide-moral-education-for-troops-to-stop-outrages.html (accesată la 5 aprilie 2011).

144 Dar începutul unui răspuns şi mai fundamental se află... Vezi Nicole K. Speer, Jeremy R. Reynolds, Kheena M. Swallow şi Jeffrey M. Zacks, „Reading Stories Activates Neural Reprezentations of Perceptual and Motor Experiences", în *Psychological Science* 20, no. 8/ 2009, p. 989 – 99.

145 *Ne face t} mai atenţi la vieţile interioare ale celorlalţi", cum spune Nicholas Carr în eseul său recent*... eseul „The Dreams of Readers" al lui Nicholas Carr apare în Mark Haddon (ed.), *„Stop What You're Doing and Read This*!" (London: Vintage, 2011) – o colecţie de eseuri despre puterea de transformare a lecturii.

145.1 *în cadrul unui sondaj din 2011, realizat de o organizaţie britanică de caritate, Trustul Naţional pentru Alfabetizare (Naţional Literacy Trust)*... întregul raport – Christina Clark, Jane Woodley şi Fiona Lewis, „The Gift of Reading în 2011: Children and Young People's Access to Books and Attitudes towards Reading" – vezi http: //www.literacytrust, org, uk/assets/0001/1303/The Gift of Reading în 2 Oil, pdf (accesată la 6 ianuarie 2012).

146... *am început să discutăm din nou despre empatie, dar şi despre noua disciplină „neuro-legislaţia"*... Pentru o excelentă prezentare a acestei noi subdiscipline a neuro-legislaţiei, vezi

David Eagleman, „The Brain on Trial”, în *Atlantic* (iulie/august 2011), http: //www.theatlantic.com/ magazine/print/201 l/07/the-brain-on-trial/8520/ (accesată la 24 octombrie 2011).

146 *Un studiu relevant a fost publicat în 2002*... Vezi Avshalom Caspi, Joseph McClay, Terrie E Moffitt, Jonathan Mill, Judy. Martin.

Ian W. Craig Alan Taylor şi Richie Poulton, „Role of Genotype in the Cycle of Violence în Maltreated Children”, în *Science* 297 no. 5582/2002, p. 851 – 4.

146 *Implicaţiile acestor descoperiri au avut repercusiuni şi în sălile de judecată*... Pentru o dezbatere nuanţată asupra cercetărilor şi controversei din jurul „genei războinicului”, vezi Ed Yong, „Dangerous DNA: The Truth about the «Warrior Gene»”, în *New Scientist*, 12 aprilie 2010, http: //www.newscientist.com/ article/mg20627557.300 dangerous-dna-the-truth-about-the-warrior-gene.html? page = l (accesată la 9 decembrie 2012).

146 *în 2006, avocatul lui Bradley Waldroup*... Mai multe informaţii despre cazul Waldroup în „What Makes Us Good or Evil?”, în BBC *Horizon*, 7 septembrie 2011, http: //www.youtube.com/ watch? v = xmAyxpă FS 1 s (accesată la 9 februarie 2012). Mai multe informaţii despre profileie neurale, genetice şi fiziologice ale criminalilor violenţi, ascultaţi serialul excelent, realizat de Barbara Bradley Hagerty, în *Jnside the*

Criminal Brain NPR", 29 iunie – 1 iulie 2010, http://www.npr.org/series/128248068/inside-the-criminal-brain (accesată la 13 iuniejune 2011).

147 *Subiectul neuro-legislaţiei s-a ivit în contextul unei discuţii extinse*... Mai multe despre despre câmpul neuroştiinţei culturale în Joan Y. Chiao şi Nalini Ambady, „Cultural Neuroscience: Parsing Universality and Diversity across Levels of Analysis", în ed. Shinobu Kitayama şi Dov. Cohen, *Manual of Cultural Psychology* (New York: Guilford Press, 2007), p. 237 – 254; şi Joan Y. Chiao (ed.), „*Cultural Neuroscience*: *Cultural Influences on Brain Function*: *Progress în Brain Research*" (New York: Elsevier, 2009).

147... această ramură a geneticii... Pentru o introducere în domeniul epigeneticii, vezi Nessa Carey, „The Epigenetics Revolution: How Modern Biology Is Rewriting Our Understanding of Genetics, Disease and Inheritance" (London, Icon Books, 2011).

148 *Hare mi-a vorbit despre un studiu realizat în Suedia, prin anii '80*. Vezi Gunnar Katti, Lars O. Bygren şi Sören Edvinsson, „Cardiovascular and Diabetes Mortality Determined by Nutrition during Parents" and „Grandparents Slow Growth Period", în *European Journal of Human Genetics* 10, no. 11/ 2002, p. 682 – 8.

149 „*Un scriitor din anii '60, Alan Harrington*... „Vezi Alan Harrington, *Psychopaths*

(New York: Simon & *C* Schuster, 1972).

149 „*Ţi-am povestit despre lucrarea în care se demonstrează că persoanele cu nivel ridicat de testosteron*... „Vezi Robert A. Josephs, Michael J. Teich, J. Gregory Hixon, Jacqueline J. Evans, Hanjoo Lee, Valerie S. Knopik, John E. McGeary, Ahmad R. Hariri şi Christopher G. Beevers, „Genetic and Hormonal Sensitivity to Threat: Testing a Serotonin Transporter Genotype X Testosterone Interaction", în DOI: 10.1016/j. psyneuen.2011.09.006.149 *în fundal se auzea piesa celor de la The Adverts*, „Ochii lui Gary Gilmore"... Vezi „Gary Gilmores Eyes" /" Bored Teenagers" (19 august 1977: Anchor Records ANC 1043).

131 Stimularea magnetică transcraniană (TMS) a fost pusă în practică pentru prima oară de doctorul Anthony Barker... Despre studiul inaugural privind utilizarea TMS, vezi Anthony T. Barker, Reza Jalinous şi Ian

L. Freeston, „Non-Invasive Magnetic Stimulation of Human Motor Cortex", în *Lancet 325*, no. 8437/ 1985, p. 1106 – 7.

152 *Liane Young* şi *echipa ei de la MIT*... Vezi Liane Young, Joan Albert Camprodon, Marc Hauser, Alvaro Pascual-Leone şi Rebecca Saxe, „Disruption of the Right Temporoparietal Junction with Transcranial Magnetic Stimulation Reduces the Role of Beliefs în Moral Judgements", în *PNAS* 107, no. 15/ 2010, p. 6753 – 8. Imaginaţi-vă ca

urmăriţi un angajat de la o uzină chimică turnând zahăr în ceaşca de cafea a unui coleg. Zahărul este depozitat într-un container etichetat „toxic”. În timp ce urmăriţi, se deschide brusc o fisură pe axa timpului şi din ea, într-un nor de fum, apare un filosof eteric şi moralizator, îmbrăcat într-un costum şi cu ochelari de protecţie, care îţi prezintă patru scenarii. Acestea includ două dimensiuni independente ale posibilităţilor, aliniate ortogonal, una lângă cealaltă. Prima dimensiune se referă la ceea ce *crede* angajatul că se află în container (zahăr sau o pulbere toxică), iar cea de-a doua dimensiune – la ce *conţine* în realitate containerul (zahăr sau o pulbere toxică). Aşadar, avem următorul mix de posibilităţi, rezultat în urma unui amestec de rezultate şi păreri personale (vezi tabelul de mai jos)

1. Angajatul crede că pulberea este zahăr. Şi este, într-adevăr, zahăr.

Colegul lui bea cafeaua. Şi supravieţuieşte.

2. Angajatul crede ca pulberea este zahăr. Dar în realitate este toxică.

Colegul lui bea cafeaua. Şi moare.

3. Angajatul crede că pulberea este toxică. Dar este zahăr. Colegul lui bea cafeaua. Şi supravieţuieşte.

4. Angajatul crede că pulberea este toxică. Şi, aşa cum aţi ghicit, ea este într-adevăr toxică. Colegul lui bea cafeaua. Şi moare.

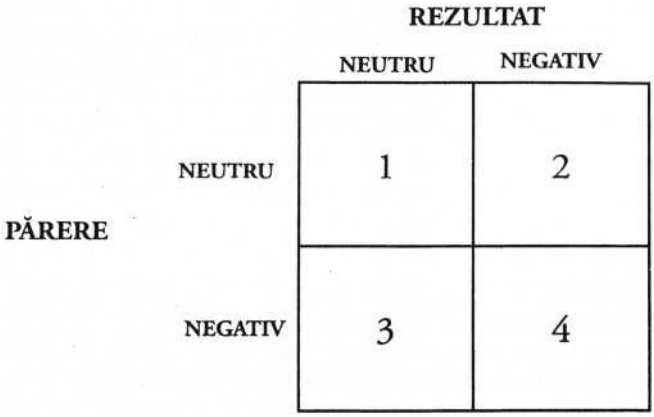

Ţinând cont că, potrivit principiului de bază ai dreptului penal, „acţiunea fără intenţie criminală nu constituie infracţiune”, cât de permisibilă este, pe o scală de 1 la 7 (1 = complet interzisă; 7 = complet acceptabilă), acţiunea angajatului în fiecare dintre cele patru scenarii? te întreabă filosoful.

În 2010, Liane Young şi colegii ei de la Departamentul pentru Ştiinţele Cerebrale şi Cognitive, din cadrul Institutului de Tehnologie din Massachusetts (MIT), au cerut unor voluntari să facă exact aceste judecăţi, în încercarea de a investiga implicaţiile neuro-biologiei în luarea deciziilor morale.

Însă, înainte de a delibera, unii dintre participanţii la studiu au fost stimulaţi magnetic transcranian (TMS) în regiunea cerebrală asociată procesării morale (joncţiunea temporalo-parietală sau RTPJ). Mai exact, judecata morală în evaluarea părerilor, atitudinilor şi intenţiilor acţiunilor unei terţe persoane (ceea ce diferă de

cercetarea lui Ahmed Karim expusă în Capitolul 4, privind stimularea regiunilor responsabile pentru luarea deciziilor morale).

Ar fi putut influenţa stimularea artificială a RTPJ a participanţilor modul lor de a se raporta la aceste scenarii, s-au întrebat Young şi colegii ei. Cu alte cuvinte, era moralitatea maleabilă?

Răspunsul aflat a fost pozitiv.

Când judecata morală a grupului experimental a fost comparată cu cea corespunzătoare grupului care a fost stimulat magnetic transcranian în centrul controlului (nu la RTPJ), Young a detectat un tipar. În Scenariul 3 (când răul este intenţionat, dar rezultatul este pozitiv), participanţi cu TMS în RTPJ au considerat că acţiunile angajatului erau mai acceptabile din punct de vedere moral decât ale celor care au fost stimulaţi în alte zone.

Se pare că moralitatea poate fi manipulată. Sau, mai curând, o componentă a ei. Abilitatea de a atribui cu precizie o intenţie în analiza comportamentului unei alte persoane poate fi manevrată în sus sau în jos.

153 în 1993, în cartea care le purta numele... Vezi Andy McNab, „Bravo Two Zero” (London: Bantam Press, 1993).

154 *Emisiunea se numea* „Extreme Persuasion”... Pentru a o asculta, accesaţi http://www.bbe.co.uk/programmes/poobdgă.

154 *Ca pentru aproximativ toate lucrurile*

care se întâmplă în Regiment, există un motiv întemeiat fi pentru treaba asta. Pentru mai multe informaţii despre experienţele lui Andy McNab în Serviciul Special Aerian, inclusiv despre temutul proces de selecţie şi tehnici de interogare, vezi Andy McNab», *Imediate Action** (London: Bantam Press, 1995).

6. Cele şapte câştiguri mortale

167… *După lansarea sondajului despre Marii Psihopaţi Britanici*. Pentru a asculta emisiunea, vizitaţi http://soundcloud.com/profkevindutton/great-british-psihopat

168 *Participanţii erau direcţionaţi către website-ul meu, unde completau Scala de Autoevaluare Levenson*… Vezi Michael R. Levenson, Kent A. Kiehl şi Cory M. Fitzpatrick, „Assessing Psychopathyc Attributes în a Noninstituţionalizând Population", în *Journal of Personality and Social Psychology* 68, no. 1/ 1995, p. 151 – 8. Materialul integral se află la adresa http://www.kevindutton.co.uk/

169 *Centrul Paddock este o unitate închisa, foarte specializată în studiul tulburărilor de personalitate*… Psihopaţii sunt foarte greu de tratat, iar abilităţile lor de persuasiune sunt întrebuinţate, pur şi simplu, pentru a flata şi înşela, cu scopul de a lăsa impresia fac progrese, când, de fapt, ei mimează reabilitarea pentru a obţine eliberarea (în unele cazuri). Recent, un nou

tratament, adoptat în cazul infractorilor juvenili dificili cu trăsături psihopatice, a dat rezultate care ne fac să fim optimişti. Michael Caldwell, psiholog în cadrul Centrului Mendota pentru Tratamentul Infractorilor Juvenili, din Madison, Wisconsin, a obţinut rezultate promiţătoare cu ajutorul unei tehnici terapeutice directe cunoscute sub numele de *decompresie*, al cărei scop este de a închide cercul vicios în care pedepsirea comportamentului inadecvat generează, la rândul ei, un comportament inadecvat pedepsit la rândul lui… şi tot aşa… în timp, comportamentul tinerilor încarceraţi trataţi de Caldwell a devenit din ce în ce mai uşor de controlat, în cele din urmă ei fiind capabili să participe la tot mai multe servicii de reabilitare tradiţională. În consecinţă, rezultatul obţinut a fost următorul: un grup de peste 150 de tineri din cadrul programului desfăşurat de Caldwell aveau cu 50% mai puţine şanse să se implice în săvârşirea de crime violente, în urma acestui tratament, comparativ cu un alt grup, supus tratamentului obişnuit de reabilitare din cadrul unui centru juvenil de corecţie. Pentru mai multe informaţii despre decompresie şi tratamentul psihopaţilor în general, vezi Michael F. Caldwell, Michael. Vitacco şi Gregory J. Van Rybroek, „Are Violent Delinquents Worth Treating? A Cost-Benefit Analysis", în *Journal of Research în Crime and Delinquency* 43, no. 2/ 2006, p. 148 – 68.

180 Să vorbim despre Steve Jobs. Vezi John Arlidge, „A World în Thrall to the iâyrant”, în *Sunday Times* News Review, 9 octombrie 2011.

180 *James Rillingy profesor agregat de antropologie la Universitatea Emory a demonstrat acest lucru în laboratorul său...* Vezi James K. Rilling, Andrea L. Glenn, Meeta R. Jairam, Giuseppe Pagnoni, David R. Goldsmith, Hanie A. Elfenbein şi Scott O. Lilienfeld, „Neural Correlates of Social Cooperation and Non-Cooperation as a Function of Psychopathy”, în *Biological Psychiatry* 61, no. 11/ 2007, p. 1260 – 71.

180 *Lee Crust* şi *Richard Keegan, de la Universitatea Lincoln...* Vezi „Mental Toughness and Attitudes to Risk-Taking”, în *Perso*? *ialiiy and Individual Differences* 49, no. 3/ 2010, p. 164 – 8.

184 *Mark Williams, profesor Mark Williams, profesor de psihologie clinica...* Williams şi echipa sa din Centrul Oxford pentru studiul atenţier Universitatea Oxford. Mai multe despre cercetările curente întreprinse în cadrul centrului găsiţi vizitând website-ul: http: // oxfordmindfulness.org/. Pentru cei interesaţi de studiile despre atenţie, vezi Mark Williams şi Danny Penman, *Mindfulness*: *A Practical Guide to Finding Peace în a Frantic World*” (London: Piatkus, 2011).

186 *Ce anume te face un bun afacerist*? S-au scris foarte multe despre acest subiect, dar celor care doresc o lectură mai facilă şi o doză de

magie, le recomand romanul lui Robert Harris, *„The Fear Index”* (London: Hutchinson, 2011).

188... *realitatea „posibilă „este semnificativ mai tulburătoare decât cea „reală”*. Vezi Artur Z. Arthur, „Stres aş a State of Anticipatory Vigilance”, în *Perceptual* Motor Schills, 64, no. 1/ 1987, p. 75 – 85.

7. Supernormalitatea mentală

192 [Harrington] citează o serie de exemple: „Beţivii, mincinoşii, dependenţii, copiii din flori... „Vezi Alan Harrington, „Psychopaths” (New York: Simon & Schuster, 1972), p. 45.

193 „[Psihopatul] consideră că trebuie să protesteze împotriva... „Vezi Hervey Cleckley, „The Mask of Sanity: An Attempt to Clarify Some Issues about So-Called Psychopathic Personality” (St Louis, MO: C.V. Mosby, 1941, 1976), p. 391, http: //www.cassiopaea.org/case/ sanity l. PdE

193 *„Psihopatul] este elita din interiorul potenţialei elite a cruzimii...”* Vezi Norman Mailer, *„The White Negro”*, publicat pentru prima dată în *Dissent* (1957), http: //www.leamtoquestion.com/resources/ database/archivesZ003327.html

193 „... neplăce să credem sau nu... „Vezi Harrington, „Psychopaths”, p. 233.

194 *Sfântul Pavel, cum i se spune în prezent...* Pentru o biografie detaliată a Sfântului Pavel şi mai multe informaţii despre psihologia sa complexă, în Andrew N. Wilson, *„Paul: The Mind*

of the Apostle" (New York: W.W. Norton & Co., 1997).

195… drept „o bravadă politică total eşuată, în urma căreia Pavel a părăsit Antiohia… „Vezi Michael White, L. „From Jesus to Christianity. How Four Generations of Visionaries and Story tellers Created the New Testament and the Christian Faith", San Francisco, CA: HarperCollins, 2004, p. 170.

196 „*De-ntâmpini şi Triumful, şi Dezastrul…*" „Dacă", poemul lui Rudyard Kipling din care au fost extrase aceste versuri, a fost publicat pentru prima dată în colecţia autorului „*Rewards and Fairies*" (London: Macmillan, 1910).

196 *Derek Mitchell de la Colegiul Universitar din Londra…* Vezi Derek G.V. Mitchell, Rebecca A., Richell, Alan Leonard şi R. James R. Blair, „Emotion at the Expense of Cognition: Psychpathic Individuals Oupterform Controls on an Operant Response Task", în *Journal of Abnormal Psychology* 115, no. 3/ 2006, p. 559 – 66.

199 De fapt, această abilitate de concentrare exclusiv asupra a ceea ce trebuie să faci în acel moment… Mai multe despre conceptul de „flux", în Mihăly Csi kszentmihâlyi, „Finding Flow: The Psychology of Engagement with Everyday Life" (New York: Basic Books, 1996).

199 *în 2011, Martin Klasen, de la Universitatea din Aachen a descoperit că momentele de „*flux"… Martin Klasen, René Weber,

Til o T.J. Kircher, Krystyna A. Mathiak şi Klaus, Mathiak, „Neural, Contributions to Flow Experience during Video Game Playing”, în *Social Cognitive and Affective Neuroscience 7*, no. 4/ 2012), 485 – 95.

199 *în acelaşi an în care Klasen juca jocuri video, Kent Kiehl a readus la lumină camionul său pe optsprezece roţi cu JMRI încorporat…* Vezi Elsa Ermer, Joshua D. Greene, Prashanth K. Nyalakanti şi Kent A. Kiehl, „Abnormal Moral Judgments în Psychopathy”, lucrare susţinută în cadrul Conferinţei Societăţii pentru Studiul Ştiinţific al Psihopatiei, Montreal, Canada, mai 2011.

202Richard *Davidson, specialist în domeniul neuroştiinţei, la Universitatea din Wisconsin, a descoperit exact acelaşi profil…* Vezi Antoine Lutz, Lawrence L. Greischar, Nancy B., Rawlings, Matthieu Ricard şi Richard J. Davidson, „Long-Term Meditators Self-Induce High Amplitude Gamma Synchrony during Mental Practice”, în *PNAS* 101, no. 46/ 2004, p. 1636973. Richard Davidson este directorul

Laboratorului pentru Studiul Neuroştiinţei Afective din cadrul Universităţii din Wisconsin. Pentru mai multe detalii despre opera sa, vizitaţi website-ul laboratorului la http: //psyphz, psych, wisc.edu/. Vezi, de asemenea, şi Richard J. Davidson şi Sharon Begley, „*The Emoţional Life of Your Brain*: *How Its Unique Patterns Affect the Way You Think, Feel, and Live – and How You Can*

Change Them (New York: Hodder & Stoughton, 2012).

202 „*Exista nenumărate dovezi* [*care sugerează*] *că cei mai buni sportivi şi sportive*...” citat preluat din Steve Connor, „Psychology of Sport: How a Red Dot Swung It for Open Champion”, în *Independent*, 20 iulie 2010.

203 „Mintea este menţinută în mod deliberat la un nivel al atenţiei primare... „Vezi Bhikkhu Bodhi, „The Noble Eightfold Path: Tije Way to the End of Suffering (Onalaska, WA: BPS Pariyatti Publishing, 2000), Capitolul 6, „Right Mindfulness (Samma Sati)”.

203 Potrivit celor menţionate în Maha Satipatthana Sutta... Vezi „Maha Satipatthana Sutta, The Great Discourse on the Establishing of Awareness” (Onalaska, WA: Vipassana Research Publications, 1996).

204 „*Prima componentă* [*a acţiunii*] *implică autoreglarea atenţiei*... „Vezi Scott R. Bishop, Mark L-au, Shauna Shapiro, Linda Carlson, Nicole D. Anderson, James Carmody, Zindel V Segal, ş.a., „Mindfulness. A Proposed Operaţional Definitions”, în *Clinical Psychology*: *Science and Practice* 11, no. 3/ 2004, p. 230 – 41.

204 În mintea începătorului sunt multe posibilităţi”... Vezi Shunryu Suzuki», Zen Mind, Beginners Mind: Integrated Talks on Zen Meditation and Practice”, ed. Trudy Dixon and Richard Baker (New York & Tōkyō: Weatherhill,

1970).

206 *Psihopaţii, departe de a fi cruzi ţi lipsiţi de emoţii*... Mehmet Mahmut şi Louise Cridiand, „Exploring the Relationship between Psychopathy and Helping Behaviours", lucrare susţinută în cadrul Conferinţei Societăţii pentru Studiul Ştiinţific al Psihopatiei, Montreal, Canada, mai 2011.

208 „Plăcerea se resimte în exercitarea propriilor virtuţi" Vezi W Somerset Maugham, „Of Human Bondage" {London: George H. Doran and Company, 1915).

208 „*în acest sens*, *Diana Falkenbach* şi *Maria Tsoukalas*... „Diana Falkenbach şi Maria Tsoukalas, „Can Adaptive Psychopathie Traits Be Observând în Hero Populations?", lucrare susţinută în cadrul Conferinţei Societăţii pentru Studiul Ştiinţific al Psihopatiei, Montreal, Canada, mai 2011.

208... *Philip Zimbardo*, *fondatorul Proiectului Imaginaţiei Eroice*... Informaţii detaliate despre proiect, găsiţi la adresa website-ului http://heroicimagination.org/

209 *în 1971 în cadrul unui experiment care a intrat de mult în istoria celebrităţilor*... Philip G. Zimbardo, „The Power and Pathology of Imprisonment", în *Hearings before Subcommittee* No. 3, of the Committee on the Judiciary, House of Reprezentatives, Ninety Second Congress, *First Session on Corecţionsy Part* II, *Prisons*, *Prison*

Reform and Prisoners Rights: *California*, *Congressional Record*, Serial No. 15, 25 octombrie 1971, Washington, DC: US Government Printing Office, 1971, www.prisonexp.org/pdf/ congress, pdf.

209… o deteriorare a eficienţei mentale, a testării realităţii ţi-a judecăţii morale". Vezi Irving L. Janis, „Groupthink: A Psychological Study of Policy Decisions and Fiascoes", ediţia a II-a (Boston: Houghton Mifflin, 1982).

211 O *astfel de ipoteză s-ar potrivi mai bine…* Vezi Timothy A. Judge, Beth A. Livingston şi Charlice Hurst, „Do Nice Guys – and Gals – Really Finish Last? The Joint Efects of Sex and Agreeableness on Income", în *Journal of Personality and Social Psychology* 102, no. 2/ 2012, p. 390 – 407.

211 *Studiile au revelat faptul că, atunci când psihopaţii urmăresc imagini neplăcute…* Vezi Urna Vaidyanathan, Jason R. Hall, Christopher J. Patrick şi Edward M. Bernat, „Clarifying the Role of Defensive Reactivity Deficits în Psychopathy and Antisocial Personality Using Startle Reflex Methodology", în *Journal of Abnormal Psychology* 120, no. 1/ 2011, p. 253 – 8.

212"…*Dar niciunul dintre scenarii nu se potrivea cu profilul acestuia…*" Pentru cei interesaţi să afle mai multe informaţii despre ştiinţa psihologiei criminalistice, vezi Brent Turvey, „*Criminal Profiling*: *An Introduction to*

Behavioral Evidence Analysis" (San Diego: Academic Press, 1999); ed. David V. Canter şi Laurence J. Alison, „*Criminal*

Detection and the Psychology of Crime" (Brookfield, VT: Ashgate Publishing, 1997).

214 „*Dar pentru o altă categorie de criminali în serie, cei pe care îi numim criminali în serie sadici…*" Vezi Andreas Mokros, Michael Osterheider, J. Stephen Hucker şi Joachim Nitschke, „Psychopathy and Sexual Sadism", în *Law and Human Behavior* 35, no. 3/ 2011, p. 188 – 99.

Tipologia lui Kelleher pentru criminalii în serie bărbaţi împarte aceşti indivizi în patru categorii distincte: Vizionarii, Misionarii, Hedoniştii şi Căutătorii de putere. Vizionarii sunt cei care acţionează ca răspuns la unele „voci", mesaje divine sau alte egouri; în cazul lor, instrucţiunile primite servesc la justificarea şi legitimarea actului crimei. Misionarii sunt ucigaşii care „curăţă" societatea. În cele mai multe cazuri, grupurile-ţintă alese includ practicante ale prostituţiei, homosexuali sau minorităţi rasiale sau religioase. Hedoniştii, cel mai frecvent tip de criminal în serie în rândul bărbaţilor, sunt cei ce resimt plăcere în urma comiterii crimelor. Există trei subgrupuri ale acestei categorii: criminali în serie sexuali (care ucid pentru obţinerea unor plăceri sexuale); criminali în serie sadici (care omoară doar din plăcerea de a vâna şi de a-şi

ucide prada); criminali în serie pentru câştig (cei care ucid pentru obţinerea de câştiguri materiale). Căutătorii de putere ucid din dorinţa de a avea controlul asupra vieţii şi morţii celorlalţi indivizi. Mulţi dintre cei din această categorie abuzează sexual victimele, dar sunt diferiţi de criminalii în serie sexuali, în sensul că violul este înfăptuit pentru a stabili dominanţa, nu plăcerea sexuală.

Tipologia lui Kelleher pentru criminali în serie femei include cinci tipuri distincte: Văduvă neagră, îngerul morţii, Prădătoarea sexuală, Răzbunătoarea şi Asasina pentru bani. Văduvele negre omoară membrii familiei, prietenii, persoanele cu care au legat relaţii personale. Principalul obiectiv este obţinerea atenţiei şi simpatiei, îngerii morţii lucrează în spitale, azile de bătrâni şi sunt animate de puterea pe care o au asupra vieţii şi morţii, adesea aducându-şi victimele în pragul morţii şi apoi „salvându-le" în mod miraculos. Acest tip de criminal este de obicei diagnosticat şi cu sindromul Münchhausen.

Motivele Prădătoarelor sexuale, ale Răzbunătoarelor şi ale Asasinelor pentru bani sunt destul de evidente, dar ar trebui menţionat că Prădătoarele sexuale sunt foarte rare (Aileen Wuornos fiind cam singura femeie criminal în serie care corespunde acestei descrieri), în schimb, categoria Asasinelor pentru bani este cea mai comună în rândul criminalelor în serie femei, aproximativ trei sferturi dintre ele intrând în

această categorie.

Pentru mai multe detalii despre criminali în serie femei şi bărbaţi, vezi Michael D. Kelleher şi C.L. Kelleher, „*Murder Most Rare*: *The Female Serial Killers* (Westport, CT: Praeger, 1998); şi Michael Newton, „*The New Encyclopedia of Serial Killers*", a II-a ediţie (New York: Checkmark Books, 2006).

214 „... *un minimum de* «*teorie a minţi*» „... Vezi Heinz Wimmer şi Josef Perner, „Beliefs about Beliefs: Representation and Construining Function of Wrong Beliefs în Young Childrens Understanding of Deception", în *Cognition* 13, no. 1/ 1983, p. 103 – 28.

215 *Beasley mi-a povestit despre un studiu realizat în anii 180 de Alfred Heilbrun*... Vezi Alfred B. Heilbrun, 1 Cognitive Models of Criminal Violence Based Upon Intelligence and Psychopathy Levels", în *Journal of Consulting and Clinical Psychology* 50, no. 4/ 1982, p. 546 – 57.

216 *Paul Ekman*, *de la Universitatea din California*, *Berkeley*... cercetările lui Paul Ekman şi Robert Levenson sunt descrise în Prefaţa semnată de Daniel, Goleman şi Dalai Lama, „*Distructive Emotions*: *How Can We Overcome Them*?: *A Scientific Dialogue with the Dalai Lama*" (New York: Bantam Books, 2003). Pentru mai multe informaţii, vezi şi Paul Ekman, Richard J. Davidson Matthieu Ricard şi B. Alan Wallace, „Buddhist and Psychological Perspectives on

Emotions and Well-Being", în *Current Direc*tions in *Psychological Science* 14, no. 2/ 2005, p. 59 – 63.

217 Sabrina Demetrioff, profesor la Universitatea din British Columbia, a descoperit recent... Informaţiile nu au fost încă publicate.

218... *Chris Patrick, de la Universitatea de Stat din Florida, a comparat reacţiile psihopaţilor cu ale non-psihopaţilor*... Vezi Christopher J. Patrick, Margaret M. Bradley şi Peter J. Lang» Emotion in the Criminal Psychopath: Startle Reflex Modulation", Margaret M., şi *Journal of Abnormal Psychology* 102, no. 1/ 1992» P82 – 92.

219 *Cea mai mare realizare, scria învăţătorul budist din secolul al XI-lea, Atisha*... Mai multe despre scrierile şi filosofia lui Atisha, în Geshe Sonam Rinchen, *iyAtishds Lamp for the Path to Enlightenment*", (ed. şi trad.) Ruth Sonam (Ithaca, NY: Snow Lion Publications, 1997).

219 Ultimele date ale FBI estimează că există între treizeci şi cinci şi cinci zeci de criminali în serie... Vezi Blake Morrison „Along Highways, Signs of Serial Killings", în USA Today, 5 octombrie 2010.

223 *Era un poem despre molii*. Vezi Don Marquis, „The Lesson of the Moth", în *The Annotated Archy and Mehitabel*, ed. Michael Sims (New York: Penguin, 2006)

Mulţumiri

Psihologic vorbind, scriitorii sunt, şi ei,

oameni de toate formele şi dimensiunile. A scrie o carte care să-i facă pe ceilalţi să râdă ar trebui să fie, teoretic, relativ uşor pentru mine. A scrie o carte care să îi facă pe oameni să râdă şi să gândească – cum a fost cazul anterior, cu *Flipnosis* (sau cel puţin aşa mi-au spus cei care mă plac) – este un pic mai dificil. Dar a scrie o carte care să îi facă pe oameni să gândească, ei bine… nu este deloc uşor.

Înţelepciunea psihopaţilor se încadrează categoric în cea de-a treia categorie (deşi pe ici, pe colo, am reuşit să mai smulg câte un zâmbet), în mod cert, psihopaţii sunt fascinanţi. Dar adevărul crud e că nu este absolut nimic amuzant în ceea ce-i priveşte. Pot fi periculoşi, distructivi şi chiar mortali, şi orice scriitor care se respectă are datoria de a-i trata cu judiciozitate, atât în paginile tipărite ale cărţilor, cât şi în viaţa reală.

O igienă editorială scrupuloasă este cu atât mai importantă în condiţiile unor avantaje existenţiale; mai precis, când cineva avansează ideea că, în realitate, creierul psihopatului nu este în totalitate glacial şi neospitalier cum pare, ilustrat fiind de zone neurologice îndepărtate, care orbitează în jurul firmamentului sinaptic fertil, ci, contrar părerii generale, poate furniza un adăpost psihologic locuibil persoanelor normale, obişnuite, din viaţa de zi cu zi (cel puţin în zonele mai line şi temperate). Dovezile trebuie prezentate în cadrul închis ermetic al argumentelor ştiinţifice,

sterilizate empiric, pentru a eradica chiar şi cei mai minusculi microbi ai hiperbolelor şi metaforelor, iar concluziile trebuie generate în condiţii de înaltă securitate.

Cu toate acestea, psihopaţii sunt la fel de fascinanţi pe hârtie cum sunt şi în realitate... iar soţia mea mi-a reproşat că nu am scăpat teafăr din diabolicele lor mreje psihologice. Acum, la finalul acestei cărţi, se pare că am înaintat ceva mai adânc în interiorul spectrului psihopatie decât la începuturile ei şi, pentru o vreme, am fost chiar pe muchie de cuţit.

Aşa că, evident, ea şi-a făcut un plan. Pentru a echilibra balanţa şi pentru a mă revanşa în faţa ei, a insistat ca următoarea mea carte să abordeze subiectele iubirii şi compasiunii, cele două atribute care, după părerea mea, sunt total supraapreciate şi superflue (slabe şanse ca *acea* carte să fie vreodată scrisă). Aşa că, Elaine, iată ce vreau să-ţi spun: „Mulţumesc pentru nimic, iubito. Vei fi contactată de avocatul meu”.

Cândva, Billy Wilder a spus că agenţii sunt asemeni cauciucurilor: pentru a circula, ai nevoie de cel puţin patru, pe care să-i schimbi la fiecare 8.000 de km. Personal, nu pot lăuda îndeajuns calităţile unicului meu agent, Patrick Walsh. Cu ajutorul aghiotantului meu experimentat, Jake Smith-Bosanquet, l-am chinuit pe Patrick ani de-a rândul şi m-am bucurat de fiecare minut. Dumnezeu ştie unde ne vor duce următoarele

aventuri.

Alte persoane fără de care această carte nu ar fi văzut întunecimea nopţii (şi care m-au mituit să fie menţionaţi) sunt următoarele: Denis Alexander, Paul Babiak, Alysha Baker, Helen Beardsley, James Beasley III, Peter Bennett, James Blair, Michael Brooks, Alex Christofi, David Clark, Claire Conville, Nick Cooper, Sean Cunningham, Kathy Daneman, Ray Davies, Roger Deeble, Mariette DiChristina, Liam Dolan, Jennifer Dufton, Robin Dunbar, Elsa Ermer, Peter Fenwick, Simon Fordham, Mark Fowler, Susan Goldfarb, Graham Goodkind, Annie Gottlieb, Cathy Grossman, Robert Hare, Amelia Harvell, John Horgan, Glyn Humphreys, Hugh Jones, Terry Jones, Stephen Joseph, Larry Kane, Deborah Kent, Nick Kent, Paul Keyton, Kent Kiehl, Jennifer L-au, Scott Lilienfeld, Howard Marks, Tom Maschler, Matthias Matuschik, Andy McNab, Alexandra McNicoll, Drummond Moir, Helen Morrison, Joseph Newman, Richard Newman, Jonica Newby, Steven Pinker, Stephen Porter, Caroline Pretty, Philip Pullman, Martin Redfern, Christopher Richards, Ann Richie, Ruben Richie, Joe Roseman, John Rogers, José Romero-Urcelay, Tim Rostron, Debbie Schiesser, Henna Silvennoinen, Jeanette Slinger, Nigel Stratton.

Christine Temple, Leanne ten Brinke, John Timpane, Lisa Tuffin, Essi Viding, Dame Marjorie Wallace, Fraser Watts, Pete Wilkins, Mark

Williams, Robin Williams, Andrea Woerle, Philip Zimbardo, Konstantina Zougkou. (Notă: deşi importanţa lui este oricum îndoielnică, Ian Collins nu s-a deranjat să achite suma solicitată, în consecinţă va străluci prin absenţă.)

Mulţumiri speciale editorilor de la William Heinemann: Tom Avery şi Jason Arthur, dar şi pretenţioaselor Amanda Moon şi Karen Maine de la editura Farrar, Straus and Giroux.

Menţiuni din partea autorului

Din raţiuni legale (şi, uneori, şi personale), numele şi anumite detalii identificabile legate de unele persoane menţionate în această carte au fost modificate. Această necesitate de camuflaj social nu compromite în niciun fel importanţa acestor personalităţi remarcabile. S-au depus toate eforturile pentru relatarea cât mai exactă şi corectă a tuturor întâlnirilor şi conversaţiilor amintite. Trebuie adăugat că, din cauza restricţiilor impuse împotriva echipamentelor de înregistrare, mai ales în cazul vizitei la spitalul Broadmoor, s-au folosit o serie de licenţe narative menite a păstra echilibrul dintre confidenţialitatea pacienţilor şi caracterul unic al personajelor şi al dialogului.

Index alfabetic1

A

abuzuri sexuale ale Căutătorilor de putere 260*146 activitate electrodermică 91, 158 activităţi sociale de relaţionare 87 acupunctura

128 – 29 Adverts, The 149 Afghanistan 134, 153 agenţi secreţi 119 agreabilitate 52”, 54, 56, 59, 71, 231 «26

agresiune 66, 68, 130 interpersonal! între fiinţele umane 95

Interpersonal! oportun! 180 la criminali 34 necondiţionat! 101 şi polimorfismul MAOA 130 şi MAOA-L 243 «71 şi o genă potenţial psihopată 149

şi psihotism 50 tulburare de comportament 65*2

agresori, ritm cardiac 38 – 39 Aharoni, Eyal 119, 132 albine „prădător” şi „soldat” 100” albinele Jatai (*Tetragonisca îngustula*) 100”.

al Doilea Război Mondial 209 Aldrin, Buzz 36 Allen, Corey 89 Allport, Gordon 51 altruism 71, 94, 103, 222.

242*63

American Psycho (film) 170 amfetamină (viteză) 124 amigdala 10, 31, 40, 77, 113, 122, 126, 127, 149, 151 – 52, 162, 173, 180, 211 a minţi 121, 133, 134, 150 capacitatea 121 *Amyciaea lineatipes* 13 analiştii guvernării corporatiste 142

analiza factorial! 51” analiza frecvenţei vocale 129*2 Andrews, Brian 72, 73, 112” antipsihopaţi 44

Legendă: n – notă de subsol: rb referinţă bibliografică anxietatea 56, 184, 203 evoluţie 10 hiper-vigilenţă faţă de ameninţări 10

lipsa ei 62, 69, 132, 203, 206, 208, 210

politica toleranţei zero 42 Apple 179
Apprentice, *The* (serial TV) 140 arheologia cognitivă 44 Aristotel 11, 60 Arlidge, John 179 Armstrong, Neil 36, 37 asaltul forţelor SAS asupra ambasadei iraniene la Londra (1980) 156
Asociaţia Americană de Psihiatrie 65 aser tivi tate 56
atenţie 169, 183 – 85, 189, 198, 199.203, 256124 Atisha 219.
„A transforma pe cineva în psihopat” 152, 161 – 65 a trăi în prezent 185, 194 argumentul „beneficiului oferit de progresul evolutiv al pacificatorilor” 95, 96 autenticitate afectivă 120 autism 239 w42 spectrul autist 74, 239 «42 legătura geniu/nebunie 11 autodisciplină 71 autostradă către aeroportul din Newark 89, 90 avantaj de adaptare 11 *Avocatul Diavolului* (film) 13 Axelrod, Robert 102, 103 – 104, 105
B
Babiak, Paul 115, 116, 132, 13334, 141
Bacon, Sir Francis 92 Bailey, Kent 27, 28, 32 Baird, Abigail 127 Barker, Dr Anthony 150, 151 Bartels, Daniel 33, 34 bărbaţii: emoţii de „activare negativă” 226 «în BBC 154
Beasley, James, al III-lea Agent Special Superior 212 – 15 Bechara, Antoine 113 – 14, 130, 186, 187
behaviorişti/adepţii comporta = mentismului 73 Bentham, Jeremy 33 Bernet, Profesor William 146, 147

berserkeri 28, 32
„Big Five” test de personalitate 53 – 55, 58 – 59, 71, 204 clasificarea psihopatiilor de succes de către experţi 70 – 71
evaluările experţilor privind profilul personalităţii psihopatice 53 – 55 Bin Laden, Osama 123, 157 Biroul de Investigaţii din Statul Oklahoma 220
Biserica, acuzaţii de abuzuri împotriva minorilor 142 Bishop, Scott 204 Blair, James 77, 130 – 31, 134 Blake, Richard 169, 188
Board, Belinda 34, 38, 113 – 16, 125
Boddy, Clive R. 141 – 42, 148 Bodhi, Bhikkhu: Nobila Cale a celor Opt Paşi către Curmarea Suferinţei 203
Book, Angela 21 – 23, 25, 41, 207, 216
Bravo Two Zero 152, 153 Brown, John 244 «74 Buckholtz, Joshua 124 Buddha, (Siddhartha Gautama) 203, 219
budism 184, 202 – 204 călugări budişti 43, 202, 21617, 218 *
Zen 103, 204
Bundy, Ted 13, 21, 22, 23, 43, 214, 215
Bursa de la Londra 141 Business Scan (B-Scan) 132 – 133
C
carisma 14, 25, 39, 94, 110, 112 «2, 115, 141, 179, 194, 221
călugări tibetani budişti 43, 216 exerciţii subliminale de procesare a feţei 216 – 18 Centrul

Medical Beth Israel Deaconess din Boston 126 cortexul cingulat anterior 77.
129, 199, 202
cortex parancingulat anterior 31 cortex prefrontal anterior 121 Caldwell, Michael 255 «112 calm/sânge rece/autocontrol/
Imperturbabil 41, 54, 74, 110, 112 «2, 116, 119, 123, 218, 22916
Cambridge Gamble Task (test computerizat de luare a deciziilor în condiţii de risc) 41
Candyman (film) 41 caracatiţe, capacitate de socializare 231 «26
Carr, Nicholas: „Visele cititorilor” 145
Carter, Rosalynn 20 Caspi, Avshalom 146 căutarea de senzaţii 56 Căutătorii de putere (categorie de criminali în serie bărbaţi) 260 «146
Cattell, Raymond 51
şaisprezece factori primari ai personalităţii 51 – 52 Cele şapte câştiguri mortale 167190
Centrul de Neurologie, Universitatea din Essex 158 Centrul Naţional de Analiză a Crimelor Violente (SUA) 212
Centrul Mendota pentru
Tratamentul Infractorilor Juvenili, Madison.
Wisconsin 255 «112 Centrul pentru Investigaţii Penale şi Juridice din cadrul King’s College, Londra 143 Centrul pentru Studiul Evoluţiei din Sussex 100 «1 Centrul pentru Traume, Curaj şi Dezvoltare, Universitatea din Nottingam 118 Centrul Weinberg pentru

Guvernarea Corporatistă din cadrul Universităţii din Delaware 142
cenuşiu periapeductal 129 *Challenger* dezastrul 87, 209, 210 Cheng, Yawei 128, 129 Chestionar de autoevaluare a psihopatiei de către subiect (SRPS) 22, 26
chestionarele standard de evaluare a psihopatiei 96 – 97 China: legea „Bunului samaritean" 138
chirurg avantajele „talentului" psihopatie 11, 25, 119, 122 emoţii înainte de a intra în sala de operaţii/înainte de o operaţie foarte dificilă 128, 135, 156, 205 – 06 Christal, Raymond 52 Churchill, Sir Winston 17 cibernetică 104 cimpanzei soluţionarea conflictelor 9495, 211
contagiunea căscatului 127 «1 citirea poveştilor 145 – 46 Clecidey, Hervey 61, 62, 74 *Masca sănătăţii mentale* 61 – 64, 193
Clinton, Bill preşedinte 57, 142 Clubul Facultăţii Harvard 142 Cobre *vs* Pit Bulli 38 codul genetic 148
Cohen, Leonard 180 Colegiul John Jay de Drept Penal, Universitatea din New York 208
Colegiul Magdalen, Oxford 191, 196
Sala Comună Postuniversitară 32
Colegiul Medical din Georgia 61 Colegiul Universitar din Londra 196
Colman, Andrew 88, 89, 90, 91, 97, 112
Comisia Rogers 88 competenţa 42
„Competenţa criminală", calcul 119

comportament de prădător 10, 13, 24, 26, 27 – 29, 36, 44 nt, 45, 76, 87, 96, 123, 124, 125 comportament obsesiv-compulsiv 12, 54, 58, 59 compulsiuni 54

concentrare 25, 25, 34, 36, 37, 39, 54, 73, 74, 77, 78, 123, 124, 169, 175, 177, 178, 184, 187, 188, 197, 199 conductanţa pielii 159 conformism 87 „contabilitate de gherilă” 141 contagiunea căscatului 127 Convenţia de la Geneva 194 convenţiile sociale 211 convergenţă 87 cooperare 71

Cooper, Nick 129 «2, 158, 264 corbii „concurează prin acte de curaj” 240 – 41 «56

coridorul interstatal 40 (SUA) 220

cortex fusiform 77 cortexul motor 151, 162 cortex orbito-frontal 31, 35, 77, 113

cortex orbito-frontal median 31 cortex parietal posterior 31 cortex prefrontal 121, 122, 127 cortex prefrontal dorso-lateral 162 cortex prefrontal median 129 cortex somato-senzorial 113, 126, 129, 213

cortex superior prefrontal 129 cortexul vizual prefrontal 127 Costa, Paul 52 Cowell, Simon 140 Cracknell, Iain 177 – 78 Craig, Michael 122 creativitate 222

şi gena *neuregulin* 111 şi nervozism 49 şi schizofrenie 11 şi schizotipa! 75 criminali criminali psihopaţi şi scala impulsivităţii egoiste 208 criminali psihopaţi şi jocurile video 199

şi tehnica decompresiei 255*112

motivaţia jafurilor stradale 143 atribute psihopatice 25, 36 recidivism la prizonierii psihopatiei 66, 177
criminali în serie pentru câştig material 260 «146 criminali în serie 13, 18, 21, 24.
212, 214, 219, 260 – 6 Irai” criminali în serie sadici 26061*146
criminali în serie sexuali 260*146
criminali superpsihopaţi 149 criminalul în serie din Long Island 220
criza financiară globală 141 *Crocuta crocutra* (specie de hienă pătată) 231*26 Crust, Lee 181
cruzime 18, 23, 44, 56, 73, 111, 127, 169, 175, 178, 189, 190, 193, 222, 256*130 Csfkszentmihălyi, Mihâly 199, 203
cultura demnităţii 140, 147 culpabilitate, lipsa 61, 64 curaj 25, 34, 39, 43, 44, 72, 74, 106, 183, 189, 240
D
Dahmer, Jeffrey 9 *Daily Telegraph* 86 Dannatt, Lord 144 Darwinism 28, 44, 90, 106, 192, 211
David şi Goliat 211 Davidson, Richard 203, 218 Davis, Steve 198 Dean, James 89
Demetrioff, Sabrina 122”, 217 Departamentul pentru Ştiinţele Cerebrale şi Cognitive 25253*100
deprecierea valorilor sociale 144 depresia 11, 12, 56, 184, 203 şi atenţie 11 evoluţie 12 Descartes, René 151 deschidere spre experienţă 52, 53, 55, 56, 181, 204, 222, 231 «26

detector de psihopaţi 26 – 28 De Waal, Frans 94, 93, 240 n56 DiCaprio, Leonardo 96 Dickens, Charles 204 dileme morale 200
conflict major (personal) 200, 201
Impersonal 31, 2001 «! conflict minor (personal)
200 – 1 personal 31 tipuri de 20*0 – 1, 201* Dilema prizonierului 98 – 9*9, 98, 9*9, 102, 180, 24 le59 dinamica „cooperează-dezertează” 180
DINTE PENTRU DINTE program 105 – 06
directori executivi, atribute psihopatice 25, 36 disfuncţie neurală 76 distragerea atenţiei 121 diviziunea social-solitară 59 dominanţă socială 149, 208 Donnelly, Robert 18 dopamină 124, 125 doză de amfetamină 124 Dunbar, Robin 28, 33
E
EEG electroencefalogramelor 1920, 158, 202 egoncentrism 34, 50, 61 Ekman, Paul 216 – 18 Elisabeta a II-a, Regina 153 Elson, Charles 142 emoţii controlul/autocontrolul 119, 196
simula 121, 128 cinci emoţii fundamentale 12 „psihopaţii funcţionali” 187 lipsa 61
rolul 242 – 43 «70 emoţii „negative de retragere” 226 «în empatia 29, 196, 211 cognitivă 214 rece 30, 31, 32, 128 în rândul studenţilor 144 emoţională 214 caldă 30, 31, 32, 128 lipsa 25, 64, 69 a prădătorilor 29 epigenetica 147, 148 epilepsia lobului temporal 194 «1 escroci de renume mondial 11619, 121, 215
evaluarea abilităţilor nonverbale 129 «2

exerciţii lexicale 19 exerciţiul Stroop cu cartonaşe şi cuvinte 78 – 7*9, 78* „experienţa optimă” 199 experimentul cu batista roşie 2628
extroversiune 49, 50, 52, 53, 55, 56, 59, 231, 231 «26, 24142 «59.
Eysenck, Hans 49
model al tipurilor de personalitate ce înglobează cele patru tipuri temperamentale ale lui Hipocrate 49 – 50, 51
F
Facebook 43
Factorulfrică (emisiune TV) 140 Falkenbach, Diana 208, 210, 211
familia Roosevelt 57 Faschingbauer, Thomas 56, 57 fasciculul uncinat 122 fără frică/neînfricat 9, 25, 35, 38, 79, 88, 119, 123, 126, 131, 181, 194, 241-42 «59 şi genă potenţial psihopatică 149
FBI (Biroul Federal de Investigaţii) 92, 219, 222.
Unitatea de Analiză Comportamentală 212
Iniţiativa pentru Soluţionarea Crimelor în Serie de pe Autostăzi 220
Fecteau, Shirley 126 – 27, 213, 215 femei activitatea criminală desfăşurată de femei 138 emoţii „negative de retragere” 226 «m şi detector de psihopaţi 28 criminali în serie 260 – 61 «146 stigmă socială atribuită femeilor care manifestă psihopatologie antisocială 226 «în *vezi şi* fete fete strategii de inhibiţie a comportamentului 226 «în abilităţi lingvistice şi socio-emoţionale 226 «în

vezi şi femei
Figueredo, Aurelio 231 «26 *Financial Times* 35 „flux” 199
FMRI (Rezonanţa Magnetică Nucleară funcţională) scaner
3 lnt, 40, 44, 61, 124, 127, 128, 131, 145, 199, 212 Foot, Philippa 30, 200 «1 Forgas, Joe 12
forţa mentală 74, 169, 177, 17981, 189, 190
forţele de aplicare a legii: avantajele „talentului” psihopatie 25 – 26 forţele de muncă: cele mai mult/ mai puţin psihopatice profesii 168
Forţele Speciale 94, 128, 152, 155, 156, 160, 181, 182 Frăţia Arianã („Stânca”) 92 – 93, 106
frecvenţa clipitului 44 «1, 218 frica de a zbura cu avionul 184 – 85 frica, reacţie 10
Fritzon, Katarina 34, 38, 115 – 16, 125
Frydman, Cary 114, 130.
243 «71
funcţii autonome 217 Fundaţia pentru Studiul Personalităţii în Istorie din Huston, Texas 36
G
Gacy, John Wayne 18 – 19, 20, 80 Galvani, Luigi 151 „Gary Gilmores Eyes” (cântec pop) 149, 163
gena *neuregulint* 11 gena războinicului 114, 146.
243 «71
gena transportatoare de serotonină
149
„Generaţia Eu” 142 genişti 37 – 38, 229 «16

genom comportamental 147 Geraghty, James 24, 36 ghicitoarea cu funeraliile 48 Gilbert şi Sullivan (SirW.S. Gilbert şi Sir Arthur Sullivan) 12 Gilmore, Gary 149, 163 reacţia galvanică a pielii (GSR) 129, 158, 159
Goodwin, Fred „the Shred” 248 «92
Gordon Gekko 141 gorile: soluţionarea conflictelor 211
Gosling, Sam 231 «26 *Gran Turismo* (joc video) 164, 165
grecii antici 60 Greene, Joshua 30
Griffiths, Dai 177, 178 Griskevicius, Vladas 87
H
Häkkänen-Nyholm, Helinä 120 halucinaţii 169 auditive 194 «!
Hancock, Jeff 125 „Hannibal Lecter” 13, 24, 43, 161, 215
Hare, Robert 19, 20, 63, 64, 66, 114, 115, 116, 120, 126, 132, 134, 137 – 38, 141, 146, 150, 160, 217 Harrington, Alan 149 *Psihopaţii’s* 192 – 3 Harris, George L., căpitan 83 Harris, Robert: *„The Fear Index”* 256 «125
Harry, Prinţul 152 Hedonişti (categorie de criminali în serie bărbaţi) 260 «146 Heilbrun, Alfred 215 *Henry*: *Portretul unui criminal în serie* (film) 214 «1 hiena pătată, scală de personalitate 231 «26 hipocamp 77 Hipocrate 49, 51 patru temperamente 49, 50, 51 hipotalamus 40 Hitler, Adolf 93
Hobbes, Thomas: *Leviathan* 104, 139

Holmes, Alexander Able Seaman 86, 106
Homer Simpson 107, 127
„Huni corporatişti” 14 l} 148.
248 «92
Hussein, Saddam 24
I
IBM 179
Imaginea traiectelor nervoase (DTI) 122 imun la pedepse 61 impulsivitate 34, 38, 50, 55 – 56, 66, 69, 111, 208 şi MAOA-L 243» 71 incapacitatea de a se conforma normelor legislative 65 Index de Reactivitate Interpersonal *44 nt* industria financiară 141 – 43, 185 – 87
Influenţă socială 208 Institutul de Psihiatrie, Kings Collège, Londra 143, 146 Institutul de Tehnologie din Massachusetts (MIT) 253 Institutul Naţional de Sănătate Mentală, Washington, DC 130
Institutul Naţional de Sănătate Publică (SUA) 52 Institutul pentru Tehnologie din California 114 insular, cortex drept 113 intenţiile acţiunilor/caracter deliberat 152, 253/zlOO Internet 47, 48, 87, 138, 145 introversiune 49, 50 Inventarul de Personalitate NEO 52, 54, 56*2, 64
Inventarul Profilului de Personalitate (PPI) 73 – 74, 81, 85, 111, 112/11, 123, 126, 127, 128, 132, 177, 208 ipoteze „lexicale” de personalitate 51
Irak 152
Iresponsabilitate 38, 61, 66 – 69 iritabilitate 66

Închisoarea de maximă securitate San Quentin, California 92 închisoarea de Stat din Florida 21 încredere 26, 38, 50, 52 «1, 55, 133, 163, 199, 214, 229 «16 îngerul morţii 260 «146 întrebări fulger tip „gloanţe de argint” 48 înşelăciune 65

J

Jack Spintecătorul 21 Jacobson, Neil şi Gottman, John: *Când bărbaţii lovesc femeile* 38 – 39

James Bond 110, 111, 134, 221 Janis, Irving 87, 209 Jobs, Steve 179 – 80 jocul ultimatumului 90 – 9*1, 91* joc/jucători video 138, 140.

164/fi, 199

Johnson, Dominic 243 – 44 «71 Jonason, Peter 116, 134, 221 Jonason, Peter *ş.a.*: „Cine este James Bond? Triada Neagră

— Profilul social al agentului” 111 – 2

joncţiune temporalo-parietală 129 joncţiunea temporalo-parietală dreaptă 152, 162, 252*100 Joseph, Stephen 118 *Jurnal de etica în afaceri* (*Journal of Business Ethics*) 141

K

Karim, Ahmed 121, 134, 150, 152, 161, 24577 Keegan, Richard 181 Kennedy, John F. 57 Kéri, Szaboles 11 Kiehl, Kent 44, 130 – 31, 134, 199 – 202

King, James 231 – 32*26 Kipling, Rudyard 196, 197, 198 Klasen, Martin 199, 202 Konrath, Sara 144 Kouri, Jim 23, 57 kurzi 23

L
Laboratorul de Cogniţie Dinamică, Universitatea Washington, St. Louis 145 Levenson, Robert 217, 218 Lewinsky, Monica 142 Libertin – obsedat de control 59 liberul arbitru 60, 147 Lilienfeld, Scott 48, 56, 70, 72, 74, 75, 79 – 80, *2 n*\ limbajul: pentru psihopaţi înseamnă cuvinte fără încărcătură emoţională 20
lipsa remuşcărilor 23, 45, 64, 66, 70, 76, 234*30
Lista Psihopatiei (redenumită Lista de verificare a Psihopatiei – Revizuită/PCL-R) 64”, 79, 81, 114, 132, 137 – 38, modelul celor patru factori 64 lobi frontali 145 lobi temporali 145 Loewenstein, George 10, 113, 130, 186
luarea deciziilor 218 disfuncţional 188 şi emoţii 35, 187, 243*70 financiare 243*70 ferme 13
de viaţă şi de moarte 200 – 201 morale 162, 199 – 200.
228*10, 253*100 la NASA 88 optim/cel mai bine 89 proaste 130, 131, 211 viteza şi calitatea 131 în condiţii de risc 41 Lucas, Henry Lee 213 – 14”, 215, 220
Lynam, Donald 55, 71 Lyon, Jordon 86
M
Machiavelli, Niccolo 93 machiavelism 111, 112, 208 Madoff, Bernie 48 Maha Satipatthana Sutta 203 Mahmut, Mehmet 35, 206 – 208, 213, 215

Maica Tereza 80 Mailer, Norman 193 *manie sans delire* 60 manipulare/capacitatea de a manipula 23, 33, 36, 1122, 115, 128, 133, 195 Manson, Charles 21 *Manual de Diagnostic şi Statictică a Tulburărilor Mentale* {*DSAT*) 57 – 59, 65721, 65 tulburarea de personalitate antisocială (ASPD) 38, 59, 71 bizar/excentric, dramatic/imprevizibil şi axios/inhibat 234 – 367230

excluderea/omisiunea psihopatiei 70

MAOA (monoaminoxidază A) 114, 130, 146 MAOA-L 114, 2637271 Marina Imperiului Japonez 209 Marquis, Don: *Archy şi Mehitabel* 223

Matrix (film) 102 Maudsley, Robert 24 Maynard Smith, John IOI72I „mărinimosul grupului" 94McCrae, Robert 52

McGoohan, Patrick 53 McNab, Andy 152, 158 – 160, 163 – 65, 181

meditaţia prezenţei deschise 218 Meloy, Reid 26, 27, 28, 32, 118

Melville, Herman 47 mentalitate de grup/spirit de turmă 87, 88", 209, 210 mentalitatea SOS 189 – 190

MI5.110

micro-expresii 120 – 2*1, 120*.

122721, 154, 216 migrenă 151 mielină *127 ni* Mill, John Stuart 33 minciună 119 – 21 Mind Research Network, Albuquerque 130

misionarii (o categorie de criminali în serie bărbaţi) 2606I72M6

Mitchell, Brian David 142 Mitchell, Derek 196, 197 modestie 71 Moffitt, Terrie 146 monogamie 211
moralitate maleabilă 25254 tz100
Morant, Philip (Greg) 11618, 195.215 Morris, Karl 198
Morrison, Dr. Helen 18 – 19, 20, 23
Mossberg, Walt 179 motivat de recompense 20, 12427, 202
Moulton, Jon 35 Mujica-Parodi, Lilianne 40, 41 Mullins-Sweatt, Stephanie 70, 72, 73
Muzeul Criminalilor în Serie, Florenţa 21, 23
N
narcisism, narcisist 57, 58, 59, 111, 112722, 144, 169, 208
NASA 36, 88 Nash, John 11 NBC 140
Navy SEALS – unitatea de elită a Marinei USA 157 nervul trigemen 161 neuro-economie 90, 113, 116, 24270
neuro-legislaţie 146, 147 neuroni oglindă 126, 213, 215, 246 «81
neuroştiinţă 61, 130, 146, 147 neuroştiinţă cognitivă 19, 44 neuroştiinţă culturală 147 nervozism 49, 52, 53, 54, 55, 56, 59, 112/12, 231 *n2G* Newman, Joseph 75, 76, 77, 78, 79, 80, 130, 205 Nietzsche, Friedrich 93, 137 Nijinsky, Vaslav 11 *Nobila Cale a Celor Opt Paşi* 203 Nokia 179 Novick, Don 185 *Numai nebuni şi cai* (serial TV) 9
O
Oahu, insulă în Hawaii 210 obsesii 54

OCEAN (Deschiderea spre experienţe noi, Conştiinciozitatea, Extroversiunea, Agreabilitateaşi Nervozismul) 53
Chira, Hideki 90 – 91 *O minte sclipitoare* (film) 11 Oosthuizen, Louis 198 Openul Campionatului Britanic de Golf, St. Andrews 198 Operaţiunea Nimrod 156 Orwell, George 175 Osumi, Takhiro 90 – 91 Överkalix, Suedia studiul 148 – 49
P
Pacino, Al 13 Page, Andrew 58 paraşutişti 40, 155 Parkinson, boala 151 Patrick, Chris 218 Paul, Sfântul 198 Pearl Harbor (atacul din 1941) 209, 210 – 11
Penitenciarul Wakefield din Anglia 24 perfecţionism 52 personalitate lista lui Allport 51 dimensiunile Big Five 53, 23 lw26
Cattell: cei şaisprezece factori primari ai personalităţii
51 – 52, 52, 53 Hippocrate: cele patru temperamente *49, 5*0, 51 introversiune/extroversiune 49 ipoteze „lexicale”, de 51 Inventarul de Personalitate NEO 52
nervozism/stabilitate 49 – 50 OCEAN 53 psihotică 33, 43
factorii recurenţi ai lui Tupes şi Christal 52 personalitate colerică 49, 50 personalitate flegmatică 49, 50 personalitate melancolică 49, 50 personalitate psihopatică acţiune 169, 185 – 88, 189 amoral 35 aroganţă 56, 71 asertivitate 55

cruzime 56
carisma 14, 25, 39, 94, 110, 115, 141, 221
şarm 20, 23, 34, 61, 64, 69.
74, 94, 95, 106, 133.
141, 169, 175, 189, 210, 221, 24142*59
încredere 26, 36, 38, 24142*59
calm/autocontrol/stăpânire de sine/41, 110, 123, 156, 196, 203, 208, 229*16 mincinoşi 71
dispreţ faţă de adversitate 56 motivat 194 egocentrism 34, 50 controlarea emoţiilor 114.
119, 140, 151
Îngustarea câmpului vizual 77 căutarea de senzaţii 71 exploatare 71, 221 extroversiune 231, 241 – 42*59 neînfricat/cutezanţă/lipsa fricii/fără teamă 9, 25, 38, 119, 194, 241 – 42*59 concentrare 25, 34, 36, 74.
123, 126, 169, cameleonism 14, 61, 118 simţ exacerbat al propriei persoana 23 imunitate la pedepse 61
Impulsivitate 34, 38, 124 inteligenţa 54, 61 iresponsabilitate 38, 66 lipsa anxietăţii 72, 79, 112*2, 131, 202, 203.206 lipsa remuşcărilor 13, 23, 45, 64, 66
lipsa culpabilităţii 76 lipsa obiectivelor pe termen lung 56
lipsa nervozismului 112*2 lipsa ruşinii 61 se plictisesc repede 170 aversiune faţă de riscuri minore 76 minciună 56
manipulare 23, 56, 115, 128, 195
forţa mentală 169, 179 – 81.

189
atenţia 169, 183 – 85, 189 persuasiunea 23, 34, 74, 94, 128, 154, 255*112 lipsa emoţiilor 61, 63 prădător 26, 36, 96, 123 „prezenţa” 44 – 45 motivaţi de recompense 20.
90, 99, 124, 125, 204 asumă riscul 20, 88”, 94, 115 nemilos 9, 13, 25, 27, 28, 29, 32, 194
Încredere/respect de sine 221, 235, 229*16 superficiali 71 stoicism 196 stil de viaţă interpersonal schimbător 61, 118.143 imprevizibil 61 personalitate sangvină 49, 50 persuasiune 23, 34, 74, 94, 95, 128, 255/2112
„Persuasiune Extremă” (emisiune radio) 154 Petru, Sfântul 195 Petersen, Dean 94 Peterson, Lloyd 121/zi Peterson, Margaret 121/21 Pinel, Philippe 60 Pinker, Steven 138 – 39, 140 – 43, 147, 148
The Better Angels of Our Nature 138
Pizarro, David 33, 34 pol temporal 31 polimorfism genetic 11 poliţia: acuzată de rasism instituţionalizat 142 „populaţia eroica” 208 Porter, Stephen 120 – 22 prepubertate 148/21 preşedinţi ai Statelor Unite 5657
primate: soluţionarea conflictelor 93
Primul Război din Golf 152 *Prinde-mă dacă poţi* (film) 96 *Prizonierul* (serial TV) 53 Problema „vagonului” 33, 62, 200/21
profil emoţional 125 Programul pentru Capturarea Criminalilor Violenţi
(VICAP) 220 – 21 Proiectul Imaginaţiei Eroice

208 psihologie/psihologi clinicieni 56, 61, 64 psihologie/ psihologi evoluţionişti
10, 44, 112//2
psiholog cognitiv 78 psihologi ocupaţionali 52 – 55 psihologi sociali 88 psihopatia şi altruism 71, 242 «63 şi ASPD 71, 238/235 limbajul corpului 227 «5 corporatistă 114 – 5, 141 definită 65
tratamentul problematic al psihopaţilor 255/2112 sabie cu două tăişuri 43 şi empatia 25, 29, 32, 69, 77, 207 – 213
evoluţia 27, 89, 96, 149 model teoretic 89 – 9*0, 89* evoluţia iniţială a psihopatiei
27
primii psihopaţi 95 – 97 „psihopaţi funcţionali” 114, 130, 131, 134, 187, 214 funcţional/disfuncţional 35 – 36
În funcţie de sex 28, 226/ziii şi succesul în viaţă 131 – 3*2, 132*
şi nivel scăzut al MAOA 146, 147
Inadaptabile 131 „omul nou” 192 pozitive 208 mai adaptabilă 44 pură/psihopaţi „puri” 74, 169 mai puţină materie cenuşie în cortexul prefrontal 122 şi spiritele iluminate 184
şi trăsături spirituale 22*2, 222* psihopaţi „de succes” 48, 70, 71
şi radar/detector al vulnerabilităţii 26, 116, 195 înţelepciunea psihopaţilor 42 psihotismul 50
psihoze, şi gena *neuregulint* 11
Q
Quantico, Virginia 212, 222

R
Rachman, Stanley 37, 38, 39, 229/716
Rain Man (film) 11 Raine, Adrian 123 Rangel, Antonio 243//71 Rapoport, Anatol 103, 105 rata criminalităţii, scădere 139 raţionamente morale: experimentele Liane Young 161, 252 – 54/7100 Ray, John 131 – 32 raze gamma 129/72 război: statistica victimelor 139 reacţia de panică 129 *Rebelfără cauză* (film) 89 Reagan, Ronald 88 recunoaşterea emoţiei, test 127, 134
Rees, Tim 202 relaţia geniu/nebunie 11 remuşcare, lipsa ei 23, 45, 64, 195
responsabilitate socială 211
Rhodes, First Mate Francis 83, 84, 106
Rilling, James 1§O risc 130
aversiunea faţă de riscuri 10.
76
asumarea riscurilor 20, 42, 88/71, 94, 106, 115, 124, 130, 133, 181 ritm cardiac 158), 218 agresori 37 şi acupunctura 128 genişti 37, 38 Neil Armstrong 37 Rizzolatti, Giacomo 246/781 Robinson, Anne 140 Rogers, Colin 156 – 57 Roosevelt, Franklin D210 Rossi, Fabrizio 20, 2 *U* 44 Royal Bank of Scotland 248/792 Rubenzer, Steven 56, 57 Rush, Benjamin 60
S
Sacks, Oliver: *Omul care şi-a confundat soţia cu o pălărie* 11 Saulsman, Lisa 58 – 59 Scala Levenson de Autoevaluare 96, 132, 168
scenariul cafelei 252/7100 scenariul

transplantului 62 – 63 schizofrenia şi creativitatea 11 tulburare dimensională 75 relaţia geniu/nebunie 11 şi gena *neuregulint* 11 spectrul schizofreniei 75
„Scopul procesului” 198 – 9 selecţia naturală 28, 96, 97, 98, 102, 105, 118 tz1, 149
sentimentul de ruşine, absenţa 61 Serviciul Special Aerian (SAS) 153 – 56, 181, 182 sfinţi 193, 196, 222
sfinţi versus netrebnici 99 – 101.
100
Sherlock Holmes 167 Shiv, Baba 113, 114, 116, 130, 186
shoshin („mintea începătorului”) 204
Shramana („călugărul călător”) 219
simţ exacerbat al propriei persoane
23
Sindromul Asperger 239 t*42 Sindromul Münchhausen
260146
sindromul Rett 23942 sine, conştiinţa de 56 sine, respect de/încredere în 221, 241-42 «59 sine, simţ de 145 sine, stăpânire de 219 Smart, Elizabeth 142 Societatea pentru Studiul Ştiinţific al Psihopatiei: conferinţă (Montreal, 2011) 137 soluţionarea conflictelor 93, 9495, 211
sondajul despre Marii Psihopaţi Britanici 168 Spector, Phil 93 – 94 spectrul psihopatie 25, 75, 79, 81, 177, 221
Speer, Nicole 145 Spintecătorul din Yorkshire

170 spirite iluminate 184, 193 Spitalul Broadmoor 167, 190 şi directorii executivi 125 – 26 Centrul Paddock 169 – 88 Pavilionul – Tulburări grave şi periculoase de personalitate (DSPD) 169.
170, 189
sport uzul extins de medicamente dopante 142 duritatea în 175 psihologia sportivă 198 stoicism în 197
stabilirea profilului psihologic 34, 115
stabilitate 50 St Césaire, Franţa 95 Steinern, Gloria 113 stil de viaţă interpersonal schimbător 61
Stimulare Magnetică Transcraniană (TMS) 121, 1247”, 134, 151, 161 – 62, 252 «99
stres activitate electrodermică 91 imunitate 73, 224 stoicism 196, 222 sulcusul temporal superior 31, 77 Sun Tzu 94
supernormalitatea mentală 205 susţinătorii lui Cleckley 73 Suzuki, Shunryu 204
ş şarm 20, 23, 34, 33, 39, 64, 69, 74, 94, 95, 106, 116, 133, 141, 169, 175, 176, 177, 178, 179, 189, 210, 221, 242*59.
Şcoala Peripatetică din Atena 60 Şcoala Postuniversitară de Afaceri Stanford 113
strangulatorul din Stockwell 170
T
taliban 134, 152, 153 Taube, Seth 141 tehnica decompresiei 255*112 Teofrast: *Caracterele* 60 teoreticieni care studiază dezvoltarea 226*în teoreticienii evoluţionişti 226*în teoria evoluţiei

192 teoria evoluţiei morale 105 teoria jocului, teoreticienii jocului 11, 16, 27, 44, 89 – 94, 97, 102, 112, 113, 116, 143, 186
terapie comportamental-cognitivă (CBT) 184 testosteron 149 testul artelor marţiale 204 – 5 Testul Detaşării Emoţionale (EIT) 196 – 7, 218
Testul Trier de presiune socială 129*2
Thompson, Hunter S. 191, 222 Thomson, Judith Jarvis 30, 62
Tipologia lui Kelleher pentru criminali în serie bărbaţi 260 – 61*146 Tolkien, J.R.R. 93 tomograful cu emisie pozitronică (PET) 124
Toole, Ottis 213 – 14” tradiţia/Budism Theravada 203 transpiraţie 218
În urma efortului 40 provocate de frică 40, 41, 42, 230*18
tresărire involuntară, reflex 217 „Triunghiul de Aur” al performanţei 199 Trivers, Robert 104 trofeul crimei 212 Trustul Naţional pentru Alfabetizare 145” Tsoukalas, Maria 208, 211 tulburare antisocială 59, 73 tulburarea de personalitate antisocială (ASPD) 65 – 66, 71 istoric 67 – 68 criterii pentru 65 şi psihopatia 65, 66, 70, 71 tulburări de comportament (CD)
65
tulburare de comportament borderline 59, 169, 170 tulburare de comportament dependent 59
tulburare de comportament histrionică 59
tulburare de comportament paranoidă 59,

169, 170 avantajul paranoiei 11 tulburare de personalitate schizotipală 58, 59, 59 «1, şi creativitate 75
tulburare dezintegraţi vă a copilăriei 23942 tulburare ezitantă 59 tulburări acute de dezvoltare 23942
tulburări „duster” 169 tulburări de personalitate definite de *DSM*: 58 – 59 bizar/excentric, dramatic/imprevizibil şi anxios/inhibat clusters 58 Tupes, Ernest 52 Twenge, Jean 144
U
unde alpha 20
unde beta 20
unde cerebrale, tipuri 20
unde delta 20
unde theta 20
Universitatea Brock din Canada 21
Universitatea Cambridge 171 Universitatea Carnegie Mellon, Pittsburg 10, 113 Universitatea de Stat din Arizona 87
Universitatea de Stat din Florida 218
Universitatea de Stat din New Mexico 111
Universitatea de Stat din Oklahoma 70
Universitatea de Stat din San Diego 144
Universitatea din Aachen 199 Universitatea din Arizona 231*32 n26*
Universitatea din British, Columbia 19, 125, 217
Universitatea din Nagoya, Japonia 90

Universitatea Columbia 33 Universitatea Cornell 33, 125 Universitatea Emory, Atlanta 48, 180, 215
Universitatea Harvard 37, 104 Universitatea Macquarie din Sydney 35, 206
Universitatea Naţională Yang Ming, Taiwan 128 Universitatea Semmelweis din Budapesta 11
Universitatea Stanford 113, 209
Universitatea Stony Brook din New York 40 Universitatea Vanderbilt.
Nashville, Tennessee 124, 146
Universitatea Virginia Commonwealth 27
V
Van Gogh, Vincent 11 Văduva Neagră 260 wl” vânătoarea continuă 29 vânători 29, 32
vânătorii de personalitate 49 – 5*0, 50*
Verdi, Giuseppe 12 vikingi 28, 32
viol 18, 24, 66, 55, 133, 26061/7146
cazul Brian David Mitchell 142 cazul Gacy 18 ca dominanţă 260 «146 ca plăcere sexuală 260 «146 în serie 66 violenţa şi empatia 215 – 16 coeficientul de recidivă al prizonierilor psihopaţi 66 motivaţie pentru 143 Pinker despre 142, 143 psihopatică 140, 142, 170.
174
ameninţarea cu 182, 184 Vizionarii (categorie de criminali în serie bărbaţi) 260 – 61 «l” Volta, Alessandro 151 „Vrei să fii miliardar?” (joc video) 164
vulnerabilitate 41, 56, 88, 195

Y

Young, Liane 152, 161, 252 – 53 «100 YouTube 43

Z

Zacks, Jeffrey 145 Zald) David 125 Zimbardo, Philip 208 – 09, 210 Zollikofer, Christoph 95, 139

W

Waldroup, Bradley 146 – 47 Wall Street 138, 141, 149 *War Lover*, *The* (film) 122 – 23 Whyte, William H. 87 Wilde, Oscar 167 *William Brown*, tragedia de pe vas 86, 106, 201

Williams, Mark 184 – 85, 203 Wuornos, Aileen 260 – 61 «146

1 Henry Lee Lucas a fost un prolific criminal în scrie american, descris drept „cel mai mare monstru care a trăit vreodată”; declaraţiile lui au condus poliţia la descoperirea corpurilor a 246 de victime. Ulterior, el a fost condamnat pentru uciderea a 189 de persoane. Lucas şi-a săvârşit crimele pe parcursul a treizeci de ani, din 1960, când şi-a înjunghiat şi omorât mama într-o dispută domestică, după care a făcut sex cu cadavrul acesteia, până la arestarea lui în 1983, pentru posesie